

ÄR GUD EN OSYNLIG KROKODIL?

EN FILOSOFISK DISKUSSION OM ABBORRAR, SJÄLEN, GUD OCH VETENSKAPEN

av
HANS ROSING
Lektor i vetenskapsfilosofi vid Åbo Akademi

(DENNA TEXT ÄR I HUVUDSAK SKRIVEN SOMMAREN 1994).

FÖRORD

Filosofiska böcker är vanligen svåra att tränga in i. Främmande termer, snåriga resonemang, hårklyverier o.s.v. är snarare regel än undantag. Men Platon, filosofins fader, skrev dialoger, samtal mellan vanliga människor, ofta med glimten i ögat. Han förenade allvar och humor. Så varför inte jag? Varför inte göra ett försök att presentera några av de grundläggande frågorna inom filosofin på ett populärt sätt? Tillbaka till Platon alltså!

En vacker sommardag ute i skärgården år 1994 beslöt jag att skapa några personer som diskuterar ämnen som intresserar många av oss, i en miljö som är bekant för många, d.v.s. på en holme i skärgården en sommardag och -natt. Jag har skrivit den filosofibok som jag själv hade önskat läsa när jag i början av 60-talet började intressera mig för filosofiska frågor.

DENNA BOK TILLÄGNAS MARICA

INNEHÅLL

1. Har abborren en själ?
2. Är gud en osynlig krokodil?
3. När bör man vara ologisk?
4. Är en religion ett existentiellt språk?
5. Är alla religioner sanna?
6. Odödlighet
7. Är det vår plikt att dö?
8. Är vetenskapen en tro?
9. Den vetenskapliga världsbilden
10. Vad är medvetandet?

LITTERATUR

1. HAR ABBORREN EN SJÄL?

Filosofen rensade abborrarna med vana händer. Han plockade upp en av de sprattlande fiskarna ur bunken, slog den hårt i huvudet, skar upp strupen, snittade upp magen, drog ut inälvorna och slängde den i den växande högen med abborrar i gräset. Sedan böjde han sig ner efter en ny fisk.

Då och då slängde han en näve fiskrester ut på berget. Genast lyfte en svärm av väntande tärnor, fiskmåsar och trutar från vattnet och kastade sig under skrik och skrån över de nyslaktade abborrarnas inälvor.

Maria tittade fascinerat på de stridande fåglarna. Hon satt på huk på berget. Den nedgående solen värmden henne på ryggen, och hennes bara fötter, med rödmålade naglar, sög i sig den värmen på berget lagrat under den heta sommardagen. På några minuter hade det som en gång varit gälar, mage, hjärta, lever osv i levande abborrar försvunnit i magen på de djärvaste fåglarna.

“Det här är ett slående exempel på kretsloppen i naturen.” Maria talade till Filosofen. “Abborrarna dör och blir mat åt måsarna, som efter några timmar släpper ut sin avföring i sjön. Där äts den upp av smådjur eller blir näring för olika växter och alger. Småfiskar äter de små djuren, växterna osv

och dessa blir, i sin tur, näring för större fiskar, bl a abborrar. Vi fångar dessa abborrar och processen börjar på nytt."

"Alldeles riktigt," svarade filosofen som nu drog ut gälar och inälvor ur den tjugonde och sista abborren. "Men en sak skall du inte glömma bort, nämligen den väldiga kraft som driver hela detta kretslopp." Han skuggade för ögonen med handen och tittade mot den nedgående solen. "Javisst," svarade Maria och vände sig om för att beundra den rodande kvällshimlen i väster. "Alla får vi, vare sig vi är plankton, abborrar eller människor, i sista hand vår energi från det där strålande, rödskimrande klotet." Hon kisade mot solen. "Egentligen är det förunderligt. Den energi som du just nu använde när du rensade de där abborrarna är en gåva av solen."

"Solen är Gaias Moder", mumlade Filosofen tyst, men fortsatte sedan med högre röst: "Och den energi som får din mun att prata, härstammar också från vår kära solgud. Men nu tycker jag att du kunde använda litet av solens energi för att skölja abborrarna." Den unga kvinnan reste sig, gick fram till den äldre mannen, satte sig på huk, och började plocka de rensade abborrarna i en bunke. Sedan vadade hon ut i den grunda viken tills vattnet nådde henne till knäna. Med en diskborste började hon tvätta blodet ur fiskarna. Utan att avbryta sitt arbete sade hon plötsligt. "Tror du att abborrarna har en själ?"

"Ingen aning," svarade Filosofen något förbryllad samtidigt som han steg upp för att skölja sina blodiga händer. "Varför frågar du det?" "Du är ju yrkesfilosof och det är väl ett filosofiskt problem? Det måste väl finnas någon filosof som forskat i abborrens själsliv. Om de här abborrarna, som du just rensat, hade en själ så bör den väl ha frigjorts från kroppen, som vi strax skall röka och äta upp. Kanske deras själar just nu kommer fram till abborrarnas himmel där de tas emot av sina döda släktingar." Maria var just färdig med den sista abborren och vadade iland. Hon småskrattade.

"Jag tror knappast att abborrarna har någon själ," svarade Filosofen medan han energiskt gnuggade sina händer. "De har knappast några känslor och ännu mindre några tankar." "Menar du att känslor och tankar är en förutsättning för att något skall ha en själ?" "Jag menar att man inte kan använda ordet själ om något som varken har känslor eller tankar."

"Jag frågade om abborren *har* en själ, inte om man *kan använda* ordet själ om abborrar. Antingen har den en själ eller så har den inte en själ. Är det inte så?" Maria log litet spefullt när hon räckte bunken med de sköljda abborrarna till Filosofen. "Du får salta dem själv."

Filosofen började strö grovt salt i magen på fiskarna. "Mja," sade han dröjande, "när man försöker besvara en knepig fråga är det viktigt att först granska det språk man använder. *Man måste alltså fundera över orden och vad man menar med dem. Först när man någorlunda säkert vet vad man menar kan man gå över till att undersöka om det man påstår är sant eller inte.* Annars blir det lätt så att man trasslar in sig i ett spindelnät av ytterst diffusa och obestämbara begrepp. Det är inte ovanligt att människor låter sig berusas av ord som klingar vackert och väcker starka känslor men som inte bildar några meningsfulla helheter."

"Folk flummar alltså, och pratar nonsens, som de inte ens själva förstår," skrattade den unga kvinnan och drog med båda händerna genom sitt präktiga, röda hår. "Men ni filosofer är väl experter på att avslöja nonsens, flummigheter och självbedrägeri? Eller har jag fel?" "Du har nog fel, tyvärr," suckade den äldre mannen dystert. "Många filosofer har visserligen jobbat hårt med att skapa klarhet och reda i vårt tänkande - detta gäller speciellt logikerna, från Aristoteles framåt - men lika många har bidragit till flummandet."

"Vi borde m a o börja med att klargöra vad vi menar med att något har en själ." Maria satte sig försiktigt ner i gräset mitt i en grupp blommande strandastrar. Hon drog upp knäna och stödde armarna mot dem medan hon iakttog hur Filosofen strödde grovt havssalt i buken på de gröna fiskarna. "Hur skall vi börja? Hur arbetar en filosof egentligen?"

"Någon standardmetod finns inte, men vi kan börja med att fundera litet över hur orden fungerar i vårt språk. I allmänhet refererar orden till konkreta processer eller objekt..." "Förlåt, men vad betyder "refererar"?" "Hänvisar till, betecknar. "Referera" är ett bra ord att använda i detta sammanhang. Tag t ex ordet abborre - Filosofen lade just den sista saltade abborren i bunken och täckte över den med ett stort lock - det använder vi för att referera till fiskar av den typ som jag just har saltat. Det är ett ord som refererar till konkreta, observerbara entiteter..." "Entitet? Det är ett ord som jag inte hört förut." "Entitet betyder ett ting, föremål, objekt eller liknande." "Varför säger du då inte "ting" eller "objekt" om du menar det? Varför använda ett främmande ord som entitet?"

Filosofen småskrattade. "Det var en bra fråga. Men det finns faktiskt ett gott skäl att använda detta ord. Det har en vidare innebörd än ord som ting eller objekt. När man vill lämna så stort spelrum som möjligt för olika möjligheter så använder man termen entitet."

"Okej," svarade Maria och ryckte tankspritt loss några gredelina blommor från en strandaster, "fortsätt. De flesta ord vi använder refererar alltså till konkreta, observerbara entiteter. Ord som abborre, blomma, hjärta, vatten, solen, rensa, salta, tvätta hänvisar onekligen till ting eller processer som vem som helst - med normala sinnes förstås - kan se, höra, känna, lukta eller smaka." Hon tystnade och virade fundersamt en slinga av sitt långa röda hår runt högra handens pekfinger. Sedan utbrast hon plötsligt: "Men vänta! Hur vet du att de flesta ord faktiskt refererar till - vad hette det nu - konkreta entiteter? T ex småord som det, är, som, och, eller, när refererar väl inte till någonting alls?"

"Duktigt Maria," berömde Filosofen. "Du har alldeles rätt. Vi bör inte dra alla ord över en kam - fäntigt uttryck förresten. Det finns ord som har andra funktioner än att enbart referera till konkreta entiteter. Samma ord kan i olika sammanhang ha olika funktioner. Ordet stark t ex kan avse något konkret som en stark man eller starkt kaffe eller något mera mentalt som en stark upplevelse eller något abstrakt som ett starkt samband eller ett starkt stöd för en hypotes. Men fortsatt nu att filosofera så skall vi se vilka slutsatser du kommer fram till."

"Jaha, då skall jag alltså filosofera en smula." Maria putade fundersamt med sina röda läppar. Ytterligare några gredelina blommor rycktes loss från sina stänglar. "Om vi frågar: Har abborren ett hjärta? så använder vi ett ord som refererar till en konkret entitet. Vi vet vad för slags ting ett hjärta är. Därför vet vi vad vi skall söka efter, nämligen ett organ som pumpar blod..." Hon avbröt sig. "Jag tror förresten att jag aldrig sett hur hjärtat på en abborre ser ut."

Filosofen kastade en blick på måsfåglarna som nu, mätta och belåtna, simmade omkring en bit utanför stranden. "Tyvärr har mäsarna redan ätit upp alla hjärtan. Men jag kan försäkra dig att abborren faktiskt har ett hjärta. Alla som rensat abborre vet att hjärtat ofta fortsätter att slå en stund efter att man tagit ut det ur kroppen."

"Usch, det låter otäckt. Men låt oss se nu - det är ju riktigt roligt att filosofera - om vi använder ord som refererar till konkreta entiteter så kan vi avgöra huruvida entiteten i fråga finns eller inte - tänk vad jag kan uttrycka mig krångligt - genom att se efter. Vi kan t ex konstatera att abborren faktiskt

har ett hjärta, en magsäck, tarmkanal, simblåsa osv. Vi kan också se att den betar sig på ett visst sätt, att den simmar, sprattlar, lägger rom osv.”

“Bra”, log Filosofen. “Och är det här någonting som vi kan vara säkra på eller är det bara fråga om tro?” “Nej, vi kan förstås vara säkra.” “Varför det?” “Därför att *vem som helst kan kontrollera* att abborren faktiskt har dessa organ eller betar sig på detta sätt. Om någon tvivlar så kan man skära upp en abborre och peka ut de olika organen för honom. Man kan mäta egenskaperna, fotografera beteendet. Det här är väl vad man brukar kalla *objektiv kunskap*.” “Utmärkt. Fortsätt nu att analysera begreppet själ. Vad för slags entitet refererar man till när man använder ordet själ? Och sluta riva blommorna av mina strandastrar!”

“Åh förlåt. Jag gjorde det omedvetet. Det är helt klart att ordet själ inte refererar till någon konkret entitet som t ex hjärnan eller ett visst beteende. Av detta följer att vi inte kan avgöra huruvida abborren har en själ genom att skära upp den och titta efter eller genom att titta på dess beteende.” Här gjorde den unga kvinnan en paus och rynkade pannan. “Nu får du nog hjälpa mig. Hur skall jag fortsätta analysen?”

“Ord kan, som jag redan sade, fungera på många olika sätt i ett språk,” svarade Filosofen medan han sköljde blodet av kniven och saxen som han just rensat fiskarna med. “Man kan jämföra orden med verktyg. Liksom vi har verktyg för olika uppgifter, t ex denna kniv och sax, så har språket ord för olika uppgifter. En del ord används, som vi just sett, för att referera till sådana ting som vi kan uppfatta med sinnena. Men “själ” är uppenbart inte ett sådant ord. Vi måste nu fråga vilken funktion ordet egentligen har.”

“Kanske refererar ordet till något som är osynligt, något som inte kan uppfattas med syn, hörsel osv,” inföll Maria ivrigt. “Själen är ju osynlig eller hur?” “Jaha, fortsätt,” sade Filosofen kort. Maria tuggade fundersamt på en rödmålad tumnagel. “Låt oss anta att själen är en osynlig entitet”. Hon tystnade och satt en stund med slutna ögon. “Jag kom just att tänka på att ordet osynlig kan ha olika betydelser”. “Bravo”, inföll Filosofen uppmuntrande.

“Glas och luft t ex är osynliga”, fortsatte den unga kvinnan ivrigt. “Radiovågor, radioaktiv strålning osv är också osynliga. Men glas är trots sin osynlighet högst materiellt och påtagligt. Detsamma gäller luften. En orkan är ingenting annat än luft som rör sig med våldsam hastighet. Radiovågor och annan strålning kan vi visserligen inte direkt känna, men vi kan mäta dem och observera deras effekter. Men när vi säger att själen är osynlig så menar vi någonting annat. Själen kan därför inte bestå av materia, strålning, energi eller något annat som kan observeras och mätas på ett objektivt sätt. Vi menar att själen inte kan observeras ens med de mest sofistikerade mätinstrument man kan tänka sig. Själen måste därför vara icke-materiell, immateriell.” Efter att ha funderat några ögonblick fortsatte hon: “Frågan blir då om abborren har denna osynliga, immateriella entitet. Men om man inte kan observera själen hur skall man då kunna veta om abborren har en själ eller inte?”

“Nog så sant,” svarade Filosofen. “Jag har säkert rensat flera tusen abborrar i mitt liv men jag har aldrig hittat någon själ i dem. Men om deras själ är immateriell så är det inte underligt att jag aldrig funnit den.” “Tänk om alla dessa tusentals abborrar verkligen haft en själ,” log Maria. “Då har du dödat tusentals själar. Du borde känna dig som en skurk.” “Hur dödar man någonting som är immateriellt?” frågade Filosofen med ett illmarigt leende. “Kan min materiella kniv skära ihjäl någonting som varken består av energi eller materia?”

“Men det är ju ingen mening med det här,” utbrast Maria och slog uppgivet ut med armarna. “Om

det inte finns något sätt att avgöra om något har en själ eller inte har en själ, så kan vad som helst ha eller inte ha en själ. Kanske de där feta trutarna där på vattnet har en själ, eller albuskarna här vid stranden, eller gräset som jag sitter på, eller t o m vattnet som plaskar mot stranden, eller roddbåten, eller stenarna.”

“Tja, varför inte,” sade Filosofen oberört. “Uppfattningen att allting är besjälade kallas *panpsykism*. Det finns filosofer som trott på, eller åtminstone sagt att de trott på panpsykismen.” “Då är de inte riktigt kloka,” skrattade den unga kvinnan. “Men allvarligt talat - vad gör vi nu? Skall vi sluta vår analys med att konstatera att vad som helst kan ha en själ?”

“Ge inte upp ännu. Låt oss se vart vi kommit. Antag att du påstår att abborren har en själ och att jag förnekar detta. Vad talar vi då egentligen om? Vad är vi oeniga om?” “Huruvida den eländiga firren har en själ förstås,” svarade Maria med rynkad panna. “Men vi vet ju inte vad själen är? Vi vet inte vad det är för skillnad på en abborre som har en själ och en som inte har en. Hur kan vi då veta om vi är oeniga i sak? Kanske är vår oenighet endast *verbal*.” “Och det betyder...” “Det betyder att vår oenighet endast gäller ord inte sak.”

“Är vårt svar då att min fråga om abborren har en själ var fel ställd därför att ordet själ inte har något sakinnehåll, att det bara är ett *tomt* och *intetsägende*, omän populärt ord? I så fall tycker jag att det är en trist slutsats. Men jag har en känsla av att vissa filosofer älskar att visa att det som vi vanliga dödliga tror vara ytterst djupa problem i själva verket är missförstånd av ord och språkliga uttryck.” “Kan det inte förhålla sig på det sättet då - åtminstone när det gäller många s k djupa frågor?”

Maria satt tyst en lång stund med grubblande min och hakan stödd mot knäna medan Filosofen betraktade en motorbåt, som rusade fram i den närbelägna farleden.. “Jag kan inte tro att alla de filosofer, teologer osv som använt ordet själ under århundraden skulle vara så dumma att de använt ett nonsensord,” sade den unga kvinnan slutligen en smula buttert. “Att människan har en själ är i alla fall säkert.”

“Kanske det.” Filosofen tittade på sitt armbandsur. “Nu måste vi nog gå upp till de andra.” Han reste sig otympligt från den grovt tillyxade stol han suttit på. Maria rörde sig emellertid inte. “Men vad menar vi då när vi säger att vi har en själ? Själen kan inte vara någon observerbar del av kroppen. Det har vi redan konstaterat, och den kan inte heller vara osynlig, för det leder till meningslösheter. Ja men nu vet jag!” utropade hon triumferande. “Själen är något som man bara kan observera hos sig själv. Jag vet att jag har en själ därför att jag upplever min själ. Men din själ kan jag inte uppleva. Själen är m a o observerbar, men i en mycket speciell bemärkelse”.

“Hur går det då med abborrens själ?” Filosofen satte sig ner igen. “Jo, abborren själv är förstås den enda som kan veta om den har en själ.” “Är albuskarna också de enda som kan veta om de har en själ? Är stenarna de enda som kan veta om de är besjälade?”

Maria såg något förvirrad ut. “Jaa”, svarade hon dröjande, “jag förmodar det.” “Svaret på din fråga är alltså att abborren själv är den enda som kan veta om den är ett besjälade djur. För oss människor är det omöjligt att veta om den har eller inte har en själ. Är det så?” Hon svarade inte utan ryckte endast i en röd hårslinga. “Har jag en själ?” frågade Filosofen? “Naturligtvis, du är ju en människa.” “Har alla människor själar?” “Fråga inte så dumt.”

“Du antog nyss att man kan uppleva blott och bart sin egen själ, aldrig en annan människas. Du

vet alltså att du har en själ därför att du upplever den. Men min själ kan du inte uppleva. Därför kan du inte veta om jag har en själ eller inte. Ännu mindre kan du veta att alla människor har själar. Kanske är du den enda som har själ eller kanske har endast vissa människor själar. Kanske har du och jag själar medan de flesta människor saknar sådana. Menar du att vi inte kan veta något om andra människors själar?"

"Jaha, filosofen börjar komma upp i varv märker jag," konstaterade den rödhåriga kvinnan torrt. "Det var ingen bra idé m.a.o." "Det var i själva verket en omöjlig idé. Men jag kan trösta dig med att massor av människor, också filosofer, gjort samma misstag." "Hur kan du vara så säker på att det är ett misstag," frågade hon en aning trumpet.

"Jag kan bevisa det genom en av logikens mest användbara metoder. Den kallas *reductio ad absurdum*. Man bevisar att ett antagande är fel genom att visa att det leder till absurda konsekvenser. Vårt antagande är att man kan observera själen endast hos sig själv." Den magre mannen gjorde en kort paus och satte sig bekvämare tillrätta på den hårda stolen. "Nu skall jag visa att ditt antagande har absurda logiska konsekvenser, och att det följaktligen måste vara felaktigt. "Kör hårt," mumlade hon sammanbitet.

"Jag börjar med att ställa en enkel fråga. Den lyder: Hur vet du vad du skall observera?" Hon stirrade förbryllad på den äldre mannen. "Nu förstår jag inte. Jag observerar förstås själen." "Hur vet du att det du observerar faktiskt är just själen? Kanske du observerar någonting, och antar att det är själen fast det inte är den. *När och hur har du lärt dig känna igen en själ?* För du måste ju kunna skilja en själ från allt annat som du upplever hos dig själv för att kunna veta att det du observerar är just själen och inte något slags känslor, upplevelser etc. Låt oss jämföra med ett annat ord från det mentala området, t.ex. ordet illamående. Filosofen gjorde en paus. "Mår du illa nu?" Frågade han sedan.

"Va, nej," svarade Maria och rynkade pannan. "Fast det kändes faktiskt litet äckligt att se på när du brutalt och känslolöst skar upp magen på de stackars firrarna. Men vart vill du komma?" "Hur vet du att du inte mår illa?" "Jag vet mycket väl hur det känns när man mår illa. Jag har mått illa många gånger. Men jag fattar din tanke. Jag har lärt mig hur man använder ordet illamående genom att jag många gånger hört ordet i samband med att jag, eller någon annan, kräks och visat andra tecken på att vara eländig. Jag har därför med tiden lärt mig känna igen illamående hos mig själv. Med "illamående" menas att jag blir blek, kallsvettig, känner behov av att kräkas, saknar matlust och känner mycket starkt obehag. Jag kan till all lycka inte känna andra människors illamående, men jag kan se att de blir svettiga, gröna, eller snarare vita i ansiktet, darriga, att de kräks osv. Då förstår jag att de har samma känsla som jag när jag betar mig på samma sätt."

"Javisst, illamåendet har så att säga en yttre och en inre sida. Den yttre sidan, svettning, blekhet, ökad puls, ökad salivavsöndring, kräkning kan vem som helst se. Den inre sidan, den synnerligen obehagliga känsla som hör ihop med dessa kroppsliga symptom, kan endast den sjuka själv uppleva. Men eftersom dessa sidor hör ihop - man kan inte tänka sig den ena utan den andra - så är det inget problem att lära sig vad som menas med illamående. Vi kan uttrycka saken så att illamående har två aspekter, en kroppslig och en mental. Den kroppsliga är offentlig, tillgänglig för vem som helst men den mentala aspekten är privat, tillgänglig endast för den som är illamående."

"Men, " fortsatte den magre mannen snabbt, "du får inte tolka detta som ett bevis för att kropp och själ är två olika ämnen, substanser eller liknande som på något konstigt vis är kopplade till varandra. Snarare är det frågan om två olika perspektiv på samma sak, dvs en människa, en personlighet, ett

jag eller vad du vill kalla det. Jag föreslår att vi talar om *det inre* och *det yttre perspektivet*. Det yttre perspektivet är - mer eller mindre - gemensamt för alla normala människor. Det inre är subjektivt, privat - tillgängligt endast för det upplevande jaget."

"Jag förstår," inföll Maria ivrigt. "Och den kroppsliga sidan är nödvändig för att vi skall kunna lära oss använda ordet korrekt." "Just det. Om det inte funnes någon som helst *kroppslig skillnad* mellan en person som mår illa och en som inte gör det så skulle det vara omöjligt att använda ordet illamående. Begreppet skulle inte ens kunna existera. Ett begrepp utan kännetecken är inget begrepp alls."

"För att återgå till själen, om själen är någonting som man endast kan observera hos sig själv, något som inte har några yttre kännetecken så har ordet själ ingen funktion alls, ordet är tomt på sakinhåll. Ordet väcker kanske känslor, men inga tankar." Filosofen såg nöjd ut och tillade: "Quod erat demonstrandum, dvs Q.E.D." Innan Maria hann ställa den oundvikliga frågan tillade han: "Det är latin och har använts av matematiker i århundraden när de har bevisat, eller trott sig bevisa, någonting. Bokstavligt betyder det: Vilket skulle bevisas."

"Ja, jo... nej... jag är inte helt övertygad." Den unga damen sträckte ut sina långa, stiliga ben i gräset och betraktade de rödmålade tånaglarna. "Ta t ex ordet tänka. Det liknar ordet själ genom att det refererar till en inre process som vi kan observera endast hos oss själva. Lika litet som jag kan observera din själ kan jag observera ditt tänkande. Men du vill väl inte komma och påstå att ordet tänka är tomt på sakinhåll, att ordet endast väcker känslor, men inga tankar?"

"Ett bra försök, my dear." Filosofens skäggiga ansikte sprack upp i ett brett leende. "Men tyvärr högg du i sten så det sjöng om det. Om du inte har kunnat observera att jag tänker under den halvtimme som vi suttit här och diskuterat så måste du vara både blind och döv. Tänkandet är i själva verket i högsta grad observerbart i samma bemärkelse som illamående. Av det du säger, av dina gester, av det du gör, av det du skapar etc framgår i allmänhet klart om du tänker eller inte. Annars skulle vi inte kunna skilja mellan dumhet och klokhet."

"Visserligen," protesterade Maria, "men man kan tänka tyst för sig själv så att ingen annan har en aning om vad man gör. Jag kan t ex tänka elaka tankar om dig utan att du har någon möjlighet att få reda på det."

"Till all lycka har du rätt. Det vore högst obehagligt om man alltid visste när någon tänker, och än värre om man av beteendet alltid kunde utläsa vad någon tänker. Men det viktiga är *hur vi lär oss använda ordet tänka korrekt*. Här gäller samma sak som för ordet illamående. Vi lär oss ordet genom att det används i sådana sammanhang där människor visar yttre tecken på tankeverksamhet. En mor säger t ex till ett barn som stöjar när fadern sitter vid ett bord och räknar för att få inkomster och utgifter att gå ihop: Stör inte pappa när han tänker. Eller barnet löser en räkneuppgift fel och läraren säger: Tänk efter ordentligt nu. För övrigt kan vi t o m avgöra om ett djur tänker genom att se hur det reagerar i olika problemsituationer. Såvitt jag vet har ingen någonsin iakttagit något beteende som kunde tyda på tänkande hos en abborre. Däremot tycks också primitiva djur ha en viss, om än mycket begränsad, förmåga att lära sig enkla saker."

"Jag får väl ge mig - som vanligt," suckade hon, "men vänta! Jag har en ny idé." "Bra," mumlade han, men med en påfallande brist på entusiasm. Hon tittade upp mot honom. "Tro inte att du kommer undan. Det var du som förförde mig - in i filosofins förtjusande snårskog. Nu skall vi reda ut det här."

"Alltså. Jag tänker intensivt och jag observerar att du också tänker eftersom du hela tiden kommer med klyftiga svar på mina frågor." "Det är inte jag som hittat på svaren," konstaterade han anspråkslöst. "Så klyftig är jag tyvärr inte. Den filosofiska litteraturen är full av analyser av språk och begrepp."

"Hur som helst," fortsatte hon, "om en människa tänker så bevisar detta att hon har en själ - eller hur? Vi kan lätt testa andra människor för att kontrollera om de har tankeförmåga. Eftersom de har denna förmåga kan vi dra slutsatsen att de är besjälade varelser. Alltså har jag bevisat att alla människor har själar." Hon log triumferande, och tillade: "Q. E. D."

"Men det var abborrens själ du ursprungligen frågade om," invände Filosofen. "Abborrarna tänker inte. Deras beteende verkar vara reflexmässigt och därmed genetiskt determinerat. Om tankeförmåga är ett nödvändigt villkor för att något skall vara besjälade så har vi ett starkt argument för att abborrarna helt saknar själ. En slutsats som för övrigt passar mig förträffligt eftersom jag under mitt liv slaktat tusentals abborrar och andra fiskar."

"Jag kom att tänka på en annan sak," fortsatte den unga kvinnan. Filosofen muttrade något och tittade demonstrativt på klockan, men hon lät sig inte bekomma. "Hur vet vi att du och jag upplever samma känsla när vi är illamående? Våra yttre beteenden är säkert mycket likartade, men kan vi vara säkra på att våra inre perspektiv på illamåendet är lika likartade?"

"Hur menar du?" "Det kan ju hända att illamåendet känns annorlunda för dig än för mig. Jag menar att våra privata upplevelser, våra inre perspektiv, kan vara olika trots att det yttre kroppsliga beteendet är alldeles likadant. Ta t.ex. en... ja t.ex. en orgasm." Den unga kvinnan log illmarigt mot den medelålders mannen. "Till det yttre är orgasmen ganska lika för alla människor. Man andas snabbare, pulsen ökar...". "Ja tack, jag vet", avbröt Filosofen snabbt och hon fortsatte: "Men kan det inte vara så att den subjektiva upplevelsen är mycket olika?"

"Från abborrar till orgasmer. Det är ingen dålig analys det här," skrattade Filosofen. "Men vi borde nog gå upp och se vad de andra gör." "Inte förrän du besvarat min fråga," svarade Maria bestämt. "Du kan säkert besvara den lika bra själv."

Maria reste sig och sträckte på sina välformade 160 centimeter. "Brr, det börjar bli kallt. Jag måste nog dra på mig jumper och långbyxor. Orgasmen ja. Hur skulle man kunna jämföra min känsla när jag får orgasm med din känsla när du får orgasm - om nu filosofer överhuvudtaget får orgasm. Det är definitivt omöjligt." "Det verkar förnuftigt", svarade Filosofen. "Det enda du kan göra är att jämföra den känsla du har vid en viss tidpunkt med ditt minne av samma känsla vid en tidigare tidpunkt. Men du kan aldrig jämföra din känsla med min känsla för att se om de är precis likadana eller om de skiljer sig i något avseende. Det är mycket möjligt att din orgasm känns annorlunda än min i något avseende. Det är möjligt att kvinnor upplever sina orgasmer annorlunda än män."

Maria bet sig fundersamt i läppen. "Å andra sidan kan skillnaderna knappast vara väldigt stora. Dels är de kroppsliga reaktionerna mycket lika och dels kan man knappast tänka sig att en orgasm skulle kännas som t ex tandvärk för den ena och som en intensiv njutning för den andra. Ingen skulle vilja ha sex om orgasmen kändes som tandvärk eller illamående!"

Den äldre mannen gned tankfullt sin skäggiga haka. "Du har fört in vår diskussion på ett av filosofins stora problem, nämligen de privata upplevelserna, eller det inre perspektivet, som jag

föredrar att kalla det. I den filosofiska litteraturen använder man på engelska ordet *qualia*. Filosofen *Ludwig Wittgenstein* är bl a känd för att han försökt bevisa att ett privat språk, dvs ett språk som endast handlar om det inre perspektivet är otänkbart. När jag, för många år sedan, läste hans bok *Filosofiska undersökningar*, blev jag själv intresserad av detta problem."

Filosofen reste sig från den hårda och obekväma stolen och satte sig med stela rörelser ner i gräset. Maria satte sig på huk bredvid honom. "Jag har faktiskt personliga skäl att intressera mig för problemet," sade den äldre mannen en aning tveksamt. "Men det kan knappast intressera dig?" "Nu gör du mig förstås nyfiken," skrattade hon. "Vilken färg har himlen där i väster?" frågade han plötsligt och pekade mot solen som höll på att försvinna bakom skogen på en närbelägen ö. "Röd och orange," svarade hon med förbryllad min. "Vilken färg har gräset här?" "Grön förstås. Vart vill du komma?" "Tror du att jag och du upplever dessa färger på samma sätt, att vi har likadana färgupplevelser?"

Med rynkade ögonbryn betraktade hon den äldre mannen. "Det finns väl inga skäl att tro att vi inte har mycket likartade upplevelser. Men även om våra privata upplevelser vore olika skulle vi inte kunna veta något om detta. Du sade nyss själv att vi inte kan jämföra våra inre perspektiv på tillvaron."

Ett retsamt leende spelade på hans läppar. "Faktum är Maria, att jag kan bevisa att jag inte upplever rött, grönt och orange på samma sätt som du. Jag är nämligen röd-grön färgblind."

"Det har jag aldrig märkt," utbrast hon förvånat. "Vi har ofta talat om färger, t ex hos blommor, men jag har aldrig observerat att du skulle ha kallat något som är grönt rött eller tvärtom." "Lustigt nog kan jag inte minnas att jag någonsin skulle ha misstagit mig," bekräftade Filosofen. Jag kan m a o använda färgorden lika bra som vilken normaleende människa som helst i alla normala sammanhang. Ändå är det helt säkert att jag inte upplever rött, orange och grönt på samma sätt som du."

"Hur kan du vara så säker?" frågade hon tvivlande. "Det finns standardtest - du kan t ex titta i en psykologibok eller i en uppslagsbok - som består av en mängd runda fläckar med olika färger. I ett av dessa test bildar de röda eller gröna bollarna siffrorna 6 och 9. En normaleende ser genast dessa siffror, men jag ser dem inte fast man exakt pekar ut dem. Jag är för övrigt också violettblind. Dessutom är jag tondöv."

Spontant sträckte hon ut handen och lade den på hans magra axel. "Stackars du." Rösten var låg och medlidsam. "Du behöver inte tycka synd om mig," skrattade han. "Jag är snart sextio år och har klarat mig utmärkt genom livet trots att jag inte kan se samma färger som ni andra och trots att jag inte känner igen olika toner." "Men vad ser du egentligen. Hur ser solnedgången ut för dig, gräset, blommorna..." "Jag njuter intensivt av en vacker solnedgång, av alla underbara nyanser av rött och orange, jag älskar det smaragdgröna gräset och jag tycker du är vacker med ditt röda hår och dina röda läppar." Han klappade den unga kvinnan lätt på kinden. "Du upplever mig inte som grönhårig då?" "Definitivt inte. Men förstår du nu att våra privata upplevelser bevisligen måste vara olika, men att vi ändå använder samma språk, samma ord, beskriver blommor, tyger osv på samma sätt, har lika starka upplevelser av solnedgången etc." Han lät sina ord sjunka in ett ögonblick och frågade sedan: "Vad kan vi dra för slutsatser av detta?"

Hennes ljusblå ögon hade ett grubblande uttryck. "Men...undrar du aldrig över hur vi normaleende ser färger?" "Det är klart att jag gör," svarade han snabbt, "men det är ingen mening

att grubbla över något som jag aldrig kan få ett svar på. Det är bara så att det finns en privat sida hos våra upplevelser som vi aldrig direkt kan jämföra med andra människors motsvarande upplevelser. I själva verket finns det många andra upplevelser som jag aldrig haft och som jag inte riktigt kan föreställa mig. Jag vet t ex vad avundsjuka och svartsjuka är i den meningen att jag kan använda dessa ord korrekt. Jag känner till det yttre perspektivet på dessa känslor, men inte det inre, därför att jag själv aldrig har upplevt dessa känslor. Kanske finns det känslor som jag inte kan uppleva på samma sätt som det finns färger och toner som jag inte kan uppleva. En annan människas inre perspektiv är förmodligen unikt för just henne. Det finns knappast två människor som upplever allting på exakt samma sätt. Jag vet inte, och kan inte veta, exakt hur du eller vilken som helst annan människa upplever världen. Hur smakar rökt abborre för dig? Hur upplever du, en ung kvinna, mig en äldre man? Endast genom att lyssna och observera och utgå från mina egna upplevelser kan jag få en viss aning, skapa mig en bild av en annan människas perspektiv. Men ofta märker jag att jag helt enkelt inte kan förstå en annan människa. Jag kan t ex inte för mitt liv förstå hur en fanatiker ser på världen. Jag kan bara konstatera faktum."

En vindil drog genom de täta albuskarna vid stranden och fick deras blad att prassla. Ovanför den lilla strandängen, där de två människovarelserna satt, dansade en svärm av tusentals fjädermyggor sin vinande, uråldriga dans. Måsarna hade försvunnit en efter en för att söka nya skrovsmål. En ejderfamilj, en åda med sex ungar, simmade långsamt förbi.

"Det som du säger låter väldigt spännande." Maria lindade tankfullt en slinga av sitt röda hår runt högra handens pekfinger där hon satt bredvid den äldre mannen i gräset. "Jag måste väl gå med på att uttryck som att må illa, tänka, uppleva, själen osv inte kan vara beteckningar på något slags rent privata, inre... vad skall vi säga... tillstånd, processer. Exemplet med din färgblindhet är speciellt tydligt. Orden röd och grön kan knappast vara benämningar på den inre upplevelse som vi har när vi ser t ex en ros eller gräs. Du har tydligen inte samma upplevelse som jag men ändå kan du använda orden lika bra som jag i normala sammanhang. " "Kunde man inte tänka sig att jag misstar mig," avbröt Filosofen, "att jag helt enkelt inte vet vad orden rött och grönt står för?"

Hennes blå ögon fick ett grubblande uttryck. "Men hur kan du missta dig om du hela ditt liv använt orden korrekt? Det är ju löjligt. Om en människa hela sitt liv använt ett ord korrekt så kan hon väl inte totalt ha missförstått ordets mening? I så fall vore det omöjligt att någonsin veta om man använder ett ord korrekt. Och det är definitivt absurt." "En mycket intressant fråga," skrockade Filosofen, "men nu tycker jag vi skall avsluta den här diskussionen."

"Inte ännu," protesterade den unga damen och lade handen på den äldre mannens axel. "Jag går med på att vi måste lära oss ett språk genom... vad skall vi kalla det ... yttre kännetecken?" "Vi kan använda Wittgensteins uttryckssätt," inföll Filosofen. "Han säger att det inte kan existera ett privat språk, dvs ett språk i vilket orden blott och bart refererar till det inre perspektivet. Förresten... är du säker på att alla ni normalseenden upplever rött och grönt på samma sätt?" Hans fråga möttes av en förbryllad min och han fortsatte: "Om mitt färgseende aldrig hade blivit testat så skulle jag ha levt hela mitt liv i övertygelsen att jag ser rött och grönt på exakt samma sätt som alla andra normala människor. Endast genom ett fiffigt test kan man påvisa en skillnad. Kan det inte tänkas att det finns ytterligare skillnader i färgupplevelserna, som ingen ännu är medveten om, därför att ingen hittat på test som avslöjar dem?"

"Okej, okej, jag är övertygad om att det inte kan existera ett språk som enbart handlar om det inre perspektivet. Men jag går ändå inte med på att vi inte kan tala om detta inre, och allra minst går jag med på att vårt inre... kanske kan vi kalla det vårt själsliv... nej, det låter inte bra... skulle vara

oviktigt eller irrelevant. Det är tvärtom det allra viktigaste för en människa." Hon tystnade, men tillade sedan bestämt: "Den som inte har ett inre liv är lika död som en maskin oberoende av vad han eller hon säger eller gör."

"Om jag berättar för dig att jag är trött," fortsatte hon, "att jag har migrän och längtar efter en stor portion glass med jordgubbar, så kan du inte veta exakt hur jag känner mig, speciellt inte om du aldrig har lidit av migrän och ogillar glass. Men du gör dig ändå en föreställning om hur jag känner mig utgående från dina egna erfarenheter av trötthet, värk och längtan efter någon lækkerhet. Om du inte gjorde detta skulle du helt enkelt inte förstå vad jag säger. Det som jag säger skulle vara rent nonsens för dig."

"Om du vore en maskin," fortsatte hon ivrigt, "skulle du aldrig kunna förstå vad jag menar därför att en maskin inte har någon erfarenhet av ett inre perspektiv. Även om vi skapade ett program, som använde orden trött, migrän och längta efter på ett korrekt sätt så skulle programmet, eller datorn som vi kör programmet på, ändå aldrig förstå vad den själv säger. Datorn har inget inre perspektiv alls. Den kan därför inte förstå att det finns ett sådant och att det är detta som är det viktiga i sammanhanget."

Den magre mannen reste sig mödosamt. "Du har förstås rätt i att det inre perspektivet är det viktigaste för oss människor. Det är naturligt att du, som kvinna, betonar detta därför att kvinnorna i vår kultur har tillåtits visa känslor, dvs sitt inre mer än män. Att en duktig karl inte gråter är en djupt rotad värdering i vår kultur, som under århundraden tvingat oss män behärska våra känslor. Det har, enligt min mening, varit en mycket skadlig värdering.. Men tror du att ett program faktiskt skulle kunna använda ord som trötthet, illamående, migrän, avundsjuka, ångest, tänkande osv korrekt? "

"Javisst ja. Du sade tidigare att du kunde använda färgorden korrekt fast du inte upplever rött och grönt på samma sätt som normalseende. En dator upplever väl inga färger alls...men å andra sidan." Hon avbröt sig med ett skrat: "Så dum jag är! Det är ju förstås alltid en människa som skriver programmet och människan känner naturligtvis till det inre perspektivet. Datorn använder m a o orden utan att veta vad den talar om men varje människa som lyssnar till den förstår vad den menar...Men," hon tystnade och gnagade fundersamt på en röd fingernagel, "kunde det inte vara så att en dator, en mycket avancerad maskin, faktiskt har vad du kallar ett inre perspektiv, men ett som är alldeles annorlunda människans, ett inre perspektiv som vi inte alls kan göra oss någon föreställning om eftersom vi är uppbyggda av biologisk "hårdvara"?"

"Bravo! Det finns råmaterial till en framstående tänkare i dig," skrattade Filosofen. Han började långsamt vandra av och an på den lilla ängen med händerna på ryggen medan han talade. "Ett av de mest seglivade misstagen i den västerländska filosofin är att man tror att det inre perspektivet är en värld för sig, en inre verklighet. I sin mest extrema form leder ett sådant synsätt till att man tror att det yttre perspektivet, det som filosoferna ofta kallar yttervärlden, är en ren illusion - världen är egentligen ingenting annat än min dröm."

Omedvetet hade magre mannen fallit in i sin gamla roll som föreläsare. "Detta misstag är så mycket mer frestande som det gör människan till skaparen av sin egen värld - världen är min skapelse - alltså är jag skaparen, dvs Gud. Vi hamnar i det rena storhetsvansinnet."

"Sanningen är förstås att det bara finns en värld, och att denna värld sannerligen inte är en skapelse av någon människa, utan att den existerade långt före människan. I grund och botten inser

var och en som besitter en smula ödmjukhet att det yttre perspektivet, dvs den materiella världen, är det primära, det ursprungliga och det bestående. Det inre perspektivet är sekundärt. De första livsformerna saknade allt vad inre perspektiv heter. De upptog näring ur omgivningen, rörde sig, delade sig så att nya organismer uppstod och de dog. Men de kände ingenting, upplevde ingenting."

Maria reste sig från sitt obekväma huksittande för att i stället slå sig ner på den hårda stol där Filosofen tidigare suttit. Hon kände sig som en student på en föreläsning. Filosofen fortsatte att tala: "Genom slumpmässiga variationer i generna hos de miljarder enskilda organismer som levde på jorden började de första celler som reagerade på ljus, kemiska ämnen och andra stimuli att utvecklas. Sålunda uppstod under hundratals miljoner års "försök och misstag" specialiserade celler, en del blev receptorer, andra nervbanor och andra åter bildade en anhopning av celler som tog emot och reagerade på de retningar som fortplantades från receptorerna via nervbanorna.

Han gjorde en paus och tittade en smula skuldmedvetet på den unga kvinnan. "Hänger du med?" Hon nickade uppmuntrande och han fortsatte: "Därmed hade de fysiologiska förutsättningarna för ett inre perspektiv skapats. Förmågan att uppleva gjorde djurens beteende mera plastiskt, flexibelt. De reagerade mera ändamålsenligt på olika situationer, när det gällde att fly, att jaga, att para sig, att undvika hetta, kyla och farliga miljöer. Därmed fanns förutsättningarna för en rudimentär tankeförmåga, att lösa problem inte enbart reflexmässigt så att en viss retning alltid ger en viss reaktion, utan så att samma retning kan ge olika reaktioner beroende på att retningen först behandlas i nervsystemet."

"Evolutionen av sinnesorgan, nervsystem, hjärna, inre sekretion osv medförde att det inre perspektivet och därmed flexibiliteten och anpassningsförmågan förbättrades. Detta i sin tur var förutsättningen för att språk, kultur och tänkande skulle kunna uppstå. I dag anser biologerna att rudimentära former av dessa kan påvisas hos en lång rad olika djur, främst hos däggdjur förstås men också t ex hos en del fåglar. Hos människan har denna evolution fortgått under de senaste årmiljonerna och lett till ett avancerat och ytterst plastiskt språk och en dito kultur."

"Språk och kultur i sin tur är en förutsättning för kreativitet. Människan har blivit en skapare, inte en gudomlig skapare som likt en trollkonstnär plockar fram ting ur tomma intet, utan en naturlig skapare som använder sin tankeförmåga för att med hjälp av naturens krafter och material skapa något helt nytt, artefakter. Hon skapar verktyg, kläder, vapen, husgeråd, byggnader, prydnadsföremål, transportmedel, leksaker, spel osv. Hon förädlar växter och avlar fram djur för olika ändamål... Men hon skapar också andliga artefakter såsom begrepp, myter, fantasier, drömmar, sagor, moral, värderingar och normer, ideologier, religioner och vetenskap – och inte minst viktigt – filosofiska problem som det som vi just diskuterar."

"Det som människan skapar omformar hennes andliga och materiella livsmiljö och därmed omformas hon själv. Varje ny generation föds in i en andlig och materiell miljö som till en del är en produkt av tidigare generationers skapande, men också av icke avsedda konsekvenser av den skapande verksamheten såsom miljöförstörelse, hat mellan folkgrupper, förtryck osv. Varje ny generation formas och formar i sin tur. För den moderna människan är det yttre och inre perspektivet alltid närvarande i allt vi gör. Vårt språk och vår kultur påverkar hur vi uppfattar världen, men världen "slår hela tiden tillbaka", dvs den påverkar och formar vår kultur, vårt språk och därmed vårt medvetande. Vår världsbild formas sålunda genom en samverkan mellan våra fysiologiska förutsättningar, vår kultur och den omgivande miljön med dess krafter och materia. Vi själva, vår värld och vår världsbild befinner sig sålunda i ständigt vardande. "Allting flyter" för att citera *Herakleitos*, en av de första grekiska filosoferna," avslutade Filosofen.

"Det där är alltså din världsbild?" Han skakade på huvudet. "Nej, det är inte min världsbild. Jag har inte skapat den. Jag har inte bidragit med någonting till den. I själva verket är den ingens världsbild. Den är i stället en produkt av vår kultur ungenfär i samma mening som språken är produkter av de olika kulturer i vilka de existerar. Den uppstår genom en i hög grad *omedveten samverkan mellan tusentals olika människor som gör olika saker*. Vad du menar var antagligen att jag tror på denna världsbild. Och det har du förstås rätt i. Jag har knappast något val, eller hur? Jag sade just att vi är en produkt av den kultur i vilken vi lever. Detta gäller givetvis också mig. Egentligen är det inte jag som talar med dig här nu utan det är tusentals människor, som varit mer kreativa än jag, som talar genom min mun. Det är deras tankar som format mitt sätt att se på världen."

"Vem är det då som talar genom min mun?" frågade Maria med spjuveraktig min. "Du är en produkt av samma kultur som jag, men du har inte samma slags kunskaper som jag. Du är elev och jag är lärare. Genom min förmedling tar du emot en bit av vår kultur som ännu inte finns i din personlighet. Det är sedan fritt fram för dig att bearbeta det du tar emot enligt dina egna högst personliga förutsättningar."

Hon putade fundersamt med sina röda läppar. "Var blir jag, var blir min själ i denna häxbrygd av mumlande röster ur det förflutna som formar mig? Finns det något jag överhuvudtaget? Det som du säger känns förnuftigt, rationellt, logiskt men det känns ändå inte riktigt rätt. Det känns som om du skulle ha tappat bort jaget i din väldiga flod av förändring. Jag är ändå... jag. Vad är egentligen mitt verkliga jag?" hon tystnade och slog hjälplöst ut med händerna.

Med händerna på ryggen tittade Filosofen ut över havet som krusades av en lätt vindil. "Det verkliga jaget, det sanna jaget, det innersta jaget... Tomma fraser, älskade av flummpsikologer och new-ageare," muttrade han misslynt. "Vackert klingande fraser som förhindrar verkligt tänkande och verklig insikt." "Menar du att det inte finns något verkligt jag?"

"Jag är ett pronomen som refererar till den talande," svarade han kort. "Detta ord har sedan missbrukats av en del psykologer och filosofer som gett ordet en alldeles annan, närmast metafysisk roll, i sitt språk. Och nu vill du förstås veta vad som menas med metafysik. Det skulle krävas en lång utredning för att förklara detta. Men jag nöjer mig med att kort och gott säga att metafysik handlar om sådant som antas vara dolt för oss som gudar, andar, det verkliga jaget och liknande."

"Ditt verkliga jag, om vi nu vill använda detta uttryck, är helt enkelt din personlighet. Min poäng är att personligheten inte är något slags stabil, oföränderlig enhet utan, liksom allt annat, är den underkastad förändring." Här avbröts han av Maria. "Det är väl bra att vi förändras. Det vore tragiskt om jag inte vore betydligt klokare, erfarnare osv när jag är lika gammal som du än jag är i dag. Faktum är att jag ofta känner mig förvirrad, obeslutsam, barnslig och okunnig. Jag vet att jag gör dumheter, men ibland kan jag inte rå för det. Jag hoppas att jag skall bli klokare, stabilare, bättre veta vad jag vill och vad livet handlar om i framtiden."

Han nickade och fortsatte: "Låt mig ge några exempel som säger mycket om människans och speciellt personlighetens natur. Läkarvetenskapen känner i dag en lång rad kemiska ämnen som påverkar personligheten. Genom att inta små mängder av ett sådant ämne kan man få mycket dramatiska effekter på personligheten. Många av dessa ämnen är förstås välkända, t ex koffein, nikotin, alkohol, marijuana och en mängd starkare droger. Nästan alla droger är beroendeframkallande, dvs de förändrar personligheten. Men det finns en mängd andra, t ex

antidepressiva som kan hjälpa en människa som är ytterligt deprimerad att börja fungera normalt. Det finns droger som lindrar och t o m botar mentala störningar, men det finns förstås också droger som kan göra en människa mentalt störd."

"Vart vill du komma?" Han skrattade lätt. "Otålig som vanligt. Min poäng är helt enkelt att vi med lämpliga kemiska ämnen tycks kunna manipulera en människas personlighet i nästan vilken riktning som helst. Nya droger kommer hela tiden på marknaden. Det talas redan om piller för nästan alla ändamål, t o m lyckopiller. *Vår personlighet, vårt jag, inklusive det inre perspektivet, är i högsta grad en funktion av kroppens kemi.*"

"Det vill jag inte förneka," instämde hon. "Men," fortsatte Filosofen, "samhällets och kulturens inverkan på personligheten är lika stor och lika viktig. Gillar du griskött?" Hon tittade överraskat på honom. "Jovars, visst äter jag det ibland." "Hur tror du en muslim eller jude skulle reagera om vi lurade honom att äta griskött?" "Han skulle antagligen bli arg eftersom hans religion förbjuder fläsk." "Om han är verkligen troende blir han nog inte bara arg, utan han blir illamående, kanske sjuk." "Det är ju löjligt," skrattade den unga kvinnan glatt, "fläsk är inte annorlunda än annat kött. Men jag förstår vad du menar. För den som sedan barnsben uppfostrats att fläsk är tabu så blir avskyn för fläsk en del av personligheten." "Vad skulle du gilla att äta hundkött?" "Hundkött!" utbrast hon förfärat. "Aldrig i livet!" "Nu är du faktiskt löjlig," skrattade han, "hundkött är inte annorlunda än annat kött." "Det är det visst," protesterade hon, "hundarna är våra vänner, och man äter inte sina vänner." "Men du kan lika väl ha en gris som vän. De är lika gosiga och kloka som hundarna." "I Kina och Vietnam äter man hundkött ugenförför som vi äter fläsk." "Uäck, det borde förbjudas," muttrade hon.

"Vad skulle du säga om några härliga, läckra fluglarver på en bit knäckebröd?" "Försöker du få mig att spy va!" "Nej, jag vill bara, med konkreta exempel, illustrera hur vår personlighet formas av vår kultur. Vad vi anser ädligt eller oädligt, vad som får oss att spy eller dräglä av småhet bestäms i främsta hand av vår kultur. Märkväl att detta givetvis gäller det inre perspektivet. Griskött är griskött, men sättet att uppleva detta bestäms av vår kultur. Eller tänk på hur olika människor reagerar på en porrfilm. Somliga blir upphetsade, får starka lustkänslor, andra är likgiltiga och somnar. Men människor som fått en mycket sexfientlig uppfostran reagerar med avsky, raseri eller ångest."

"Samma objektiva företeelse, vare sig det är frågan om kött, människor som har sex, barnarbete, kvinnlig omskärelse, döendet, krig eller vad som helst ger upphov till ytterst varierande reaktioner hos människor med olika bakgrund. *Den kultur i vilken vi växer upp bestämmer hur vi upplever allt det jag nämnde ovan och mycket annat.*"

"Menar du då att vi inte alls har någon fri vilja?" Men den äldre mannen sträckte avvärjande upp händerna. "Nej, nu har jag hållit på och föreläst för dig i snart en timme. Det är hög tid att vi går upp till de andra. Vi har rensat och saltat fiskarna för länge sedan. De undrar säkert vad vi riktigt håller på med."

"Och hur skall vi nu slutligen besvara frågan om abborren har en själ?" "Jag överlåter det åt dig," sade Filosofen och log brett. "Om du inte kan besvara frågan själv efter den långa diskussion vi haft så har jag helt felbedömt din kapacitet som filosof." Han började gå längs stigen som ledde in mot holmen. Maria följde efter in mellan albuskarna men undvek noggrannt att röra vid dem. "Usch, det kan finnas fästingar i albuskar. Ja, vi behöver alltså bara känna till de offentliga kriterierna på själen och sedan undersöka om abborren uppfyller dessa kriterier. Enkelt alltså. Och vilka är kriterierna,

om jag får besvara herr filosofen ännu ett tag."

I detsamma uppenbarade sig Kalle, en lång, ljushårig, bredaxlad man i 30-årsåldern på stigen. "Vad håller ni på med egentligen?" ropade han med sin mullrande bas. "Hur länge tar det att rensa och salta några abborrpinnar?" "Vi har just undersökt om abborren har en själ," ropade Maria glatt till svar.

"Ni är inte kloka," skrattade mannen. "Kom nu. Vi har dukat fram litet att dricka." Tillsammans vandrade Filosofen, Kalle och Maria längs stigen, som vindlade fram mellan risiga enbuskar och knotiga tallar. Trädstammarna lyste brunröda när de träffades av den nedgående solens sista strålar. De gick förbi några nödvuxta björkar och kom fram till en brunmålad sommarstuga. På andra sidan stugan låg ett lågt, plant berg, nästan lika slätt som ett golv, på alla håll omgivet av tallar och enbuskar. Mitt på berget stod ett bord dukat med flaskor och glas, och runt bordet hade bänkar och pallar, som uppenbart var hemmagjorda, placerats ut. Två personer satt runt bordet, en rundlätt dam i 30-årsåldern och en mörklockig ung man.

2. ÄR GUD EN OSYNLIG KROKODIL?

Den mörklockige unge mannen hette Charles. Han var av medellängd, brunbränd av solen, klädd i en kortärmad, vit skjorta och bruna shorts, och liksom Maria, var han barfota. Bekvämt tillbakalutad i en vilstol följde han de nykomna med pigga, bruna ögon. Damen, som hette Anna-Leena, satt på andra sidan av det stora, vita bordet. En löst sittande, ärmlös, ljusblå klänning kunde inte dölja hennes väl tilltagna kurvor. "Vad har ni sysslat med så länge?" undrade Charles och tittade på Maria och Filosofen som nu slog sig ner runt bordet, Maria på en bänk bredvid Charles och Filosofen på en stol vid bordsändan. Kalle satte sig bredvid Anna-Leena.

"De har diskuterat abborrens själsliv," svarade Kalle med sin mullrande bas innan de tillfrågade hann säga något, "men nu är det hög tid att vi får någonting att dricka," fortsatte han glatt. "Vem vill ha öl?"

"Vilka slutsatser kom ni fram till?" frågade Charles intresserat och lutade sig mot Maria. "Ja, jag tar en öl," sade han till Kalle som viftade med en nyöppnad flaska. "Nej, nu diskuterar vi någonting annat," svarade den unga damen. "Jag är trött på abborrarnas själsliv.. jag tar gärna vitt vin."

Charles såg besviken ut. Han betraktade begrundande sina vänner medan Kalle öppnade en flaska Liebfraumilch och slog i åt Maria. Sedan sade han: "Vi har solbadat, fiskat och slöat hela dagen. Jag börjar längta efter litet motion för de små, grå cellerna. Låt oss diskutera någon riktigt djupsinnig fråga som kräver hårt tankearbete. Helst någon fråga där vi har olika åsikter." Han tittade förväntansfullt på Filosofen. "Jag tycker att det är spännande att höra olika åsikter och speciellt hur folk argumenterar för dem."

"Det var en ovanligt dum idé en såhär vacker kväll," invände den kraftige mannen smått irriterat. "Du vet mycket väl hur det kommer att gå. Det blir till slut ett jävla grälände och ingen begriper till slut någonting och vi blir alla sura på varandra. Nä, låt oss hellre vara vänner, dricka och sjunga några trevliga visor." Han styrkte sig med en klunk öl, skakade allvarsamt på sitt blonda huvud och fortsatte: "Det är bäst att man, så långt som möjligt, undviker att tala om svåra frågor som leder till strid och förargelse. Var och en har förstås sin egen övertygelse, men ju mindre man talar om den desto lugnare och fridfullare och trevligare blir ens tillvaro. Det är en enkel jobbares enkla filosofi."

"Debatten tycks redan vara i full gång," fnissade Maria, "nu diskuterar vi tydligen om vi skall

diskutera eller inte."

"Vi kan sjunga och fåna oss i största allmänhet senare, när vi är mindre nyktra," svarade Charles med bestämd röst. "Jag röstar för litet andlig spis, speciellt som vi har en yrkesfilosof närvarande. Och jag lovar att inte bli sur på någon, hur enfaldiga åsikter han eller hon än har." "Jag röstar för andlig spis," ropade Maria och stäckte upp sin välmanikyrerade högra hand. "Men jag garanterar inte att jag kan behärska mig. Jag har inte lika god självbehärskning som vår unge vän här." Hon log mot Charles och klappade honom på axeln. "Vad röstar du Anna-Leena?"

Den fylliga damen hade just öppnat en flaska pommac. "Jo gärna för mig," svarade hon med sin mörka, välmodulerade röst medan hon hällde upp av den porlande äppeldrycken i sitt glas. "Men jag är rädd att Kalle har rätt. Det blir lätt stridigheter, och vi skall väl vara vänner en så här vacker julikväll."

"Bra! Majoriteten är för en diskussion av de djupa frågorna medan abborrarna drar i sig salt," avgjorde Charles. "Du är nedröstad Kalle. Att Filosofen är villig att diskutera tar jag för givet." Han log mot Kalle som surmulet tömde sitt ölglas och fortsatte. "Det finns en fråga som jag själv många gånger grubblat över och som jag skulle vilja höra era åsikter om. Jag tänker på frågan om Guds existens. Finns Gud eller finns han inte? Jag skulle gärna vilja veta vad alla närvarande tror om den saken...och varför."

"Puh, du hugger då till med ett svårt ämne." Anna-Leena var den första som yttrade sig. "Men jag accepterar gärna utmaningen. Ni vet alla att jag är kristen och att jag alltså är fast övertygad om att Gud finns. Men jag tvivlar på att vi kommer någonstans genom att diskutera frågan. Var och en har helt enkelt sin övertygelse, och *den bygger inte på logiskt tänkande utan på personliga upplevelser.*"

"Ja, jag tror i alla fall inte på någon gud," mullrade Kalle och serverade mera öl åt sig själv. "Det var mitt inlägg. Nu kan Charles, Maria och Filosofen säga vad de tror så är frågan slutbehandlad och vi kan gå över till att sjunga glada visor. Vad tror du Maria?" "Jag vet verkligen inte...". Den rödhåriga kvinnan smuttade fundersamt på sitt vin. "Kanske är jag en s k agnostiker, alltså en som är neutral. "Jag.." "Bra", avbröt Kalle. "Och du Charles?" "Jo jag tror nog på mitt sätt. Men jag tror inte att Gud är en person. Han är snarare det godas princip, kärleken. Det är.." "Tack, inföll Kalle, "och sen var det Filosofen. Ett kort svar tack. Och inga hårklyverier!" Han rynkade hotfullt ögonbrynen mot den tilltalade.

Filosofen tog en djup klunk pommac ur sitt glas. Han log svagt när han såg Charles och Marias förväntansfulla minier. "Jag *vet* att det inte finns någon gud", svarade han stillsamt.

Det blev en kort, förbluffad tystnad och sedan började alla tala i munnen på varandra tills Kalle ilsket dunkade en halvfull ölflaska i bordet så att innehållet stänkte omkring. "Tammefan, ni får väl försöka tala en i gången". Han stirrade bistert på Filosofen. "Det där sade du bara för att provocera de här knäppskallarna och få igång en debatt. Nu kommer ni förstås att vara förbaskat knepiga och intellektuella minst en timme framåt". Han öppnade surmulet en ny ölflaska och hällde upp åt sig så häftigt att skummet rann över glasets kant och sögs upp av det gamla bordets flagnande, spruckna bräder..

Charles viftade ivrigt med armen. "Jag begär ordet!" Han tittade strängt på Filosofen. "Du

påstår att du *vet* att Gud inte finns... men man kan väl inte *veta* någonting när det gäller Gud. Man kan endast *tro*. Hela problemet är väl en fråga om tro och inte om vetande? Det vet väl alla idag.”

“Jag sa inte att jag vet att Gud inte finns. Jag sa att jag vet att det inte finns någon gud.” Maria tittade något förbryllat på Filosofen. “Vad är det för skillnad?” Den äldre mannen funderade ett ögonblick och vände sig sedan mot den unga damen. “Nu kommer hårklyverierna skall ni se”, sade hon snabbt och ett förväntansfullt leende spred sig över hennes vackra ansikte.

“Vad menar vi när vi använder ordet gud? Eftersom vi lever i en kultur som varit monoteistisk och kristen i nästan tusen år så tänker vi automatiskt på den gud som beskrivs i kristendomens heliga skrift Bibeln. I Gamla testamentet kallas Israels gud Jahve. Eftersom Gamla testamentet är skrivet på hebreiska som saknar vokaler så skrevs namnet Jhwh..”. “Inga föreläsningar i bibelkunskap om jag får be”, morrade Kalle hotfullt. “Förlåt, det bara slank ur mig. Det skall inte upprepas. I varje fall föreslår jag att vi använder det gamla ärevärdiga namnet Jahve när vi tänker på de kristnas gudsbegrepp”.

Filosofen gjorde en paus, knäppte händerna bakom nacken, lutade sig bakåt och tittade frånvarande upp på några svalor som pilade av och an på jakt efter insekter. Högt uppe seglade en fiskmås på orörliga vingar, klart belyst av den nedgående solen.

“Men vi vet alla att olika kulturer har haft och fortfarande har olika gudar. Våra förfäder här i Norden, vikingarna, hade sin gudavärld med Tor, Odin, Frej osv. Antikens greker dyrkade Zeus och en hel familj av gudar. Egyptierna hade sina gudar och babylonierna sina. Vart vi än vänder oss, vare sig vi rör oss i Asien, Afrika eller i Amerika finner vi en rik provkarta på gudar av synnerligen varierande slag. Många av dessa gudar var hårda och grymma. Den moderna idén om en god gud, en slags kosmisk tomtegubbe, finns överhuvudtaget inte i de gamla kulturerna. Också gamla testamentets gud kan ju vara synnerligen hård och sträng, t o m så grym att han begår historiens största folkmord..”.

“Du tänker på syndafloden?” inföll Maria som satt med armbågarna på bordet och hakan lutad mot händerna. “Javisst”, svarade Filosofen och fortsatte: “Det är stor skillnad på att säga att Gud, dvs Jahve inte existerar och att säga att det inte existerar några gudar överhuvudtaget. Även om Jahve inte existerade kunde det tänkas existera en eller flere andra gudar. Jag påstår alltså att jag *vet* att det inte existerar några gudar överhuvudtaget. Varken Jehova, Allah, Shiva, Visnu, Zeus, Tor, Amon-Ra eller någon annan av de otaliga gudar människorna trott eller tror på existerar. Och detta är alltså inte bara min personliga tro eller åsikt utan detta är något som jag *vet*.” När ingen sade något tillade han: “Det är inte gudarna som skapat människan, utan människan som skapat gudarna.”

“I så fall är det tydligen bara du som vet det,” inföll Charles sarkastiskt. “Jag har aldrig hört någon påstå att han vet att det inte finns några gudar. Menar du faktiskt, på fullt allvar, att de hundratal miljoner kristna som tror på Jahve och de nästan lika många muslimer som tror på Allah och alla buddister, hinduer, shintoister, jainister osv är rena dumbommar som tror på saker som inte finns?”

Filosofen skrattade gott. “Nej, varför skulle jag mena att de är dumbommar. Troligtvis är det så att alla människor, inklusive jag själv, tror på någon lära som inte stämmer. Det är verkligen

inte lätt att inse att en lära är felaktig, speciellt inte om man indoktrinerats i den sedan barnsben och aldrig stiftat bekantskap med några alternativ och aldrig fått chansen att lära sig tänka kritiskt.”

“Naturligtvis är det inte bara jag som vet detta,” fortsatte han. “Vem som helst som undersöker problemet lika grundligt som jag har gjort måste komma till samma slutsats”. Charles tittade skeptiskt på den äldre mannen och sade: “Så vitt jag förstår är alla eniga om att man inte kan *bevisa* någonting om huruvida Jahve eller någon annan gud existerar eller inte”. Med ett överslätande leende tillade han: “Du skall inte ta illa upp nu, men i den här frågan har du säkert fel. Ingen annan har samma åsikt som du.”

Han tystnade men slogs plötsligt av en tanke. “Jag kommer just ihåg att jag någonstans i en bok av den kända finlandssvenska filosofen *Georg Henrik von Wright* läst att det är barnsligt av ateisterna att försöka bevisa att Gud inte existerar. Ateisterna tänker alltid på något annat än Gud... fast - ärligt talat - förstod jag nog inte riktigt vad han menade.”

“Har du verkligen tänkt igenom problemet grundligt Charles? Har du skaffat dig all tänkbar kunskap som du behöver för att lösa problemet?” Filosofen drack upp den sista skvätten Pommac och hällde i stället upp vin åt sig. “Eller upprepar du bara något som du hört eller läst? Har du undersökt om din utsaga är en åsikt som råkar vara på modet just nu eller om den är en bevisad sanning? I själva verket har frågan om existensen av Jahve och andra gudar debatterats ända sedan antiken. Slutsatserna och argumenten har varierat”. Efter att ha kastat en sidoblick på Kalle tillade han snabbt: “Men jag skall givetvis inte börja föreläsa om olika gudsbevis en såhär vacker sommarkväll”.

“Varför inte?” frågade Charles. “Jag skulle vara väldigt intresserad av att få veta vilka bevis filosoferna lagt fram under tidernas lopp”. Maria nickade instämmande men Kalle slog näven i bordet och morrade: “Det där kan du läsa i torra böcker. Om Filosofen börjar föreläsa om gudsbevis så stryper jag honom”.

“Jag *vet* att Gud, d.v.s. Jahve faktiskt existerar.” Anna-Leena satt med nedböjt huvud. Hennes röst var allvarlig och eftertänksam. “Jag förstår mycket väl att ni, som aldrig har mött Herren, kan ta den här diskussionen som en lek, som ett tidsfördriv. Och jag vill ingalunda spoliära den glada kväll som Kalle så intensivt läntar efter.” Hon tittade med ett svagt leende på den kraftiga mannen bredvid sig. “Men jag försäkrar att den som mött den Levande Guden aldrig kan hysa någon tvekan om hans existens. Och jag talar inte om någon abstrakt princip, eller om kärleken i största allmänhet.” Hon log litet ironiskt mot Charles. “Jag talar om ett allsmäktigt väsen, om Skaparen av himmel och jord, om människans Fader. Jahve har utvalt Israels folk till sitt speciella folk. Han har utgett sin son Jesus Kristus för att sona våra synder. För den som ödmjukt lyssnar och söker kommer Gud förr eller senare att uppenbara sig såsom han gjort för mig. För den som har ett öppet sinne talar allt i naturen, och givetvis människan själv, denna fantastiska *skapelse* för att det måste finnas en plan och en mening med våra liv och alltså en Skapare...”

Hon avbröts av Kalle som stönade ljudligt. “Herregud, jag kom hit för att fira en glad kväll med goda vänner, med litet att dricka, trevliga visor och nyrökta abborrar.. och vad händer? Jo jag serveras filosofisk knoppologi och religiösa predikningar.” Han skakade dystert på huvudet och fortsatte med klagande röst: “Jag förstår inte vad ni kan finna för nöje i att sitta och tjafsa om frågor som inte har några svar.”

“Du om någon skulle verkligen behöva lyssna till predikningar.. som du svär och håller i dig öl”, svarade Anna-Leena med bekymrad min. “Du har redan hållt i dig tre flaskor öl och kvällen har knappt börjat. Jag önskar verkligen..”.

“Sluta gräla nu!” Charles slog irriterat handflatan i bordet så flaskorna klirrade. “Vi talar om en synnerligen viktig fråga. Jag vill att vi tillsammans gör vårt bästa för att resonera förnuftigt och sansat. Även om vi inte kan komma överens bör vi ändå kunna nå en större förståelse för varandras övertygelser. Låt oss alltså undvika allt gräl och moraliserande. Är vi överens?”

Han tittade från den ena till den andra och alla nickade utom Kalle. “Det finns inga gudar, så vad är det att diskutera om”, muttrade han. “Tyst med dig!” “Tyst med dig själv. Jag tar inte order av någon.” Kalle stirrade ilsket på Charles som var huvudet kortare än han själv. “Var hygglig och avbryt inte hela tiden Kalle”, vädjade Maria och log sitt mest förföriskade leende mot den kraftige mannen. “Du kan gå in och lyssna på musik eller läsa serietidningar... jag såg att filosofen har massor av Kalle Anka och Fantomen.” Och med ett ljuvt leende tillade hon: “De lämpar sig bättre för din andliga nivå än vår diskussion.” Filosofen kastade en förnärmat blick på den unga kvinnan. “Det är inte mina tidningar”, muttrade han. “Jag köpte dem till mina barn när de var små. Nu står de till mina gästers förfogande under regniga dagar.”

“Kan vi äntligen komma till ämnet?” stönade Charles och låtsades slita i sina mörka lockar. Det kom inga invändningar. Kalle nöjde sig med att ljudligt öppna en ny ölflaska. “Okej då”, fortsatte Charles. “Filosofen påstår att han *vet* att det inte finns några gudar och Anna-Leena påstår lika bestämt att hon *vet* att kristendomens gud existerar. De motsäger således varandra och därför måste någondera av dem ha fel. Det är logiskt omöjligt att Jahve både existerar och icke existerar vid samma tidpunkt.”

“Det är förstås Anna-Leena som har fel”. Filosofen tittade med deltagande min på den fylliga damen. “Hennes tro är så stark att hon blandar ihop begreppen tro och vetande”. “Det är Filosofen som har fel”. Den omtalade log blekt. “Det är omöjligt för honom att förstå att det finns mera mellan himmel och jord än det som kan undersökas med vetenskapens och logikens hjälp”.

“Vad var det jag sa,” inföll Kalle med självbelåten min. “Det blir bara strid och elände av era diskussioner.” Han tittade vädjande på var och en. “Vad spelar det för roll vad vi tror bara vi kan vara vänner och ha roligt. Låt oss nu sjunga kvällens första visa.”

Charles kastade en irriterad blick på den kraftige mannen på andra sidan bordet. “Jag tycker att vi börjar med att analysera Filosofens påstående att han *vet* att det inte finns några gudar.” Han vände sig mot den magre mannen som nu studerade svalornas flygteknik. “Du har säkert någon bra och logisk förklaring till hur du kan veta att det inte finns några gudar.” Efter att ha styrkt sig med en klunk öl fortsatte han. “Jag har för mig att många lärda teologer, logiker osv, bl a den berömda *Karl Popper*, menar att det är *omöjligt att bevisa att något inte existerar*. Jag har också hört många, t ex biskopar, hävda att man visserligen inte kan bevisa Jahves existens men att man inte heller kan motbevisa den.”

“På tal om att bevisa att saker inte existerar så kommer jag att tänka på ett tv-program om det övernaturliga som jag såg för någon tid sedan,” sade Maria ivrigt. “Det handlade om en amerikansk trollkonstnär som heter *James Randi*. Han har tagit som sin livsuppgift att avslöja

folk som påstår sig ha övernaturliga förmågor”. Filosofen nickade. “Jo, jag känner till honom. Han är mycket känd, och mycket skicklig.” “Nå, i varje fall,” fortsatte Maria, “så sade han någonting som förbrillade mig mycket. På tal om möjligheterna att bevisa att astrologin bara är vidskepelse så svarade han att han inte kunde bevisa detta, men sedan tillade han “you can’t prove a negative”, dvs man kan inte kan bevisa att något inte finns. Han sade uttryckligen att han inte ens kunde bevisa att julgubben, Santa Claus, inte existerar.” Hon vände sig till Filosofen. “Vad säger du om det? Har den berömda James Randi fel?”

Allas blickar riktades mot Filosofen. Det blev tyst en lång stund. En bofink drillade inne i den risiga tallskog som omgav det flata berg på vilket de satt. På avstånd hördes måsars skrän. Några mygghonor sökte ivrigt efter bar hud där de kunde tanka blod för att fortlämpligt sitt släkte.

Slutligen tog Filosofen till orda. “Det första som jag vill säga är att ni inte skall lita på auktoriteter. Dessa må vara hur berömda som helst, de må vara biskopar, trollkonstnärer, filosofer, vetenskapare eller vad som helst. De är ändå bara vanliga människor med alla vanliga människors fel och brister. Det lönar sig visserligen att lyssna noga till vad de har att säga, men om vi litar blint på dem är vi inne på en farlig väg.”

“Men dig kan vi väl ändå lita på?” Maria vände sina stora, troskyldiga blå ögon mot Filosofen. Men hennes läppar var krusade i ett ironiskt leende. “Fiffigt Maria,” skrattade den tilltalade. “Du är inte dum. Mig kan ni naturligtvis lita på. Jag är ofelbar och jag vet allting.” “Ibland har jag intrycket att du faktiskt tror på det där,” mumlade Anna-Leena.

“Men vem skall vi då lita på?” utropade Maria och slog ut med armarna så att hon stötte till Charles som just förde sitt ölglas till munnen. Den ljusbruna drycken stänkade över den unga mannens ansikte och kläder. “Åh, förlåt!” Med förskräckt min började hon torka av hans ansikte med hushållspapper. “Ölet är faktiskt till för invärtes bruk, min sköna dam.” Kalles surmulna ansikte sprack upp i ett bullrande skratt.

Anna-Leena hade suttit tyst en stund men nu yttrade hon sig stillsamt och på något sätt högtidligt: “Det finns en som vi alltid kan lita på...” “Nej, kom inte med några predikningar nu igen,” mullrade den store mannen vid hennes sida. Utan att bry sig om avbrottet fortsatte hon: “Vår fader i himmelen vet allt och kan allt. Han älskar oss alla och Han vill att det skall gå väl för oss. Vi kan blint lita på Honom. Han vet alltid bäst,” avslutade hon med en trotsig blick på Kalle som fnyste högljutt och morrade: “Det där är bara skitsnack som präster och ajatollor matar i folk för att få makt och myndighet och kontroll över massorna. Jag begriper inte hur en klok kvinna som du kan tro på den där propagandan.”

En svag rodnad spred sig över den mörkhåriga kvinnans bleka kinder. “Propaganda! Skall du säga som är alldeles bortkollrad av marxistisk ateism. Du om någon är matad med propaganda, men av marxistiskt slag.” Charles reste sig och höll upp händerna. “Stopp, stopp!” skrek han, “det var just det här som vi inte skulle börja med. Låt oss lyssna till Anna-Leena. Hon har lika stor rätt att tala som vi andra. Jag tycker vi skall respektera hennes tro även om vi inte delar den.” “Jag är inte marxist,” muttrade Kalle med en ilsken blick på den mörka damen, “det vet du mycket väl.” “Förlåt då, men du förargar mig med dina primitiva ateistiska utbrott.” Hon klappade tafatt den store mannens hand. “Tror du inte jag blir förargad över dina imbecilla predikningar,” mumlade han.

Under denna ordväxling hade Maria suttit tyst. Med korslagda armar och en fundersam rynka i pannan betraktade hon Filosofen som satt bakåtlutad med slutna ögon. "Vem bör vi sist och slutligen lita på, enligt din åsikt?" "Vi skall förstås lita på oss själva," ropade Kalle och slog näven i bordet så de tomma ölflaskorna hoppade, "vem annan kan man lita på här i världen?" Filosofen gav den store mannen en road blick. "Kalle avskyr filosofiska spetsfundigheter, men har ett sunt och praktiskt förstånd. Naturligtvis bör vi först och främst lita på oss själva, speciellt när det gäller filosofiska, politiska och religiösa frågor. Med detta menar jag att vi inte får överlåta våra val eller beslut åt andra. Vi måste själv tänka och fundera ta ställning. Men då bör vi också komma ihåg att det ibland är förnuftigt att omvärdera sin åsikt. Nya erfarenheter, nya argument kan motivera att vi ändrar oss. En klok människa håller sig inte med absoluta och orubbliga åsikter."

"Der Führer denkt für uns, heil Hitler!" skrålade Kalle och gav upp ett bullrande skratt. "Där har vi ett exempel på hur det går när människorna upphör att tänka själva och bara lyder order."

Filosofen nickade: "Det är ett bra exempel. I det nazistiska Tyskland betraktades fri debatt och självständigt tänkande som något absolut ont. Hela systemet gick ut på att indoktrinera folk att lyda auktoriteter, och den högsta auktoriteten var naturligtvis Hitler. Det kan förefalla otroligt, men faktum är att Hitler själv och de flesta av hans närmaste män betraktade honom som ofelbar. Man trodde att han var ett geni som utsetts av Ödet för att leda Tyskland. Med den utgångspunkten var lydnad och blind underkastelse den enda möjligheten. Vad det ledde till vet vi. Om tyskarna varit vana att tänka själva och framför allt att tänka kritiskt skulle nazismen aldrig haft en chans." Efter en kort paus tillade han bistert: "*Den blinda tron på auktoriteter, på genier, på ofelbara profeter, filosofer, politiker osv hör till den farligaste vidskepelse som finns.*"

Medan Filosofen talade hade Anna-Leenas ansikte blivit allt mörkare. "Jag förstår nog din avsikt fast du tar nazisterna som exempel. Det som du egentligen vill komma åt är, som vanligt, religionen." Hon vände sig mot Kalle som öppnade munnen och utbrast ilsket: "Nu håller du tyst för en gångs skull!"

Den store mannen ryckte på axlarna och tog sig en klunk öl. "Du vill antyda," hon riktade ett anklagande finger mot Filosofen, "att vi kristna indoktrinerar människorna till auktoritetstro och blind lydnad." "Är det inte sant då?" frågade den tilltalade med oskyldig min. "Jag har aldrig hört talas om någon religion som skulle uppmäna sina anhängare att tänka kritiskt, fritt och självständigt." "I såfall har du aldrig hört talas om protestantismen," snäste den mörkhåriga kvinnan. "Om du kunde din religionshistoria så skulle du veta att Luther var en självständigt tänkande människa. Han kunde inte acceptera den auktoritära katolska kyrkan. I stället för att blint tro på auktoriteter skall vi, var och en av oss, gå till Guds ord, till Bibeln. Vi skall inte låta några människor eller mänskliga skrifter bli våra auktoriteter. Enligt Luther måste varje människa själv läsa den heliga skrift och ta ställning. Varje människa är så att säga sin egen präst."

"Jag tycker att det finns något motsägande i det Filosofen försöker mata i oss nu." Maria hade svårt att dölja sin självbelåtenhet. "Dels säger du att vi bara skall lita på oss själva, men dels förväntar du dig att vi skall lita på din åsikt att vi bara skall lita på oss själva." "Du är skarpsinning som vanligt Maria," log Filosofen, "men jag menar inte att ni skall tro att tesen "ni skall tänka själva och lita på er själva" är riktig bara för att jag säger det. Jag menar att var och en av er själv bör fundera över om ni tycker att det här är en bra regel. När ni var barn

måste ni blint lita på era föräldrar och lärare. Någon annan möjlighet fanns inte. Men ni är inte längre barn. Ni är tillräckligt gamla och erfarna för att inse att era föräldrar och lärare inte är ofelbara."

Anna-Leena rätade på ryggen och tittade Filosofen rakt i ögonen. "Förstås skall vi lita på oss själva. Men inte när det gäller Gud. Vi kan inte frälsa oss själva hur stora tänkare vi än är. Det enda sättet att bli frälst och därmed få evigt liv är att tro på Herren och på hans son Jesus. Allt som leder människorna bort från denna tro är skadligt för dem, men allt som leder till tro är till välsignelse. Därför bör vi så tidigt som möjligt låta våra barn lära känna den Sanne och Enda Guden. Det bästa en förälder kan göra för sitt barn är att ge det en fast gudstro att bygga sitt liv på." "Man skall alltså indoktrinera sina barn med Luthers variant av kristendomen." muttrade Kalle dystert ner i sitt tomma ölglas..

Charles som suttit tyst en stund blandade sig nu i samtalet. "Vi har ännu inte fått något svar på frågan varför Filosofen anser att han vet och inte bara tror att det inte finns några gudar. Vi vore tacksamma om vi fick höra svaret nu." "Nu skall ni få höra sofistisk av den högre skolan," mumlade Anna-Leena med bister min.

Det blev tyst en lång stund. Fiskmåsarna och bofinken hade tystnat. Endast det svaga dunket av ett större fartyg som passerade i den närbelägna farleden störde julikvällens tystnad.

"Låt oss," började Filosofen med smått högtidlig min, "utan förutfattade meningar göra en grundlig logisk analys av problemet. För att vara begriplig och trovärdig bör analysen vara baserad på konkreta exempel som vi har god kunskap om. Han funderade en stund och sneglade begrundande på Maria som just drog fingrarna genom sitt yviga röda hår. "Tänk t ex på...sjöjungfrur Vi vet alla att sjöjungfrur inte existerar, eller hur? Eller vill någon av er påstå att vi bara tror att de inte finns?" Han tittade uppfodrande på församlingen. "Okej, och varför säger vi att vi *vet* och inte bara *tror* att de inte finns?"

"Därför att ingen någonsin sett en sjöjungfru," svarade Maria snabbt. Men den äldre mannen skakade på huvudet: "För några hundra år sedan fanns det många sjömän som svor på att de sett sjöjungfrur. Dessa sjömän var säkerligen helt ärliga och uppriktiga." "Jo, men de misstog sig naturligtvis," svarade Maria irriterat. "De hade sett stora fiskar, sälar, sjökor, stockar eller liknande, och i deras fantasi, som påverkas av att de inte sett en kvinna på månader, förvandlas fisken, eller vad det nu kan vara, till en vacker kvinna med fiskstjärt. Det är precis på samma sätt som med många av de talrika ubåtsobservationerna längs svenska och finska kusterna under 80-talet."

"Hur kan du vara säker på att de misstog sig," frågade Filosofen med finurlig min. "Därför att det inte finns några sjöjungfrur förstås. Eftersom de inte finns måste sjömännen ha misstagit sig." "Vänta ett ögonblick nu Maria," avbröt Charles. "Det där håller inte. Du resonerar alldeles tydligt i cirkel. Du påstår att det inte existerar sjöjungfrur därför att ingen sett sådana. När Filosofen anmärker att sjömän förr i världen såg sjöjungfrur svarar du att detta är omöjligt därför att sådana inte finns. Alltså: De finns inte därför att ingen har sett dem, och ingen kan ha sett dem därför att de inte finns. Men även om vi bortser från denna cirkel så är ditt argument felaktigt. Även om det inte funnes ett enda vittnesmål om en sjöjungfru skulle detta ändå inte vara ett säkert bevis för att sådana inte existerar. Det kunde t ex tänkas att några exemplar av detta märkliga släkte lever vid någon obebodd ö i Stilla havet, och att de är så skygga och försiktiga att de genast gömmer sig om en människa närmar sig."

Maria avbröt dem. "Anledningen till att vi vet att det inte finns sjöjungfrur måste ju ändå ha med observationer att göra. Det finns inga pålitliga observationer, ingen har t.ex. fångat en sjöjungfru och tagit den till ett biologiskt museum."

"Nej, nej," invände Charles ivrigt, "det faktum att vi inte har någon pålitlig observation av en entitet X behöver inte alls betyda att denna inte existerar." "Vad fan menas med entitet?" mullrade Kalle med butter uppsyn. "Det vet jag," ropade Maria och viftade med handen, "entitet betyder objekt, föremål, ting eller något liknande. Man använder ordet när man vill ge så stort spelrum som möjligt för olika möjligheter." Hon vände sig till Charles. "Du har rätt. Det är klart att en entitet kan existera fast ingen pålitlig person observerat den. Men hur kan vi då vara säkra på att sjöjungfrur inte existarar? Borde vi inte snarare säga att sannolikheten för att det finns sjöjungfrur är mycket liten. Jag kommer ihåg att man för några år sedan i Australien gjorde en sensationell botaniska upptäckt. I en tidigare utforskad dalgång fann man träd från dinosauriernas tid, träd som man trodde varit utdöda i tiotals miljoner år."

Hon tystnade och vände sig med frågande min mot Filosofen. "Vilket är ditt svar?" Filosofen betraktade ingående sitt glas där det ännu fanns litet vitt vin kvar på botten. "*I filosofiska diskussioner är det nyttigt att hela tiden arbeta med konkreta och verkliga exempel.* Tyvärr är det vanligt att filosofer, och inte bara amatörer utan också yrkesfilosofer, förrirar sig in i alldeles vansinniga teorier därför att de använder abstrakta begrepp och påhittade exempel." Han höjde glaset och drack ur den sista skvätten vin. "Så låt oss ta ett konkret exempel som vi ställer emot våra sjöjungfrur. Finns det dinosaurier i våra dagar?"

Han tystnade och såg sig frågande omkring. Ingen sade någonting. Han sträckte sig efter vinflaskan och hällde upp mera vin åt sig. Slutligen sade Maria försiktigt: "Nej, det finns inga dinosaurier mer." "Kan vi vara helt säkra på det?" "Dinosaurierna du ju ut för... hur länge sen var det...60 miljoner år sedan. Då kan det ju inte finnas någon kvar?"

"Nu drar du förhastade slutsatser igen," sade Charles vänligt. "Det finns många exempel på att man trott att en art varit helt utdöd i miljoner år där man sedan plötsligt upptäckt några exemplar i någon otillgänglig del av världen. De träd som du just nämnde är ett bra exempel. En fisk som kallas kvastfening är ett annat exempel. Forskarna kände endast till fossil och trodde att den varit utdöd i miljoner år tills man upptäckte att levande kvastfeningar simmar omkring vid Madagaskars kust."

"Vi kan inte helt utesluta möjligheten att någon dinosaurieart överlevt i någon föga utforskad del av världen. Vi måste säga att det är *ytterst osannolikt* att det existerar någon dinosaurie i våra dagar men *inte att det är absolut omöjligt*. "Han gjorde en kort paus och sade sedan fundersamt: "Men borde vi inte säga samma sak beträffande sjöjungfrurna? Borde vi inte säga att det är ytterst osannolikt att de finns. Förresten borde vi i så fall säga samma sak beträffande gudarna. Vi borde säga att det är ytterst osannolikt att Tor, Oden och Frej existerar men inte absolut omöjligt."

Filosofen småskrattade. "Börjar ditt sunda förnuft ge vika Charles? Borde vi också säga att det är osannolikt, men inte omöjligt, att det existerar enhörningar, eldsprutande drakar, varulvar, troll, vättar, lindormar, tomtar, häxor och vampyrer? Och när vi ändå befinner oss på detta sluttande logiska plan så kan vi fråga oss hur det är med älvor, féer, förtrollade grodor osv. Och hur är det förresten med Sherlock Holmes, Tarzan och farbror Joakim? För du vill väl

inte på allvar påstå att det finns ens en liten möjlighet att Tor, Oden och Frej faktiskt existerar, eller ens existerade under vikingatiden, och inte vill du väl antyda att det finns ens en liten möjlighet att det någonsin existerat sjöjungfrur - här på jorden bör jag väl tillägga för säkerhets skull." Maria skrövade otåligt på sig. "Tycker du inte att det är dags att ge oss det rätta svaret nu, om du ens känner till det själv. Du har redan hållit oss på sträckbänken tillräckligt länge."

Belåtet mysande började den medelålders mannen med sin mest irriterande föreläsarröst: "Alla är vi säkert överens om följande enkla logiska lagar. *Om det finns pålitliga observationer av en entitet X så bevisar dessa att X faktiskt existerar.* Om det å andra sidan *inte* finns pålitliga observationer av X så bevisar detta *inte* att X *inte* existerar. I så fall finns det logiskt sett två möjligheter: a) att X faktiskt existerar men aldrig har observerats på ett pålitligt sätt eller b) att X inte existerar..".

"Allt det där är självklart," avbröt Charles, "men vad menas med en pålitlig observation. När kan vi vara säkra på att en observation är pålitlig? Är en observation för övrigt någonsin absolut pålitlig?" "En bra fråga, " svarade Filosofen snabbt, "men en fråga som jag föreslår att vi hoppar över för tillfället. Vi kan inte lösa alla filosofiska problem nu på en gång. Låt oss koncentrera oss på frågan om det finns gudar eller inte."

"Det kan inte ta lång stund att berätta när en observation är pålitlig," envisades den unge mannen. "Jag tycker att frågan är mycket viktig." "Okej, okej," Filosofen slog ut med armarna. "Ni kan säkert tänka ut svaret själva, men för att spara tid skall jag tala om det direkt. En observation är pålitlig om den i praktiken kan kontrolleras av vem som helst som är kompetent inom området. Om observationen däremot inte kan bekräftas av andra kompetenta personer så kan vi inte godta den som pålitlig. Vem som helst kan kontrollera att det existerar abborrar, tallar, människor, elefanter osv. Med litet biologisk fackkunskap kan vem som helst konstatera att en kropp innehåller lungor, hjärta, lever, blodomlopp etc. Med litet mera fackkunskap kan man övertyga sig om att röda blodkroppar, bakterier och virus existerar."

"I de flesta fall är våra observationer inget problem. Men ibland kan det finnas skäl att misstänka att en observation är felaktig. Då måste man känna till de vanligaste orsakerna till att folk observerar fel."

"Och vilka är de?" frågade Maria nyfiket. "Det finns faktiskt ganska många fallgropar som folk mycket lätt ramlar ner i. De flesta, kanske alla, observationer av märkvärdiga saker som spöken, gastar, andar, små gröna män, flygande tefat, änglar och dylikt kan förklaras genom någon av dessa orsaker. Förvånande vanligt är att folk *blandar ihop dröm och verklighet*. Man har alltså drömt någonting men tror att det var verkligt. Mycket vanligt är också att man *suggererar sig själv eller att man suggereras av andra* att tro att man ser, hör etc saker som inte finns. Sedan har vi *hallucinationer* som är mycket vanligare än man tror. *Illusioner* är också vanliga. De beror på sinnesorganens och nervsystemets konstruktion. När vi tittar på en film på bio eller på tv är vi utsatta för en illusion. Sedan har vi *felaktiga tolkningar* som när man tror att man ser en ubåt på långt avstånd fast det är en klippa, en trädstam eller liknande. Slutligen skall man i detta sammanhang inte glömma bort *fusk och bedrägeri*."

"Puh!" utbrast Maria. "Konsten att observera tycks vara en hel vetenskap för sig. Kanske är det lika bra att vi inte fördjupar oss i den problematiken just nu." Kalle stönade sakta och tömde med uttråkad min sin fjärde ölflaska. Anna-Leena betraktade en mygga som helt nöjd sög blod ur hennes arm omedveten om att dess sista stund nalkades med ilfart.

“Här skall ni få svaret på frågan varför vi *vet* och inte bara *tror* att det inte finns sjöjungfrur och allt annat som jag talat om, inklusive jultomten och fan och hans mormor,” fortsatte Filosofen. “Ni måste naturligtvis själva bedöma om ni tror att det är riktigt. Jag är alltid öppen för kritik. Jag är t o m tacksam för kritik. Jag är väl medveten om hur litet jag vet och hur begränsat mitt förstånd är och hur lätt jag misstar mig.” Han drog sig i skägget och försökte, utan att verka övertygande, se ödmjuk ut.

“Min jämförelse mellan sjöjungfrur och dinosaurier var avsedd att belysa svaret. Svaret är att existensen av dinosaurier i våra dagar är *logiskt förenlig*, eller, med en fackterm *konsistent* med den vetenskapliga världsbilden. Däremot är existensen av sjöjungfrur *logiskt oförenlig*, eller *inkonsistent* med dagens vetenskapliga världsbild. Det finns förstås inga pålitliga observationer av sjöjungfrur. Men det finns inte heller några fynd av fossil efter sådana. Inte heller finns det några andra djur som ens avlägset skulle kunna vara släkt med sjöjungfrur. Sjöjungfrurna skulle bilda en djurgrupp som skiljer sig från alla andra. Men dessutom kan vi på basis av *humanistisk forskning* ge övertygande förklaringar till hur myten om sjöjungfrurna uppstått och varför en del sjömän trott sig se sådana djur.”

“Den vetenskapliga världsbilden spelar sålunda en avgörande roll för att vi med säkerhet skall kunna säga något om vad som inte existerar. Om denna världsbild inte existerade skulle vi inte kunna veta något om vad som är omöjligt. *Världsbilden ger ramarna för det möjliga. Ju längre forskningen pågår ju snävare blir dessa ramar.* För hundra år sedan måste det ännu betraktas som möjligt att det fanns växt- och djurliv på t ex månen, Mars och Venus. I dag är detta omöjligt. *Den vetenskapliga forskningen går ut på att utesluta alla andra möjligheter utom en, dvs det som är sanningen.*”

“Mitt svar kan sammanfattas på följande sätt. Om vi vill bedöma huruvida en entitet X existerar eller inte bör vi fråga: a) Finns det pålitliga observationer av X, b) passar X in i den moderna vetenskapliga världsbilden och, c) kan berättelserna om X på ett övertygande sätt förklaras genom historia, psykologi, folkloristik eller andra vetenskaper? Om svaret är nej på de två första och ja på den tredje frågan så kan vi tryggt säga att vi vet att X inte existerar. Det är, vill jag påstå, det här eller någonting liknande som menas när man använder ordet veta i modernt språkbruk. Jultomten är ett bra exempel. Folkloristerna kan ge en övertygande förklaring av hur traditionen med jultomten uppstått.” Han tystnade, men tillade sedan snabbt: “Vad skulle ordet veta annars betyda? Det är definitivt inte ett onödigt eller meningslöst ord. Det vet vi med säkerhet.”

“Randi hade m a o fel när han sade att vi inte kan bevisa att jultomten inte existerar”, inföll Maria med belåten min. “Det var väl det jag tyckte, men jag vågade inte lita på min egen åsikt.” Med ett ironiskt leende tillade hon: “Nu har min åsikt bekräftats av en ännu större auktoritet än trollkonstnären James Randi, nämligen vår vän Filosofen som sysslat med kunskapsteori i ... ja hur länge.”

Anna-Leenas ilska röst avbröt henne. “Varför vet vi att det inte finns sjöjungfrur? Enligt vår skenheligt ödmjuka vän här beror det på att sådana jungfrur inte passar in i den vetenskapliga världsbilden. Nå nu är det förstås så att Gud, och jag menar Jahve - vi kan helt bortse från vikingarnas gudar och andra gudar, ingen tar dem på allvar - inte heller passar in i den vetenskapliga världsbilden. Och därför, simsabalim - Filosofen är en lika skicklig trollkonstnär när det gäller tankar som Randi när det gäller ord - vet vi att Jahve inte existerar. Såväl

sjöjungfrur som Gud strider mot den vetenskapliga världsbilden och båda kan förklaras genom humanistisk forskning - alltså vet vi att de inte finns.” Den mörkhåriga kvinnan lade trotsigt armarna i kors över sin fylliga barm och log belåtet mot Filosofen. “Vi är inte fullt så dumma som du tror. Jag litar varken på dig eller Randi. Jag föredrar att följa det utmärkta råd du tidigare gav - att tänka själv.”

“Vänta litet nu kära Anna-Leena.” Den mörkhåriga unge mannen lutade sig ivrigt fram över bordet. “Du får inte avfärda Filosofens argument bara därför att det strider mot din tro. Vi måste granska argumentet och försöka finna eventuella fel. För mig förefaller det, åtminstone vid första påseendet, ganska övertygande. Den vetenskapliga världsbilden är ju baserad på hundratusentals forskares arbete under fyrahundra år. Under vårt eget århundrade har vår värld utforskats ytterst grundligt av en väldig mängd intelligenta människor. Vi måste verkligen ta den vetenskapliga världsbilden ytterst allvarligt. Det finns ju inga teorier och fakta som blivit så noggrannt kontrollerade, testade och undersökta och som tillämpas så mycket i praktiken, som de vetenskapliga. Vi kan inte godkänna vetenskapen i det praktiska livet, men avfärda den så fort den står i strid med någon åsikt som vi gillar.”

Anna-Leena fnyste ilsket. “Klart att vi skall ta vetenskapen på allvar. Vi troende kristna är inga vetenskapsfientliga dumskallar. Vi tror att jorden är rund och rör sig runt solen, vi tror på fotosyntesen, på generna, på bakterier och virus. Vi godtar naturligtvis elektricitet, magnetism, radioaktivitet osv. Vi tror att vatten består av syre och väte osv. *Men vetenskapen kan bara uttala sig om det som kan observeras, mätas och vägas.* Det förstår ni nog alla. Den vetenskapliga kunskapen *begränsar sig därför till den materiella världen.* Men det finns också en annan värld, en värld som inte består av mätbar materia eller energi. Existensen av denna värld strider inte mot vetenskapen, det är snarare så att den så att säga står över vetenskapen.”

Ivrigt gestikulerande fortsatte hon: “Märkväl att jag inte påstår att Filosofen har helt fel. Vad jag påstår är att han bara ger en bit av sanningen. Den bit som är lätt att kontrollera, åtminstone i princip. Men världen innehåller mycket mera än enbart energi och materia i en oändlig mängd olika former. Förutom den objektiva kunskap som vi i vanliga fall strävar efter finns det också en annan typ av vetande, ett djupare vetande, som grundar sig på en inre erfarenhet. Denna kunskap är lika säker, ja ännu säkrare än den vetenskapliga. Vetenskapen kan, som alla vet, ibland ta miste, men den inre uppenbarelsen ger absolut, orubblig visshet.”

“Aha, jag förstår,” inföll Charles entusiastiskt och ignorerade den skäggige mannens ironiska småleende. “Filosofens argument gäller för sjöjungfrur, dinosaurier och för jultomten dvs för materiella entiteter. Om dessa uppenbart strider mot den vetenskapliga världsbilden så vet vi att de inte existerar, speciellt om vi kan ge dem en historisk, psykologisk, folkloristisk etc förklaring. Men gudarna är inga materiella entiteter. Alltså kan argumentet inte tillämpas på dem.”

“Men då har Filosofen fel när han påstod att han vet att det inte finns några gudar.” Maria tittade frågande på den äldre mannen. “Medger du att du hade fel?”

“Klart att han har fel,” fortsatte Charles. “Eftersom gudarna varken består av energi eller materia så är det omöjligt både att bevisa och motbevisa deras existens. Det kunde t.ex. mycket väl vara så att det finns en gud här bland oss just nu. Vi har ingen möjlighet att avgöra den saken. Vi kan inte veta någonting, endast tro.”

Kalle började demonstrativt titta sig omkring. Han kände med armarna framför sig och böjde sig sedan ner och tittade under bordet. “Gör dig inte löjlig,” skrottade Anna-Leena och knuffade till honom.

“Nej, jag medger inte att jag har fel. Jag håller fortfarande fast vid att jag vet att det inte finns några gudar, de må vara hur immateriella som helst,” sade Filosofen och tittade roat på Kalles pantomim. “Det är onödigt att du söker Kalle. Vi vet att här inte finns några gudar.” “Tvärtom,” den mörka damen stirrade utmanande Filosofen rakt i ögonen, “jag vet alldeles säkert att Gud är närvarande här just nu. Jag vet att han ser och hör allt som händer här.”

Filosofen reste sig lojt, sträckte på sin magra lekamen och vände blicken upp mot den molnfria himmeln. “Åhum, ursäkta om jag stör herr Jahve, men om du faktiskt finns överallt, dvs också här just nu, skulle du då anse det för mycket begärt om en gammal skeptiker vill se ett litet bevis på din närvaro? Om du t.ex. lyfter upp vår litet överviktiga, troende dam här,” han pekade på Anna-Leena som blev allt rödare i ansiktet, “låt oss säga fem meter upp i luften, så lovar jag att i fortsättningen aldrig mera ironisera över troende människor.”

“Tror du verkligen att Herren skulle göra ett underverk för din skull?” fräste Anna-Leena som också rest sig upp. “Varför inte? Det är ju inget besvär för honom. Om han verkligen vill att vi ska tro på honom så kunde han hjälpa till litet själv.” “Han har offrat Jesus, sin ende son, för vår skull. Räcker det inte för herr skeptikern?” “Det var för tvåtusen år sedan. I dag är det omöjligt att avgöra vad som är myt och sanning om Jesus. Varför kan din gud inte göra något nu, för oss, t.ex. stoppa det evighetslånga kriget mellan hans eget folk israelerna och araberna?” En ljudlig fnysning blev det enda svaret.

“Det finns en mycket enkel förklaring till att du inte lyftes fem meter upp i luften nyss,” fortsatte Filosofen samtidigt som han satte sig ner. “Det finns helt enkelt ingen där, ingen som kan lyfta dig, ingen som kan stoppa kriget. Det finns ingen annan som kan lösa våra problem än vi själva. Det är den enkla sanningen.” Han suckade tungt. “Men tyvärr är den enkla, uppenbara sanningen mycket impopulär, medan den tilltalande lögnen applåderas av de okritiska massorna.”

Charles sträckte upp händerna för att avbryta diskussionen. “Var snälla och lugna ner er båda två. Annars blir det pannkaka av den här diskussionen...” “På tal om pannkaka,” avbröt Kalle med längtansfull min, “så borde väl abborrarna vara klara att rökas snart. Skall vi gå ner till stranden och...” Han avbröt sig inför de övrigas ilska blickar och fyllde i stället sitt ölglas.

Charles stirrade intensivt på Filosofen. “Varför medger du inte att du har fel? Logiken är ju solklar. En gud är absolut osynlig, och då menar jag inte osynlig på samma sätt som glas eller luft eller något annat osynligt ämne, utan osynlig i den bemärkelsen att han inte består av något som helst slag av materia eller energi. Av detta följer uppenbart att om här faktiskt fanns en gud just nu så är detta omöjligt för oss att veta...” “Nej, nej,” avbröt Anna-Leena, “Gud ger sig till känna för oss.” Charles ignorerade henne och fortsatte: “Och om här inte finns någon Gud så är det lika omöjligt för oss att veta detta.”

Maria stirrade på honom med förbryllad min. “Men vad är det då för skillnad mellan att det finns en gud och det inte finns en gud? En gud måste väl ändå bestå av någonting och finnas någonstans. Annars är hela begreppet tomt...eller?”

“Här under bordet ligger just nu en osynlig krokodil,” förkunnade Filosofen med hög röst. Alla tittade förbluffat på honom. Sedan började Kalle skratta. “Och en osynlig tyrannosaurus rostade just en immateriell oxe på en osynlig eld och åt upp den med icke materiell senap och ketchup,” skrek den kraftige mannen och viftade med sitt ölglas så att ölet stänkte över byxorna. Också Anna-Leenas klänning fick några stänk öl. “Titta nu vad du gör! Kan du inte ens hålla i ditt ölglas ordentligt. Det vore rätt åt dig om Filosofens osynliga krokodil åt upp dig.”

“Nej nu börjar du bli alltför löjlig,” utbrast Maria argt. “Vi skulle ju ha en saklig diskussion.” “Jag är allvarlig,” försäkrade den tilltalade fast det ryckte misstänkt i hans mungipor. “Är du, Maria, fullständigt bergsäker på att det inte finns någon osynlig krokodil här under bordet?” “Klart jag är bergsäker,” svarade den unga damen förnärligt och knuckade på nacken. “

“Men förstår du inte vart Filosofen vill komma,” inföll Charles ivrigt. “Om du faktiskt är bergsäker på att här inte finns någon osynlig krokodil så betyder detta att du faktiskt kan *veta* att ett en icke materiell entitet inte existerar.” Han gav Filosofen en lång blick. “Det här tål verkligen att tänka på.” Han tittade grubblande på en liten risig tall som om han velat försäkra sig om att ingen osynlig krokodil dolde sig bakom de krokiga kvistarna. “Var på er vakt nu”, sade Anna-Leena med misstänksam min. Filosofen försöker blanda bort er med sina sofisterier. Kom bara ihåg att det inte finns någon likhet mellan hans osynliga krokodil och Herren Gud.”

“En gud är ingenting annat än en osynlig krokodil,” förkunnade Filosofen högtidligt. “Struntprat,” fräste kvinnan bredvid honom.

Charles hade åhört samtalet med ett alltmer irriterat uttryck i ansiktet. “Jag tycker att ni båda två är lika envisa och halstarriga. Ni använder hela tiden ordet veta fast ni talar om tro.

“Väl talat unge man,” ropade Kalle och applåderade högljutt. “Nu tycker jag att vi avslutar diskussionen. Ni ser ju att den inte leder någon vart och vi har ännu inte sjungit en enda glad visa.” Han vände sig mot Anna-Leena, som betraktade Filosofen med sammanpressade läppar, och tog henne varsamt i armen. “Hur vore det att börja med Sjösala vals. Kan du börja som har god sångröst?” När ingen reagerade fortsatte han: “Ni dricker ju ingenting. Den första vinflaskan är fortfarande halvfull.” Han reste sig och började fylla de tomma glasen. “Får jag slå litet vin åt dig Anna-Leena?” Hon såg tveksamt på honom. “Jag brukar inte dricka alkohol.” “Jesus drack vin, och du dricker vin i nattvarden”, log Kalle samtidigt som han rapade ljudligt. “Förlåt...några droppar skadar inte. Förresten läste jag för någon tid sedan att det är vetenskapligt bevisat att det är hälsosamt med litet alkohol.” “I så fall borde du vara hälsan själv. Näja, håll upp ett halvt glas då. Jag behöver någonting stärkande efter drabbningen med Filosofen.”

De lyfte sina glas och skålade under tankfull tystnad. Solen hade försvunnit helt och det började skymma inne mellan tallarna. På berget, där de satt, var det ljust men luften blev kyligare och Maria drog upp sina bara ben under sig och ryste litet. Myggorna blev fler och djärvar.

“Jag begriper fortfarande inte riktigt varför du hittade på den där osynliga krokodilen,” sade Maria plötsligt. “Det är klart att vi med full säkerhet vet att här inte finns några immateriella krokodiler, dinosaurier eller annat liknande. Man kan inte ens tänka sig en krokodil som inte består av någonting. Om vi tänker bort krokodilens materia finns det ingenting kvar att tänka

på. En icke materiell krokodil är helt enkelt igenting. Därför vet vi att sådana entiteter inte kan existera. Det är helt annorlunda med en gud."

"På vilket sätt är det helt annorlunda med en gud?"

"Nå, bland annat finns det massor av människor som tror eller har trott på olika gudar. Men ingen tror på din osynliga krokodil." "Spelar det verkligen någon roll vad folk tror?" frågade Filosofen med ett spefullt leende. Maria tittade osäkert på honom. "Om en stor mängd människor tror på en åsikt kan den väl inte vara helt fel". Anna-Leena nickade gillande men den äldre mannen skakade på huvudet. "Under hundratals år trodde alla, eller åtminstone nästan alla människor i Europa och på många andra håll i världen på häxor, varulvar, djävlar, det onda ögat och allt möjligt annat obehagligt. Man tog allt detta på blodigt allvar och gjorde sitt bästa för att skydda sig. Miljarder människor har alltså trott på allt detta. Ja de har t o m varit övertygade om att de vetat detta. Menar du att vi kan dra slutsatsen att dessa åsikter inte kan vara helt fel?"

"Häxor, varulvar, gudar, osynliga krokodiler, jultomtar och sjöjungfrur", Kalle reste sig och sträckte på sina 190 cm. "Ni börjar bli heltokiga fast ni knappt smakat en droppe. Jag är utled på att lyssna på ert enfaldiga babbel. Förresten är ölet slut och jag måste gå runt hörnet. Vi ses när ni är färdiga att sätta igång med rökningen." Med raska steg gick den kraftige mannen över berget mot den lilla bruna stugan och försvann efter några ögonblick bakom ett hörn.

Maria tittade tankfullt på Filosofen samtidigt som hon lindade en slinga av sitt röda hår runt högra handens pekfinger. "Jag förstår ditt argument", sade hon, "och såvitt jag begriper har du helt rätt. Av det att alla människor tror på en åsikt följer ingenting alls om åsiktens sanning. Likaväl som en enskild människa kan missta sig kan många människor eller t o m alla människor göra det." Charles nickade ivrigt och sade med ett brett leende mot den rödhåriga kvinnan: "Vi behöver bara tänka på alla de fördomar och all den vidskepelse som omgett kvinnan i alla kulturer under alla tider. Ända fram till modern tid tycks alla t ex ha ansett att kvinnan inte kan vara filosof, vetenskapare eller överhuvudtaget en lärd person."

"Med hjälp av indoktrinering, reklam och propaganda kunde jag säkert få en stor mängd personer att tro på min lära om den osynliga krokodilen", sade Filosofen med dyster tillfredsställelse. "Speciellt lätt skulle det vara att indoktrinera små försvarslösa barn, men med tiden skulle jag säkert kunna omvända en hel del vuxna också. Det finns alltid människor som går på vad som helst. Hur många tror inte på reinkarnation, på att de dödas andar lever, på att vi övervakas av intelligenta kulturer ute i rymden osv. Det finns massor av sekter vilkas medlemmar blint lyder sina ledare, hur vansinniga dessa än är. Det har t ex många gånger hänt att medlemmarna i en dylik fanatisk sekt sålt bort allt de äger och samlats på en viss plats för att bli räddade av utomjordingar medan resten av världen går under. Det har många gånger hänt att tiotals, ibland hundratals människor begått massjälmord för att frigöra sina astralkroppar, andar etc och komma till en bättre värld, till ett rymdskepp osv."

"Och om vi påpekar att det finns mängder av människor som säger sig ha upplevt en gud, sett honom eller henne, talat med honom osv," fortsatte Charles, "så invänder du förstås att det inte är ovanligt med självsuggestion, feltolkningar, drömmar, hallucinationer och liknande." "Hur kan man se en gud som är osynlig?" frågade Filosofen stillsamt. "Hur kan man uppleva, tala med etc något som är immateriellt?" "Det kan du förstås inte begripa!" fräste Anna-Leena, "men när du faktiskt upplever Herren så vet du med säkerhet att det inte är någon

självsuggestion, dröm eller hallucination."

"Ja men Gud, Jahve, Herren måste ändå bestå av någonting", utbrast Maria envist "Han måste vara något slags... skall vi säga energi som finns överallt och som hör och ser allt. Annars vore han ett intet, eller ett någonting som är lika icke-existerande som Filosofens fåniga krokodil." "En immateriell energi som hör och ser allt?" Filosofen höjde frågande på ögonbrynen. Maria drack ilsket ur sitt glas. "Jag blir snart lika förbannad på den här diskussionen som Kalle," utbrast hon häftigt.

Anna-Leena suckade tungt. "Jag måste väl också delta om ni envisas med att fortsätta diskussionen. Till dig Maria vill jag säga att *vi människor aldrig kan förstå vad Jahve är*. Vi kan aldrig förstå hur han tänker, hur han kan lyssna till miljoner människor samtidigt, hur han kan se vad miljarder människor gör varje sekund, hur han kan minnas varje liten handling som varje människa gjort under tiotusen år. Allt detta övergår tusenfalt vårt förstånd. Det är onödigt att du ens försöker förstå. Dina försök är lika löjligen som om en... en mygga skulle försöka förstå Einstein."

Med en röst som vibrerade av djup känsla fortsatte hon: "*Jahve är ett mysterium*. Han är i själva verket universums djupaste mysterium. Inför detta mysterium måste vi ödmjukt falla på knä och låta hans nåd och kärlek fylla vår själ. Det som vi då upplever är det högsta i livet, livets starkaste kraft. Det är detta odefinierbara som vi kallar det heliga." "Amen," muttrade Filosofen med nedböjt ansikte.

Hon gjorde en paus för att dricka en klunk vin och fortsatte: "Sedan vill jag påpeka något oerhört viktigt som ni tycks förbise. Jahve är allsmäktig medan Filosofens idiotiska krokodil bara är ett dåligt skämt, ett tomt uttryck." Den magre mannen drog sig i skägget och förkunnade med sin basröst: "Den osynliga krokodilen är i själva verket allsmäktig." "Åh nej," stönade den fylliga damen och gömde huvudet i sina vita, smala händer. "Varför gör du mig detta!" klagade hon. "Jag vägrar att diskutera med dig längre. Du är alldeles omöjlig i kväll. Jag tänker gå och söka rätt på Kalle. Honom kan man åtminstone diskutera förnuftigt med."

"Alltså, du vet mycket väl att din krokodil, som inte finns, inte är allsmäktig. Varför säger du det då?" frågade den unge mannen nyfiket. "För att få er att förstå att man kan säga vad som helst om någonting som är osynligt, som ingen kan kontrollera. För att få er att förstå att man kan säga vad som helst så länge ingen kan ställa en till svars för ens misstag. När jag påstår att här just nu finns en osynlig krokodil som är allsmäktig och har skapat världen så förstår ni alla att jag har fel - att jag strängt taget pratar nonsens. Men när Anna-Leena påstår samma sak om någonting som hon kallar Gud, Herren, Jahve, Fadern osv så tar ni detta på fullt allvar."

"Jahve har skapat världen," sade Anna-Leena, som trots allt satt kvar, ilsket, "du må tro vad du vill, men Han har skapat hela detta fantastiska universum. Han har skapat alla slag av djur och människan, t o m dig, till sin avbild. Om Gud inte funnes så skulle inte heller världen finnas."

"Där har du faktiskt fel," protesterade Filosofen försynt. "Du tänker väl inte påstå", inföll Maria snabbt, "att det är den osynliga krokodilen som skapat världen?" "Varför inte? Det är precis det han har gjort. Dessutom har han utnämnt mig till sin profet. Den som tror på den Osynliga Krokodilen kommer att få evigt liv." "Nej, nej," fnissade Maria och slog händerna för ansiktet. "Det här är ju rena...rena Monte Python." "Det är väl inte vansinnigare än att världen

uppstod ur ett ägg, genom en israelisk guds ord eller genom att Amon masturberade?" protesterade Filosofen med sårad min.

Anna-Leena reste sig, röd i ansiktet. "Nu går jag!" förkunnade hon med av förtrytelse darrande stämma. "Jag tänker inte längre lyssna till dina elaka fänigheter." Hon började gå mot den bruna stugan med raska steg mumlande för sig själv: "Förlåt honom, ty han vet inte vad han gör." Kalle kom just gående över berget med en ölflaska i vardera handen. "Filosofen har helt tappat förståndet", ropade den mörka kvinnan samtidigt som hon gick mot Kalle. Den store mannen skrattade bullrande. "Jag kan tänka mig att han sårat dina känslor. Men strunta i honom. Han är en trevlig prick så länge man hindrar honom att prata filosofi. Filosofin är för honom som alkohol för en alkoholist. Så fort man ger honom en liten dos blir han som galen efter mera. Kom med mig så går vi en promenad runt holmen. Jag skall bara ställa tillbaka de här flaskorna." Han skyndade in i huset och strax därpå försvann de båda kraftiga gestalterna bakom enrisbuskarna på väg ner mot stranden.

"Du vet mycket väl att det du sade nyss är fullkomligt nonsens." Maria tittade förebrående på Filosofen med sina stora, vackra ögon. "Dessutom retar du hela tiden stackars Anna-Leena. Jag tycker verkligen du kunde ta litet mera hänsyn till folks religiösa känslor." Filosofen tittade förvånat på henne. "Nu tycker jag du är orättvis. Jag vill inte på något sätt förbjuda, begränsa eller censurera Anna-Leenas eller någon annan religiös människas rätt att utöva sin religion, att missionera, att bedriva religiös propaganda, att indoktrinerar små oskyldiga barn osv. Men jag tycker att det är oerhört viktigt, t o m livsviktigt, att vi kritiskt granskar det som olika profeter försöker få oss vanliga människor att tro på och underkasta oss. Vi måste våga vara ärliga och öppna, även om det innebär att vi trampar mäktiga organisationer som kyrkor, sekter, partier osv på tårna. Tycker du att det är viktigare att skona människors känslor än att kritiskt söka sanningen?"

"Det som Filosofen säger är ofta värt att tänka på." Charles satt bekvämt bakåtlutad i sin vilstol med vinglasen i handen. "Jag erkänner att mycket av det han säger är sådant som jag inte läst eller kommit att tänka på tidigare. Men det fattas ännu en bit i din argumentering. Du nämnde tidigare tre frågor som vi bör ställa om vi vill veta huruvida en entitet existerar eller inte. Den sista frågan var: kan berättelserna om X på ett övertygande sätt förklaras genom historia, psykologi, folkloristik osv. Nu vill jag veta om du anser att berättelserna om gudar, änglar, djävlar, mirakel osv, kan förklaras på detta sätt."

Filosofen småskrattade. "Din fråga är, förmodar jag, retorisk. Det är väl självklart för varje bildad människa att de olika religiösa tankarna, ritualerna osv kan förklaras på detta sätt. När man vill förklara någonting är det emellertid viktigt att man börjar med att tänka igenom och precisera problemet. Vill du ha en förklaring till att en enskild människa, t ex Anna-Leena är religiös och en annan, t ex jag, inte är det? Då måste du undersöka hur vi påverkats som barn, dvs den sociala miljön, men också personlighetsdrag, t ex om vi lätt underkastar oss eller tänker självständigt. Vill du ha en förklaring till kristendomens uppkomst? Då måste du studera historia och de förhållanden som rådde vid vår tideräknings början. Vill du ha en förklaring till varför islam uppstod? Då måste du fördjupa dig i förhållandena i arabvärlden på Muhammeds tid. Vill du veta varför människor tror på övernaturliga krafter och väsen? Då måste du sätta dig in i människors behov och tänkesätt och i hur sociala strukturer fungerar. Vill du veta varför man tror på djävlar...".

"Tack, tack. Det räcker," avbröt Charles. "Jag är övertygad om att du har tänkt igenom och

studerat de här problemen grundligt och att du kan plocka fram förklaringar till olika religiösa idéer. Det är sedan en annan sak om dina förklaringar stämmer."

"Jag vill att du skall förstå att frågan "Kan man vetenskapligt förklara varför det finns religioner?" är alltför vag och diffus för att vara meningsfull. En religion är inte något slags entydigt ting, utan all seriös forskning om religioner måste börja med en undersökning och precisering av vad man menar." Filosofen tittade allvarligt på den unge mannen. "Men det som vi här har diskuterat är i främsta hand om det finns någon eller några gudar."

"Borde vi då inte ha börjat med att analysera och precisera hur ordet gud används," inföll Charles eftertänksamt. "Det kunde ha varit klokt," instämde Filosofen, "men definitioner är i allmänhet så trista att jag tycker att man bör undvika dem närhelst det är möjligt. Det framgår i allmänhet småningom av sammanhanget vad man avser. Men det är klart att ordet gud i olika sammanhang används i olika betydelser."

"Alla profeter kan väl ändå inte ha fel." Maria tittade uppfordrande på den magre mannen på hennes högra sida. "Det står i Gamla testamentet att Jahve skapade världen, och världen måste ha uppstått på något sätt." "Problemet är vem som skrev böckerna i gamla testamentet, " inflikade Charles. "Det är klart att en profet alltid påstår att han får sitt budskap och kanske t o m texten ord för ord, såsom när det gäller Muhammed, från någon osynlig makt, men det bevisar ingenting. Kanske finns det faktiskt någon helig text som härstammar från en gud..." "Eller från en Osynlig Krokodil", inföll Filosofen snabbt. Utan att bry sig om honom fortsatte Charles: "Eller kanske alla texter är produkter av profeternas undermedvetna, om de inte rent av är bedrägerier. De är omöjligt att veta någonting. Vi kan bara tro."

"Är det inte självklart att alla s k heliga texter faktiskt är skrivna av människor," inflikade den äldre mannen stillsamt. Därför är de fulla av fel, överdrifter, legender, myter och kulturellt betingade åsikter och värderingar. Såvitt jag vet finns det inte en enda helig text som innehåller någonting som inte den tidens människor skulle ha kunnat hitta på. Detta bevisar klart och tydligt att texterna inte härstammar från något slags överlägsen, allvetande intelligens." "Inte nödvändigtvis," mumlade Charles. "Man kan mycket väl tänka sig att en gud anpassar texten till läsarnas kultur, kunskaper osv." "Hur kan man då skilja en gudomlig text från en mänsklig?" undrade Filosofen roat. "Det kanske man inte kan," svarade den unge mannen allvarligt.

Maria satt med knäna uppdagna under hakan och armarna runt dem. Hon tittade melankoliskt ner i marken. "Jag vet inte vad jag skall tro. Jag blir bara förvirrad av alla religioner, profeter, argument, teorier och åsikter. Jag är nästan avundsjuk på Anna-Leena och Filosofen som är så säkra på var de står."

"Du måste lita på dig själv, " inföll Charles tröstande. "Dessutom kan själva sökandet och funderandet vara spännande och givande. Du utvecklas som människa så länge du är öppen för nya idéer, argument och åsikter." "Där sade du något mycket viktigt", nickade Filosofen. "För att utveckla sina möjligheter som människa måste man utsätta sig för olika åsikter, begrunda olika möjligheter, så att man småningom kan nå fram till sina egna ståndpunkter i olika frågor. Speciellt ni som är unga och har hela livet, kanske 50-60 år av aktiv verksamhet som medborgare, framför er, bör vara öppna och tänka igenom olika möjligheter. Så småningom kommer ni, liksom jag, att stelna i en viss livsåskådning och världsbild."

Den mörkhåriga mannen tittade överraskat på Filosofen. "Erkänner du att du har stelnat, att du inte längre är mottaglig för nya argument och nya idéer?" "Varför skulle jag förneka något som är uppenbart. Det är mycket sällsynt att en människa ändrar på någon av sina fundamentala övertygelser efter att han eller hon fyllt 50. Men det har knappast någon betydelse när det gäller frågan om det finns gudar, därför att det är ytterligt osannolikt att någon kan komma fram med ett radikalt nytt argument i den frågan. Jag har för länge sedan bekantat mig med alla idéer och argument " Han gned sig fundersamt på näsan. "Men givetvis är jag villig att ändra åsikt om det kommer fram något nytt. Om Anna-Leena hade lyfts upp fem meter i luften nyss skulle jag verkligen ha börjat undra..."

"Ta t ex det här med världens skapelse." Maria drog händerna genom sitt yviga röda hår och skakade häftigt på huvudet. "Att världen existerar är ett faktum. Men hur har den uppstått och varför finns den? Och varför finns vi? Enligt Bibeln - som är den enda heliga skrift som jag känner - har världen skapats av en gud och människan har skapats till denna guds avbild. Jag tycker inte att man kan avvärja det här som ren vidskeppelse." Hon blickade trotsigt in i Filosofens uttryckslösa ansikte. "Världen måste ha uppstått på något sätt och för något syfte. Den rimligaste förklaringen är, såvitt jag begriper, att det faktiskt finns något slags makt, som existerade före världen, och som skapade den med något syfte."

"Dessutom är världen ett ordnat system," tillade hon. "Denna ordning kan inte ha uppstått av sig själv. Ordningen måste härstamma från någonting som i sig har en mycket hög grad av ordning, dvs något slags gudom."

"Det är ju högst smickrande att vara avbild av en gud, " började den magre mannen bredvid henne, "men i så fall kan jag inte hysa några höga tankar om denna gud. Men skämt åsido, skapelsemyten är uttryck för ett primitivt tänkande på ett utvecklingsstadium när man visste mycket litet om världen och om logiken. Men eftersom du är så intresserad av frågan om världens uppkomst så kan vi undersöka vart det logiska tänkandet leder oss. Abborrarna har redan väntat så länge att de kan vänta ytterligare en stund."

Den magre mannen tog av sig glasögonen och började tankspritt putsa dem med en bit hushållspapper. "För enkelhetens skull antar vi att det bara finns en värld." "Maria tittade förbluffad på den talande. "Klart att det bara finns en värld. Hela universum, allt som finns, är en enda värld. ""Det är ingalunda självklart att den värld vi känner - den värld vetenskapen känner borde jag kanske säga - är den enda värld som existerar." Den unga kvinnan såg förbryllad ut. "Var skulle de andra världarna finnas i så fall?" "Logiskt sett finns det många möjligheter men vi hinner aldrig röka några abborrar om vi förirrar oss in på sidospår hela tiden. Som jag sagt tidigare så kan vi inte lösa alla problem på en gång. Vi måste alltid starta någonstans och begränsa oss till ett problem åt gången."

Han tystnade och satte omsorgsfullt på sig glasögonen. "Vi antar alltså att det finns en enda värld. På den tid när moseböckerna i Gamla Testamentet skrevs kunde man förstås inte ens tänka sig någon annan möjlighet. Då trodde man att världen var detsamma som jorden plus det som fanns på himmeln, solen, månen, stjärnorna etc. Man visste förstås ingenting om vad månen, planeterna, stjärnorna osv egentligen var för någonting."

"Hur har världen uppstått? Man inser lätt att det finns två möjligheter: antingen har den alltid existerat i en eller annan form eller så har den uppstått vid någon viss tidpunkt. I de antika kulturerna, t ex i den grekiska kulturen, ansåg man att världen alltid har existerat. Frågan Hur

har världen uppstått och varför? kunde därför aldrig uppstå. Man behövde inte anta någon gud som skapat världen. Denna teori har fördelen att vara enkel. Den leder inte till några olösliga frågor. Detta är, enligt min mening, den enda rimliga teorin. "

"Men i så fall kommer du i konflikt med den moderna vetenskapen, "invände Maria snabbt. I dag är det ju Big-Bang- teorin som gäller och den säger att världen uppstod för omkring 15 miljarder år sedan. Härav följer att det måste ha funnits en tid när världen inte existerade." "Nej, så enkelt är det till all lycka inte, "smålog Filosofen. "Hela frågan är i själva verket härligt komplicerad. Men låt oss glömma den moderna kosmologin för ögonblicket och se vad vi kommer fram till genom logiskt resonande. "

"Sedan har vi möjligheten att världen faktiskt har uppstått vid någon bestämd tidpunkt. Då har vi, logiskt sett, två möjligheter. Antingen har världen uppstått av sig själv eller så finns det någonting som orsakade dess uppkomst." "Möjligheten att den uppstod av sig själv, utan någon orsak, kan vi väl ändå utesluta. "inflikade Maria bestämt. "Varför det?" Den rödhåriga kvinnan såg förbryllad ut. "Världen kan inte bara ha uppstått av sig själv ur tomma intet." "Varför inte?" Hon tittade hjälplöst på Filosofen. "Det vore ju obegripligt, oförklarligt." "Menar du att det är omöjligt att världen har uppstått på ett obegripligt, oförklarligt sätt?" "Ja. . nej. . jag vet inte," hon skakade trött på huvudet. "Fortsätt du bara. Jag fattar ändå ingenting."

"Jag tror tvärtom att du börjar fatta mer och mer när du kritiskt granskar problemet. Felet är att du är så van att se problemet om världens uppkomst ur ett snävt kristet perspektiv att du har svårt att vidga ditt synsett och i stället tänka logiskt. Vi västerlänningar har i århundraden indoktrinerats i den kristna världsbilden och därför krävs det en stor tankeanstängning för att utforska världen på ett mera objektivt och logiskt sätt."

"Vi har ännu möjligheten att världen faktiskt har en orsak. Och det är då som man tror sig behöva ett mäktigt övernaturligt väsen. Man förklarar världens uppkomst genom att anta ett mäktigt väsen, som existerade före världen och som, av någon anledning, skapade världen." Charles höjde handen liksom för att begära ordet. "Då får vi visserligen en förklaring till världens uppkomst, men i stället uppstår ett lika olösligt och oförklarligt problem, nämligen hur detta väsen har uppstått och varför det existerar." "Och vad gjorde det innan det skapade världen, "inföll Maria.

"Alldeles riktigt," nickade Filosofen. "*Genom att anta att något osynligt väsen skapade världen skapar vi i själva verket flera problem än vi löser.* Om vi antar att världen uppstod av sig själv så finns det *en* oförklarlig händelse. Men om vi antar att en gud skapade världen så uppstår det *en rad* oförklarliga gåtor. För det första blir världens uppkomst fortfarande oförklarad. Det enda vi säger är att världen uppstod genom ett mirakel, och ett mirakel är per definitionem oförklarligt. Världens uppkomst förblir alltså oförklarad. För det andra har vi den olösliga gåtan med hur denna gud har uppstått. Man kan säga att han alltid har funnits. Men då är det betydligt enklare att säga att världen alltid har funnits så försvinner alla olösliga gåtor. Om vi säger att denna gud alltid har funnits så uppstår frågan varför han plötsligt kom på idén att skapa denna värld. "

"Sedan har vi problemet med det onda och världens ofullkomlighet? Varför skapade han ett universum som till 99,99 % är tomhet, mörker, mördande strålning och iskall kyla? Varför skapade han ett ofattbart stort universum, som innehåller miljarder galaxer, som i sin tur innehåller miljarder stjärnor, när människan bara behöver en stjärna och en planet? Och varför

gjorde han naturen så fruktansvärt grym när han kunde ha skapat ett vänligt, mjukt paradiset där ingen, varken människa eller djur, behöver döda för att överleva?

Maria bet fundersamt på sina blodröda naglar. "Varför har ingen sagt något om allt det här? Sedan barnsben har man fått sig itutat att Gud skapat världen och människan. Nu först börjar det gå upp för mig hur många tänkbara möjligheter det faktiskt finns." Hon tystnade och tittade storögt på Filosofen med ett intensivt grubblande uttryck i ansiktet. "Om vi antar att världen skapats genom övernaturliga orsaker så får vi ändå massor av möjligheter."

"Som t ex?" frågade Charles snabbt. "Ja, t ex att världen är skapad av flera olika gudar. Många myter säger, såvitt jag vet, att världen är en produkt av många gudars verksamhet." Hon tystnade och såg förvånad ut som om hon slagits av en ny tanke. "Det skulle förklara varför världen är så komplicerad, motsägelsefull, så full av stridigheter och sådant som förefaller meningslöst. Gudarna som skapade världen hade olika makt, olika mål, olika avsikter. Världen är en produkt av stridande viljor."

"Och hur förklarar du all tomhet, köld, grymhet, ondska och död?" frågade Filosofen. "Det måste naturligtvis ha funnits onda gudar också. Vissa gudar försökte göra en vacker och skön värld, men de onda gudarna ingrep hela tiden och förstörde det sköna genom att skapa t ex rymdens tomhet och köld, rovdjuren, sjukdomsalstrande virus och bakterier och naturligtvis döden, förruttnelsen, undergången..." Hon tystnade med en sorgsen blick på Filosofen. "I ärlighetens namn måste jag medge att teorin om många, sinsemellan stridande gudar, av vilka vissa är vad vi människor skulle kalla onda, verkar mycket mera logisk än teorin om en enda god och allsmäktig gud."

"Och även om vi antar att det finns en enda gud som skapat världen," inföll Filosofen, "så finns det inga logiska skäl att tro att denna gud är vad vi skulle kalla god. Om vi skall bedöma skaparens moral utgående från hans verk så måste vi snarare tro att han, eller hon eller den eller det, är högst tvivelaktig." Han tystnade och slog därpå handflatorna i bordet med beslutsam min. "Nu är det hög tid att börja röka abborrarna."

Med en grimas reste den magre mannen sig, sträckte på sina stela leder och började gå över berget mot den bruna stugan. Bakom sig hörde han Charles ivriga röst: "Maria, du skall inte ta de gamla myterna om skapelsen bokstavligt. De är symboler. De utgör den tidens människors försök att lösa sina existentiella problem. Myterna är tolkningar av livet, inte något slags kvasivetenskapliga teorier om världens uppkomst."

Filosofen vände sig om. Charles hade tagit Marias hand i sin och talade ivrigt till henne. "Förresten var det Den Osynliga Krokodilen som skapade världen," ropade han med hög röst. "Han skapade krokodilen till sin avbild. Krokodilen är alltså ett heligt djur. Som straff för att människorna förföljt krokodilerna har Den Osynlige påbördat dem allehanda sjukdomar och katastrofer. Om vi utrotar krokodilen och dess släktingar kräldjuren kommer Den Allsmäktige Krokodilen att se till att också mänskligheten i sin enfald utrotar sig själv."

Filosofen vände sig ut mot havet och fortsatte med hög och entonig röst: "I begynnelsen var den Osynliga Krokodilen. Men den kände sig ensam. Den förstod småningom att dess existens kunde få mening endast genom ett oändligt myller av livsformer. Därför förkunnade den: Varde en Gigantisk Smäll som skall frambringa ett universum, som skall frambringa en lagbunden kosmisk ordning, som skall frambringa myriader världar av alla

slag, som skall frambringa en oändliga rikedom av oändligt varierade livsformer. Måtte dessa livsformer ständigt förändras genom födelse och död, genom ständig uppkomst och ständig undergång. Och måtte den kosmiska ordningen i alla de myriader världarna frambringa kräldjuret till min avbild, att dyrkas, beundras och högaktas av alla andra livsformer."

Han avbröts av Charles som skrek: "Men vem skapade Den Osynliga Krokodilen? Varifrån kom den?" "Den skapades av en Osynlig Elefant," skrek Filosofen. Maria stirrat på den predikande mannen med ett plågat uttryck i ansiktet: "Kan du inte gå och röka dina abborrar nu. Snälla, rara, omöjliga Filosof, gå, GÅ!"

Belåtet nynnande för sig själv satte sig filosofen ner på huk för att plocka några jordgubbar i det lilla trädgårdslandet i en fördjupning av berget. Efter att ha stoppat några av de stora röda, söta bären i munnen fortsatte han mot stugan.

3. NÄR BÖR MAN VARA OLOGISK?

Vid södra gaveln av den bruna sommarstugan fanns en veranda från vilken man kom in ett stort rum. Stugans dörr stod öppen och inifrån hördes slammer av porslin. Den medelålders mannen gick raskt upp för de tre trappstegen till verandan och tittade in genom dörren. Vid ett stort, runt bord stod Anna-Leena i färd med att plocka tallrikar, glas, knivar och gafflar på en bricka

"Vad skall du göra med de där?" frågade Filosofen. Den mörkhåriga kvinnan tittade förvånad på honom. "Jag tänkte ta ner dem till stranden. Vi skall väl ha någonting att äta de rökta abborrarna på. Vi kan väl inte äta dem med bara fingrarna heller." "Stopp, stopp!" utbrast Filosofen förgrymmat. "Det är precis det vi skall göra. På denna holme måste rökt abborre alltid ätas nere vid stranden, med fingrarna, direkt från rökapparaten. Så har det alltid varit och så skall det förbli."

Anna-Leena såg snopen ut. "Om du säger det så. Man måste väl följa de lokala traditionerna, hur primitiva de än är. Är det tillåtet att ta med hushållspapper att torka händerna på, eller måste man torka dem på gräset?" Filosofen gick fram till bordet. "Du gör en sallad ser jag." "För den som vill ha. Vi kan äta den litet senare." "Det är fint," sade Filosofen, "men vad är det här för en påse?" "Salladsdressing förstås. Man tillsätter tre matskedar vatten och tre matskedar olja så har man en god dressing."

"Fabriksgjord dressing kommer inte på fråga," utbrast den medelålders mannen bestämt. "Skall du nu börja bråka om vad jag får sätta i min sallad. Räcker det inte med att du kritiserar min religion! Jag kan väl ändå få äta vad jag vill." "Naturligtvis får du äta vad du vill, liksom du får tro vad du vill, men när du vill mata din sallad, liksom din tro, i vänner och bekanta är den inte mera en privatsak. Då har vi rätt att vara med och diskutera och bestämma." Den fyllda damen slog uppgivet ut med händerna. "Ja, ja, som du vill. Men då får du göra dressingen."

"Ja naturligtvis." Glatt vislande gick filosofen in i det lilla köket och plockade fram en plastskål och en visp. Anna-Leena kom och ställde sig i dörröppningen med armarna i kors över bröstet. "Jag vill inte börjar gräla igen, men det finns en sak som jag skulle vilja säga beträffande din inställning till Gud eller Jahve, om du så vill." Plastskålen fylldes med fyra matskedar rypsolja. "Kör hårt. Jag lyssnar."

"Du får inte ta illa upp men jag undrar om du själv är medveten om hur enormt stor betydelse du tillmäter logiken och förnuftet," sade Anna-Leena försiktigt. Tre matskedar rödvinsvinäger åkte ner i plastskålen. "Du tror att alla problem kan lösas enbart genom logik och förnuft. Du inser inte att det finns problem som är så svåra och djupa att det mänskliga förnuftet inte räcker till. Inför sådana frågor måste vi ibland *våga ge upp logiken och förnuftet* och förlita oss på känslor och inre erfarenheter. Frågan om Jahves existens och natur är just sådan. Det är helt enkelt så att vårt mänskliga förnuft är för begränsat för att fatta Honom och Hans kärlek till människorna."

"Hm," sade Filosofen och klämde ut litet stark senap i plastskålen. "Som yrkesfilosof vet du att många av de mest rationella tankarna i vår kultur, t ex *Augustinus, Thomas av Aquino, och Blaise Pascal*, har betonat att förnuftet kommer till korta inför den högre verklighet som Gud representerar. I själva verket, fortsatte hon en smula andfädd, "måste du, som är så logisk, inse att logiken har sina gränser. En förnuftig människa inser att förnuftet inte alltid räcker till. Också logiken säger att det finns saker som vi måste acceptera fast vi inte förstår dem. Jag tror att det var Pascal som sa att det är *oförnuftiga att tro att allt kan begripas av förnuftet*."

"Jaha," sade Filosofen och hällde litet grädde i skålen. Anna-Leena gick bort till det runda bordet, satte sig ner och började skala en gurka. "Du får inte missförstå vad jag menar. Naturligtvis är förnuftet och logiken viktiga. I vardagslivet och i vetenskapen skulle vi inte klara oss lång stund utan logik. T ex när vi gör den här salladen så måste vi hela tiden tänka logiskt. Det vore ologiskt att t ex blanda småsten i salladen eller att tro att vatten kan förvandlas till en god dressing genom någon trollformel. Det är inte frågan om att nedvärdera logiken utan om att *inse att det finns gränser för den*. Det finns t ex mycket som vi inte kan fatta med logiken men som vi ändå tvingas att tro genom en inre erfarenhet, en inre visshet".

"Fortsätt", sade Filosofen korthugget samtidigt som han tänkte på en gaslåga, plockade fram en liten kastrull, fyllde den med vatten samt ställde den på lågan. "Ett gudomligt mirakel strider visserligen mot förnuftet, men detta bevisar inte att mirakel är omöjliga, att de inte existerar, utan *det bevisar hur begränsade förnuftet och vetenskapen är*. Vi kan inte med förnuft eller logik uppfatta eller förklara Gud, men om vi öppnar våra hjärtan för Honom så kan vi ändå med vårt inre uppleva Hans kärlek. Vi kan t o m tala med Honom. För logiken är det här absurt. Så fort du börjar grubbla över hur detta skall förklaras så förlorar du kontakten med Gud." Hon tystnade och sade sedan beslutsamt: "Då gör du dig själv till Gud. Du förnekar allt

som du inte kan fatta med ditt förnuft. Det finns ingenting som är högre än du själv."

"Umm," sade Filosofen samtidigt som han försiktigt placerade ett ägg i det sjudande vattnet. "Jag medger att det här är svårt att acceptera. Men det beror på att vi i allmänhet vill förstå innan vi vågar acceptera något. Därför använder Jesus gärna liknelser. En liknelse är en berättelse från det vardagliga livet som vi lätt förstår. Den ger oss en aning om den högre verklighet som vi egentligen inte kan förstå. Föreställ dig t ex att du blir våldsamt kär i en kvinna. Då frågar du inte om kärleken är verklig, eller om den är förnuftig, eller hur den skall förklaras. Du vet med fullkomlig visshet att din kärlek existerar och att den genomsyrar ditt tänkande, dina känslor, ditt handlande, ja hela ditt liv. Du vill leva med denna kvinna, t o m ge ditt liv för henne."

Det blev tyst i stugan. Endast det svaga ljudet av kokande ägg hördes. Filosofen tittade ut genom fönstret. Maria och Charles satt fortfarande kvar. Den unge mannen talade och gestikulerade ivrig.

Anna-Leena satt stilla med knäppta händer och slutna ögon på sin stol. Plötsligt började hon tala igen, men så sakta att den mörka rösten knappt hördes. "Det är samma sak med Guds kärlek till dig. Guds kärlek har förstås ingenting med erotik att göra utan den är av samma slag som en faders - eller moders - kärlek till sina barn. När du ödmjukt söker Gud, när du lägger bort din stolthet, din självförgudning, ditt tvångsmässiga sökande efter logiska förklaringar, då kan du plötsligt nå en inre, orubblig visshet om att Gud finns, att Han är god och allsmäktig och att han älskar dig."

Hon lyfte huvudet och fortsatte med högre röst: "Då vet du att du är trygg, att din Fader i Himmelen tar hand om dig under alla förhållanden. Du behöver inte mera oro dig, varken för liv eller död. Du vet att allt som sker har en mening. Du förstår inte denna mening, men det oroar sig inte. Inte förstår ett litet, hjälplöst barn allt som dess far gör. Fadern låter t ex vaccinera barnet. Det gör ont och barnet är rädd, men barnet litar obetingat på fadern. Han är oändligt mycket klokare. Han vet vad som är bra och dåligt för barnet. På samma sätt litar du obetingat – såsom ett barn - på Gud när du i djupet av ditt hjärta förstått Hans oändliga kärlek. Då har du inte längre något behov av logiken - dvs när det gäller Gud."

Hennes kinder rodade svagt och hon kastade en smått generad blick mot Filosofen. "Är jag alltför känslomässig för din smak?" Hon reste sig, tog en kniv och började energiskt hacka gurkan i små bitar. Filosofen stod i köksdörren med händerna på ryggen och betraktade henne fundersamt. Han sade ingenting.

"Jag vet nog vad du tänker", utbrast hon häftigt efter en stund. "Är du tankelösare också?" "Du tror att vi kristna är rädda för logiken. Du tror att vi förnekar att förnuftet kan användas när det gäller Gud därför att hela vår tro i så fall skulle ramla sönder och visa sig vara rent önsketänkande eller en barnslig längtan efter att bli villkorslöst älskade och en omogen dröm om absolut trygghet och ett evigt liv. Men då har du alldeles fel. Tron är visserligen en dårskap för hedningarna, men den är en fast klippa att bygga sitt liv på och också att dö på."

"Jaha," muttrade Filosofen och kliade sig i skägget. Sedan tog han fram en tesked och hällde fyra skedar socker och en halv sked salt i dressingen. Efter att ha rört om kraftigt avsmakade han. "Mja, inte illa." Hans fåordighet tycktes irritera Anna-Leena. Hon fortsatte att lägga ut texten med en underton av ilska i rösten. "Du undrar varför Gud inte ger evigt liv åt alla

människor, åt icke troende såväl som åt troende, åt muslimer, hinduer, buddister, konfucianer, kommunister och ateister. Om Han älskar alla människor, utan undantag, och om Han är god och allsmäktig så skulle det vara logiskt att Han skänkte alla dessa sina barn evigt liv och evig lycka. Varför ger han då evigt liv endast åt oss som tror på honom?"

Hon pressade samman läpparna och tittade argt på Filosofen på vilkens läppar ett ironiskt leende spelade. "Jag ser på dig vad du anser om oss kristna. Att vi i grunden är rena egoister som hittat på en livsåskådning enligt vilken vi själva blir odödliga medan alla som inte accepterar vår tro skall dö och försvinna. Det är därför som jag säger att du måste ge upp din blinda tro på logiken. Vi kan helt enkelt inte förstå varför Gud utvalt endast dem som tror på Honom till evigt liv. Det är sorgligt att så många av våra vänner och släktingar kommer att vara borta för evigt när de dör. Men detta är Guds vilja och vi måste lita på Honom lika villkorslöst och helhjärtat som det lilla barnet litar på sin fader."

"Det händer ibland att fadern sviker barnet, eller utnyttjar det för sina egna mål, eller att fadern på grund av okunskap skadar sitt barn," påpekade den magre mannen stillsamt. "Gud sviker aldrig, utnyttjar aldrig någon och han vet allt, "svarade kvinnan bestämt. Hon suckade. "Naturligtvis kommer du aldrig att kunna inse att din dyrkan av logiken gör dig blind för Gud. Logiken är din religion, din tro. Men din tro är ju så fruktansvärt steril. Den ger inget ljus, inget hopp, ingen mening åt ditt liv. För dig är livet inget mer än en meningslös resa från födelsen till döden. Men det kommer du, tyvärr, aldrig att kunna inse."

"Hm," var det enda den äldre mannen svarade. Anna-Leena väntade att han skulle säga något men eftersom han förblev tyst fortsatte hon att tala. "Ni filosofer och vetenskapsmän tror att ni är så kloka. Ni tolkar och vrider och vänder på allting så att det skall passa in i er materialistiska världsbild. Ni tror er kunna bevisa att Gamla testamentet inte alls är Guds ord utan en samling skrifter som skrivits ner vid olika tider av lärda judar. Ni förnekar miraklen. Förstörelsen av Sodom och Gomorra var bara myter, likaså syndafloren och Noaks ark. Ni tror inte ens att Jesus utförde de underverk som evangelierna berättar om. För er är Jesus bara en människa, en profet bland andra, som väcker uppmärksamhet och får lärjungar genom sin starka tro och personlighet. På grund av all er logik är ni blinda för det enkla faktum att Bibeln faktiskt är Guds ord, om än nedskrivet på människors språk och med de begrepp som judarna kände till. Ni är blinda för Jesus sanna natur. Ni skrattar när vi troende förklarar att vi i dag lever i de yttersta tiderna och att Jesus kan komma åter vilken dag som helst. När han kommer så kommer ni att få ert livs chock."

Hon reste sig och gick fram till den långa mannen, tog tveksamt hans hand, tittade honom rakt i ögonen. "Jag tycker så synd om dig, för jag tror att du innerst inne är en god och känslig människa. Men jag skall be för dig. Det finns alltid hopp." Hon släppte hans hand och återvände snabbt till bordet där hon energiskt började hacka gurkan i små bitar.

Det blev tyst. När hon var klar med gurkan tömde hon den i en glasskål och hämtade tre tomater. Efter att ha skurit en skära i en tomat började hon försiktigt dra loss skalet. Det gick emellertid genast sönder. Hon fortsatte att dra loss små bitar skal. "Det är inte likt dig att vara så tystlåten. Jag har väl inte sårat dig genom att jag talat så här ärligt och direkt ur hjärtat." "Nej, nej inte alls. Jag önskar att alla skulle tala lika ärligt och öppet om sin tro som du." Han betraktade intresserat hennes valhända försök att skala tomaten. "Du är inte van att göra sallad, eller hur?" Hon tittade överraskad på honom. "Ärligt talat nej. Jag bor hemma och det är min mor som lagar maten." "Då föreslår jag att du doppar tomaterna i kokande vatten några

sekunder så skall du se att skalen lossar hur lätt som helst, om du nödvändigt vill skala dem."

Hon gjorde som Filosofen sagt. Doppade tomaterna i kastrullen där äggen fortfarande kokade och satte sig sedan ner igen. Skalen lossade lätt och hon började skära de röda frukterna i små bitar. "Varför opponerar du dig inte? Har du plötsligt fått tunghäfta. Jag är säker på att du har en mängd argument att slå mig i huvudet med."

Äggen låg nu i en skål med kallt vatten och Filosofen rörde tankspritt om i dressingen. "Du har alldeles rätt i att jag tror på logiken och därför finns det egentligen ingenting jag kan svara på det du predikat. Du säger ju uttyckligen att logiken inte kan tillämpas på det som du nu har sagt. Men det enda sätt jag kan föra en diskussion är med hjälp av logiken. Jag ställer frågor för att få *förklaringar*, men du säger att jag skall låta bli att försöka förstå. Jag kritiserar genom att påpeka *motsägelser*, men du säger att jag blint måste svälja alla motsägelser. Jag löser problem genom att söka finna den *hypotes* som bäst stämmer med alla fakta, men du säger att jag inte får söka några hypoteser. Om jag inte får använda logiken så finns det egentligen inte mycket jag kan säga. Det enda som återstår är det som du just gjort - dvs att hålla predikningar. Men en predikning är suggestion och propaganda, inte argumentering. Man kan lika lätt predika för onda som för goda idéer, vilket religionen under alla århundraden vittnar om."

"Förstår du inte att när man överger logiken så kan man påstå precis vad som helst. Man kan hitta på vilka vilda historier, sagor och myter som helst och mata dem i en okritisk, okunnig och godtrogen skara oskyldiga människor. Under äldre tider var sagor och myter oundvikliga. De hade en mängd sociala funktioner, t ex skapade de samhörighet, lydnad inför överheten, legitimerade moralen osv. *Men vi behöver inte längre basera vårt samhälle på myter. I stället kan vi basera oss på en öppen diskussion, på fri debatt, på demokratiska strukturer och på systematisk forskning.* Men detta är möjligt endast om det finns vissa fundamentala spelregler för vårt tänkande - dvs logiken. Utan logik står vi inför det rena godtycket. Den starkare, vare sig det är frågan om militär makt eller personlig karisma, har alltid övertaget och kan böja folken under sin vilja."

Han suckade djupt och började försiktigt skala äggen. Gulan mosade han i dressingen och vitan hackade han smått. "Naturligtvis kan jag säga att jag inte tror ett smack på allt som du sagt. Jag kan säga att jag aldrig kan tänka mig att blint lita på någonting som jag inte förstår, som är fullt av motsägelser och som strider mot all vetenskap och logik. Men det visste du redan. Det är ingen mening med att upprepa det gång på gång. Inte heller är det någon mening med att du gång på gång upprepar din trosbekännelse. Om du kunde ge ett enda konkret bevis så skulle det vara en annan sak, men det kan du inte."

"Det är i alla fall bra att du själv erkänner att logiken är din gud, att du erkänner att du aldrig kan tro på något som är ologiskt," sade Anna-Leena syrligt. "Alla förnuftiga människor tror på logiken. Också du gör det - åtminstone så länge logiken inte medför någon konflikt med din tro. I själva verket är du väldigt logisk, t ex i ditt jobb som sjukskötare...."

"Jag kan tala om för dig," avbröt hon, " att jag inte bara delar ut mediciner och följer den vetenskapliga medicinen utan att jag också ber för mina patienter."

"Det tror jag nog. Men jag tror mera på vetenskaplig medicin än på böner - och det gör säkert du också. Men visst kan böner ha en betydelse. De visar att du bryr dig om patienten, och det är viktigt. Men du uttrycker dig missvisande när du säger att man tror på logiken. Det

är snarare så att *logiken är en förutsättning för att vi skall kunna tala, tänka, handla och fungera som människor*. Den som inte följer logikens regler hamnar mycket snart på ett dårhus. Den som tror att man kan äta sten, förvandla vatten till dressing genom en trollformel, flyga som en fågel eller leva utan mat klarar sig inte lång stund om han/hon inte tas om hand av människor som tror på logiken. "

"Alla förnuftiga människor, de må vara kristna, hinduer, schamaner, ateister eller filatelister använder logiken i mer eller mindre hög grad. Skillnaden mellan dig och mig är inte att jag, och inte du, blint skulle lita till logiken. Skillnaden mellan oss ligger däri att när logiken börjar ge slutsatser som står i konflikt med din barnatro så är du inte villig att kritiskt granska denna tro. I stället riktar du din kritik mot logiken. Du drar upp en gräns för logiken. Hit men inte längre."

"Så länge logiken ger resultat som inte hotar din tro så är den helt okej. Men när din längtan efter en älskande fadersgestalt, efter trygghet och odödlighet kommer i konflikt med din logik då är det värst för logiken. För mig är det tvärtom. Jag förlorade den obetydliga barnatro jag hade när jag blev tonåring. Därför har logiken aldrig kunnat komma i konflikt med min världsåskådning. Som tonåring var jag öppen och nyfiken. Jag hade inte indoktrinerats och stängts in i några föräldrade religiösa tänkesätt. Jag var fri att söka och lära. Jag var fri att använda mitt förnuft. Jag kunde med glatt mod förkasta allt som stred mot logiken och förnuftet, såsom t ex de olika religionerna och de otaliga formerna av magi och vidskepelse. Min världsbild var öppen och den är fortfarande öppen. Jag skall med glädje acceptera vilken teori som helst, t o m att det finns en gud, förutsatt att teorin ger goda förklaringar, stämmer med fakta och håller för hård kritik."

"Jag skulle vilja ställa en samvetsfråga till dig," sade Anna-Leena allvarligt. "Skulle du verkligen vilja omvända mig till ateismen?" Filosofen studerade begrundande den mörka kvinna där hon satt med de runda, bara armarna på bordet. Hennes ansikte föreföll blekt, omramat av det mörka håret. Hennes läppar var omålade men verkade ändå onaturligt röda i den lätta skymning som rådde i rummet.

När han inte svarade fortsatte hon: "Vad har ateismen att erbjuda mig? Ett otryggt liv utan någon hållbar moralisk grund. Om jag har tur och sköter min hälsa lever jag kanske 70 till 80 år. Sedan kommer sjukdom, förfall och slutligen...döden. Därmed är allt slut. Mina eventuella barn och vänner kommer ihåg mig en tid, men snart nog är jag glömd, borta...för evigt. Det finns inte längre minsta spår av att jag levat, arbetat, kämpat. Det kunde lika gärna vara så att jag aldrig existerat."

Filosofen stod fortfarande tyst med tankfull min. Anna-Leena fortsatte att tala. "Nej vet du min käre Filosof. Även om min tro vore svag - vilket den inte är - skulle jag alla gånger föredra den framom ateismen. Jag förstår, ärligt talat, inte hur du kan stå ut att leva med en så hopplös tro." Hennes mörka ögon strålade och rösten darrade när hon fortsatte: "Genom Kristi försoningsdöd på korset har vi fått något oerhört, nämligen hoppet om evigt liv, om evig lycka och salighet. Det här är något så underbart, så fantastiskt att jag fylls av bävan, tacksamhet och en djup kärlek till Gud. Åh om jag kunde dela med mig något av denna känsla till dig," avslutade hon med tårar blänkande i ögonen.

"Nej," svarade den magre mannen trörrt, "jag skulle inte vilja omvända dig till ateismen, materialismen eller vad du vill kalla en icke-troende syn på världen." "Varför argumenterar du

då så ivrigt för din hemska ateism?" "Kära Anna-Leena, för dig är kristendomen en del av din identitet, din personlighet. Det har den varit sedan tidig barnålder eftersom du växt upp i en kristen familj och tidigt indoktrinerats i Luthers lära. Att beröva dig denna tro skulle vara att slita ut en viktig del av ditt jag, av din personlighet. Du skulle kastas in i en ytterst svår s k existentiell kris där du skulle tvingas omvärdera hela ditt liv, från barndomen framåt. Du skulle förlora din grundtrygghet, din kompass i livet och det skulle bli mycket svårt för dig att hitta något som kan fylla tomrummet."

Medan han långsamt rörde om i dressingens fortsatte han: "Jag försäkrar dig att jag inte vill omvända en enda troende kristen, muslim, hindu, buddist, spiritist eller new-agare till materialismen. Ur min synvinkel är ni redan förlorade. Jag kan inte göra någonting - eller i varje fall inte mycket - för att hjälpa er."

"Hjälpa!?"

"Ja, just hjälpa. Min uppgift som yrkesfilosof är att hjälpa människorna att hitta fram till sanningen om sig själva och om världen och att acceptera denna sanning. Jag vill hjälpa speciellt unga, och ännu öppna, sökande människor, att finna en grundtrygghet i livet utan att behöva ge upp vare sig förnuft eller logik. Jag vill hjälpa dem att söka en världsmodell och en livsstil som är fri från logiska absurditeter och stämmer överens med den bästa kunskap som människan producerat, nämligen den vetenskapliga. Jag vill hjälpa dem att ödmjukt, och utan att förlora sig livsglädje, kunna acceptera också de bitar av livet som är svårast, dvs sjukdom, förgängelse och död."

"Det finns ingen trygghet utan Gud," invände den mörka damen envist.

"Det där är en ren illusion," svarade Filosofen med en resignerad suck. "Du är i själva verket inte ett dugg tryggare än jag, trots din gudstro. Du kan lika lätt, kanske lättare ibland, råka ut för bedragare och brottslingar. Du kan lika lätt bli sjuk eller råka ut för en olycka. *Den enda trygghet vi människor kan få är den som vi själva skapar genom att leva tillsammans, arbeta tillsammans, hjälpa och stödja varandra och använda förnuft och logik.* Tyvärr har det under historiens lopp ofta varit så att tron bidragit till splittring, till hat och till krig. Så är det destovärre också i dag."

"Även om Guds trygghet vore en illusion, skulle jag föredra denna illusion framom din osäkra mänskliga gemenskap," svarade Anna-Leena bestämt. "Naturligtvis håller jag med om att vi människor måste hjälpa och stöda varandra - Jesus uppmanar oss t o m att älska varandra - men detta räcker inte. Vår grundtrygghet måste förankras i något högre, bättre, starkare än våra medmänniskor och vårt bräckliga förnuft."

"Utan Gud är allting tillåtet som någon... jag tror det var Dostojevskij... sade," fortsatte hon enträget, "och det är verkligen ett skrämmande alternativ. Utan Gud existerar det ingen orubblig grund för moralen. De goda får ingen belöning, de onda inget straff. Utan Gud finns det ingen rättvisa - endast den nakna makten, det brutala våldet."

"Nu pratar du smörja igen," skattade den äldre mannen vänligt. "Såvitt jag vet har ingen gud någonsin lyft ett lillfinger för att förhindra den nakna makten och det brutala våldet. Det har alltid varit människor, vanligen förnuftiga människor som lyckats samla sina bröder och systrar till en kamp mot makten och våldet." Medan han tankspritt smakade på dressingens fortsatte

han: "Det är vi människor som skapar moralen. Vi skapar de juridiska lagar som reglerar våra liv. Men vi skapar också på ett både medvetet och omedvetet plan det som vi ibland kallar samvetet eller moralen. Men moralen, samvetet förändras, ofta som en följd av att samhället vi lever i förändras. Slaveriet godkändes under århundraden utan samvetsbetänkligheter, också av de olika religionerna. Men när det moderna industrisamhället uppstod och därmed en stor arbetarklass så förlorade slaveriet sin funktion. Då väcktes folks samveten, en ny moral, som kraftigt fördömde slaveriet, uppstod. Och lagstiftningen följde efter."

Han avbröt sig för att hålla upp vatten i ett glas och dricka en klunk. "Under århundraden krävde moralen, också den kristna, att man agar sina barn, dvs slår dem, ger dem stryk. Den som sparar på riset älskar inte sina barn, hette det, ofta med hänvisning till Bibeln. Men när industrialiseringen kom och barnen inte längre behövdes som lydig arbetskraft så ändrades moralen. Nu blev det tvärtom mot tidigare. Ett barn var svagt, oskyldigt, försvarslöst. Att ge sig på det med riset upplevdes som djupt omoraliskt." Efter ytterligare en klunk vatten fortsatte han: "I våra dagar upplever vi en ny förändring av moralen. Allt fler människor känner att det är fel att behandla djur illa. Lagstiftningen följer efter genom att skydda djur för olika former av grymhet."

"Bibeln är den enda orubbliga grunden för moralen. I Bibeln talar Gud till oss och förklarar vad som är rätt och orätt," sade Anna-Leena med bestämt tonfall.

"Får man döda en människa?"

"Nej, naturligtvis inte. Mose lag är helt entydig på den punkten."

"Hur är det då i krig?" "I självförsvar får man döda en medmänniska, men endast om inga andra möjligheter finns." "Är detta Guds vilja eller endast din åsikt om vad Gud vill?" "Det är förstås Guds vilja. Min åsikt har ingen betydelse i sammanhanget," svarade hon med trotsig min.

"Accepterar Gud dödsstraff?"

"Bland Mose lagar finns många som stipulerar dödsstraff för olika mycket svåra brott." "Är du säker på att detta är Guds vilja och inte ett uttryck för moralen i det israeliska samhället på den tid när dessa lagar skrevs ner." "Vi kan inte tumma på Bibeln och välja och vraka vilka lagar som vi gillar och vilka vi ogillar. Om vi tror att Gud är den yttersta grunden för moralen och att Bibeln är hans ord så måste vi godta dödsstraff för vissa svåra brott."

"Avskaffandet av dödsstraffet strider alltså mot Guds vilja?" Hon tittade olyckligt ner i golvet och svarade med svag röst: "Ja." "Är du medveten om att det finns mängder av människor, som kallar sig kristna, som vägrar använda något som helst slag av våld, som hellre går i fängelse eller t o m offerar sitt liv än dödar en annan människa?" "De följer sin egen vilja, inte Guds vilja," mumlade hon. "Om Gud verkligen är sådan som du beskriver honom," sade Filosofen med eftertryck så är han, enligt mitt samvete, en djupt omoralisk varelse, inte värd att dyrka och se upp till."

Medan han talade hade den äldre mannen gått fram till det fönster som vette ut mot berget. Ute på berget stod Charles och Maria och pratade tätt intill varandra. Charles höll armen runt den unga kvinnans smala midja. "Skulle du vilja omvända mig till kristendomen om du

kunde?" frågade han stillsamt utan att vända sig om.

Utan ett ögonblicks tvekan svarade hon: "Absolut! Jag vet att det skulle berika ditt liv oerhört mycket. Det skulle också hjälpa dig i ditt arbete som filosof. Många frågor som nu är oklara för dig skulle bli klara." Med mycket låg röst tillade hon: "Det vore underbart om du kunde falla på knä tillsammans med mig så att vi gemensamt kunde tacka och prisa vår frälsare för att han gett oss livets underbara gåva och löftet om evig salighet."

Filosofen stod fortfarande med ryggen mot den den fylliga kvinnan och tittade ut genom fönstret. Han hörde hur hon mumlade något med mycket låg röst och lyssnade intensivt för att kunna uppfatta orden. "...förlåt honom, ty han förstår inte vad han gör. Du har skapat logiken för att hjälpa oss, men låt honom inse att den har sina gränser. Mjuka upp hans hjärta och låt honom se Ditt ljus. Men ske inte min vilja, utan din. Amen!"

Plötsligt vände han sig skrattande mot kvinnan vid bordet. Hon gav honom en bekymrad blick. "Såå, skall du inte komma med någon hånfull kommentar?" "Åh Anna-Leena...jag älskar dig!" Hon spärrade förbluffad upp ögonen och han förklarade snabbt: "Jag menar att jag gillar dig - som människa alltså - inte som kvinna...Ja, alltså...visst är du helt okej som kvinna. Jag menar bara att du är en god människa," avslutade han något generat. Långsamt spred sig ett blygt leende över hennes ansikte: "Jag tycker också om dig...fast nog är du enviss som en åsna."

"Nu har jag svarat på dina frågor," sade Filosofen glatt, "och dressingen är färdig." "Jaha," svarade Anna-Leena med en resignerad suck. "Salladen är också färdig och som vanligt har jag inte lyckats rubba din styvnackade materialism ens en liten hårmån."

4. ÄR EN RELIGION ETT EXISTENTIELLT SPRÅK?

Det hördes steg på verandan och strax därpå uppenbarade sig Maria i dörröppningen tätt följd av Charles. Den unga kvinnan gned sina bara armar. "Brrr, det börjar bli kallt." "Det är bäst att du genast byter till något varmare." Den unge mannens röst var mjuk och varm. "Myggorna börjar också bli besvärliga," fortsatte han. "Du kan gå in i sovrummet och byta," sade Filosofen och öppnade dörren till det lilla sovrummet. Maria tog väskan, i vilken hon hade sina kläder, försvann in i sovrummet och stängde dörren.

Charles slog sig ner vid det runda bordet. "Jag ser att ni har gjort en sallad. Det är bra. Man blir hungrig av att diskutera." Han norpade en tomatkiva och stoppade den i munnen. "Vad var det som ni diskuterade så ivrigt att ni inte ens gav er tid att komma in efter

varmare kläder?" frågade den äldre mannen som stod lutad mot köksdörren. Den mörklockige ynglingen tittade eftertänksamt först på Filosofen och sedan på Anna-Leena som satt på andra sidan av bordet. "Vi pratade om allt möjligt," svarade han undvikande och fortsatte: "Skall vi gå ner till stranden och försöka hindra Kalle att förstöra abborrarna helt och hållet."

Han avbröts av Marias högljudda röst inifrån sovrummet. "Charles förklarade för mig vad en religion egentligen är, och att ni båda gamla stofiler har alldeles fel." Två par frågande ögon riktades mot den unge mannen som förläget plockade i sig en gurkskiva. "Såå," sade den fylliga kvinnan kyligt, "du förklarade för den unga damen hur sakerna verkligen förhåller sig. Vore det för mycket begärt om du förklarade det för oss också."

"Gör det Charles," ropade Maria från sovrummet. "Bry dig inte om vad de tycker. De tål nog höra sanningen, och det som du förklarade måste vara sanningen." "Sätt igång bara," uppmanade Anna-Leena. "Men abborrarna. . ." började den unge mannen lamt. "Strunta i dem. De simmar inte iväg någonstans." Ingen sade något på en stund. Charles tittade ner i golvet som om han samlade sina tankar. Plötsligt hördes Marias röst: "Fan också! Förbannat!" "Vad är det?" frågade Filosofen. "Jag fick en reva i strumpbyxorna. De fastnade i din jävla säng. Har du gjort den själv eftersom den är så skrovlig."

"Det som jag förklarade för Maria," började Charles långsamt, "var att ni båda har en *felaktig bild av vad en religion egentligen är*." "Så originell du är," inföll Anna-Leena med ett spydigt leende. "Vi vet alltså inte vad vi talar om. Vi missförstår oss själva." Charles tittade trotsigt på henne. "Det är faktiskt så och det är ingenting att skämmas över." "Låt honom tala till punkt nu Anna-Leena," avbröt Filosofen. "Det skall bli intressant att höra vad han har att säga."

Stolen knarrade lätt när den mörkhårige mannen lutade sig bakåt och drog ett djupt andetag. Sedan lade han armbågarna på bordet och tittade på den fylliga damen. "Det grundläggande misstag som du och Filosofen gör är att ni uppfattar frågan om Guds existens, frälsning, mirakel osv som en *sakfråga av den typ som man behandlar i naturvetenskaperna*. Ni använder ordet existens i samma betydelse som när vi säger att det existerar kvastfeningar i våra dagar eller att det inte längre existerar dinosaurier. Ni tänker er att om det överhuvudtaget existerar gudar så måste de existera i samma mening som t ex människor, magnetiska fält eller radioaktiv strålning existerar. På samma sätt som människor, fält eller strålning är objektivt existerande och verkande krafter så tänker ni er att *en gud är en objektivt existerande verkande kraft* eller något i samma stil. Filosofen påstår att han vet att gudar i denna bemärkelse inte existerar och Anna-Leena påstår lika bestämt att hon vet att det finns en och endast en sådan gud nämligen kristendomens Jahve."

"Har du någon myggkräm?" hördes Marias röst från sovrummet. "Titta efter i skåpet på väggen", ropade Filosofen till svar.

"Detta misstag är ytterst vanligt. Gemene man tänker ju alltid konkret." "Jag är knappast gemene man," mumlade Filosofen, men orden tumlade i allt snabbare takt ur den unge mannens mun. "Men om det är ett misstag att uppfatta gudarna som objektivt existerande och verkande krafter så hur skall de då uppfattas?" Han gjorde en paus och tittade med ett utmanande leende på de båda äldre personerna. "Bravo Charles! Ge stofilerna, som tror sig veta allt, en omgång bara," hördes Marias röst full av undertryckta skratt. "Hur länge tar det egentligen för dig att dra på dig ett par byxor och en tröja?" undrade Filosofen. "Eller har du

lagt dig ner på min ohyvlade säng och somnat?" Det hördes en ljudlig fnysning och dörren öppnades. Den unga damen hade tagit på sig ett par vita långbyxor och en vit blus. Också hennes skor var vita. Hon slog sig ner i soffan som stod mellan köks- och sovrumsdörren. "Fortsätt nu Charles."

"Kort sagt," fortsatte Charles, "så måste vi betrakta de olika religionerna som *existentiella symbolspråk*. Som ni vet spelar språket en fundamental roll i alla religioner. Vi har för det första de heliga skrifterna som ibland kan omfatta tusentals sidor. I de religiösa riterna spelar ramsor, formler, böner, besvärjelser, sånger, dikter osv en central roll. Märkväl att det är rytmen, känslan, suggestionseffekten som är det viktiga, inte sakinnehållet. Typiskt är att exakt samma uttryck, fraser och ramsor ständigt upprepas. Religionen är alltså till sin grundkaraktär ett språkligt system, eller ett språkspel för att använda en term som präglats av filosofen *Ludwig Wittgenstein*."

"Så långt tror jag vi alla är eniga." Filosofen nickade instämmande. "Men också vetenskapen är ett sådant språkligt system eller språkspel. Samma sak gäller det vardagliga språket. Hittills har du alltså inte sagt någonting som vi stofiler inte kan godkänna." "Jag instämmer," mumlade Anna-Leena.

"Visst, men nu kommer jag till pudelns kärna - konstigt uttryck förresten," fortsatte Charles ivrigt. "Vi måste undersöka vilken funktion språket har i de olika språkspelen. I vetenskapen använder vi språket för att *beskriva och förklara verkligheten*. Vi beskriver t ex ..." Han slog sig på låret med en hörbar smäll. "Ha, jag fick den!" En blodfläck visade att en mygghona slutat sina dagar. "Vi beskriver t ex myggor, vilka arter det finns, deras utbredning, fortplantning, vilka sjukdomar de sprider, deras gener, hur de utvecklats, deras andning, ämnesomsättning..." "Ja, ja, det räcker redan," avbröt Maria. "Vardagsspråket har en mängd olika funktioner. En av de vanligaste är att beskriva. Jag kan t ex berätta var jag bor, vad jag studerar, vilka bekanta jag har, mina hobbies..." "Att du babblar för mycket," inföll Maria med ett ömt leende.

Den unge mannen rynkade pannan mot henne och fortsatte: "Frågan är nu: Vilken är de religiösa språkens huvudsakliga funktion?" "Får jag fortsätta så kan du gå och byta kläder under tiden?" avbröt den unga damen ivrigt. Motvilligt reste han sig, tog sin slitna, bruna väska och gick in i sovrummet. Han lämnade dörren på glänt.

De två äldre personerna studerade den unga kvinnans ansikte med allvarliga miner. Nervöst drog hon händerna genom sitt röda hårsvall. "Det religiösa språket skiljer sig, kort sagt, från det vetenskapliga och det vardagliga genom att det nästan inte alls är beskrivande," började hon med bestämd röst. "Det är i stället ett renodlat symbolspråk. Det har alltså ingen beskrivande funktion utan endast en symbolfunktion."

"Det där får du nog förklara litet närmare, lilla vän." Anna-Leena tittade bistert på den yngre kvinnan. "Förstår du ens själv vad du menar? Eller apar du bara efter Charles?" Maria vred sig olustigt. "Klart att jag förstår. I varje fall lät det hemskt övertygande när Charles förklarade."

Sovrumsdörren öppnades och den omtalade kom ut, ännu i full färd med att knäppa gylfen och spänna fast bältet i sina slitna jeans. "Låt mig förklara nu Maria. Jag har tänkt mycket mera på det här än du." "Snarare har du läst en massa böcker av moderna s k

forskare som tror sig ha avslöjat religionens sanna natur,” utbrast Anna-Leena syrligt. "Jag tvekar på att du tänkt själv särskilt mycket."

Med ett förintande ögonkast mot den talande satte sig Charles ned i soffan bredvid Maria. "Fryser du fortfarande?" frågade han. "Litet," svarade hon med låtsat ynkelig röst, "men om du lägger armen om mig så blir jag säkert varm." Han rodnade en smula men lade med välbehag sin arm runt hennes axlar. Hon kurade ihop sig och tittade upp mot honom med sina stora, blå ögon.

"Förklara för dem vad som menas med språkets symbolfunktion." Motvilligt koncentrerade han sig igen på ämnet de diskuterat. "Filosofen har tidigare betonat att vi bör undvika tomma abstraktioner och alltid använda verkliga, konkreta exempel. Det är en god regel som jag försöker följa." Han tystnade och tittade nästan anklagande på kvinnan bredvid sig. "Du luktar gott. Har du stänkt på dig parfym? Hur tycker du att jag skall kunna koncentrera mig på filosofi när jag har armen runt dig och du doftar som en nyutsprungen ros." Filosofen himlade med ögonen och tittade upp i taket. "Du kan väl sätta dig vid bordet bredvid Anna-Leena," föreslog Maria med oskyldig min.

"Kan vi äntligen få höra vad du menar? Eller skall ni sitta där och kuttra likt två turturduvor?" stönade den äldre damen. "I så fall går jag ner till Kalle och sjunger några visor tillsammans med honom. Han känner sig säkert ganska ensam."

"Det här tar inte lång tid." Charles började tala snabbt och koncentrerat. "Vad är en symbol? Jo, det är en entitet som står i stället för någonting annat och som representerar detta i en mängd sammanhang. Ett enkelt exempel är en flagga. I sig är en flagga ingenting annat än en bit färgat tyg. Rent fysikaliskt består en flagga av samma material som t ex en trasa som man tvättar toaletter med. Men att tvätta en toalett med en flagga skulle vara någonting fruktansvärt. Varför? Därför att *flaggan är en mycket kraftfull symbol*. Den är symbol för en nation. Om man brister i respekt inför flaggan så är detta ett sätt att visa sitt förakt för respektive nation. Det finns därför en mängd regler för hur och när man skall använda flaggan och hur man skall bete sig t ex när flaggan hissas. Militär personal bör göra honnör, man bör ta av sig mössan etc. Varför är en flagga en kraftfull symbol? Naturligtvis därför att *vi uppfostras att tro det*. Den äldre generationen lär den yngre att flaggan är en kraftfull symbol som måste respekteras. *En symbol existerar sålunda endast i medvetandet hos de personer som känner till den. Den kan inte existera självständigt, inte utanför det sammanhang som skapar den och upprätthåller den.*"

"Men flaggan är inte en kraftfull symbol för alla. Själv har jag föga respekt för flaggor och dylika symboler," påpekade Filosofen, som fortfarande stod och lutade sig mot köksdörren. "Nej, det är sant," fortsatte Charles. "Ju mer nationalistisk man är desto kraftfullare är flaggan som symbol. *Nationalismen, fosterlandskärleken är också ett slags religion*. I stället för att dyrka en gud dyrkar man Fosterlandet, Fädrens gärningar, Folket osv. I stället för jul, påsk, långfredag har man nationella märkesdagar, t ex självständighetsdagen, dagen för något historisk slag, de stupades dag, flaggdagar och sådant. I stället för prästerskap har man kungar, presidenter, generaler eller berömda konstnärer som nationen frambringat. Man använder naturligtvis sånger, hymner, dikter som glorifierar fosterlandet. Givetvis finns det också en känsloladdad liturgi där ord som fosterland, hjältar, offer, ära, ädelmod osv är viktiga. Den troende nationalisten rörs till tårar av flaggan som slår i vinden, av nationalsången som dånar fram ur hundra strupar, av högstämda tal och kransnedläggning på de stupade hjältarnas

gravar. Själv är han villig att offra sitt hjärteblod och sina barns, vänner och bekantas blod för att skydda eller främja nationens framtid."

Han hade rest sig upp och börjat gå av och an i rummet, kraftigt gestikulerande. "Det finns t o m ett slags odödlighet inom denna religion. Genom att offra sig för nationen uppnår man odödlighet." Filosofen hade nickat då och då under den yngre mannen anförande och nu fortsatte han med samma tankegång: "Två konkreta exempel är nazismen i Tyskland och den japanska nationalismen under det andra världskriget. Speciellt utpräglad var denna religion i Japan, där fosterlandet uttryckligen var heligt och där kejsaren var symbolen för fosterlandet. Att dyrka kejsaren var att dyrka nationen, fosterlandet, fäderna, traditionerna. Alla medborgare indoktrinerades från barnsben i denna nationalistiska religion. Därför var det ingen svårighet att få soldater att anmäla sig frivilligt till rena självmordsuppdrag. Genom att offra sitt liv för kejsaren, dvs för allt det som var heligt, så uppnådde man ett slags odödlighet. Att ge sig, att kapitulera var att dra outhärlig skam och vanära över sig själv och därmed indirekt över det varav man var en integrerad del, kejsaren, folket, fädrens kamp osv. Döden var alla gånger att föredra. Därför var det mycket sällsynt att en japansk soldat gav sig till fånga. Hellre begick man massjälv mord."

Anna-Leena stirrade med alltmer irriterad min på Filosofen. Han märkte det inte. Det låg en underton av förundran inför något helt obegripligt i hans basröst när han fortsatte. "Man skulle tycka att t o m den mest nationalistiska japan efter atombombarna över Hiroshima och Nagasaki sommaren 1945 skulle ha varit villig att kapitulera. Kejsaren var visserligen villig, men han hade varit emot kriget från första början. Men officerarna, och speciellt de yngre officerarna kunde inte tänka sig att kapitulera under några som helst omständigheter. De var fanatiker. Deras hela jag var så genomsyrat av nationalism att de hade lättare att uthärda att ytterligare miljoner japaner dog än att landet kapitulerade och besudlades av en främmande makt."

"Jag tycker verkligen att vi börjar komma ganska långt bort från ämnet," invände den mörka damen som irriterat trummade med fingrarna mot bordet. "Vi talade, såvitt jag förstår om Jahve och Jesus, och enligt vår unge vän här är dessa ingenting annat än symboler."

"Snälla Anna-Leena. Du skall inte missförstå mig nu," sade Charles ivrigt. "I själva verket är du och jag på samma sida mot Filosofen. Jag är ingen materialist och gudsförnekare. Jag tycker att religionerna är viktiga, värdefulla och t o m nödvändiga."

"På mig verkar det som om du skulle försöka sitta på två stolar samtidigt." Den mörka damen stirrade misstänksamt på den unge mannen. "Du påstår klart och tydligt att det religiösa språket - eller bör man säga språken, pluralis alltså - skiljer sig från vardagsspråket och det vetenskapliga språket genom att det inte alls är beskrivande. Enligt din mening finns det ingen verklighet som beskrivs när vi talar om Gud, synden, nåden, Jesu uppståndelse, Maria jungfrufödelse, världens skapelse, skapelsen av Adam och Eva, Jesu återkomst, den yttersta domen, kroppens uppståndelse och ett evigt liv. Du förnekar helt enkelt allt detta."

Hon riktade ett anklagande finger mot den unge mannen som betraktade henne med lidande uppsyn. "Du står inte alls på min sida. Tvärtom! Du är lika mycket ateist och gudsförnekare som Filosofen."

"Du är hjärtligt välkommen i ateisternas fördömda skara," myste Filosofen. "Han är inte alls någon ateist," skrek Maria som också hade rest sig. "Du måste lyssna på vad han säger innan du dömer honom." "Så, så små barn, lugna ner er," avbröt Filosofen med hög röst, "låt Charles tala till slut. Jag tycker det som han säger är mycket intressant."

Den tilltalade kastade en tacksam blick på Filosofen. Sedan tittade han ner i golvet med koncentrerad min medan han samlade tankarna. "Jag skall försöka förklara vad jag menar. Som exempel kan vi ta olika fruktbarehetsgudar, eller snarare gudinnor." Han blev genast avbruten av Anna-Leena som torrt påpekade att Jahve inte är någon primitiv fruktbarehetsgud. Utan att bry sig om avbrottet fortsatte han: "I många kulturer finner vi gudar som anses ansvariga för fruktbareheten, t ex för att åkern ger god skörd, att boskapen kalvar och naturligtvis att kvinnorna föder många barn. Gudarnas liv och verksamhet beskrivs i invecklade myter. Ibland försvinner gudarna och uppstår pånytt, eller så går de ner i underjorden och kommer upp igen. Dessa gudar dyrkas genom riter, offer, böner och liknande. Frågan är nu: Hur uppfattade man dessa fruktbarehetsgudar eller gudinnor? Trodde man att de var konkreta varelser, som bokstavligen gör allt det som myterna talar om, eller såg man dem mera som symboler?"

Han gjorde en paus varvid Filosofen snabbt frågade: "Menar du hur dessa människor själva uppfattade sina gudar eller hur vi i dag uppfattar dem? Och vem är förresten "vi". Inte ens religionsforskarna lär vara eniga om hur gudarna skall uppfattas." Maria skyndade till den unge mannens försvar. "Han menar hur de egentligen bör uppfattas. Vad de egentligen är eller var." "Jag vill bara påpeka," sade Filosofen, "att dessa människor själva knappast grubblade på hur gudarna skulle uppfattas. De berättade sina myter, utförde offer, deltog i ritualerna, bad sina böner därför att det var en del av deras liv. Det var logiskt omöjligt för dem att ställa de frågor vi ställer i dag därför att de saknade sådana begrepp som sanning, objektivitet, verklighet, bevis, kritiskt tänkande, rationell förklaring osv. Dessa begrepp började utvecklas först i den grekiska kulturen för 2500 år sedan."

"Får jag fortsätta?" frågade Charles artigt. "Varsågod," svarade de två äldre personerna samtidigt. "Filosofen har alldeles rätt i att dessa människor inte grubblade över vilken funktion deras religion hade. *De levde sin religion. De tolkade den inte.*" "Kan det inte vara så att så fort man börjar tolka en religion så har man förlorat kontakten med den?" undrade Filosofen och drog sig i skägget. "Den som grubblar över olika tolkningar tvivlar ju redan."

"För en gångs skull sade du något riktigt klokt," instämde den mörka damen. "När man har en tro så finns det inga tolkningsfrågor. Det är bara ateister som måste tolka och vrida och vända på allting hela tiden. För mig är allting kristallklart. Det behövs inga tolkningar, inga symboler, inga myter. Jesus dog på korset för våra synder. När vi inser att detta är sant så blir allting klart. Gud älskar oss, men våra synder är så stora att vi aldrig kan sona dem själva. Därför utgav han sin son, som tar på sig våra synder och lider och dör på korset för att sona vad vi brutit. På grund av att Jesus tog på sig det straff som egentligen borde ha drabbat oss så kan Gud förlåta oss våra synder. Men Jesus uppstod från de döda och det kommer också vi, dvs vi som tror på Jesus, att göra."

Den unge mannen hade rest sig och stod nu mitt på golvet med händerna i fickorna på sina slitna jeans. Han stirrade på Anna-Leena, som fortfarande satt vid bordet, som om han inte trodde sina öron. "Men du kan väl inte tro helt konkret på allt det där. Om vi tar det bokstavligen är det ju absurd, ologiskt, orimligt." "Har du aldrig läst trosbekännelsen?"

frågade den tilltalade förargat. "Vad har det med saken att göra?" "I den lutherska trosbekännelsen försäkras du att du tror allt detta." Hon började läsa: "Jag tror på Gud Fader, himmelens och jordens Skapare, vår Herre, och på Jesus Kristus..." "Ja, ja sluta nu. Vi känner trosbekännelsen. Men den skall inte tolkas bokstavligen. Att läsa trosbekännelsen är en symbolisk handling, en ritual."

Anna-Leena stirrade strängt på den unge mannen. "Den som läser trosbekännelsen utan att tro på den är helt enkelt en lögnare. Han är t o m värre än en ateist, som vår vän Filosofen. För Filosofen säger ärligt att han tror att hela trosbekännelsen är en massa nonsens. Men den som läser trosbekännelsen i kyrkan utan att tro på det han säger är helt enkelt en skenhelig lögnare."

"Kallar du Charles för lögnare!" skrek Maria uppbragt. "Lugn Maria!" Charles höjde armen. "Det här är ett missförstånd. Både Maria och jag är kristna människor. Vi hör till den lutherska kyrkan och vi har ingen avsikt att skriva ut oss. Men du måste förstå att vi tolkar trosbekännelsen på ett litet annat sätt än du."

"Berätta hur du tolkar den," sade Filosofen snabbt med en sidoblick på Anna-Leena som öppnade munnen för att protestera. "Det vore absurd att uppfatta Gud och Jesus som namn på något slags varelser, väsen eller krafter av vilka vi skulle vara avbilder. Det enda förnuftiga är att se dem som symboler..." "För vad då?" frågade Anna-Leena stelt. Den unge mannen tittade bevekande på henne, och fortsatte sedan ivrigt: "Men snälla Anna-Leena, det är väl inte svårt att förstå. De symboliserar förstås kärleken, kärleken i alla dess former, föräldrarnas kärlek till sina barn, barnens kärlek till föräldrarna, mannens kärlek till kvinnan och kvinnans kärlek till mannen." Han kastade en skygg blick på Maria som log uppmuntrande. "Gud symboliserar vidare kärleken till det sköna, till konsten, till naturen."

"Kärleken, samhörigheten, tillgivenheten är den urkraft, den gud, som sätter världen i rörelse och som ger mening åt våra liv. Gud och Jesus finns i våra relationer därför att kärleken finns där. När vi saknar kärlek så saknar vi också Gud. När vi längtar efter Gud så är det vår längtan efter kärlek, gemenskap och samhörighet som verkar i oss. Helvetet är i själva verket symbolen för den totala bristen på kärlek. Helvetet är alltså ingen plats utan ett tillstånd, ett sätt att leva och existera. Om ingen älskar dig och du inte kan älska någon eller något så lever du i helvetet."

Med armarna korslagda över den fylliga barmen och hoppresade läppar åhörde den mörkhåriga damen den unga mannens utläggning. "Och jungfru Maria, miraklen - är de också blotta symboler?" frågade hon kort. "Naturligtvis! Inte kan du väl på allvar tro att Maria födde Jesus utan att ha haft samlag med sin man, eller att Jesus mättade 5000 personer med några bröd och fiskar." Den unge mannen slog sig ner vid bordet mitt emot Anna-Leena och plockade i sig några tomatskivor ur salladsskålen. Han talade med en sådan glöd och intensitet att Filosofen måste låtsas att han drog sig i mustaschen för att hans ironiska leende inte skulle synas. Maria tittade ogillande på Filosofen, men Charles och Anna-Leena märkte ingenting. De stirrade på varandra som två duellanter.

"Jungfru Maria symboliserar den rena, oskuldsfulla kärleken. Jungfrufödelsen symboliserar att kärleken egentligen är ett mirakel, någonting för förnuftet obegripligt. Maria symboliserar vidare att vi inte kan gripa kärleken, kontrollera den, manipulera den, att vi inte kan köpa och sälja den. Ju mer vi anstränger oss för att få kärlek desto mer glider den undan

oss. Men när vi glömmer oss själva, när vi ödmjucar oss, när vi uppoftar oss för andra, då kan vi plötsligt finna att vi både är älskade och älskar.”

"Uppståndelsen, det eviga livet. Vad symboliserar de?" "De är symboler för vår längtan. Att vara människa är att längta. Det mesta som vi längtar efter kan vi få: föda, kläder, bostad, arbete, familj, en bil, musik. Men att existera som människa innebär att detta inte är nog. Det finns en längtan i oss efter något mera än enbart det världsliga och materiella. I djupet av vår själ finns en barnlig och irrationell längtan efter någonting bortom den materiella världen. Vi vet egentligen inte ens själva vad vi längtar efter. Därför har denna längtan symboliserats som en längtan efter evigt liv. Men det eviga livet är till sin natur något absolut gåtfullt.”

Maria hade slagit sig ner vid bordet. Hon lyssnade med rodnande kinder till den unge mannens förklaringar och nickade då och då instämmande. Nu vände hon sig mot Anna-Leena ivrigt gestikulerande med sina smala händer. "Gudarna finns inte där ute någonstans,“ hon pekade ut genom den öppna dörren där ljuset långsamt förvandlades till skymning, "utan här inne.” Hon slog med handen mot sin runda barm. "Gudarna symboliserar våra egna inre krafter, vår längtan, vår oro, vår rädsla, men också vår gåtfulla skaparkraft.”

Utiifrån hördes en tärnas gälla kriii, kriii. En geting surrade mot fönstret men ingen brydde sig om den. Det började bli skumt inne i rummet och den mörkhåriga damen verkade ännu mörkare. Det ryckte litet nervöst i hennes ögon medan hon oavvänt betraktade de båda ivriga ungdomarna som bombarderade henne med sina argument. Den medelålders mannen stod tyst, lutad mot dörrstolpen med armarna i kors över bröstet och ett roat uttryck i ansiktet.

Maria fortsatte att tala bubblande av entusiasm. "Om du tänker efter lugnt och sansat så måste du inse att Charles har rätt. Religionerna är ett slags existentiella symbolspråk. Den tolkningen förklarar allting och den visar varför religionen är så viktig - åtminstone för de flesta av oss.” Hon gjorde en grimas mot Filosofen. "Alla människor i alla kulturer står ju inför samma eviga frågor - vi brukar kalla dem existentiella därför att de berör grunden för vår existens. Varifrån kommer vi, varför är vi här, vart går vi, hur bör vi leva, vad är ont och vad är gott, varför finns det så mycket ont. Alla söker vi trygghet och kärlek, men vi är också mer eller mindre egoistiska, vi vill känna oss stora och starka och mäktiga.”

Charles fortsatte: "Religionerna är människans sätt att försöka komma till rätta med existens grundfrågor. *Myterna får alltså inte alls jämföras med vetenskapliga teorier och förklaringar.* Teorier är inga symboler utan försök att beskriva och förklara den objektiva, yttre verkligheten. Men t ex Bibeln skapelseberättelse är inte alls någon teori om vad som faktiskt hände.” "Vad är den då?" frågade Anna-Leena snävt. "En symbolisk berättelse, ett försök av judarna att förstå sig själva. Berättelsen bidrog till att skapa deras identitet och senare de kristnas identitet. Genom religionens berättelser, myter, riter, offer, sånger, besvärjelser och andra symboler försvinner de existentiella problemen. Människan får en känsla av att hon vet vem hon är, varför hon finns, vilken uppgift hon har i livet, vad som är rätt och orätt.”

Alla ryckte till när Filosofen plötsligt började applådera häftigt. "En utmärkt föreställning! Lysande!" De stirrade misstänksamt på den långe mannen. "Nu är du ironisk va?" frågade Charles. "Nej, jag tycker att det du säger låter mycket förnuftigt. Det enda jag inte förstår är varför du tycks ha en så positiv inställning till de olika religionerna och varför du

betraktar dig själv som kristen. I själva verket är det inte stor skillnad mellan din och min inställning. Vi är eniga om att det är människan som, omedvetet förstås, skapar gudarna, inte gudarna som skapar människan.”

Men den unge mannen skakade energiskt på huvudet. "Vi har inte alls samma åsikt. För dig är religionen bara vidskepelse. För dig är den materialistiska världsbilden den enda sanning som finns. Märkväl att jag inte påstår att materialismen är fel. Jag påstår något mycket mera djupsinnigt.” Han rynkade irriterat pannan åt Filosofens ironiska leende. "Du är lika ensidig som Anna-Leena. Du kan inte inse att det i själva verket inte finns någonting sådant som den sanna och objektiva verkligheten. *Verkligheten är det som vi upplever.* För den som upplever Jahve är han verklig. Du upplever en värld där allt kan förklaras rationellt, medan Anna-Leena upplever en värld full av gåtfulla möjligheter. *Båda har ni rätt.* Men det finns ingen motsägelse därför att ni delvis, dvs när det gäller de existentiella frågorna, *lever i olika världar.*”

Jag förstår inte varför du är så negativ till religionerna,” utbrast Maria häftigt. "Religionerna ger svar på de existentiella frågorna och därigenom balans och ro åt själen. De ger trygghet och mening åt livet.”

Filosofen smålog roat. "Religionerna är alltså ett slags andligt sömnmedel.” Maria blinkade till och rynkade pannan. "Försöker du vara lustig igen?" "Inte alls. Det är du och Charles som just påpekat att religionerna är andliga sömnmedel.” "Nu förstår jag inte vad du menar. Är det här en av dina konstiga osynliga krokodiler igen.” "Fundera på saken,” log Filosofen och började gå mot den öppna verandadörren, "nu tycker jag vi äntligen går ner till stranden för att röka abborrar.”

"Vänta!" ropade Charles och sträckte upp handen. "Jag fattar vad du menar.” Den långe mannen försvann emellertid ut på verandan. "Vad menade han egentligen?" frågade Maria irriterat. "Han vill bara göra sig märkvärdig,” mumlade Anna-Leena kort och reste sig. "Nu har vi igen pratat bort en halvtimme och stackars Kalle har fått sitta ensam nere vid rökapparaten.” Hon följde Filosofens exempel och försvann ut på verandan. Maria grep Charles i axeln. "Jag släpper dig inte förrän du förklarat vad han menade med intellektuellt sömnmedel.”

Den unge mannen satt framåtlutad med armbågarna mot bordet. "Satan också,” svor han och dunkade handen i bordet. "Det borde jag genast ha fattat.” Maria lade tröstande armen om honom. "Han har varit yrkesfilosof i 30 år. Han har haft tid ett helt liv, att tänka på de här frågorna. Men berätta nu vad han menade med intellektuellt sömnmedel.” "Det är självklart när man kommer att tänka på det,” svarade den unge mannen irriterat. Antag t ex att du är en djupt troende muslim. Då är du övertygad om att svaren på alla existentiella frågor finns i Koranen därför att du tror att Koranen är Guds ord. Varifrån kommer världen, varför finns vi, hur bör vi leva, vad händer vid döden? Du känner alla svaren. Ingenting är oklart eller osäkert. Du har en absolut visshet om att du redan vet svaren.”

Maria tittade på honom med rynkad panna. "Är det inte ett lyckligt tillstånd då? Tänk att kunna vara säker på att alla existentiella problem är lösta, att man vet alla svaren, att man vet vad som är rätt och orätt och hur man bör leva.” Han slog handen i bordet så salladsskålen hoppade. "Förstår du inte! En sådan människa är ju intellektuellt död. Om du tror att du har alla svaren så finns det ju inte längre några skäl för dig att söka, att forska, att studera, att diskutera, att söka nya lärdomar, att pröva och testa dina kunskaper, att jämföra

dem med andra. Det finns inga skäl för dig att lyssna till andra, att vara öppen för nyheter. I stället för att uppmuntra kreativitet måste man förkväva den. Kort sagt du upphör att utvecklas."

"Och inte nog med det," fortsatte han dystert, "hela samhället stagnerar, sjunker in i ett slags andlig tömrösasömn. Så gick det t ex med stora delar av den muslimska världen för 700 år sedan. Det lär fortfarande finnas muslimska skolor där man lär ut att Gud skapade världen, att jorden är i världens centrum, att sjukdomar orsakas av onda andar, att det inte existerar smitta..." "Att en man kan ha upp till fyra hustrur, att en kvinna måste vara oskuld när hon gifter sig, att kvinnan skall underordna sig sin man, att hon inte får visa sitt ansikte, bara armar och ben för en främmande man, att mannen inte kan behärska sin sexualitet om han får se en främmande kvinna lättklädd," fortsatte Maria med mycket dystert min.

Hon stirrade tomt rakt framför sig i det skumma rummet. Sen sa hon stilla: "Filosofen har rätt, va?" "Naturligtvis har han rätt. Och det är det som gör mig förbannad." Han reste sig beslutsamt. "Det får vara nog pratat. Nu går vi ner till stranden och äter röka abborrar." Han tog den unga kvinnan under armen. De gick ut på verandan och stängde omsorgsfullt dörren efter sig. Getingen fortsatte envist att dunska mot fönstret.

5. ÄR ALLA RELIGIONER SANNA?

Filosofen och Anna-Leena stod stilla nedanför verandan med blickarna mot stranden, när Charles och Maria kom ut. "Vad sysslar ni med?" frågade Maria när de båda ungdomarna gick nerför trapporna. Anna-Leena vände sig om och lade pekfingeret för munnen. "Lyssna," sade hon med ett brett leende. "Måsarna är väl ingenting att lyssna till." Men nu hörde de sång nerifrån stranden. Svagt hördes en basröst ur skymningen mellan tallar och enrisbuskar.

Nubbar man för mycket
blir livet kort,
nubbar man för litet
blir livet torrt.
Nej, gör som jag
nubba litet varje dag.

Sedan hördes ett högljutt: "Skål på er måsar, trutar och tärnor." "Den stackarn sitter och sjunger för sig själv," viskade Anna-Leena. "Låt oss för all del gå ner och hålla honom sällskap," sade Filosofen bestämt och började vandra iväg längs den knaggliga stigen. "Vänta litet!" hördes Anna-Leenas mörka röst. "Det är en sak jag vill säga till ungdomarna innan vi definitivt avslutar den här diskussionen." Den länge mannen stannade och vände sig om med en suck.

Charles hade tagit Marias hand och nu vände sig båda med frågande miner mot den fylliga kvinnan som litet nervöst ryckte i sin röda jumper. "Det var en imponerande föreställning ni gav där inne," började hon, "men ni kom verkligen inte med någonting nytt. Att tolka heliga skrifter, ritualer, gudar osv har varit på modet bland s k liberala teologer och naturligtvis bland amatöreteologer som vill anpassa religionen till sin egen världsbild under långa tider." Hon tystnade för att slå ihjäl en mygga i pannan.

"I själva verket är det ingen skillnad mellan er tolkning av kristendomen som blott och bart ett symbolspråk som fyller existentiella behov och Filosofens renodlade ateism. När jag för en stund sedan diskuterade med Filosofen påpekade jag att han hade upphöjt logiken och förnuftet till sin gud. Det som han inte kan begripa med sitt förnuft, det existerar enligt honom inte. Därmed gör han sig själv och sin logik till den högsta domaren över vad som är verkligt och möjligt. Han gör sig själv till gud."

Hon lade händerna på de väl tilltagna höfterna och fortsatte allvarligt: "Gud, dvs Jahve, är inte alls identisk med kärleken, som Charles påstår. Ännu mindre är han identisk med naturen, som vissa filosofer påstått." "T ex *Baruch Spinoza* under 1600-talet och *Albert Einstein* i vår egen tid," inföll Filosofen snabbt. Hon ignorerade inpasset. "Jahve är ett väsen, ett slags icke-materiell varelse, som har känslor, som tänker och som ser allt. Eftersom vi är Hans avbilder så måste vi tänka oss Honom i analogi med oss själva, men naturligtvis inte kroppsligen utan andligen. Givetvis är Han så överlägsen oss att vi omöjligen kan fatta honom. Han älskar oss, var och en av oss. Därför har han gett oss frihet att välja, precis som en far som älskar sina barn. Men på grund av att vi har denna frihet kan vi göra vad ont är."

Hon slog sig på kinden och en mygga förpassades igen till evigheten. "De här små, blodsugande monstren gillar mig tydligen," fräste hon. "Skipl på din gud. Det är han som har skapat dem för att plåga oss." Filosofen skrattade kort. "Men varför kommer de inte på dig?" "De gillar väl inte ateister." Hon gav honom en förintande blick men han såg den inte därför att han vände sig om och började gå tillbaka mot verandan. "Jag skall hämta en myggsalva som du kan gnida in dig med. Det brukar hjälpa, åtminstone en smula."

"Vad menar du med att vi gör logiken till vår gud?" utbrast Maria med en irriterad knyck på nacken. "Det kan stämma för Filosofen men absolut inte för Charles och mig." "Kommer du inte ihåg vad Charles just sade?" Anna-Leenas röst var högre nu och hade

en underton av ilska. "Han sade att det är absurt, ologiskt och orimligt att tro bokstavligen på trosbekännelsen. Han menade att det är oförnuftiga att tro på mirakel. Själv sade du att Gud inte finns där ute utan inne i vårt bröst. Ni menar, precis som Filosofen, att man kan tro endast på det som man kan förstå med sitt förnuft. Ni kan inte acceptera att Gud står högt över allt tänkbart mänskligt förnuft. *Ni har helt enkelt ingen tro.* I stället börjar ni tolka Bibeln, ni ändrar betydelsen på orden så budskapet anpassas till ert ynkliga förnuft. Allt som strider mot logiken måste enligt er vara omöjligt. Därför måste det tolkas så att det passar in i er förnuftsbaseade världsbild."

När hon fortsatte fick hennes röst en bitter klang. "Filosofen är åtminstone en ärlig motståndare. Han erkänner att han inte kan acceptera någonting som strider mot logiken. Han är ärligt övertygad om att jag har fel. Men ni låtsas som om ni skulle stå på min sida, som om ni skulle vara kristna. Men samtidigt påstår ni att jag, och alla som tror som jag, helt har missförstått vad Bibeln handlar om. Ni behandlar mig som om jag vore dum och naiv. Men i själva verket är det ni som avsiktligt missförstår kristendomen. Ni vill inte ge upp de kristna ritualer ni vant er vid sedan barnsben. Men samtidigt saknar ni den kontakt med Gud och Jesus som är nödvändig. *I era hjärtan är ni alltför stolta, högmodiga och självsäkra för att ödmjukt falla ner på knä och överlämna er åt Jesus.* Därför omtolkar ni den äkta kristendomen till ett urvattnat existentiellt symbolspråk. På det sättet kan ni med gott samvete kalla er kristna fast ni aldrig mött Jesus." Hon avbröt sig för att dra andan och tillade sedan: "Jag däremot läser evangelierna och tror, nej vet, att det som står där är sant. Ni...ni tror inte alls."

"Bravo Anna-Leena!" ropade Filosofen som stått på verandan och lyssnat. "Jag är imponerad över din retorik och smickrad över att du betraktar mig som en ärlig motståndare." "Tyst med dig - gubbe!" fräste Maria. "Och du," hennes röst darrade när hon vände sig till den äldre kvinnan, "du din. . din fundamentalist! Du har ingen rätt att förneka att vi är kristna, att påstå att vi är ateister. Charles och jag är lika goda kristna som du." Charles drog henne till sig för att lugna henne, men hon knuffade till honom och fortsatte obarmhärtigt. "Du kan inte begripa att *religionen måste utvecklas och anpassas till nya förhållanden.* Vi lever inte längre som fåraherdar i stamsamhällen. Vakna upp Anna-Leena, vi lever i ett avancerat informationssamhälle som utvecklas i snabb takt. *Antingen följer religionen med i utvecklingen eller så dör den!*"

Men Anna-Leena vände sig häftigt bort och började med raska steg gå längs stigen. Charles tittade efter henne med olycklig min. "Nu gjorde du henne verkligen ledsen." Hans röst var irriterad och han gick med långa kliv efter den äldre kvinnan. "Anna-Leena!" ropade han. "Du måste förlåta Maria. Hon menade inget illa, men du vet hurudant temperament hon har." Stigen var omgiven av täta enrisbuskar och höga tallar och det var ganska skumt. Den fylliga damen stod som en mörk skugga när Charles nådde fram till henne och grep henne i armen. "Förlåt mig och Maria," sade han och försökte göra sin röst ödmjuk. "Vi respekterar verkligen din tro men... ja, ibland förivrar vi oss." Han tystnade och tittade vädjande på Anna-Leena.

Maria stod kvar några ögonblick nedanför verandan. I sin vita blus och sina vita byxor verkade hon nästan självlysande i skymningen. Filosofen kom ner för trapporna. "Skall vi gå?" frågade han och lade lätt handen på hennes axel. Han hörde hur hon mumlade: "Jag måste be henne om förlåtelse." Sedan sprang hon tyst som en vit ande längs stigen in mellan tallar och enrisbuskar. Filosofen följde efter i långsammare takt - småskrattande.

När Maria nådde fram till Charles och Anna-Leena slog hon impulsivt armarna om halsen på den fylliga damen. "Förlåt mig," flämtade hon, "jag blir så lätt uppretad." "Jag vet, jag vet, kära Maria." Anna-Leena lade småskrattande armen runt den yngre kvinnan. "Vi är nog rätt lika varandra. Förlåt att jag sade att ni är ateister." Båda kvinnorna började skratta och Charles slog armarna om dem båda och instämde i skrattet. "Ni är inte kloka," ropade Filosofen och skrattade också han.

"Vad i hela friden håller ni på med?" hördes en mullrande basröst nerifrån stigen och Kalles massiva gestalt visade sig bland skuggorna. "Står ni och har pusskalas mitt i skogen," fortsatte han muntert. Charles höll fortfarande armarna om de båda kvinnorna och Kalle ropade så det ekade. "Du nöjer dig inte med en du Charles. Det skall vara både unga flickor och mogna damer för dig. Du passar på så fort det blir litet skymning." Alla skrattade för full hals, men Charles drog snabbt åt sig armarna. "Abborrarna är snart färdiga," mullrade den store mannen samtidigt som han vände och gick ner mot stranden igen. De övriga följde efter.

"Kan du verkligen inte se något positivt i min tolkning av religionen som ett existentiellt symbolspråk," frågade Charles vädjande när det gått en stund och just kom ner till stranden. Efter att de passerat genom ett albuskage blev det betydligt ljusare. Framför dem låg havet blankt som en mörk spegel. Långt borta höjde sig skogklädda och bergiga holmar som skuggor. En roddbåt låg uppdragen inne i den lilla viken och på en strandäng översädd av gåsört och strandaster stod en rökapparat under vilken en brasa muntert sprakade.

Den mogna damen blickade ut över havet med fundersam min. "Naturligtvis kan jag det svarade hon, men. . ." "Det som jag tycker är mest positivt," inföll Maria ivrigt, "är att om varje religion är ett slags symbolspråk så kan de olika religionerna inte stå i konflikt med varandra. *Alla religioner är lika sanna och lika berättigade.*" Anna-Leena tittade chockerad på den yngre kvinnan, som med vädjande röst fortsatte: "Tänk t ex på en flagga, nationalsången och andra symboler för fosterlandet. Varje nation har sina egna symboler. De är alla lika sanna, om man nu kan använda ordet sann i sådana sammanhang. Eller tänk på de olika språken. Arabiskan är ett lika bra och berättigat språk som t ex engelskan. Eller tänk på olika seder och bruk. Araberna har andra sätt att klä sig, att äta och dricka än vi men deras beteende är inte varken sämre eller bättre än vårt. Varför skulle inte samma sak kunna gälla religionerna?"

Filosofen och Kalle hade gått fram till rökapparaten, medan de tre andra stod kvar vid albuskarna, ivrigt diskuterande. Nu var det Charles som fortsatte. "Varje religion är lika berättigad och bör respekteras," sade han med bestämd röst. "Det är alldeles fel att med olika knep, missionsverksamhet osv försöka sprida sin egen religion och förstöra andras religioner." "Sådan kallar jag religiös imperialism," ropade Filosofen som tydligen hörde vad som diskuterades.

"Om det vore så enkelt," suckade Anna-Leena. "Ni vill så väl men ni har så fruktansvärt fel. Jesus sade uttryckligen att vi skulle gå ut och göra alla folk till hans lärjungar. Vi missionerar inte för att vi är religiösa imperialister som vill erövra hela världen utan därför att Gud själv gett oss denna tunga uppgift. Han vill ge alla människor möjligheten att uppnå det högsta goda, dvs frälsning och evigt liv." Hon låtsade att hon inte märkte Filosofens ironiska flin.

I stället grep hon Charles i armen och tittade allvarligt på honom. "Tycker du att det är fel att försöka ersätta t ex den traditionella afrikanska medicinen, med allt hokus-pokus,

medicinmän och häxdoktorer, med västerländsk medicin? Tycker du att det är fel att vaccinera afrikanska barn bara därför att vaccineringsen är en del av den västerländska vetenskapliga medicinen.” “Teorin om vaccinering kom faktiskt till Europa från den muslimska världen, från Turkiet,” ropade Filosofen. "Ja, ja, men du förstår mycket väl vad jag menar. Det var inom den västerländska medicinen som vaccineringsen utvecklades till det mest effektiva sättet att bekämpa ett flertal svåra och smittosamma sjukdomar. Vad jag vill veta är om Charles anser att det var och är fel att införa vaccineringsen i Afrika på bekostnad av den traditionella medicinen.”

"Nu är du inte logisk", protesterade Charles. "Religion och vetenskaplig medicin är inte jämförbara storheter." "Så jag är ologisk nu igen då," muttrade den mörkhåriga kvinnan irriterat. "Kan du aldrig lyssna till ditt inre, till dina känslor. Känner du inget medlidande för alla de afrikanska barn som fostras i primitiv vidskepelse, häxeri, dyrkan av förfäders andar, för de miljoner småflickor som stympas... Din logik är hård och kall och okänslig."

Charles rynkade pannan. "Nu byter du ämne. Jag ville bara säga att jag tycker att det är rätt att införa västerländsk medicin i Afrika därför att den bygger på sanna teorier. Teorierna är vetenskapligt testade. Vi vet att de är sanna och att de fungerar. T ex smittkoppor som under tidernas lopp orsakat miljoner människors död har utrotats just tack vare att man baserat åtgärderna på objektivt sanna teorier. Vi kan alltså bevisa att den västerländska vetenskapliga medicinen, i de flesta fall, är effektivare än den traditionella afrikanska. Men det är omöjligt att bevisa att kristendomen skulle vara sannare, bättre eller effektivare än de traditionella afrikanska religionerna."

Anna-Leena fnyste högljutt. "Tror du afrikanerna får evigt liv av att dyrka träd, djur eller förfäders andar." Med en fnysning vände hon ryggen mot Charles och gick fram till Kalle och Filosofen som båda satt på huk framför rökapparaten och diskuterade det bästa sättet att röka abborre. "Lade du i enris och några skalade alkivisar?" frågade Filosofen. "Jo, och jag har hållit en svag eld i ca 30 minuter."

"Det här är den mest originella rökapparat jag sett." Anna-Leena gick runt apparaten och skärskådade den från alla håll. "Vad är den gjord av?" "En gammal tvättmaskin," svarade Filosofen. "Jag har tagit bort motorn och allt som kan brinna så att det bara är plåten kvar. Jag försöker hitta användningar för saker i stället för att bara slänga dem på en soptipp."

Den mörkhåriga damen gick bort till Kalle, satte sig på huk bredvid honom och stack sin arm under hans. Hon började nynna och snart sjöng hon sakta med sin mörka altröst: "I Roslagens famn på den blommande ö där vågorna klucka mot strand... ." Den kraftige mannens ansikte sprack upp i ett brett leende och snart föll han in i sången med sin basröst. Strax hördes också Marias flickaktigt klara stämma. Charles lade armen om Maria och stämde in i sången. Filosofen tittade belåtet på sina vänner och hans något skrovliga basröst föll in i kören. Snart ekade Evert Taubes glada sommarvals i skymningen, ut över det blanka havet, trängd in i de mörka albuskagen och sögs upp av de vresiga enarna. Elden knastrade, myggorna surrade och Filosofen fick rök i ögonen.

"Nu är de säkert färdiga." Den magre mannen reste sig och sökte fram en näsduk ur fickan för att inte bränna handen. När han öppnade locket på rökapparaten spred sig en ljuvlig doft i sommarnatten. Men hjälp av en käpp lyfte han upp det galler i två våningar på vilket de brungula fiskarna låg. Han bar det till en stor sten och bröt sedan av stjärten på en

abborre. Efter att ha låtit den kallna några ögonblick, drog han bort fjällen och stoppade en bit kött i munnen. Med slutna ögon avnjöt han smaken av fisk, salt och rök och nickade sedan. "De är färdiga. Varsågod! Men var försiktiga så ni inte bränner er och svälj inga ben. Vi åter förstås med fingrarna."

"Vi kan sjunga en sång till medan fiskarna kallnar en smula," föreslog Kalle och gick arm i arm med Anna-Leena ut på det släta berg som utgjorde den lilla strandängens ena gräns. De ställde sig med ansiktena vända ut mot det blanka havet. "Hur vore det med Tomtarnas vaktparad," undrade den länge mannen som också gick upp på berget. "Fåna dig inte," skattade den fylliga damen. "Jag vill sjunga någonting mera högtidligt. Hur vore det med någonting religiöst?" Hon grinade spefullt mot Filosofen. "Inte mig emot," svarade denne glatt. "Det finns många fina religiösa sånger. Man behöver inte vara troende för att kunna njuta av en vacker religiös sång." Hon harklade sig lätt och började sedan sjunga med långsam, högtidlig röst: "Härlig är jorden, härlig är Guds himmel... " Snart stod de alla arm i arm på den släta klippan och sången skallade ut över vattnet i den stilla sommarnatten. Långt borta kom en båt med tända lanternor och i fjärran syntes det svaga blinket av en fyr.

"Nu åter vi - äntligen!" ropade den kraftige mannen entusiastiskt. Snart satt alla, mer eller mindre bekvämt på stenar eller på berget med en varm, doftande saftdrypande rök abborre i handen. Filosofen satt på den enda stolen. Med vana händer fläkte han upp sin fisk, drog bort huvud, ryggrad och revben och började stoppa i sig köttet. Anna-Leena petade osäkert i sin fisk, men Kalle instruerade henne i finesserna med att äta med fingrarna. "Verkligen en delikatess," mumlade Charles med munnen full av fisk. "Mmm så gott," instämde Maria och sög ljudligt i sig saften ur ett huvud. Kalles fisk försvann på nolltid och han försåg sig snabbt med en till. "Det enda som saknas är snapsen," mullrade han belåtet.

Maria reste sig och slängde resterna av sin första abborre i den glödande brasan. "Synd att det inte är månsken," skrattade hon. "Det måste vara fantastiskt vackert och romantiskt när månen speglar sig i det blanka havet." Hon tittade frågande på Filosofen som mötte hennes blick med inåtvänd, eftertänksam min. "Snarare är det en trolsk, nästan magisk stämning när augustimånen stiger upp stor och gul där i öster." Han pekade ut över havet. "Att vara ensam här på holmen en stilla augustinatt när fullmånen lyser och det är knäpptyst är en stark upplevelse. När man vandrar över ön genom tallarnas och enarnas mörka skuggor, över klart upplysta gläntor, när man ser månsilver över havet skymta mellan träden då förstår man mycket väl att våra förfäder dyrkade månen som en gudinna och trodde att fullmånen hade magiska egenskaper."

"Är det inte kusligt att vara här ensam, speciellt i augusti när nätterna är mörka?" frågade Maria. "Nja. Jag förmodar att de flesta moderna storstadsmänniskor skulle tycka att det är kusligt. Allt som inte är asfalt, betong, popmusik, elektronik och neoljus är väl kusligt för asfaltmänniskorna. För mig är storstadens döda betong och asfalt och det evinnerliga oljudet från maskiner, liksom oljudet från den hjärndöda popmusiken betydligt kusligare än en ensam människens natt ute i naturen. Jag känner mycket starkare samhörighet med träden, havet, månen, insekterna, t o m med själva urberget än med stadens döda asfalt och betong." Den magre mannen hade slutat äta och stirrade frånvarande på älgrässets vita blomkvastar som avtecknade sig mot de mörka alarna.

"Hela naturen är levande," fortsatte han småleende. "Om ni sitter riktigt stilla en lång stund på berget och öppnar ert medvetande så kan ni känna hur Gaia andas." "En

månskensnatt kan man t o m tro att en sjöjungfru plötsligt kryper upp på det släta berget," inföll Charles, "eller att man möter dansande älvor här på strandängen."

Filosofen reste sig upp för att förse sig med en ny abborre och de andra följde hans exempel. "Min far var ofta ensam här på holmen under de sista åren av sitt liv, efter det att min mor dog," sade Filosofen plötsligt. "Han hade fått den här holmen som gåva av sina föräldrar när de i slutet av 50-talet sålde, eller var tvugna att sälja det skärgårdshemman som de ägt sedan 30-talet. För min far var holmen en länk till det förflutna. Han kände att han var nära sina rötter här." Den magre mannen reste sig och betraktade med inåtvänd blick albuskarna som i en halvcirkel omgav den lilla viken. "Här där vi nu sitter brukade min far som liten gosse, i sällskap med sin morfar, hugga alkvistar som användes som mat för fåren under vintern. Min pappas morfar var förresten skutskeppare. Han bodde i en stuga, som fortfarande finns kvar, på en ö som ligger en bit härifrån västerut."

Maria torkade sina långa fingrar på gräset och tittade nyfiket på Filosofen. "Du är tydligen djupt rotad i den här holmen och i den här skärgården." Hon fick inget svar. Filosofen stirrade tigande in i den falnande elden under rökapparaten. Kalle hämtade sin tredje abborre medan Anna-Leena just avslutade sin första. Charles satt på berget med blicken ut mot havet, till synes försjunken i tankar.

Efter en stund bröt Filosofen tystnaden. "Varje sten, varje träd, varje plats på den här holmen är för mig förknippad med många minnen. Jag är redan så gammal att många av dessa minnen gäller människor som är döda. Här t ex på berget där Charles nu sitter..." Men Kalle avbröt honom genast. "Du behöver inte berätta ditt livs historia för oss." Den äldre mannen skrattade kort. "Du har alldeles rätt Kalle. Mina minnen från de snart trettio somrar som jag vistats på den här holmen är inte av intresse för er. Men i motsats till er har jag min framtid bakom mig och därför tänker jag mer på det förflutna och på människor som redan är döda än ni."

Med flinka fingrar fläkte Maria upp sin andra abborre och började plocka bort revbenen. "Stugan är inte speciellt gammal," sade hon med munnen full av fisk. "Jag förmodar att det är du och din far som byggt den. Har här bott någon före er?" Också Filosofen hade börjat på en ny abborre, men nu upphörde han med ätandet. "Min far och jag byggde stugan 1975, före det byggde vi lidret som du kan skymta där uppe i skogen. Men här har faktiskt en gång i tiderna bott en familj året runt. Så berättade i varje fall min farmor." "På den här lilla holmen! Det låter otroligt."

"De levde förstås främst på fiske. Troligen var de torpare under bondgården. Gårdens huvudbyggnad har förresten en ansevärd ålder på nacken. Den är byggd 1788. Jag vet ingenting närmare om familjen som bodde här. Inte ens min farmor som var född i slutet av 1800-talet visste mer än att här hade bott en familj i mitten på 1800-talet. Stenfoten av deras hus finns fortfarande kvar, men den är det enda som vittnar om att människor en gång i tiden försökt överleva på denna lilla ö. Innanför stenfoten växer en tall som troligen är närmare hundra år gammal. Huset måste ha raserats, kanske har det brunnit, senast i mitten av 1800-talet."

"Vi kan väl gå och ta en titt på stenfoten," föreslog den unge mannen som med intresse lyssnat på Filosofen. "Varför har du inte gjort utgrävningar. Kanske finns där någonting intressant." Den tilltalade skakade på huvudet. "Stugan ligger ungenfär mitt på ön,

inne i skogen, och skogen har fått vara i naturtillstånd så det är svårt att ta sig fram, speciellt nu på natten."

"Klockan är strax tolv." Maria tittade på sitt eleganta armbandsur. "Spöktimmen! Kanske det spökar där," fortsatte hon med hoppfull min. "Jag har aldrig sett några spöken här," skrattade Filosofen. "Har du aldrig tänkt på att det kunde spöka här? Kanske någon av dem som bott i stugan blivit mördad, begått självmord eller drunknat. Tycker du aldrig att det är kusligt att vara här ensam när det är mörkt." Fyra par ögon betraktade den äldre mannen.

Det var tyst några ögonblick. Någonting prasslade i albuskarna så att Maria som satt närmast hoppade till. Filosofen började skratta för full hals. "Det är inte spöken utan sorkar eller fåglar." Den unga damen kastade en generad blick på Filosofen som med road min sade: "Det finns inga spöken Maria lilla. Därför finns det ingen anledning att vara rädd för dem. Det enda som man behöver vara rädd för är sin benägenhet för vidskeplighet och sin livliga fantasi."

"Förstås. Det är klart." Maria rynkade irriterat pannan. "Du tror inte på gudar så det är väl logiskt att du inte heller tror på spöken." Ett ironiskt leende spelade på den äldre mannens läppar. "Det är inte en fråga om tro," sade han, "lika säkert som jag vet att det inte finns sjöjungfrur och gudar, lika säkert vet jag att det inte finns spöken, gastar och vålnader. Fast," han skrapade sig fundersamt i det grå skägget, "enligt Charles teori om att verkligheten är det som vi upplever så är spöken, gastar och våldnader lika verkliga som buskar och träd - för dem som upplever dem." Han grinade glatt mot den unge mannen. "En riktigt kuslig teori Charles. Den innebär att t ex häxorna på 1600-talet var verkliga för dem som upplevde dem. Och om häxorna är verkliga är det rätt och riktigt att man avrättar dem, eller hur?"

"Du skulle väl inte tro på spöken ens om du mötte ett livs levande någon mörk natt," inföll Charles surt. "Det har du alldeles rätt i," svarade Filosofen allvarligt. "Att jag ser det med mina egna ögon har ingen betydelse i sammanhanget. Jag kan missta mig likaväl som vem som helst annan." Plötsligt skrattade han till. "Faktum är att jag flera gånger har upplevt saker som inte finns. Jag såg faktiskt ett spöke en gång. Det var en tydlig vit kvinnogestalt som stod vid fotändan av min säng när jag vaknade mitt i natten. Under en kort stund undrade jag om det var ett verkligt spöke, men jag kunde snabbt konstatera att "spöket" hade en helt naturlig förklaring. En kombination av olika faktorer, bland annat ljus som föll in på en vit vägg, orsakade en illusion."

Han tystnade, men fortsatte sedan: "En annan gång var jag absolut säker på att jag kände lukten av illaluktande avföring. Vi hade reparation av toaletten och i en plåtbuk låg några bruna klmpar. Jag tänkte att den som var skyldig till klmparna också kunde skaffa bort dem. Lukten störde mig och fanns överallt i lägenheten. Det visade sig småningom att "avföringen" var helt oförlägliga klmpar av murbruk. Då försvann lukten som genom ett trollslag. Jag skrattade länge och hjärtligt åt att jag, som ofta förklarat hur suggestion fungerar på mina föreläsningar i vetenskapsteori, fick en mycket konkret lektion i sanningen av det jag lärt ut. Lukten var en ren självsuggestion, men jag försäkrar att den var lika obehaglig som riktig lukt så länge suggestionen varade. Jag vet sålunda av egen erfarenhet hur lätt man kan missta sig."

Charles fortsatte att stirra ner i berget, men Maria frågade: "Hur kan man avgöra om det man ser är verkligt? Kan vi t ex vara säkra på att du är verklig och inte något slags

hallucination." "En intressant filosofisk fråga, Maria," svarade Filosofen. "Folk har i allmänhet en överdriven tilltro till det som de "ser med egna ögon". Naturligtvis är våra ögon, och övriga sinnes i allmänhet mycket pålitliga. Det vore ingen mening med att ha sinnen som ger felaktig information. Vanligen uppstår inga problem och om man är osäker är det lätt att kontrollera sin observation. Men i vissa typer av situationer, t ex när man är trött, rädd, påverkad av droger, har starka förväntningar, är utsatt för suggestion osv kan ens hjärna spela en ett spratt. Enformighet, inrotade vanor, mörker, dimma, storm, brus osv kan också få oss att tro att vi ser eller hör saker som inte finns."

Fisken kallnade i Filosofens hand när han fortsatte att berätta. "Det enda icke-existerande som jag upplevt här på ön är röster som ropat mitt namn fast jag varit alldeles ensam." "Nu skojar du väl ändå," frågade Maria tvivlande. "Nej, jag skojar inte. Jag har faktiskt någon gång hört en svag röst som ropat mitt namn." Han tystnade och började småmysande plocka köttet av den kallnade abborren i munnen. "Spökröster, kan man gott kalla dem." Han noterade belåtet sina vänners miner. De undrade uppenbarligen vad han egentligen menade. "Du tror ju inte på spöken," sade Charles till slut otåligt. "Naturligtvis var det inte frågan om några spöken. Det finns alltid en naturlig förklaring. Men om man är vidskeplig och tror på gastar och spöken så söker man inte ens efter naturliga förklaringar. Man tar för givet att man står inför någonting övernaturligt och upplevelsen blir ytterligare ett bevis på att spöken existerar."

"Sluta föreläsa och förklara i stället hur du kunde höra röster som inte finns," muttrade Kalle ilsket. "Förklaringarna till "övernaturliga" upplevelser liknar ofta förklaringarna till till synes omöjliga trollkonster. De är mycket enkla och bygger på människans psykologi." Filosofen märkte att han fångat åhörarnas intresse men han kunde inte mera dra ut på historien. "Alltid när jag hört röster har det blåst hårt."

Han tystnade för att ge tillfälle till kommentarer men ingen sade någonting. "När det blåser hörs ett ständigt sus i tallarna. Mina öron är utsatta för brus som pågår många timmar. Vår hjärna kan förliknas vid en maskin som kontinuerligt söker information från omgivningen. Den tolkar hela tiden intryck som matas in genom sinnesorganen. Den söker t ex en mening i bruset. Ibland kan vi uppleva en bekant mening i något som i verkligheten är meningslöst brus. Ens eget namn är det ljud som så att säga står en närmast. Därför kan man tycka att man hör sitt namn ropas."

De verkade inte övertygade så Filosofen fortsatte. "Lyssna t ex till brus i en radio eller bandspelare. Låt den stå på i flera timmar. Ni kommer att tycka att ni hör vissa ord. Det är själva verket frågan om suggestion. På 70-talet var det populärt bland vissa spiritister att låta en bandspelare stå på i ett tomt rum för att sedan lyssna till bruset. Spiritisterna ansåg att de i bruset kunde höra "spökröster" som talade ett språk bestående av en blandning av ord från olika språk. Den mest kända av dessa var en tysk vid namn *Raudive*. Ett liknande fenomen har vi när det gäller synsinnet. Man har en benägenhet att se en mening i sådant som inte har någon mening. De flesta har väl någon gång tyckt att en buske i mörkret är en person."

"För en gångs skull är vi helt överens." Den fylliga damen torkade omsorgsfullt sina fingrar på ett hushållspapper. "Jag håller helt med om att det inte finns några spöken och vålnader. Att tro på sådana är ren vidskepelse." Maria tittade överraskat upp på den andra kvinnan. "Har du plötsligt börjat tro på logiken? Du som är kristen måste väl tro att människan har en odödlig själ." Hon tystnade som om hon slagits av en överraskande tanke. "Nej

förresten. Så kan det inte vara. Du har sagt att endast de som tror på Jesus får odödlighet." Hon tittade förvirrad på den äldre kvinnan. "Betyder det att endast den som tror på Jesus har, eller får en odödlig själ?"

"Nej, nej, nej," utropade Anna-Leena ilsket. "Hur kan du kalla dig kristen när du inte ens vet vad kristendomen säger om människans natur." Hon kastade pappret i glöden och började förklar: "Det var grekerna som hittade på idén att människan är en odödlig själ i en materiell och förgänglig kropp." "En ovanligt korkad ide' för övrigt," inföll Filosofen, "men de flesta grekiska filosofer trodde inte på den teorin. *Aristoteles*, grekernas största vetenskapsman och logiker menade, helt logiskt för övrigt, att en själ inte kan göra någonting utan en kropp. *Platon* däremot, som hade starka religiösa behov, tycks ha trott att den tänkande, förnuftiga delen hos människan är odödlig. Känslolivet hänförde han till den skröpliga, förgängliga kroppen. Han menade - och på den punkten har han rätt - att känslolivet borde styras av förnuftet och inte tvärtom. Men förlåt mig Anna-Leena - jag avbröt dig."

"För all del, jag är van vid att män avbryter mig," svarade hon med ett änglalikt leende. I den här frågan är jag faktiskt överens med Filosofen. Själen är inte någonting oförstörbart som sitter inuti kroppen och flyger iväg när man dör. Enligt kristen uppfattning innebär döden hela människans död. Men i motsats till Filosofen och de andra ateisterna så tror vi kristna på någonting underbart. Vi tror att vår allsmäktige Fader i Himmelen låter oss kroppsligen uppstå igen vid någon framtida tidpunkt som endast Han känner. Vi tror att vi därefter kommer att leva i evighet i harmoni och lycka."

"I trosbekännelsen säger den kristna uttryckligen att hon tror på *kroppens* uppståndelse och ett evigt liv," fortsatte Filosofen, "och i begravningsritualen sägs : "...av stoft är du kommen, till stoft skall du åter varda men Gud skall *uppväcka* dig på den yttersta dagen..."."

6. ODÖDLIGHET

Några ejdrar flög med vinande vingslag över vattnet. I farleden syntes lanternorna av ett större fartyg och svagt kunde man höra det rytmska dunket från fartygets maskin. Tystnad hade lägrat sig över strandängen. Var och en satt i sina egna funderingar. Plötsligt reste sig Kalle och utbrast: "När man är död är man död. Det är inte mera med det." Sedan försvann han klampande likt en liten elefant in bland albuskarna.

Filosofen muttrade någonting för sig själv. Anna-Leena tittade stelt på honom. "Vad är det du muttrar om. Tala ut bara. Du har förstås någonting negativt att säga om kristendomen igen." Han gav den mörkhåriga kvinnan en försiktig blick. "Ärligt sagt tycker jag att människorna är otroligt godtrogna och okritiska. Att hundratals miljoner och förmodligen miljarder människor ännu i vår tid tror på fantasierna om odödlighet är minst sagt otroligt. Också muslimerna tror att de skall leva i paradiset efter döden." Han skakade förundrad på huvudet. "Ändå vet vi alla att vi dör och blir begravda, att kroppen förmultnar. O heliga enfald."

"För en materialist som du, intrasslad i din snäva logik, är det säkert obegripligt", svarade Anna-Leena kyligt. "Men om du inser din egen obetydlighet, logikens begränsning och Guds storhet så blir uppståndelsen och det eviga livet begripliga och, enligt kristen logik, förnuftiga. Gud vill självklart belöna dem som tror på honom och som vill leva enligt hans påbud. Många, många människor har mördats för sin tros skull. Många har levat i fattigdom och misär därför att de följt Guds bud hellre än att söka världslig lycka och berömmelse. Det vore en fruktansvärd orättvisa om godheten inte skulle belönas och ondskan aldrig bestraffas."

Den fylliga damen talade med djupt allvar. "Vi vet alla att vår värld är hård och orättvis. De goda människorna blir sällan belönade och skurkar och banditer lever ofta i sus och dus till hög ålder. Men om vi tror, nej vet, att det finns en god Gud så är det logiskt att också tro att denna Gud ser till att rättvisa skipas till slut. Men för att detta skall vara möjligt . måste vi tro på en uppståndelse. Döden kan inte, får inte vara slutet." "Livet är m a o precis som en Hollywood-film," mumlade Filosofen. "De goda vinner och får sin belöning och de onda bestraffas. Det blir en happy end."

"Du tror väl ändå inte att den gode guden kastar de onda i helvetet för att plågas i evighet," inföll Maria förskräckt. "Syndens lön är döden," svarade Anna-Leena högtidligt. "Guds planer är förstås okända för oss obetydliga människor. Själv kan jag inte tro på något helvete. Jag tror att helvetet i själva verket är döden. Det heter i trosbekännelsen att Gud skall döma oss på den yttersta dagen. Jag tror att det går till så att Gud uppväcker oss alla för att döma oss. Åt dem som trott på honom under jordelivet ger han evigt liv, också åt syndare, sputer och ateister," hon tittade menande på Filosofen, "som omvänt sig före sin död. Alla andra kommer att döden dö, dvs de kommer oåterkalleligen att upphöra att existera. Deras straff är att inte få bli delaktiga av det eviga livet. Endast vi som är Guds barn kommer att leva i evighet i lycka och harmoni i paradiset."

Det hördes ett våldsamt brak inne bland albuskarna. Sedan följde en rad svavelosande svordomar. "Där har vi i alla fall en som inte får evigt liv," skrattade Filosofen. Kalles breda gestalt plöjde fram genom buskarna. "Jag snavade," morrade han. "Din skog är ostädad. Det finns kvistar överallt och man ser dåligt där i mörkret." "Och du har druckit för mycket öl," tillade Anna-Leena snävt. Den store mannen borstade av sig. "Såg du några spöken

där inne bland buskarna?" frågade Charles. "Det finns inga spöken, fåntratt," svarade Kalle, "men det finns en abborre kvar. Är det någon som vill ha den?" Ingen svarade och han grep tacksamt fisken och satte sig ner för att äta den.

Filosofen satt och petade i glöden med en lång kvist. Anna-Leena avvaktade som om hon förväntade sig en trumeld av motargument, men den magre mannen frågade endast stillsamt: "Anna-Leena, skulle du verkligen vilja leva i evighet?" Den tilltalade såg förvånad ut. "Naturligtvis, det är väl varje människas högsta dröm. Tänk att aldrig, aldrig behöva dö, att aldrig behöva vara rädd att någon som man älskar skall dö, att aldrig bli sjuk, att aldrig åldras." Hon rynkade pannan. "Skulle inte du vilja ha evigt liv?"

Filosofen skakade dröjande på huvudet och fortsatte med samma stillsamt förundrade tonfall: "Vad skulle du göra med ditt eviga liv?" "Vad gör du med ett liv?" Hon slog ut med armarna. "Du är ung, frisk, stark i evighet. Du kan göra oändligt mycket." "Du kan alltid sjunga religiösa sånger med änglarna i miljoners, miljoners, miljoners år," skrockade Kalle, som smackande sög i sig saften ur abborrens huvud. "Jag vill ha ett allvarligt svar," fortsatte Filosofen. "Du måste väl ha någon förväntning eller föreställning, någonting som du längtar så oerhört mycket efter att du skulle kunna göra det i evigheters evighet? Vill du bo i evighet tillsammans med dina föräldrar, eller vill du leva i äktenskap med en man, eller kanske med miljoner män - efter varandra förstås. Tror du att man kan få barn i paradiset?" Han rynkade pannan. "Jag kan inte tänka ut någonting som jag skulle kunna stå ut med ens i några hundra år. Ibland är jag t o m utled på livet i denna värld som ändå är så rik på upplevelser, spänning och utmaningar. När man har lekt som barn, studerat, jobbat, älskat, fostrat barn, rest, sett otaliga filmer och underhållningsprogram, läst tusentals böcker, lärt känna och älska naturen - och ätit tusentals abborrar - så vad finns egentligen kvar att längta efter? Kan du, eller någon kristen svara på den frågan?"

Charles satt på berget med armarna runt sina uppdragna knän. Han stirrade ner i berget. Maria hade klivit ombord på roddbåten vars akter stack ut en bit i viken och lutade sig över relingen för att skölja sina händer. "Vattnet känns riktigt varmt," utbrast hon. "Jag föreslår att vi tar ett midnattsbad." Hon gjorde en paus och fortsatte sedan med skratt i rösten. "I himmelriket får man naturligtvis ligga och solbada vid en strand varje dag, med stiliga killar som uppfyller ens minsta önskan. Man får äta härliga frukter och dricka underbara drinkar." "Räcker det inte med en kille," undrade Charles försynt. "Akta förresten så du inte ramlar i vattnet."

Utan att bry sig om Marias inpass gick Anna-Leena fram till Filosofen där han satt på stolen och petade i elden. Hon lade handen på hans axel. "Du vill antyda att det eviga livet skulle bli så långtråkigt att det skulle bli en plåga." Han tittade upp mot hennes mörka ansikte. "Jag har själv ganska ofta haft långtråkigt under mitt liv, trots att det funnits mycket att göra. Jag ryser när jag tänker på att leva i evighet i paradiset. Tristessen måste vara ohygglig. Speciellt när man betänker att det i himmelen inte lär finnas något sådant som piggar upp den jordiska tillvaron såsom debatter, gräl, olika livsåskådningar, slagsmål, mord, dråp, krig, erövringar, nationer, katastrofer, flirter, förförelse, sex, prostitution, homosexualitet, svartsjuka, otrohet, politik, val, partier, fackföreningar, regeringar, kungar, intriger, samhällsklasser, strejker, löneförhöjningar, arbetslöshet, stöld, korruption, bedrägeri, poliser, rättegångar, läkare, sköterskor, sjukhus, brandkår, Greenpeace, Röda korset, Amnesty International, FN, EU, lotterier, insamlingar, hasardspel, poker, tobak, vin, öl, brännvin, knark, forskning, utbildning, teknik, rymdfärder, utveckling, video, tv, datorer, internet, jakt, myggor, fiske och -

viktigast av allt - rökta abborrar.”

Han slutade för att dra andan, men fortsatte sedan med en för honom ovanlig passion: “Det paradisi ni kristna drömmar om är emellertid den absoluta tryggheten. Där finns inga hot, ingen spänning, inga utmaningar. Men därmed eliminerar ni just det, som enligt min mening, gör livet värt att leva. *När ni tar bort spänningen, osäkerheten, riskerna, hoten, utmaningarna, passionerna, sorgerna, misslyckandena ur våra liv så berövar ni oss allt det som gör oss mänskliga.* Utan misslyckanden finns det ingen framgång, utan sorg ingen verklig, innerlig glädje, utan hot är tryggheten meningslös. Om ni förnekar erotiken, sexualiteten och orgasmerna så tar ni bort en av de viktigaste drivkrafterna att leva.”

Han slog med käppen i glöden så gnistorna yrde. "Den eviga varelsen i det kristna himmelriket är helt enkelt inte mera en människa, utan en tandlös, urvattnad parodi på en verklig människa. Jag kan inte annat än bli upprörd när jag tänker på hur kristendomen under århundraden predikat ett skadligt självhat. Vi är fattiga, syndiga människor som av egen kraft intet förmår." Han fnös förargat. "Denna bild är genomfalsk. Vi skall i stället vara stolta över oss själva, över våra starka känslor och passioner - också de erotiska - över vår intelligens och kreativitet, över vår konst, kultur och teknologi, över våra samhällen och organisationer som gör oss till något mycket mer än enbart individer. Vi är det mest fantastiska djur som uppstått på denna planet och kanske i hela universum."

"Det är ingen risk att du får evigt liv," konstaterade den mörka kvinnan hetsigt. "Den vulgära bilden av himmelriket som en plats där man sitter och spelar på harpor, eller där man ligger i solskenet, uppassad av sköna kvinnor eller stiliga män är naturligtvis fullkomligt idiotisk. Det håller jag helt med om. Ingen kristen vet eller kan ens föreställa sig hur det eviga livet kommer att gestalta sig. Vi kan inte föreställa oss det därför att vi bara har erfarenhet av detta liv i en ond och ofullkomlig värld. Det eviga livet kommer att vara någonting helt annorlunda. Vi litar fullt och fast på Jesus, i denna som i alla andra frågor, och på att Gud har någonting absolut fantastiskt att erbjuda oss."

"Och dessutom," fortsatte hon, "kan jag verkligen inte förstå hur du kan finna någonting positivt i krig, mord, dråp, prostitution, tobak och allt annat elände som du räknade upp nyss. Det är väl klart att vi alla skulle bli oerhört mycket lyckligare utan allt detta, som vi kristna kallar ont, och som vi på alla sätt försöker bekämpa."

"Det tvivlar jag på." Den äldre mannen stirrade tankfullt in i den falnande elden. "Tänk t ex på konsten, litteraturen, filmen, tv och radio. Vad handlar de om? Till mycket stor del, kanske 80-90%, handlar de om allt det negativa som jag nämnde ovan. Det är helt enkelt så att människan behöver utmaningar, hot, spänning och t o m fiender för att må bra. Om hon lever i fullständig trygghet blir hon snabbt uttråkad och olycklig. Om det inte finns några verkliga hot och konflikter så skapar vi dem. *Vi klarar oss tydligen inte utan dem.* Vi är helt enkelt så konstruerade genom en oerhört lång evolution att vi behöver kamp, tävlan, strid. Detta tar sig uttryck t ex i idrott, konkurrens inom arbetslivet, att männen kämpar för att få en kvinna och tvärtom, att vi kämpar mot brottslighet, sjukdomar, klimatet. Den moderna människan, som lever tryggare än någonsin, gör till synes vansinniga saker. Hon klättrar uppför berg, beger sig på strapatsrika promenader, på långfärdssegling, hoppar benj hopp osv. Vi måste ha utmaningar." Han reste sig, vände sig mot havet och ropade med hög röst: "VI MÅSTE HA UTMANINGAR!"

"För mig är du verkligen en utmaning," suckade Anna-Leena. "Men du är en utmaning som jag definitivt skulle klara mig bättre utan. Förresten kan det väl finnas utmaningar i Himmelen också." "Såra korsord kanske eller ett farligt parti bridge," hänlog Filosofen.

"Jag vet i alla fall hur helvetet ser ut," ropade Kalle samtidigt som han vandrade iväg längs berget för att skölja sina händer i vattnet. "Det är ett ställe där ens så kallade vänner diskuterar religion i evighet, där ingen sjunger några glada visor och där det inte finns en enda flaska öl för en törstig strupe." "Akta dig berget är halt," ropade Filosofen, men det var redan för sent. Den store mannen började glida på det gröna slemmet vid vattenytan. Förtvivlat viftande med armarna lyckades han med nöd och näppe hålla balansen, men följd av sina vänners skrattsalvor gled han snabbt ner i vattnet. Först när vattnet nådde honom till knäna upphörde han att glida.

"Skall vi ta ett midnattsbad då," vrålade han ut i den stilla natten. "Kom och bada Maria!" "Varför tar du inte av dig kläderna först?" Den unga damen skrattade så att hon höll på att ramla i vattnet. "Ta av dig kläderna själv," skrek han. Med raska steg vadade den store mannen sedan in i den lilla viken och gick upp på stranden. Han sparkade av sig skorna, drog av sig strumporna och byxorna och slog sig ner på berget i prickiga kalsonger och började krama vattnet ur kläderna.

"Det är sånthär som gör livet värt att leva," skrattade Filosofen, "trevliga vänner med olika karaktär och övertygelse, intelligent debatter, någonting gott att äta och dricka, vackra flickor och en vacker natur." "Glöm inte blodsugande myggor, smittospridande fästingar, giftiga ormar, otäcka spindlar osv," inföll Anna-Leena ironiskt. "Men det bästa med en sånthär fest är att den snart tar slut," fortsatte den äldre mannen. "Vi vet att vi snart kommer att skiljas och att vi kanske aldrig mera träffas alla fem. Men tänk om vår fest skulle fortsätta i flera dagar. Vi skulle fortsätta bli utleda på varandra, sen skulle vi kanske bli elaka mot varandra. Men om festen skulle fortsätta i evighet . . . fruktansvärda tanke! På samma sätt är det med våra liv. Vi vet att livet tar slut. *Därför gäller det att göra något av sitt liv, att få ut så mycket som möjligt av den tid man har.* Men tänk om livet aldrig tog slut. En fruktansvärd tanke!"

"Jag tror på spöken." Den unge mannen lyfte på sitt mörklockiga huvud och tittade utmanande på dem. "Nu är det min tur att få ordet." "Bravo Charles! Du har alltid djärva idéer!" ropade Maria förtjust från roddbåten, där hon låg och plaskade med ena handen i vattnet. "Först vill jag säga några ord till Anna-Leena om hennes tolkning av kristendomen." Den tilltalade gav Charles en stel blick. "Jag tolkar inte. Jag tror på det som står i Bibeln, bokstavligt. Det är du som tolkar och förvränger."

"Ingen känner med säkerhet Guds natur, lika litet som människans," sade Charles. "Vi gör alla våra tolkningar utgående från Bibeln och den kristna traditionen. Vi protestanter fäster givetvis stor vikt vid Luthers tolkningar. *Men ingen kan med säkerhet veta vad sann kristendom egentligen innebär.*" Han tittade nästan blygt på Anna-Leena som stod med armarna i kors över bröstet och en avvisande min.

När hon inte sade någonting fortsatte han: "Att läsa Bibeln bokstavligt är också att välja att tolka den på ett visst sätt. Det är inte alls säkert att allt i vår heliga skrift är avsett att tolkas bokstavligt. En del är felaktiga föreställningar om världen som man hade på den tiden. Mycket i Bibeln är tidsbundet och föråldrat, t ex den oändliga mängden lagar och föreskrifter om offer och riter. Ingen offer längre till gudarna." Han fortsatte med högre,

bestämd röst: *“Alla måste vi tolka, alla utan undantag. Något annat är inte möjligt.* Den som tror att budskapet står klart och entydigt uttryckt visar bara sin egen...” Han tvekade ett ögonblick med sade sedan bestämt: “okunnighet och enfald.”

En högljudd fnysning var Anna-Leenas enda reaktion. Charles fortsatte: “Ingen har rätt att förneka att jag är kristen eller t o m att kalla mig ateist bara därför att min tolkning avviker från den officiella lutherska trosbekännelsen. Lika litet har vi rätt att förneka att en romersk katolik eller en grekisk katolik eller en anglikan etc är kristen. Vi är alla svaga, fåkunniga människor som gör vårt bästa för att söka sanningen. Men vi måste ödmjukt inse att ingen av oss är bättre eller närmare Gud än den andra. Därför måste vi alltid visa tolerans och respekt för varandra.”

Han avbröts av Filosofens häftiga applåder. “Ett utmärkt tal Charles. Men jag tror att du har alldeles för höga tankar om de kristna. De kommer aldrig att kunna visa den respekt du talar om.” “Skall du säga,” utbrast Anna-Leena ilsket, “som aldrig visat den minsta respekt för kristendomen.” “Men snälla Anna-Leena jag har ju aldrig gjort anspråk på att vara kristen. Jag har ingen respekt för någon religion. Om jag skall vara alldeles ärlig så tycker jag det är idiotiskt att tro på den där rappakaljan om synd, nåd, änglar, helgon, uppståndelse osv. Jag tycker det är löjligt att dyrka något som inte finns, att tillbedja tomma luften...” “Du kunde åtminstone hålla käften och behålla ditt perversa religionshat för dig själv.” Den mörkhåriga kvinnan stirrade med flammande blick på den magre mannen som nu hade rest sig upp från stolen.

“Sluta med ert gräll!” skrek Charles ilsket. “Det var jag som hade ordet.” “Javisst ja. Förlåt Charles,” sade Filosofen med ett brett grin mot Anna-Leena. “Fortsätt du bara.” Men Charles avbröts av ett brak i albuskarna där Kalle sysslade med någonting. “Vad gör du där,” ropade Filosofen. “Jag samlar torra grenar till brasan begriper du väl... så att jag kan torka mina kläder,” hördes Kalles röst. “Akta så du inte får fästingar på dig när du går där i gräset barfota och barbens,” utbrast Anna-Leena oroligt. “Äsch, inte bryr jag mig om sådana kräk,” svarade Kalle och kom fram med en knippe torra grenar i famnen. Han satte sig på stolen framför brasan och började slänga kvistar i den ännu pyrande glöden. Efter några ögonblick slog gula flammor upp och snart lystes strandängen upp av fladdrande gula lågor. Han hängde upp byxor och strumpor för att torka och satte sig framför elden för att värma sina bara, håriga ben.

“Filosofen och Anna-Leena har olika åsikt om det mesta,” fortsatte Charles, “men märkligt nog är de eniga beträffande människans natur. De är båda materialister. De anser att människan är en materiell kropp och ingenting annat. De tror att kroppens död också nödvändigtvis betyder att medvetandet och personligheten, dvs det som man traditionellt kallat själen, också måste dö.” Filosofen nickade instämmande. “Så är det. Alla fakta som vi känner i dag visar klart att vårt medvetande och våra själsliga processer är beroende av hjärnan. *Om hjärnan förstörs kan en människa inte längre uppleva, känna eller minnas någonting.* Själen dör med kroppen. Det insåg för övrigt redan Aristoteles.”

“För en gångs skull måste jag medge att Filosofen har rätt,” instämde Anna-Leena motvilligt. “När vi dör förmultnar kroppen. Vi är av stoft och vi blir åter till stoft. Vid uppståndelsen skapar Gud en ny kropp med en ny hjärna. Men han skapar denna hjärna så skickligt att den har alla de minnen, känslor och den personlighet som är jag. I min nya kropp, som är oförstörbar, kommer jag att komma ihåg allt jag upplevt och lärt mig under jordelivet.

Jag kommer t ex att komma ihåg den här diskussionen. Också ni kommer att återuppväckas. Också ni kommer att minnas den här diskussionen. Men tyvärr, tyvärr, jag är rädd för att Gud kommer att låta er dö på nytt för att ni inte tror att Jesus är frälsaren.”

“Gud kommer alltså att göra sig besväret. att återskapa våra kroppar bara för att få nöjet att döma oss till döden för det ohyggliga brottet att inte ha trott att Jesus är frälsaren,” sade Filosofen hånfullt. “Däremot kommer han att ge evigt liv åt t ex massmördare som ångrat sig och omvänt sig till kristendomen. Jag begriper inte hur du kan tro på en sådan Gud Anna-Leena.” Hon tittade med olycklig min ner i marken. Hennes röst darrade när hon svarade: “Det bara är så. Det är Guds vilja.” “Och jag påstår att det är du och de andra kristna som vill att det skall vara Jahves vilja. I själva verket är det er vilja,” morrade Filosofen ilsket, “men det vägrar ni absolut att inse.”

“Kan ni för helvete inte sluta med ert evinnerliga grälände,” röt Charles alldeles röd i ansiktet. Kalle tittade överraskad på den yngre mannen. “Bravo grabben!” Charles blinkade generat men fortsatte sedan beslutsamt: “Ni har fel, båda två. Jag kan förstå att Anna-Leena håller fast vid den materialistiska människosynen eftersom den är en del av hennes kristendomstolkning, men jag har svårare att förstå Filosofens motiv.”

“Mitt motiv är mycket enkelt,” svarade Filosofen snabbt. “I motsats till dig och Anna-Leena är jag intresserad av en enda sak - *sanningen och ingenting annat än sanningen, hur obehaglig den än må vara.* Hela mitt liv har jag önskat veta sanningen om vår tillvaro. Sanningen är min stora passion i livet. Jag vill ha svaret på de stora frågorna, dvs på de frågor som vi diskuterar i kväll, innan jag stiger åt sidan för nya generationer. Och jag vill inte höra något fromt önsketänkande om gudar och evigt liv utan SANNINGEN.”

“Avbryt inte Charles hela tiden,” ropade Maria från roddbåten. Med en tacksam blick mot den unga kvinnan fortsatte den unge mannen: “Om man känner till fakta och har ett öppet och ärligt sinne så måste man medge att det finns mycket som pekar på att människan är något mera än enbart en materiell kropp. Det tycks finnas någonting som vi för enkelhets skull kan kalla själen. Vad den består av vet förstås ingen, men i varje fall är det klart att den inte består av vanlig materia. Somliga säger att den består av andlig energi.” “Och vad i all världen är andlig energi, om man får fråga,” inföll Filosofen ironiskt. “Det är det som själen består av dummer,” skrattade Kalle. “Aha, javisst, ett helt uttömmande och begripligt svar,” flinade Filosofen, “jag behöver bara iakttä min egen själ så känner jag att den består av andlig energi.”

“Ni är så fördomsfulla att det riktigt dryper om er,” ropade Maria ilsket. “Varför skall ni alltid håna Charles? Jag tycker att det är modigt att våga vara annorlunda.” Filosofen bugade sig mot den unge mannen. “Förlåt Charles, jag håller med Maria om att du är en modig grabb. Fortsätt! Jag skall försöka hålla käften - även om det är svårt.” Kalle småskrattade och mumlade: “Jag är andlig energi.” Han knackade sig på skallen. “Innerst här inne.”

“Ni får håna mig, om ni måste,” fortsatte Charles buttert, “men jag har samma rätt som Anna-Leena att föra fram en åsikt. Dessutom kan jag, i motsats till henne, anföra empiriska bevis för att jag har rätt.”

Det uppstod en något spänd tystnad. Den unge mannen stirrade ner i berget som om han sökte inspiration i den hårda graniten. “Teorin att vi människor egentligen är något helt annat än materiella kroppar, nämligen vad vi i brist på bättre kan kalla odödliga själar, är

mycket gammal. Bland antikens grekiska filosofer trodde t ex Pytagoras, Empedokles och Platon på teorin. Det finns också från den grå forntiden fram till våra dagar talrika berättelser om våldnader, spöken, om besök i dödsriket och dylikt. Man kunde tro att allt detta bara är påhitt, sagor och myter som har sitt ursprung i drömmar och hallucinationer eller användningen av droger.”

Alla utom Kalle, som med dyster uppsyn satt och slängde kvistar i brasan, tittade nu på den talande med uppmuntrande blickar. “Men under de senaste decennierna har det kommit fram nya empiriska fakta som stöder teorin om en odödlig själ.” “Menar du NDU- och UKU-upplevelser?” avbröt Filosofen. Charles tittade irriterat på honom. “Sedan 70-talet har man vetat att människor som varit mycket nära döden i vissa fall har upplevt att de frigörs från kroppen och kommer till en annan värld. Vanligen har personen i fråga varit mycket sjuk. Hjärtat har slutat slå och personen har dött, börjat dö, eller hur man vill uttrycka sig. Snabb läkarvård har emellertid fått igång hjärtat och personen har vaknat till nytt liv. Det som dessa, eller en del av dessa, upplevt kallas en nära-döden-upplevelse, en NDU.”

“Ofta börjar upplevelsen genom att man känner sig passera genom en lång tunnel. Därefter upplever man ett starkt ljus som skänker en upplevelse av glädje och lycka. Många berättar att de träffar avlidna anhöriga, som är lyckliga och mår bra. Somliga är övertygade om att de möter Jesus eller Gud. Sedan hör de ofta en röst som säger att de måste vända tillbaka, att de har viktiga uppgifter kvar i livet. Motvilligt återvänder de för att småningom vakna upp i sin materiella kropp. Denna upplevelse gör ett så starkt intryck att de får en positivare inställning till livet och inte längre är rädda för döden.”

Den magre mannen kunde inte hålla sig tyst längre. “Diskussionen kring dessa NDU startades i mitten av 70-talet av en amerikan som heter *Raymond A. Moody*. Han förtjänade gott om pengar och blev berömd på kuppen. Det fanns en mycket stark s k *social beställning* på den här typen av “religion” på 70-talet. På den tiden nådde intresset för ockultism och spiritism en av sina högsta toppar under detta sekel. Moody har förresten senare gett ut en bok där han berättar om folk som sett spöken, dvs s k apparitioner av döda anhöriga.”

“Vad fan är en apparition?” avbröt Kalle och spände ilsket ögonen i Filosofen. “Ordet kommer av engelskans “appear” att visa sig eller uppenbara sig. En apparition är alltså någonting som uppenbarar sig. Vanligen är det frågan om en avliden människa. Jag kan berätta en historia om en apparition som min far berättade för mig. Vill ni höra den?”

“Nej!” morrade Kalle. “Jag är inte intresserad av spökhistorier. Det är bara barnsligheter.” “Berätta!” ropade Maria förtjust. “Jag älskar spökhistorier.”

“Min farmor hade en bror som var sjöman. Han dödades när hans fartyg torpederades under det första världskriget. Ungenfär vid samma tid som fartyget gick under kom min farmors far vandrande över en åker på bondgården som jag tidigare talat om.” “Den som byggdes 1788?” frågade Maria. “Just det. Bondgården ägdes av min farmors släkt. Nå, i varje fall såg min farmors far en ung man komma emot sig på åkern. Snart kände han igen sin son. Han blev naturligtvis mycket förvånad för han trodde att sonen var ute på Atlanten. “Jasså du är hemma nu”, ropade han glatt. Men när han skyndade fram mot gestalten upplöstes den i tomma intet. Bestört rusade min farmors far upp till bondgården och berättade att det måste ha hänt sonen något allvarligt. Några dagar senare kom bud om att hans fartyg torpederats och att han inte funnits med bland de överlevande.”

Det uppstod en lång tystnad. “Kusligt,” sade Maria medan hon klev iland från roddbåten och gick mot Charles. Gnistorna yrde när Kalle slängde en stor kvist i brasan. “Tror du verkligen på det där?” frågade han med en tvivlande blick på Filosofen. “Det enda jag vet är att min farmor faktiskt hade en bror som drunknade under det första världskriget. Men jag vet att såna här historier är mycket vanliga. Huruvida de, eller ens någon av dem, är sanna och hur de skall förklaras är en annan historia.”

Maria satte sig ner bredvid Charles på berget. Han lade armen runt henne och hon kurade ihop sig med en belåten suck. “Vad menas med en UKU?” frågade hon. “En upplevelse av att vara utanför sin kropp,” svarade den unge mannen snabbt med en blick på Filosofen. “Sådana upplevelser är relativt vanliga. Jag skulle tro att nästan alla människor någon gång haft en UKU eller en liknande upplevelse. Vanligen tycker man att man befinner sig ovanför sin egen kropp. Man flyter omkring och har en känsla av överklighet, kanske av frid.”

“En UKU uppstår vanligen i en svår kris- eller stressituation. Man kan t ex ha blivit svårt skadad i en trafikolycka. Man känner plötsligt att man är utanför kroppen och ser denna ligga svårt skadad och blödande. Man ser människor som skyndar för att hjälpa osv. Om man drabbas av en svår chock, t ex när en nära anhörig plötsligt dör, kan man få en liknande känsla av att man är utanför sig själv.”

“Har någon av er haft en NDU eller en UKU?” frågade Maria och tittade spant från den ena till den andra. Ingen svarade. Efter en stund fortsatte Filosofen: “NDU är ovanliga. Det är inte så många av oss som redan varit, så att säga, inne i dödens käftar men sedan slunkit ut igen. Såvitt jag vet känner jag ingen som haft en NDU. Utanför-kroppen-upplevelser är mycket vanligare, men det är inte säkert att man kommer ihåg en sådan. Den behöver inte vara särskilt märklig. Jag har själv någon gång haft en upplevelse som kan ha varit en mycket svag UKU. Egendomliga upplevelser är, allmänt taget, inte speciellt ovanliga, och de är inte heller oförklarliga. Snarare är det, med tanke på hur enormt komplex hjärnan är, märkligt att vi inte oftare upplever sådant som inte finns.”

Samtliga verkade vara försjunkna i djupa tankar. Filosofen fortsatte: “De flesta av oss upplever ofta saker som inte finns. T o m varje natt. Jag tänker naturligtvis på drömmarna. Drömmarna fascinerar mig. Ibland är de mycket realistiska. För någon tid sedan vaknade jag på natten. Min fru var också vaken och hon berättade att det regnade ute. På morgonen visade det sig att hon inte alls sagt något sådant. Jag hade helt enkelt drömt, men jag trodde att det var verkligt ända tills min fru förnekade det.” “NDU är inga drömmar,” avbröt Charles ilsket, “och de är inga hallucinationer heller.” “Hur vet du det? Varför tror du att de inte är hallucinationer, drömmar eller någonting av samma typ?” frågade Filosofen vänligt.

Den unge mannen funderade en kort stund med blicken sänkt mot marken. Sedan sade han: “De som haft upplevelserna säger att de inte liknar drömmar eller hallucinationer. De är verkliga.” “Vad menar du med att de är verkliga?” frågade Filosofen. “Drömmar är också verkliga.”

Maria spände sina blå ögon i honom och sade avvärande: “Försök inte få Charles ur balans med sofistisk och logiska kullerbyttor!” Filosofen log sitt blidaste leende. “Det enda jag vill är att förstå vad Charles menar. Vi vet alla att drömmar, hallucinationer,

suggestion, illusioner och liknande är verkliga. NDU och UKU är utan tvivel verkliga i samma bemärkelse.”

“Så långt håller jag med dig,” sade Charles och tittade ivrigt upp. “De är verkliga i den meningen att vi verkligen har drömmar och hallucinationer, att vi kan suggerera oss själva osv. Vi är tydligen överens om att NDU och UKU faktiskt förekommer.”

Filosofen nickade. “Får jag belysa problemet genom att berätta en dröm om min far som jag hade sommaren efter hans död. Jag drömde att jag var inne i stugan där vi nyss var. Jag tittade ut genom fönstret och då såg jag min far komma gående emot stugan över berget. Först blev jag väldigt rädd. Jag visste i drömmen, som var mycket realistisk, att han var död. Den som kom på berget kunde inte vara min far, tänkte jag i drömmen. Det måste vara hans ande eller vålnad. Det kändes hemskt men jag kunde inte fly undan eller gömma mig. Sedan blev drömmen litet oklar. Jag frågade mig själv varför jag egentligen var rädd. Vålnad eller inte så var det min far som kom där. Naturligtvis borde jag vara glad och springa och möta honom. Jag rusade alltså ut genom dörren för att möta honom. Då var jag inte längre ett dugg rädd utan tvärtom mycket glad. Men då slutade drömmen.” Han hade vänt bort blicken ut mot havet och låtsades klia sig i skägget, men de märkte att han förstulet strök en tår ur ögonvrån.

“Kanske var det verkligen ett budskap från din döde far,” föreslog Maria med ett illmarigt leende. “I så fall var det inte mycket till budskap,” suckade Filosofen. “Det är mycket vanligt att man drömmer om sina släktingar och vänner, både som levande och döda. Jag drömde t ex att min mor dog natten före hennes död. Men det var inte märkligt därför att jag visste att hon låg på sjukhus i långt framskriden cancer. Några dagar tidigare hade jag suttit vid hennes sida och sett hur hon låg utmärkt glad, med slangar i kroppen orörlig, i stilla, tålmodig väntan på att äntligen befrias från de svåra plågor som ansatte henne under hennes sista tid.”

Han gned sig fundersamt i skägget och fortsatte sedan: “Min far var mycket intresserad av frågan om livet efter döden. Men han var också mycket skeptisk.” “Kanske har du ärft din skepticism av honom,” mumlade Charles. “Kanske det,” svarade Filosofen, “men min mor var i stället mycket godtrogen. Vad jag tänkte säga var att om min far lever i någon annan värld, och om han har möjlighet att ge mig något budskap så skulle han säkert göra detta. Men jag har inte fått något budskap.”

“Du har alldeles fel om du tror att en NDU är något slags dröm,” försäkrade Charles med skärpa. “Alla som haft en NDU försäkrar att den inte alls liknar en dröm. De har en överväldigande känsla av att det som de upplever är verkligt, lika verkligt som berget och havet här. Samma sak gäller många apparitioner.”

Filosofen tänkte säga något men för en gångs skull blev han förekommen av Anna-Leena. “Själv är jag övertygad om att det är frågan om drömmar, hallucinationer och liknande. Men detta utesluter förstås inte att de är ett sätt för Gud att meddela sig med oss. Gud kan ibland tala till oss genom drömmar. Vi har många exempel på detta i Bibeln. Men låt oss nu höra vad du själv tror.”

“Ja just det,” log Maria förväntansfullt. “Jag påstår inte att jag vet hur det förhåller sig, men om man granskar bevismaterialet öppet och utan fördomar,” Charles verkade vara på vippen att räcka ut tungan åt Filosofen, “så måste man medge att dessa människor upplevt någonting mycket märkligt, någonting som fått dem att ändra sin inställning till döden

och förlora sin dödsfruktan. “Medges,” inföll Filosofen snabbt.

“Drömmar och hallucinationer räcker inte till som förklaring,” fortsatte Charles. “Vi måste våga tro på djärvare hypoteser. Jag förstår att materialisterna värjer sig med näbbar och klor. För dem är det ett axiom att allting består av materia. De är på sitt sätt lika inskränkta som de kristna fundamentalisterna. Den moderna fysiken har dock visat att den gamla materialismen var felaktig. Medvetandet, själen har en viktig roll att spela t o m när det gäller materiens minsta beståndsdelar.” Filosofen grimaserade illa. “Snälla du, blanda inte in kvantfysiken i det här. Berätta bara vad du tror.”

Den unge mannen stirrade Filosofen rakt i ögonen med trotsig min. “Jag tror helt enkelt att vi människor inte alls är materiella varelser. Kroppen är bara ett slags skal som föds, åldras och dör. Den är ett slags biologisk maskin. *Det sanna jaget är något helt annat än materia. Det är en odödlig själ.* Hur och varifrån denna själ kommer in i kroppen vid födelsen har jag inga hypoteser om, men jag tror att själen frigörs från kroppen när man dör. I själen finns vårt medvetande, våra minnen, vår vilja och vårt förnuft, kanske också i viss mån våra känslor.”

“Hur är det med våra sexuella känslor?” undrade den unga damen vid hans sida med överdrivet oskyldig min. Han gav henne en irriterad blick. “Den sexuella driften är biologisk. Den hör till kroppen. Den är till för att kropparna skall föröka sig. En okroppslig själ kan inte ha några sexuella behov.” “Usch, så trist,” mumlade hon lågt.

“Du vill alltså påstå,” sade Filosofen, “att den franska 1600-talsfilosofen *René Descartes*, som formulerade den “moderna” teorin om människan som en förening av en icke materiell själ och en materiell och förgänglig kropp, i själva verket hade rätt.” “Javisst! Descartes har kritiserats och förhånats av dagens filosofer p g a sin dualism, men NDU utgör ett empiriskt bevis för att han har rätt och de moderna filosoferna fel.”

Plötsligt frågade Kalle med hög röst: “Hur förökar sig själarna? Genom delning kanske, som bakterier?” Charles och Maria stirrade med rynkade pannor på den store mannen vars grova ansikte lystes upp av det fladdrande skenet från brasan. “Vad menar du?” “Det var en bra fråga,” inföll Filosofen. “För 10 000 år sedan fanns det omkring fem miljoner människor på vår planet. I dag finns det tusen gånger fler. Varifrån kommer alla nya själar?” “De kanske återföds,” föreslog Maria tveksamt, men hon fortsatte genast: “Nej, förstås, då skulle antalet människor aldrig kunna öka. Men kanske Gud helt enkelt skapar dem efterhand. Varje gång en ny kropp föds så skapar Gud en ny själ som han planterar in i kroppen.” Hon såg frågande på Charles som dock förläget skakade på huvudet.

“Det blir värre och värre,” stönade den magre mannen. “Nyss förklarade Charles att Gud inte är en varelse, ett väsen eller en kosmisk kraft utan en symbol för kärleken. Nu menar Maria att denna symbol har förmågan att ur tomma intet plocka enheter av andlig energi som den stoppar in i hjärnan på foster. Denna andliga energi är vår själ som styr kroppen ungenfär som man styr en robot. Ibland kan själen ha en UKU, dvs den kan lämna kroppen, som då saknar medvetande, känslor, vilja och förnuft, och sväva ovanför kroppen. Trots att denna själ inte har några ögon som reagerar för ljus så kan den se allt som man kan se med ett par ögon, men ingenting som man inte kan se med ögonen. Dvs själen kan reagera på strålning inom det elektromagnetiska spektret just inom de frekvenser som det mänskliga ögat reagerar på. Vidare kan själen tjuvstarta på sin färd till en annan och bättre värld om hjärtat

stannar. Det räcker tydligen att hjärtat stannar för att själen skall fladdra iväg upp mot himlen. Men ibland dras den tillbaka. När kroppen definitivt dör så slinker själen iväg som en skugga eller en gas och passerar in i en annan dimension. Här måste det vimla av själar eftersom tiotals miljarder människor redan har dött.” Han tystnade för att hämta andan.

Medan Filosofen talade hade Charles ansikte antagit en allt olyckligare min. Han skrapade med foten mot berget, men Maria lade armen runt hans midja och tryckte sig emot honom. “Måste du faktiskt vara så förbaskat ironisk mot alla som har en annan åsikt än du själv,” sade han tyst. “Kan du inte, ens för ett ögonblick försöka förstå ett annat sätt att se på världen?” Filosofen lyckades se en aning snopen ut när han svarade : “En åsikt bör väl ändå uppfylla vissa krav på rimlighet? Du kritiserade nyss Anna-Leena för att hon var absurd och ologisk. Också jag har kritiserat henne efter bästa förmåga.” ”Dvs skoningslöst,” mumlade den omtalade. ”Varför skulle jag skona dig?” fortsatte Filosofen. ”Jag medger att vi ännu inte har någon helt säker teori som förklarar NDU. Men därav får man inte dra slutsatsen att vi har bevis för din extrema spiritistiska religion, och allra minst för dina övriga spekulationer. Är du alls intresserad av sanningen eller tycker du man kan fantisera ihop vilka åsikter som helst, som tillfredställer ens infantila önskningar om odödlighet, och ändå kräva att bli tagen på allvar?”

Den unge mannen protesterade häftigt: “Jag erkänner ärligt och öppet att jag inte har någon aning om hur dina frågor skall besvaras. *Det enda jag säger är att vi måste vara öppna också för den möjligheten att vi faktiskt i verkligheten är odödliga själar.* Vi får inte a priori utesluta denna tolkning. Vi måste vara öppna för möjligheten att de döda inte är döda.”

“Du vill alltså att vi skall godta som en möjlighet att vi faktiskt innerst inne är gudar.” “Nej, inte gudar, bara odödliga.” ”Halvgudar då,” mumlade Filosofen. “Vi är odödliga, evigt unga, friska, lyckliga, vackra, men saknar alla biologiska drifter såsom hunger, törst och sexualitet. Är det så du tänker dig ditt paradiset?” “Varför inte?” Han stirrade trotsigt på den äldre mannen. “Vore det så fruktansvärt om vi människor faktiskt vore något helt annat än du och Anna-Leena tror. Vore det så fruktansvärt om våra döda anhöriga faktiskt lever, friska och krya, sunda och lyckliga i en annan och bättre värld?” Filosofen tittade länge på honom. Sedan ryckte han på axlarna. “Nej, fruktansvärt vore det inte. Men det vore så fullkomligt meningslöst.”

De båda ungdomarna stirrade på honom som om han vore förryckt. “Meningslöst!” skrek Maria. “Vad menar du? Det finns väl inget som är mera meningsfullt än evig hälsa och ungdom!” Men Filosofen skakade på huvudet och sade sakta: “Ack ni blåögda ungdomar. I sinom tid kommer ni att lära er att *utan förändring, åldrande, död och undergång är allting meningslöst.*”

Det gula ljuset fladdrade över Anna-Leenas runda ansikte där hon tankfullt stod och tittade på Kalle. Nu vände hon sig till Charles. “Ärligt talat så begriper jag inte alls din tro. Du sade nyss att själar, dvs vårt sanna jag, är osynliga. Nu säger du att de är unga, friska och vackra. De har alltså plötsligt fått en kropp...” “Har du aldrig hört talas om en astralkropp,” snäste Maria. Charles skakade på huvudet, men Maria fortsatte ilsket: “Astralkroppen är ett slags andlig kopia av den materiella kroppen. Så länge vi är i den materiella kroppen och ser genom materiella ögon så kan vi inte se astralkroppar. Men när vi blir av med den materiella skalet så börjar astralkroppens organ fungera, och då kan vi se andra astralkroppar.” “Vi har alltså två uppsättningar kroppar?” frågade Anna-Leena spydigt, “en astralkropp, som är det verkliga jaget, och en materiell kropp som bara är till besvär och som vi klarar oss bättre utan.

Och så har ni mage att påstå att kristendomen är absurd!”

Kalle satt och skrockade för sig själv. “Har djuren också själar eller astralkroppar?” Maria gjorde en grimas mot honom. “Varför skulle det vara omöjligt. Djuren har också en själ. De är inga robotar eller maskiner. De har tankar och känslor som vi. Det är väl rimligt att vi kommer att möta t ex en hund som vi älskat på den andra sidan.” “Man får alltså ta hunden med sig in i himlen om han varit en trogen vän,” flinade Filosofen. “Vi kan vänta oss en massa astralmyggor då?” skrattade Kalle och slog ihjäl en materiell mygga. “Nu åkte en myggsjäl över till andra sidan. Hoppas bara att det är lika lätt att slå ihjäl astralmyggor som materiella myggor.” Maria räckte ut tungan åt honom. “Fäntratt!”

Också Anna-Leena såg road ut. “Allvarligt talat Charles,” sade hon, “du kan inte mena att den där... den där New-Age smörjan är en tolkning av kristendomen. Enligt kristendomen har livet efter döden en synnerligen viktig funktion. Den gör det möjligt för Gud att belöna de människor som varit goda kristna under jordelivet.” Hon kastade en blick på Filosofen. “De övriga blir utan belöningar. De får inte del i det eviga livet. Men enligt din teori är vi alla, också Hitler, Stalin och alla andra banditer odödliga redan nu. *Däriigenom har det eviga livet förlorat all mening.*”

När hon slutade fortsatte Kalle: “Jag begriper inte vad det är för mening med den materiella världen enligt din tro. Vad gör vi här om vi är odödliga och egentligen hör till en annan och bättre värld.” “Tror du att man kan röka astralabborrar?” frågade Filosofen försynt. Anna-Leena klappade Filosofen på axeln. “Det är roligt att för en gångs skull vara på samma sida som du,” skrattade hon, men vände sig sedan till Maria: “Det skulle passa bra in i bilden om du också tror på reinkarnation, astrologi och flygande tefat.”

Med blossande kinder reste sig den unga kvinnan och sträckte på sina 160 cm, satte händerna i höfterna och öppnade munnen. Men innan hon hann säga någonting rusade Charles upp och röt: “Sluta tjafsa Maria!” Hon stirrade mållös på honom och han fortsatte med ansträngd röst. “För helvete, förstår du inte att de har rätt. Vi gör oss till åtlöje.” “Men, men...” stammade hon. “Jag erkänner att ni har rätt,” den unge mannens röst lät pressad. “Hela teorin om en odödlig själ låter vansinnig såsom ni framställer den. Kanske är den faktiskt vansinnig. Jag vet inte.” Han vände sig ut mot havet där en snabb motorbåt just passerade med tända lanternor. “Jag vet inte,” vrålade han, “jag vet inte. JAG VET INTE!”

“Nu slutar vi diskutera,” sade Kalle med hög röst samtidigt som han började dra på sig sina ännu fuktiga byxor, “annars blir ni alla galna. Vi går upp och äter sallad och dricker en flaska öl... eller två.” Maria, som fortfarande stod rak och stel med händerna på höfterna, fnös högljutt. “Mat och öl! Är det det enda du har i tankarna din håriga grobian?” Han tittade oskyldigt på henne. “Nej, nej, inte alls. Jag tänker ofta på kvinnor också.” Han började, inte utan svårighet, dra på sig de fuktiga strumporna.

7. ÄR DET VÅR PLIKT ATT DÖ?

“Stopp!” Maria stod där med händerna på höfterna som en vit vålnad i julinatten. Det röda håret, som föll ner över axlarna och inramade hennes bleka ansikte, var nu alldeles svart.

Alla vände sig överraskade mot henne. “Vad är det nu då?” frågade Kalle otåligt. “Ingen lämnar stranden innan Filosofen redogjort för sin materialistiska tro,” kommenderade hon. “Vad skulle det vara bra för,” undrade Anna-Leena irriterat, “vi vet alla vad hans materialism går ut på. Det är en ren slump att vi är här. Vi föds, lever och dör och det är inte mer med det. Allting är tillåtet. Det finns ingen som talar om för oss vad som är gott och ont och som straffar och belönar oss. Livet är meningslöst.”

Svärande drog Kalle igen av sig sina våta strumpor. “Du skall få torra strumpor av mig,” inföll Filosofen hastigt. “Tack,” brummade den store mannen och fortsatte, “jag håller absolut med Anna-Leena den här gången. Om vi låter Filosofen börja tala så hinner solen gå upp och salladen mögla innan vi kommer härifrån.”

Maria tystade honom med en ilsken blick. “Menar du att Filosofen skall få kritisera och håna Anna-Leena, Charles och mig,” frågade hon med iskall röst, “utan att vi skall få ge igen med samma mynt. Typiskt karlar! Jag kräver att Filosofen lägger fram sin tro och att vi får tillfälle att kritisera honom lika hänsynslöst som han kritiserat oss.”

“Men snälla Maria,” protesterade Filosofen vänligt, “jag har ingen tro. Jag tror bara det som jag vet. Däri ligger den avgörande skillnaden mellan oss. Materialismen är ingen tro. Den baserar sig dels på vår vardagliga kunskap, som är den säkraste kunskap vi har, t ex att abborren är en ätlig, god och närande fisk, och dels baserar den sig på många århundraden av noggrann, systematisk vetenskaplig forskning.” “Det där tror vi inte ett ögonblick,” fnös Anna-Leena, “men okej. Vi kan lika gärna sitta och prata en stund till. Jag har ingen lust att gå och lägga mig en så här underbar sommarnatt.” Filosofen kunde inte underlåta en spydig kommentar: “I paradiset kommer du att få uppleva oändligt många ljuvliga sommarnätter. Dock inte i så klokt och intellektuellt stimulerande och provocerande sällskap som här.”

Med händerna på ryggen ställde sig den långa mannen framför sina vänner. “Avbryt mig om jag blir alltför långgrandig,” började han. Kalle öppnade munnen för att svara men de övrigas blickar fick honom att i stället ilsket slänga några kvistar i elden. “Jag vill berätta en historia för er och ni får sedan tala om för mig hur mycket ni tror av den.”

Han vände sig ut mot det blanka, svarta havet och började tala med hög röst. “Jag vill bjuda er med på en resa bakåt i tiden, närmare bestämt fyra miljoner år bakåt. Vi skall bege oss ut på en flygtur för att studera livet på vår kära Tellus.”

Han gjorde en paus för att harkla sig. “När vi flyger över jordytan finner vi för det första väldiga hav. Jorden är ju till nästan 3/4 täckt täckt av vatten. I haven finner vi ett oerhört rikt liv, från ytans fantastiska vimmel av livsformer till djupgravarnas fåtal arter som anpassat sig till ett liv i totalt mörker under extremt tryck. Vi finner alla tänkbara former av liv, från mikroskopiska bakterier till gigantiska bläckfiskar och valar. Vi finner nästan ofattbara mängder av individer, sillstim som är flera kilometer långa, plankton som kan räknas i triljoner, miljoner valar...”

Åhörarna höll sig tysta, och Filosofen fortsatte: “När vi flyger över land, vare sig vi rör oss över enorma regnskogar, milsvida barrskogar, över savanner, stepper, prärier eller tundror så möter oss samma rikedom på liv. Miljoner och åter miljoner bufflar dundrar fram över de amerikanska prärierna. På tundrorna observerar vi hjordar av renar och andra hjorddjur som timme efter timme väller fram som en enda mäktig flod. Överallt är rikedom på steklar, insekter, spindeldjur, kvalster och andra smådjur så enorm att inga ord kan beskriva den. Enbart bland insekterna skulle vi kunna finna miljoner arter.”

Han gjorde en liten paus och tog sen igen till orda. “Dagens värld är endast en blek avbild av den värld vi nu studerar. Dagens värld domineras helt av sex tusen miljoner människor som huggit ner skogarna, odlat upp prärier och stepper, förvandlat miljoner kvadratkilometer till öken, fiskat ut haven och reducerat fågellivet till en bråkdel av vad det varit.”

Det enda som störde julinattens tystnad var den mörka basrösten som steg och sjönk, rullade ut över det av enstaka vindlilar krusade, mörka havet, för att långsamt avtona i fjärran. “Bland däggdjuren finner vi hundratals arter av apor. Vi finner dem i Sydamerika, i Europa, i Asien, men främst i Afrika. I den sistnämnda världsdelen upptäcker vi talrika arter av apor av alla storlekar. Alla är de utrustade med händer som de skickligt använder för alla tänkbara ändamål, t ex för att plocka frukter, för att klättra, för att plocka loppor av varandra eller för att kasta kvistar på ett hotfullt rovdjur.”

“Vi flyger nu över Afrika, den kontinent som har den största variationen av livsformer. Plötsligt får vi syn på varelser som visserligen liknar aporna men som rör sig fram över en slätt gående på bakbenen. Vi har stött på våra egna förmödrar. Vi kan kalla dessa djur hominider därför att de i hög grad liknar människor. De tillhör en familj som paleoantropologerna, dvs de forskare som studerar människans evolution, kallar australopithecus. De rör sig i en liten grupp bestående av några vuxna honor och hannar av olika ålder samt några barn. Helt nakna, utan något slag av vapen rör de sig vaksamt över det öppna landskapet. Dock håller de sig, om möjligt i närheten av större träd eller buskar.”

“Dessa hominider är betydligt mindre än dagens människor och ger ett intryck av att vara väldigt utsatta och försvarslösa. I motsats till sina kusiner bland aporna är de inte särskilt skickliga klättrare. Endast om de hotas av stora rovdjur klättrar de upp i närmaste träd. De har inga vassa klor eller huggtänder att försvara sig med. Inte heller kan de springa särskilt snabbt. Ett lejon hinner med lätthet upp en flyende hominid. De har inte ens någon skyddsfärg som gör dem svåra att upptäcka. I själva verket tycks de vara mycket dåligt anpassade i denna miljö där hungriga rovdjur ständigt strövar omkring. Varför har de inte dött ut?”

“I själva verket är dessa varelser inte särskilt framgångsrika i kampen för

tillvaron. Deras största trumf är att de är föga specialiserade. De är generalister. De kan överleva i olika miljöer. De är allätare. Frukter, bär, rötter, maskar, larver, myror, smådjur, as - allting duger för att stilla deras ständiga hunger. Händerna är deras största tillgång. Jämfört med de övriga djuren är de anmärkningsvärt intelligenta. Dessutom har de en mycket stark social sammanhållning. Ensamma klarar de sig inte länge. Gruppen ger dem stryka och trygghet. Man kunde t o m säga att gruppen är själva organismen.”

”Om ett par miljoner år kommer de att vara helt utdöda. Men innan dess har en eller flera grupper av dem utvecklats till en eller flera kraftigare och intelligentare arter, som klarar sig bättre.”

Medan filosofen talat hade Maria gäspat demonstrativt flera gånger. Nu kunde hon inte hålla sig tyst längre. “Du skulle berätta om din materialistiska tro, inte fantisera om vad som hände för miljoner år sedan.”

Men något förvånad min svarade Filosofen: “Det är precis det jag gör. Jag redogör för materialismens svar på frågan om hur vi uppkommit och varför. Du kan jämföra mitt svar med Anna-Leenas tro att vi uppstått genom ett obegripligt gudomliga underverk och Charles svar att han inte vet. *Enligt materialismen har alla djur, också vi, uppstått på ett fullt naturligt och för förnuftet begripligt sätt, dvs genom det som vi kallar en biologisk evolution.*”

“Jag vill betona att våra förfäder för fyra miljoner år sedan var djur. De levde och dog på samma villkor som alla andra däggdjur. Och de hade lika litet en odödlig själ som en chimpans, bonobo, orangutang, gorilla eller babian.” “Vad är en bonobo?” inföll Kalle och tittade upp på Filosofen. “Det är en apa som är mycket lik chimpansen. Den kallas också dvärgchimpan, en konstig benämning eftersom den inte alls är mindre än en chimpans. Den lever i de centrala delarna av Afrika och är förstas utrotningshotad. Märkligt nog blev biologerna medvetna om dess existens så sent som 1929. Först på 1970-talet började man mera systematiskt studera dessa apors beteende. De liknar människor nästan ännu mer än chimpanser. De är t ex de enda djur som ofta använder den s k missionärsställningen när de kopulerar.”

Anna-Leena hade följt med Filosofens anförande med koncentrerad min. “Hur kan du påstå att du vet vad som hände för fyra miljoner år sedan?” frågade hon. “Du kan knappast ha varit där och gjort iakttagelser.”

Filosofen skrattade lätt. “Den bild som jag målat upp för er bygger på vad den vetenskapliga forskningen kommit fram till. Och du vill väl ändå inte påstå att forskningens resultat endast är tro?” Hennes tvivlande min var svar nog så Filosofen fortsatte: “Jag vill att ni skall förstå det enorma myllret av liv på jorden. Livet hade vid denna tid redan existerat i tusentals miljoner olika former, av vilka de flesta för länge sedan dött ut. Slumpen var m a o hela tiden i verksamhet. Arter uppstod och arter dog ut, i tusentals, i miljontals och i hundratals miljoner. Det var 60 miljoner år sedan dinosaurierna och med dem en stor del av det landbaserade livet dog ut. Alla nischer där liv kan existera hade invaderats av organismer som anpassat sig. I de djupaste haven, på de högsta bergen, i nord- och sydpolen, i heta källor, i kolmörka grottor osv - överallt hade organismer lyckats anpassa sig. Det här är ett faktum som jag vill att ni hela tiden skall ha i minnet.”

“Med tanke på denna nästan obegripligt stora variation av livsformer, från

bakterier till blåvalar, är det så mycket mera förbluffande att de alla är uppbyggda enligt samma ritning. Bland alla miljoner molekyler som naturen kan frambringa har en enda, den s k DNA-molekylen, blivit grunden för allt liv, från bakterien till Einstein. Arvsanlagen, också kallade generna, bestämmer om en organism skall bli myra, möss eller människa. Men hos alla organismer består arvsanlagen av samma molekyl - DNA. *Detta är ett märkligt faktum som formligen ropar efter en förklaring.* Hur i all världen kan det komma sig att arvsanlagen hos en människa och en bakterie består av exakt samma ämne? Det enda som skiljer är ordningsföljden hos de fyra byggstenar som DNA består av. Ändra ordningsföljden och du får en gen som producerar ett annat protein. Ändra några tusen gener och du får en annan art. Vi kan t ex plocka ut en gen från en bakterie och få den att fungera hos en människa. Om denna gen producerar ett speciellt protein, dvs äggviteämne, hos bakterien så kommer den att producera samma protein hos en människa. På den mest fundamentala nivån är sålunda allt liv inte bara besläktat utan identiskt i sin grundstruktur.”

“Men hur skall vi förklara att vi människor "skapelsens krona" är besläktade med bakterierna, de enklaste och mest primitiva organismerna?” Den magre mannen gjorde en paus för att studera effekten på åhörarna. Han blev inte besviken. Det var uppenbart att han lyckats väcka deras intresse. T o m Kalle följde med och nickade instämmande då och då.

“Vem som helst kan se att en chimpans, bonobo och människa är mycket lika varandra. Ju yngre de är desto större är likheten. Också när det gäller beteendet liknar de oss. Chimpanserna samarbetar när de jagar smådjur, de delar på bytet, de använder enkla verktyg, t ex stenar för att krossa nötter, de intrigerar och försöker uppnå makt och status, de bedriver t o m en slags primitiv krigföring mot andra "stammar" varvid de kan döda varandra. Hos bonobon påminner sexualiteten, speciellt hos honan, mycket om människan. Honan är sexuellt mottaglig under en stor del av menstruationscykeln. Hon är sexuellt aktiv och får tydligen orgasm.” “Nu fantiserar du väl ändå?” Maria såg tvivlande på den talande. “Läs litteraturen på området och dra dina egna slutsatser.” svarade Filosofen kort. “Genforskarna har konstaterat att generna hos chimpans och bonobo till 98% är likadana som hos människan. Detta betyder att vi är nästan lika nära släkt som en hund och en räv.”

“Det där med arvsanlagen förstår jag nog inte alls,” utbrast Maria med rynkad panna. “Det är inte nödvändigt. Vi kan ta upp det en annan gång. Det tar lång tid att förklara,” sade Filosofen snabbt.

Han avbröts av Kalles mullrande bas. “Jag tycker att du börjar bli litet väl utförlig. Det är självklart att vi är släkt med aporna och att vi uppstått genom evolutionen. Ingen annan än vissa religiösa fanatiker - förlåt Anna-Leena - tvivlar på det.” Filosofen skakade emellertid energiskt på huvudet. “Tyvärr har du alldeles fel. För dig och mig och för alla materialister, liksom för alla vetenskapligt allmänbildade personer är det självklart. Men det är långt ifrån självklart för Anna-Leena och en stor del av världens kristna och muslimer. Enligt vad jag läst är det förbjudet att lära ut evolutionsteorin i åtminstone vissa muslimska länder. Hur många av Kinas 1200 miljoner invånare som tror på evolutionen har jag ingen aning om, men jag misstänker att de är få. Ännu mindre vet Indiens snart 1000 miljoner invånare om Darwins epokgörande teori. Och av Afrikas 700 miljoner lär mycket få tro på evolutionen. T o m i USA är de som tror på evolutionen bara en minoritet.” Han ryckte beklagande på axlarna.

“Det står klart och tydligt i Bibeln att Gud, alltså Jehova, skapade människan, först mannen och sedan kvinnan.” Anna-Leena talade lugnt och vänligt men med bestämd röst.

“Ni må använda ert förnuft hur mycket ni vill, men jag tror på Gud och jag tror att Bibeln är hans ord. I mitt innersta känner jag en fullkomlig visshet om att jag är något helt annat än ett djur som uppstått av en slump. Jag är inte släkt med aporna och allra minst med bakterierna.”

Filosofen drog sig irriterat i skägget. “Hur förklarar du då att arvsmassan hos alla de miljoner arterna består av en och samma molekyl, alltså DNA? Hur förklarar du likheten mellan t ex människa, chimpanse och bonobo?” “Men snälla vän, jag kan väl inte veta varför Gud valt att grunda livet på DNA-molekylen, eller varför han skapat många arter som liknar oss.” “Kanske han gjort det för att lura dumma vetenskapsmän som förlitar sig på logiken att tro på felaktiga teorier,” sade Filosofen spydigt. “Du har helt enkelt ingen förklaring att komma med.” “Visst har jag,” protesterade den mörka kvinnan. “Min förklaring är att det var Guds vilja.” Kalle slog upp ett bullrande flaskskratt. “Verkligen inte mycket till förklaring att komma med. Här kammar vi materialister hem hur många poäng som helst.”

Med ett självbelåtet leende fortsatte den magre mannen. “Vår materialistiska evolutionsteori kan förklara allt detta och oerhört mycket mer. *Den är en av de mest framgångsrika och förklaringskraftiga teorier som någonsin skapats.* Anledningen till att DNA är gemensamt för alla organismer är att den första organism som uppstod, urorganismen från vilken vi härstammar, baserade sig på DNA. Att just DNA blev grunden är en slump. Otaliga molekyler måste slumpmässigt ha uppstått och sönderfallit igen. Men för mer än 3500 miljoner år sedan skedde miraklet, som alltså inte var gudomligt utan en produkt av slumpen och naturlagarna.”

Plötsligt skar ett vrål genom tystnaden och skymningen. Kalle rusade upp och sprang ner till stranden och ställde sig med fötterna i vattnet. “Satan! Jag brände foten!” skrek han.

Maria började fnissa ljudligt. “Nu är han så hungrig så han börjar grilla sina egna fötter.” “Håll snattran eller så grillar jag dig,” morrade den store mannen. “Det var förresten Filosofens fel.”

Den länge mannen ryckte till och stirrade oförstående på Kalle som förklarade: “Jag följde med vad du sa å ivrigt att jag inte märkte att jag rätade på benen och stack in ena foten i glöden. Det som jag kom att tänka på var om någon annan molekyl skulle ha kunnat bli grunden för arvsmassan.” Han plaskade med fötterna i det ljumma strandvattnet. “Antag att slumpen aldrig skulle ha fått ihop en DNA molekyl i en cell, vad skulle då ha hänt? Skulle livet ändå ha uppstått men baserat på någon annan molekyl? Och hur skulle det i så fall ha sett ut?”

Filosofen nickade uppskattande. “Mycket intressanta och intelligenta frågor.” Utan att bry sig om berömmet fortsatte Kalle ivrigt: “Det måste finnas liv på otaliga andra planeter i universum. Grundämnena är visserligen desamma överallt i universum, men antalet möjliga kombinationer av grundämnen, dvs molekyler är väl i praktiken oändligt. Därför kan man tänka sig att det finns liv som är baserat på mycket varierande molekyler. Det kan därför se ut och bete sig på sätt som vi inte ens kan föreställa oss.”

“Det är möjligt,” svarade Filosofen, “men å andra sidan måste en molekyl uppfylla mycket bestämda krav för att kunna utgöra grunden för liv. Kanske finns det endast ett fåtal molekyler som uppfyller dessa villkor. Men låt oss inte sväva ut i spekulationer om liv på

andra håll i universum. Tills vidare känner vi till liv endast här på jorden och det är detta liv som vi vill förstå.”

Kalle satte sig ner på en sten fortfarande med fötterna i vattnet. “Vilka tror att vi är så nära släkt med aporna att vi hade en gemensam förfader för några miljoner år sedan?” “Säg hellre förmoder,” föreslog Maria. “Jag tror det inte,” svarade Anna-Leena bestämt. “Jag tror att Gud skapade apor och människor skilt för sig.”

Charles skakade på huvudet. “Likheterna kan inte förklaras på något annat sätt än genom en gemensam förfader - förlåt förmodar - för 7-8 miljoner år sedan.” Med rynkad panna muttrade Maria: “Jag har ingen åsikt. Jag vet för litet för att kunna ta ställning. Men jag skulle vilja ha svar på en annan fråga. Kan man vara en god kristen fast man tror på evolutionen?”

“Nej,” svarade Anna-Leena snabbt och bestämt samtidigt som Charles lika bestämt sade: “Javisst.” Alla skrattade och den äldre damen och den unge mannen tittade roat på varandra. “Vi börjar känna varandras åsikter vid det här laget,” smålog den senare. “Jag anser att Bibelns skapelseberättelse inte får tolkas som något slags primitiv vetenskaplig hypotes. Den är inte avsedd att ge vad vi i dag skulle kalla en förklaring. Den skall i stället uppfattas som en symbolisk myt som uttrycker judarnas förundran över människans härstamning och förtröstan på att det finns någonting högre som styr och vägleder. Evolutionsteorin däremot är ingen myt. Den skapades uttryckligen av Charles Darwin för att *förklara* varför det finns så många arter, varför vissa är lika och andra olika, varför arterna är specialiserade för sina livsmiljöer, hur arterna uppstått osv. Teorin är antingen sann eller falsk och den kan testas och utvecklas endast genom att man jämföra den med stora mängder av empiriska observationer. Myter och vetenskapliga teorier är alltså två helt olika saker och därför kan det inte uppstå någon motsägelse mellan skapelseberättelsen och evolutionsteorin.”

“Var du där nu igen med dina myter och symboler,” utbrast Anna-Leena missnöjt. “Varför erkänner du inte helt enkelt att du saknar tro? Skäms du för att erkänna att du är lika mycket ateist som Filosofen?” “Han är ingen ateist!” fräste Maria men hon överröstades av Filosofen. “Jag är inte klar med min berättelse ännu. Hittills har jag bara förklarat människans uppkomst. Nu skall jag förklara varför döden finns, varför den är nödvändig och varför liv och död är två sidor av samma företeelse.” Alla tystnade och vände sig förväntansfullt mot den talande.

“Överallt i naturen ser vi samma skådespel,” började han, “födelse och död, födelse och död. Varje minut dör eller dödas miljarder organismer medan miljarder andra föds. Varför måste så enorma mängder varelser, inklusive de mest högtstående, hela tiden dö?” Frågan möttes av förbryllade miner. “Varför lever djuren inte i evighet och i fred med varandra. Varför råder det inte frid, harmoni och kärlek i naturen? Varför måste naturen vara så grym och blodig?” “Därför att det är Jahves vilja att den skall vara grym och blodig,” bullrade Kalle med en hänfull blick på Anna-Leena.

“Den frågan har jag aldrig tänkt på,” mumlade Maria med rynkad panna. “Konstigt,” hon stirrade på Filosofen. “Frågan om varför döden finns måste ju vara en av de viktigaste frågor som vi överhuvudtaget kan ställa.” Den magre mannen log, belåten över att han lyckats förbrylla sina vänner. “Döden är en följd av synden. Det är djävulen som är orsak till döden.” Den fylliga kvinnans röst var mer tveksam än vanligt. Hon skruvade oroligt på sig.

“Gud vill inte att vi skall dö. Döden är Guds fiende.” Orden kom som en utmaning riktad till den äldre mannen. “Döden är det onda, men Gud skall till slut besegra döden.”

“Enligt din mening är döden alltså något ont och onaturligt?” frågade Maria när Filosofen inte tycktes vilja säga något. “Naturligtvis! Det finns ingenting värre än döden.” Alla funderade under tystnad. Filosofen betraktade dem en efter en. Charles stirrade ner i berget. Maria stirrade på Filosofen med koncentrerad min medan Anna-Leena mumlade någonting ohörbart. Tystnaden bröts av Kalles mullrande bas: “Nu pratar du gallimatias igen Anna-Leena. Vi måste alla dö. Döden är nödvändig. Ingen är så värdefull att den har rätt att leva i evighet. Vi skall vara tacksamma om vi får leva 70-80 år.”

“Kloka ord Kalle,” nickade Filosofen. “Jag håller helt med Kalle om att varken människor eller djur är värda att leva längre än de gör. När jag betraktar hur människorna faktiskt lever, hur de ägnar sig åt njutningar som de vet kommer att förkorta deras liv, så kan jag bara säga: det är deras eget fel. Om man är så dårlig att man suger i sig gift genom tobak, förgiftar sig genom alkohol, bryter ner sig genom knark, skaffar sig AIDS och könssjukdomar, göder sig som en gris osv så har man inget rätt till ett långt och lyckligt liv.” Kalle harklade sig högljutt. “Mätta med allt. Ingen har dött av litet öl.”

“Om man dricker alkohol med förnuft och måtta så är den knappast till skada och kanske ibland till en smula nytta. Jag talar om supande, om missbruk. Vi skall för övrigt inte glömma att väldigt många människor ägnar sig åt eller stöder krig, terror, våld och brottslighet.”

För första gången på en lång stund öppnade Charles munnen. “Är du inte litet väl hård nu? Du predikar något slags hälsofundamentalism. Du talar som om vi alla skulle vara ansvariga för vår hälsa, eller för krig och våld, som om vi skulle kunna välja hur vi lever.” “Stämmer det inte då?” Maria höjde på sina vackra ögonbryn. “Knappast. Det är uppväxtmiljön, fostran eller avsaknaden av fostran, kort sagt samhället som formar oss och gör oss till dem vi är. Om dina föräldrar röker och dina kamrater röker och alla som du beundrar och har som förebild tycker att det är tufft att röka så börjar du också att röka. Och när du väl börjat så är du fast. Du blir beroende av nikotinet på samma sätt som en knarkare är beroende av knark. Rökaren är inte ansvarig för sitt rökande.” “Vem är då ansvarig?” frågade Maria. Anna-Leenas röst var utpräglat ironisk när hon sade: “Samhället förstås.”

“Vi borde vara mer än nöjda om vi får leva 70-80 år, och kanske ända till 100 år, om vi sköter oss och inte råkar ut för sjukdomar och olyckor. Vi borde koncentrera oss på att verkligen göra något av våra liv i stället för att drömma om evigt liv.” Allvaret i Filosofens röst gick inte att ta miste på. “Jag kan inte förstå vad det är för mening med att drömma om evigt liv, att önska något som inte bara är omöjligt utan också meningslöst. Varför hänge sig åt önsketänkande i stället för att försöka förstå och njuta av den fantastiska verklighet som vi lever i varje dag, varje minut, varje sekund.”

“Det är döden som är meningslös,” sade Anna-Leena kallt. “Vad är det för mening att leva, att sträva, att arbeta, att kämpa om allt ändå bara slutar i total förintelse. Det kan inte vara meningen att vi skall leva här några decennier och sedan bara försvinna.”

Innan någon annan hann börja tala fortsatte hon vänd mot Filosofen: “Förresten har du fått kristendomens lära om det eviga livet om bakfoten. Det är inte så att vi troende

kristna får evigt liv därför att vi skulle förtjäna det. Jag håller helt med dig om att ingen människa är så värdefull att hon förtjänar att få evigt liv. *Gud ger oss evigt liv, inte för att vi förtjänar det utan för att han älskar oss.* Vi är hans barn och trots våra synder och våra brister älskar han var och en av oss så mycket att han vill att vi skall leva hos honom i evighet.” “Amen,” mullrade Kalle med en röst som ekade över havet.

Ytterligare en mygga mötte en snabb och smärtfri död på Filosofens panna. Den magre mannen dödade myggor helt reflexmässigt. “Vi har kommit bort från ämnet. Jag ville ha en förklaring på varför döden finns.” Maria viftade med armen. “Jag har ett förslag. Om döden inte fanns så skulle jorden snart bli översvämmad av växter och djur. Maten skulle snabbt ta slut och alla skulle dö.” Hon skrattade en smula förvirrat. “Om döden inte fanns så skulle alla dö. Det låter tokigt men det är logiskt eller hur?” “Visst,” svarade Filosofen. “Det visar att döden är nödvändig för att det skall kunna finnas liv. Eftersom organismerna förökar sig snabbt så uppstår det nödvändigtvis vad Charles Darwin kallade en kamp om tillvaron. Mat och livsrum räcker inte för alla. I denna kamp måste en enorm mängd organismer dö. Tag myggorna som exempel. Om de skulle föröka sig fritt så skulle luften under en sommar bli så full av mygg att man inte mera skulle kunna andas. Vi tycker att det finns alldeles för mycket mygg. Faktum är att det finns tusentals arter av myggor och varje dag flyger det omkring biljoner myggor på vår planet. Men varje dag slutar tonvis av mygg sina dagar i fåglarnas magar.”

“Varifrån,” fortsatte Maria ivrigt, “skulle organismerna få mat om de inte dödade andra organismer. Det är bara växterna och en del bakterier som kan utnyttja solenergi, vatten och mineraler direkt. Själva har vi just ätit tjugo abborrar. Dessa har i sin tur glupat i sig småfisk och småfisken har ätit småkryp i vattnet.” “Men som tur är äter ingen oss,” skrockade Kalle. “Där har du fel,” Maria skakade på sitt präktiga hår. “Under äldre tider har människan varit byte för många större rovdjur. Fortfarande dödas många människor varje år av t ex tigrar och lejon.” Hon tystnade men slogs av en ny tanke och fortsatte: “Alla blir vi, om vi inte djupfrysas eller kremas ”uppättna” av larver, bakterier etc. *Vi är lika mycket en del av det naturliga kretsloppet som andra djur.*”

”Strängt taget är det inte vi som blir uppättna,” korrigerade Filosofen, ”utan endast våra döda kroppar. I en död kropp finns inte längre något jag. När min kropp är död är den bara ett ting bland andra döda ting.”

Döden är alltså helt enkelt en logisk konsekvens av att organismerna förökar sig mer än deras livsrum medger,” sammanfattade Maria. “Men vi dör ju också av ålder,” tillade hon fundersamt. “Varför existerar åldrandet?” Innan någon hann svara fick hennes ansikte ett förbluffat uttryck som övergick i ett strålende leende. Hon blev så ivrig att hon stammade. “Nnnu vvet jag. Det är ju självklart. Så enkelt.” Hon gestikulerade ivrigt med armarna. “Förstår ni inte.” Filosofen log över hela ansiktet men de övriga såg bara förbryllade ut. “*Utan död kan det inte finnas någon evolution,*” skrek den unga damen och reste sig triumferande, “och utan evolution skulle det inte finnas några organismer.” Hon gjorde en paus för att låta orden sjunka in. “*Det är döden som gör livet möjligt!*”

Skrattande tog den äldre mannen några snabba steg mot Maria och lade armarna på hennes axlar. “Du är inte bara vacker. Du är smart också. Jag önskar jag vore 30 år yngre,” suckade han. Hon klappade honom vänligt på kinden. “Tyvärr hör jag inte till de flickor som känner dragning till gamla gubbar, öh äldre män.” Hon gav den äldre mannen en spefull blick

och lade i stället armen runt Charles midja. "Förstår du Charles. Om vi värdesätter livet så måste vi värdesätta döden lika högt. Det ena kan inte skiljas från det andra. De är lika oskiljaktiga som framsida och baksida. Döden är livets baksida." Den unge mannen tittade surmulet i marken. Anna-Leenas mörka röst dröp av ironi när hon sade: "Mycket märkvärdigt har jag hört av dig min käre Filosof men det här tar väl ändå priset. Menar du faktiskt på allvar att det är vår plikt att dö?"

En sval bris fick vattnet att krusa sig. Elden hade slocknat. Det kändes plötsligt kallt. "Nu tycker jag att vi går upp och äter sallad och dricker öl," ropade Kalle hurtigt, "och förresten vill jag ha torra strumpor. Annars kanske jag får lunginflammation och utför min dödsplikt tidigare än normalt." Det var dock ingen som brydde sig om honom. Med ett för honom ovanligt allvar förkunnade Filosofen: "Det är vår plikt att leva, men det är också vår plikt att dö när vi fullbordat vårt livslopp och våra livsuppgifter."

"Jag tycker att det är löjligt att tala om döendet som en plikt. Döden är oundviklig, åtminstone för vår materiella kropp. Hur det går med själen är en öppen fråga," invände Charles. "Döden har också en moralisk sida," svarade Filosofen. "Därför är det inte så tokigt att tala om plikten att dö. Visserligen är döden biologiskt oundviklig. Men låt oss göra ett litet tankeexperiment. Det forskas i dag mycket om åldrandet. Antag att man i framtiden upptäcker ett sätt att uppskjuta åldrandet hur länge som helst. Antag att det blir möjligt att leva hur länge man vill." Han såg frågande på den unge mannen. "Skulle jag ha rätt att leva hur länge som helst eller skulle jag vara moraliskt skyldig att dö vid någon tidpunkt?"

"Naturligtvis skulle du ha rätt att leva hur länge som helst," utbrast Maria spontant. Men Charles hejdade henne. "Stopp nu Maria. Låt inte dina känslor styra din tunga. Visa att du är så smart som Filosofen tror." Hon gav honom en lång blick. "Jag kan väl inte säga att det är Filosofens plikt att dö heller." "Naturligtvis kan du säga det, om det är sant," svarade Charles. "Om ingen dör annat än genom olyckshändelser och sjukdom," började Maria tveksamt så kommer jorden snabbt att bli överbefolkad. Då kan man inte tillåta att det föds nya människor. Barn kommer att bli mycket sällsynta. Befolkningen kommer att bestå av idel gamlingar, som inte är gamla."

Filosofen nickade. "Vad skulle du gilla en värld utan barn och ungdomar, utan föräldrar och skolor, en värld utan ungdomlig entusiasm, nyfikenhet, protest, nytänkande?" "Det vore förfärligt," utbrast hon med känsla. "Jag älskar barn." Motvilligt fortsatte hon: "Kanske är det ändå vår plikt att dö. Kanske är det vår plikt att stiga undan för att lämna rum för nya generationer."

"Naturligtvis är det så," instämde Filosofen. "Det vore oerhört egoistiskt av mig att inte bara leva ett normalt, långt liv i såg hundra år, utan att sedan fortsätta att ta upp plats och använda av jordens begränsade resurser i det oändliga. *Var och en har rätt att leva ett normalt, rikt och stimulerande liv i vår fantastiska värld. Men var och en har också skyldighet att dö för att ge plats åt andra som får leva ett lika rikt liv.* Nya generationer måste alltid följa på de gamla. Tänk om människorna, genom ett mirakel, hade fått evigt liv för 1000 år sedan. Då skulle vi och otaliga andra människor, bland dem många av våra största konstnärer, musiker, författare och vetenskapsmän aldrig ha fått en chans att utföra sina storverk."

"Om vi inte stiger undan, försvinner, sällar oss till våra förfäder så hindrar vi kommande generationer att få en chans att leva, verka och föra mänskligheten framåt mot mål,

äventyr och kunskaper som vi inte ens kan drömma om. Att leva i evighet vore ett förräderi mot mänskligheten, både mot de otaliga generationer som vi har att tacka för vår existens och vår kultur och mot otaliga kommande generationer som kulturellt kan stå lika högt över oss som vi står över våra förfäder under stenåldern. Otaliga upptäckter är ännu ogjorda, otaliga konstverk ännu oskapade, otaliga passionerade kärleksförhållanden ännu upplevda. Endast genom döden har mänskligheten, ja hela Gaia en framtid."

"Det är inget fel på din retorik du stackars inskränkta, materialistiska filosof," inföll Anna-Leena med medlidsam röst. "Djuren måste naturligtvis dö. Men människan är inget djur. Hon är skapad av Gud till Hans avbild. Jesus har lovat att den som tror på honom skall få evigt liv. Och jag tror på honom, av hela mitt hjärta." Hon reste sig från stolen där hon suttit, lade armarna i kors över den fylliga barmen och såg Filosofen stolt i ögonen. "Jag tror att jag kommer att leva i evighet tillsammans med mina kära. Gud skall besegra döden."

"Du kommer att dö som alla andra djur," flinade Filosofen. "Det eviga livet är bara infantila önskedrömmar orsakade av en oförmåga att se livet i all dess storslagna komplexitet." Med en ljudlig fnysning vände hon sig mot Kalle. "Kom Kalle så går vi upp och äter sallad." Den store mannen lyste upp av belåtenhet. "Mer än gärna. Jag börjar få nog av Filosofens tjatande om döden." Han erbjöd sin arm åt Anna-Leena och efter ett ögonblicks tvekan stack hon sin runda arm under hans. "Visst måste vi dö," muttrade han när de försvann in mellan albuskarna, "men det är bättre att man talar så litet som möjligt om döden. Så länge man lever skall man sjunga och vara glad." Snart hörde de sången "Jag tror, jag tror på sommaren..." ljuda inne i den mörka tallskogen, emellanåt avbruten av ljudliga svordomar när den store mannen trampade på en vass kotte med sina bara fötter.

"Bäst att vi följer efter," sade Charles, "annars glupar Kalle i sig all salladen." "Och bälgar i sig allt öl," tillade Maria fnissande. Med armarna om varandra började de båda ungdomarna gå mot stigen. Filosofer hällde snabbt en hink vatten över den ännu pyrande glöden och följde efter dem.

"För att veta vad döden är måste ni veta vad livet är. Vet ni det ungdomar? Har skolan lärt er vad livet är?" Den länge mannen stirrade uppfordrande på de två mörka skuggorna framför sig. "Livet är något som lever," fnissade Maria. "Tala om det för oss, o du vise Filosof, som vet allt!"

"Liv är självreproducerande information. Livet på jorden uppstod när en viss typ av materia, dvs komplicerade molekyler, kunde börja göra kopior av sig själv. I själva verket är gränsen mellan levande och icke levande materia flytande, precis som man kan vänta om materialismen är sann. Det är egentligen frågan om en gradvis övergång från relativt enkla molekyler som kan kopiera sig själv..." Maria avbröt honom. "Hur i all världen kan en molekyll göra en kopia av sig själv. Det låter som ett mirakel."

Filosofen skattade. "Det låter kanske som ett mirakel men det är bara helt naturlig kemi. Mycket av det som är helt naturligt, dvs i överensstämmelse med naturlagarna, skulle ännu för något hundratal år sedan ha betraktats som obegripliga, övernaturliga mirakel. Dagens människor lever ofta kvar i den föräldrade och mycket enkla materialism, som uppstod under 1600-talet. Då tänkte man sig en typisk materieartikel som en biljardboll, dvs som något passivt som inte av sig själv kan skapa något. I dag bör vi tänka på materia i termer av molekyler som har förmåga att reagera med andra molekyler och på det viset bilda en nästan

oändlig variation av ämnen med olika egenskaper. Det finns molekyler, och därför givetvis också atomer, liksom också energi överallt, också i den "tomma rymden". Och där det finns molekyler och energi så kombineras och sönderfaller materia ständigt."

"Den modernaste forskningen har kunnat visa att det finns många molekyler, hur många vet förstås ingen, men troligen väldigt många, som, under vissa förhållanden, kan bli orsak till att det uppstår mängder av likadana molekyler. Om ni vill veta hur det går till måste ni fördjupa er i kemi. Det är onekligen märkligt att en stor och komplicerad molekyl kan fungera som en slags mall och katalysator som gör att enklare molekyler i en vätska kombineras med varandra till kopior av den första molekylen. I själva verket är det ungenfär på det sättet DNA fungerar när en gen konstruerar molekyler."

"En dylik molekyl, som bildar kopior av sig själv så länge det finns råmaterial, innehåller information, dvs information om sin egen uppbyggnad. Varje gång den ger upphov till en kopia av sig själv så kopieras givetvis också denna information. Informationen mångfaldigas och sprids i tusentals och miljoner molekyler."

"Under jordens forntid, för ca 4 miljarder år sedan, måste det genom slumpen och kemins lagar ha uppstått en ofattbart stor mängd olika molekyler. Till en början var de enkla, men med tiden måste mer komplicerade molekyler ha bildats på alla platser som var gynnsamma för kemiska reaktioner. En liten bråkdel av dessa molekyler kunde fungera som mall och katalysator för sig själva. De orsakade kopior av sig själva. Under miljoner år uppstod sådana molekyler, men de sönderföll alltid förr eller senare igen. Men om vi tippa på lotto en rad varje vecka i miljoner år så måste vi nödvändigtvis till slut få en fullträff."

Medan Filosofen pratade vandrade de sakta fram längs den mörka stigen mellan enar och tallar. Han fortsatte med sin föreläsning: "Men det räcker inte att vi får miljoner molekyler som orsakar kopior av sig själva. Det måste kunna ske "misstag" vid kopieringen. Vissa av kopiorna måste skilja sig en liten smula från "föräldrarna". Därigenom uppstår variation och därmed blir en evolution möjlig. Olika "arter" som tävlar med varandra om den tillgängliga "näringen" kan uppstå."

"Evolutionen innebär helt enkelt att vissa varianter är mer framgångsrika i att göra kopior av sig själva än andra. De framgångsrika varianterna ökar på de mindre framgångsrikas bekostnad. Om t ex en molekyl är en promille effektivare att göra kopior av sig själv än alla andra molekyler så kommer den med tiden att bli allt mer dominerande. En mycket obetydlig fördel medför med tiden att just molekyler med denna kommer att dominera. Vi får m a o evolutionens grundelement: *"misstag" som skapar variation och ett naturligt urval.*"

Det kom inga invändningar och han fortsatte: "Som jag sade innehåller molekylen information, dvs om sin egen uppbyggnad. Vi kunde också säga att den innehåller kunskap, vetande om sin egen struktur. När den orsakar kopior av sig själv så sprids informationen. Småningom existerar samma, eller nästan samma - kom ihåg att det finns "misstag" - kunskap i miljoner olika exemplar. När denna information en gång uppstått så är den svår att utrota. *I stället ligger det i informationens natur att öka och att bli alltmer varierad.* Men att öka, att fortplanta sig och att bli alltmer variationsrikt är typiskt för livet. Vi har alltså redan på detta elementära kemiska stadium några av kännetecknen på liv."

"Men detta är ännu inte vad vi menar med liv, utan endast protoliv, ett

förstadium till liv. Livet sådant vi känner det är information som är skyddad inom en cell. Cellen kan ta upp energi och byggnadsmaterial utifrån. Informationen inne i cellen kan inte bara kopiera sig själv utan också cellväggen och de komponenter som tar tillvara energi utifrån. För 3500 miljoner år sedan fanns det enorma mängder sådana celler på jorden. Under flera hundra miljoner år var de de enda organismerna."

"Vem har skapat naturlagarna? Varifrån kommer de?" avbröt Maria. "Du är smart som alltid," erkände Filosofen, "men som jag sagt tidigare, vi måste utreda en fråga i gången. Naturlagarna får vi lämna till en annan gång. Kanske har de alltid existerat. Kanske uppstod de vid den Stora Smällen. Kanske finns det olika universa, eller olika regioner i universum med olika naturlagar som några förespråkare för den s k inflationsteorin spekulerat om. Kanske är de grundläggande naturlagarna logiskt nödvändiga. Något säkert svar kan dagens forskning inte ge."

"Nästa stora lottovinst kom när två eller flera celler p g a slumpen och kemins lagar förenades till en enda organism. *Därmed uppstod de första flercelliga varelserna och livet fick praktiskt taget obegränsade möjligheter att utvecklas så att det kunde invadera varena tänkbar nisch och anta en oerhörd variation av former.*" Han drog sig i skägget och tillade sedan eftertänksamt: "För oss materialister är denna historia lika underbar och fantastisk som någonsin de gamla myterna. Eller snarare är den mycket mera fantastisk, för den är inte bara storslagen med sina ofattbara tidrymder och sina miljoner och åter miljoner arter som kämpar, förändras, anpassar sig eller utplånas, utan den är också sann, eller i alla fall så nära sanningen som vi kan komma på basen av dagens forskning."

Inne i huset tändes ljus men den magre mannen fortsatte att tala. "Förstår ni nu att liv i en grundläggande mening är information som testas, förändras, diversifieras och ibland förstörs. Om vi så vill kan vi betrakta all denna information som Gaia, en superorganism - Jordgudinnan. Denna superorganism lever, utvecklas och förändras inom de ramar som den fysikaliska miljön utgör. Människan är ett organ hos Gaia, hennes hjärna kunde man säga. Men det krävs miljoner andra organ, dvs arter, för att Gaia skall leva och må bra. I vår tid ser vi hur Gaia trevande sträcker ut sina tentakler i rymden. Livet har alltid haft en tendens att sprida sig till alla tänkbara nischer på planeten. Nu är Gaia på väg att söka sig nischer utanför planeten."

"Var finns det torra strumpor?" Anna- Leena hade kommit ut på verandan och avbröt Filosofen med sin fråga. "I nedersta lådan i byrån," svarade denne. Sedan fortsatte han: "Döden är i detta perspektiv förstörelse av information. När en cell dör betyder detta naturligtvis att den information som finns i cellen förintas." "Det stämmer inte," avbröt Maria ivrigt, "därför att samma information finns i en stor mängd andra celler. Att en enskild, eller tusen enskilda för den delen, celler dör utgör inget hot för informationen så länge det finns miljoner andra celler som tillhör samma - vad skall vi kalla det - art." "Utmärkt Maria! Du fattar snabbt," log Filosofen. "Att vi enskilda människor dör innebär inget hot mot mänskligheten för den information som formar oss lever kvar från generation till generation. *Men genom att vi dör kan informationen förändras så att en fortsatt utveckling blir möjlig.*"

Med rynkad panna hade Charles följt med diskussionen. "Menar du att känslor, minnen och förnuft är något slags bifnomen och att informationen i våra arvsanlag är det enda väsentliga för livet?" "Tänk efter Charles! Vad är du egentligen?" Maria fnissade: "Han är en ung man som tror att han är en odödlig själ." "En ung man med storhetsvansinne, med andra ord," skrattade Filosofen.

“Tyvärr Charles, det som du uppfattar som dig själv, dvs dina personliga erfarenheter och minnen är inte odödliga. Men du kan trösta dig med att det viktiga i dig, dvs den information som gjort dig till en ung man av arten homo sapiens, faktiskt är, om inte odödlig, så synnerligen långlivad.” “På sätt och vis är vi alltså ändå odödliga,” utbrast Maria förtjust.

Anna-Leena hade åhört diskussionen stående på verandan. “Så vår materialistiske filosof tror ändå på ett slags odödlighet,” inflikade hon ironiskt. Den äldre mannen tittade upp mot den fylliga gestalten. “Kära Anna-Leena, det är inte frågan om någon tro. Det är inte frågan om något önsketänkande om att jag skall möta mina avlidna vänner och släktingar - och fiender, om jag har några - i en annan värld för att sitta och prata om vädret över en kopp garanterat hälsosamt kaffe. Det är ett vetenskapligt faktum att mina barn för vidare den genetiska informationen från mig och deras mor, hälften från var och en av oss. Jag i min tur är, en produkt av de arvsanlag jag fått av mina föräldrar. I varje barn reproduceras en del av hela mänskligheten. Med ett emotionellt och poetiskt uttryckssätt kan vi säga att jag är hela mänskligheten och hela mänskligheten är jag. Sålänge mänskligheten existerar så existerar också, åtminstone en del, av det som är jag. Mer tycker jag inte att vi kan begära.”

“Givetvis är jag också, i allra högsta grad, en produkt av min uppväxtmiljö och min kultur. Men också kulturen kan, ur ett abstrakt perspektiv, betraktas som information. Men bärarna av den informationen är inte molekyler, utan levande, kännande, tänkande varelser, eller, om man vill tala i fysiologiska termer, hjärnor. Den kulturella informationen har formen av tankar och språk och den kodifieras i beteenden, skrifter, kläder, byggnadsverk, konst osv. Ju mer utvecklad människan blir desto mer medvetet skapar hon ny information. Vi är sålunda samtidigt skapelser av den information som evolutionen och kulturen tidigare producerat och skapare av den information som formar framtida generationer. Vi håller i allt högre grad på att omforma oss själva och våra levnadsbetingelser genom den information som kulturen, dvs vi själva, skapar.”

“Jag struntar i om mina arvsanlag reproduceras eller inte. Jag struntar i om den information som gör oss till människor har reproducerats i tusentals generationer,” sade den unge mannen häftigt. “Jag är inte blott och bart en slumpmässig anhopning av 100 000 gener. Du gör allt så enkelt, så trivialt, så...så oromantiskt. *Du förnekar totalt det gåtfulla, det ogripbara, det mystiska i att vara människa.* Jag är...” Han tvekade och tittade från den ena till den andra. “Vad är jag egentligen? I varje fall vet jag att jag är någonting unikt. Någonting som aldrig tidigare existerat och aldrig kommer att existera igen.”

Filosofen klappade den unge mannen lugnande på axeln. “Naturligtvis är du unik. Vi är alla unika.” Han slog Charles lätt på kinden. “Förlåt. Det var en mygga.” Han tog myggan mellan tummen och pekfingret och höll upp den. Den var knappt synlig i halvmörkret. “Denna mygga var också unik,” förkunnade han, “det har aldrig existerat och det kommer aldrig att existera exakt likadan.”

“Charles har ändå rätt i att vi har känslor, minnen och förnuft. Hur kan du med din informationsteori förklara det.” Maria tittade utmanande på Filosofen. “Jag tycker inte att du ännu gett oss ett tillfredställande svar på dödens funktion,” sade Charles misslynt. “Du kan inte lösa medvetandets gåta med din materialistiska tro,” sade Anna-Leena bestämt. “Enligt din teori är medvetandet fullkomligt onödigt. Generna har inget medvetande. De fungerar helt

mekaniskt. Så varifrån kommer medvetandet?”

Filosofen var tyst en stund. Sedan sade han: “Nu går vi in för att äta sallad och dricka ett glas öl eller vin.” Med raska steg försvann han uppför trappan till verandan.

8. ÄR VETENSKAPEN EN TRO?

När Filosofen klev in genom dörren välkomnades han av ett varmt, gult ljus från fyra brinnande stearinljus i en ljusstake av metall. På bordet stod salladsskålen och fem tallrikar jämte glas. Vidare fanns det uppskuren batong, surskorpor, smör och svartstämplad emmentalost. En stor flaska Liebfraumilch trängdes med en samling ölflaskor. Den store mannen satt redan med ett skummande ölglas i vänstra handen och en smörgås i den högra.

“Kalle och jag dukade medan ni diskuterade om celler och molekyler,” förklarade Anna-Leena beskäftigt samtidigt som ungdomarna kom in från verandan. “Vi slår oss väl ner då,” Filosofen gnuggade belåtet händerna. “Vår materiella kropp behöver materia och energi.”

“Man lever inte av bröd allena,” inföll Anna-Leena allvarligt. “Men man kommer ganska långt med rökta abborrar, bröd, smör, ost, sallad och öl,” skrattade Kalle och rapade, “och om vi dessutom spår på med några snapsvisor så fyller vi också det andliga behovet.” Han slog sig plötsligt för pannan. “För fan! Jag glömde ju snapsen. Anna-Leena ta fram snapsglas.” Han reste sig för att hämta vodkafaskan från köket.

Alla utom Maria slog sig ner runt bordet. “Vad väntar du på Maria?” myste Kalle och skruvade upp korken på vodkafaskan. “Inte för att jag vill ställa till besvär,” började Maria tveksamt, “men jag trodde vi skulle sitta ute på Filosofens glasveranda. Den är mera... mera romantisk. Det här rummet är så... så vanligt.” Charles reste sig snabbt. “Jag tycker Maria har alldeles rätt.” Filosofen reste sig också. “Jag vill alltid vara så nära naturen som jag kan komma. Var och en tar någonting så går vi till glasverandan. Kalle ansvarar för flaskorna, så kommer de säkert fram.” Den tilltalade ryckte på sina breda axlar, drack ur sitt glas och slukade sin smörgås. “Varför inte. Jag gillar romantik.”

Glasverandan var en tillbyggnad till en liten, brunmålad stuga, som låg inklämd mellan ett massivt berg i norr och höga tallar i väster och söder. Den hade en gång varit ett lider, men var nu ombyggd och förstorad. Verandan hade stora fönster på tre sidor. Mot öster och sydost skymtade havet mellan tallarna. Rakt i öster blinkade den närmaste fyren. Med händerna fulla klampade de in på verandans golv av 120mm bräder. Kalle och Anna-Leena började genast duka på det fyrkantiga, hemmagjorda bordet. Charles hämtade stolar och Filosofen tände oljelampor. Snart vek mörkret undan för muntert fladdrande lampsken. Mitt på bordet stod en stor lampa och på väggarna mitt emot varandra hängde två mindre lampor. Den svaga lukten av fotogen störde inte nämnvärt det stojande sällskapet.

“Det här är den idealiska platsen för en kräftska,” mullrade Kalle och såg sig om med längtansfull min. “När det är fullmåne i augusti,” inflikade Maria entusiastiskt. Hon pekade ut mot havet och deklamerade: “När fullmånen hänger som en väldig gul lykta, spridande sitt silver där över havet, när det spöklika vita ljuset skapar skarpa mörka gestalter av träden och fönstren blänker av reflexer.” Hon suckade och satte sig ner vid bordets ena långsida bredvid Charles medan Kalle och Anna-Leena satte sig på den andra sidan. Filosofen satte sig vid bordsändan.

När Kalle började hälla upp drycker - snaps, öl och vin till karlarna, öl och vin till Maria och enbart vin för Anna-Leena - utbrast den fylliga kvinnan plötsligt: “Vi har ju glömt räkor!” Hon reste sig snabbt och försvann in i stugan för att hämta de skalade och kokade vattendjuren i det gasdrivna kylskåpet. Medan hon öppnade förpackningen och började blanda ner de döda små djuren i salladen frågade hon Filosofen: “Enligt din tro är det alltså en ren slump att människan uppstod. Det är en ren slump att du och jag, Kalle, Maria och Charles existerar.”

“Det är ingen tro utan den bäst bevisade teori som mänsklig intelligens hittills kunnat få fram,” svarade den tilltalade med lätt irriterad min. *“Någon annan möjlighet finns helt enkelt inte, förutsatt att man beaktar alla fakta vi känner i dag.* Myterna fungerade för våra förfäder. På den tiden saknade man givetvis de kunskaper vi har i dag. Kom ihåg att myterna uppstod under en tid när man trodde att jorden var platt och att himlakropparna var gudar.” Han smörade en skiva batong och fortsatte: “Det är i lika hög grad en slump att vi finns som att vilken annan art som helst finns. Det finns lika litet någon plan eller avsikt bakom vår existens som bakom existensen av t ex ...” “Iiii!” skrek Maria. “Varifrån kom den här spindeln. Jag avskyr spindlar.” Filosofen plockade snabbt upp den långbenta lockespindel som intet ont anande promenerade på bordet framför den unga kvinnan. “... tusentals spindelarter,” avslutade han och slog ihop händerna.

Anna-Leena tittade bestört på honom. “Man får inte döda spindlar.” “Varför inte,” frågade den magre mannen samtidigt som han lyfte sin tallrik och började ösa upp sallad åt sig. “Jag slår ihjäl massor av myggor. Varför skulle jag inte döda en spindel... som dessutom antastar mina kvinnliga gäster.” “Därför att det för otur med sig.” Hon skrattade litet generat. “Det är i alla fall vad jag fått lära mig.”

Han drack en klunk öl och sade sedan: “Jag gillar spindlar. Det finns massor av dem på den här ön. Stora härliga korsspindlar t ex. De spinner ofta sina nät här inne på verandan. På mornarna finns det nästan alltid nya spidelnät över stigarna. De är...” “Sluuuta!” skrek Maria och slog sin lilla näve i bordet. “Jag haaaatar spindlar.”

Med en ljudlig harkling reste sig Kalle och höjde sitt snapsglas. “Jag tror det är dags för den första snapsvisan.” De övriga reste sig också med glas i händerna. Kalle tittade på Anna-Leena och med mörk melodisk röst började hon sjunga. “Helan går...” Snart dånade den gamla snapsvisan så fönsterglasen skallrade. Kalles och Filosofens basröster dränkte de övrigas och de grinade belåtert när det sista sjunghoppfaderallanlej hade försvunnit ut i sommarnatten. Kalle stjälppte i sig hela snapsglaset medan Filosofen och Charles nöjde sig med en liten klunk. “Ni behöver inte sjunga så högt,” protesterade Anna-Leena misslynt. “Någon kan tro att vi är i sjönöd och ropar på hjälp.”

“Som jag sade är det en ren slump att den djurart som vi kallar homo sapiens uppstod,” återgick Filosofen till Anna-Leenas fråga. Han lutade sig bakåt i stolen och fortsatte: “Om förhållandena varit på något sätt annorlunda så skulle vi inte suttit här.” “Du tror alltså inte på determinismen,” inföll Charles med munnen full av sallad. “Du får inte locka in mig på filosofiska sidospår,” skrattade den äldre mannen, “determinism och indeterminism vägrar jag diskutera i kväll.”

“Jag skall ge ett exempel,” fortsatte han. “För drygt 60 miljoner år sedan dominerades jorden av de djur vi kallar dinosaurier. De fanns över en stor del av jorden, de förekom i alla storlekar från sådana som var små som höns till sådana som var stora som hus, och det fanns tusentals arter av dem. Det fanns både köttätare och växtätare. Men sedan inträffade en enorm katastrof. Enligt en teori orsakades katastrofen av att jorden kolliderade med en stor himlakropp, en asteroid eller komet. Kollisionen kastade upp så mycket damm i atmosfären att det blev kallt och mörkt under många år. En stor del av livet på land, bl a dinosaurierna, dog ut. En del andra djurgrupper, t ex däggdjurens stamfäder, som troligen var små varmblodiga gnagare, klarade sig.”

“Ät nu. Salladen kallnar,” fnissade Maria. Filosofen stoppade en gaffel med några salladsblad i munnen men fortsatte att prata. “Utrotningen av dinosaurierna skapade ett väldigt tomrum. Därmed fick däggdjuren en chans att breda ut sig över världen och att utvecklas till tiotusentals arter.” “Menar du att de stora däggdjuren och människan aldrig skulle ha uppstått om asteroiden inte utrotat dinosaurierna,” frågade Charles med munnen full av sallad. “Precis. Att asteroiden träffade jorden var - åtminstone ur biologisk synvinkel - en ren slump. Utan denna slump skulle evolutionen ha lett till helt andra arter än dem vi känner i dag.”

“Usch! Det låter otäckt med en himlakropp som störtar ner på jorden och utsläcker så gott som allt liv.” Maria ryste. “Sådant kan väl inte hända i våra dagar?” “Det kan det visst,” svarade Filosofen glatt. “När som helst kan en asteroid ramla ner i skallen på oss och utrota oss på samma sätt som dinosaurierna.” Maria tittade oroligt upp mot takets glasfiberarmerade plastskivor. “Risken är förstås ganska liten,” tillade Filosofen med beklagande min. “Kanske är vi, liksom dinosaurierna, en propp som hindrar en högre stående art att utvecklas.”

Med en belåten suck lutade sig Kalle bakåt i stolen och tittade på Filosofen. “Varför är du så säker på att dinosaurierna var en propp för utvecklingen? Om de fått leva och utvecklas 60 miljoner år till kunde det kanske ha uppstått dinosaurier som är lika intelligenta som vi. Kanske skulle dinosaurierna byggt upp en fredligare kultur än vår.” “Det är tänkbart,” medgav Filosofen, “men jag tror det inte av den enkla anledningen att dinosaurierna i motsats

till aporna inte hade händer. Ingen dinosaurie använde frambenen på samma sätt som t ex de gnagare som fanns på den tiden. Dessutom var dinosaurierna långtifrån fredliga. De värsta rovdjur som funnits har troligen varit just dinosaurier. Alla har ni väl sett bilder av tyrannosaurus rex. Den har dessutom figurerat i många filmer.”

“Händer är ingalunda nödvändiga för intelligens,” protesterade Maria. “Delfinerna t ex är mycket intelligenta. Men de har sannerligen inga händer.” “Det är sant. Men de har troligen kommit till slutet av vägen i sin evolution. De är så intelligenta de kan bli. Ytterligare intelligens har inget överlevnadsvärde för dem därför att de inte har händer. De kan aldrig börja använda verktyg. De kan inte lära sig kontrollera elden, och utan eld kan de inte framställa metaller och skapa en högststående civilisation.” “Delfinerna kan väl ha en kultur fast de inte har verktyg, metaller, byggnader, skriftspråk och dylikt,” invände Maria. Men hon talade utan övertygelse och ingen brydde sig om att fortsätta med ämnet.

I stället frågade Kalle, som just började på sin tredje ölflaska: “Tror du inte att det är sannolikt att det uppstår intelligent liv på varje planet där evolutionen fått verka under så lång tid som på jorden?” Filosofen styrkte sig med en klunk vin och sade: “Helt säkert. Intelligens är inte märkligare än t ex syn och hörsel. I själva verket finns det massor av intelligenta djur på vår planet. Vi vet att delfiner är mycket intelligenta. Detsamma gäller förstås våra nära släktingar bland aporna. Den senaste forskningen har visat att de är mycket klyftigare än man tidigare trott. Råttorna är mycket läraaktiga djur med god förmåga att kommunicera med varandra. Liksom människan kan de vara mycket grymma mot varandra. T o m fåglarna är mera intelligenta än man trott. Papegojorna t ex är inte, som den franska filosofen Descartes påstod på 1600-talet rena hämningsmaskiner.”

Han tystnade med dyster min. “Tyvärr har de flesta människor ytterst djupt rotade fördomar mot att erkänna människoliknande egenskaper som intelligens, minne, känslor, kommunikationsförmåga och framför allt medvetande hos djuren. Trots att människan kan se att djur beter sig som om de hade dessa egenskaper vägrar man ändå att dra de logiska slutsatserna.” Han tystnade och höjde sitt glas. “Det är dags för en snaps och en visa igen, eller hur Kalle.” Den kraftige mannen stämde genast upp med “My Bonnie is over the ocean”.

När sången tystnat vände sig Maria till Filosofen. “Vad kan det bero på? Vi har hund hemma och jag tvivlar inte alls på att den har intelligens, tankar och känslor.” “En viktig orsak är att vi inte förstår djurens språk,” svarade Filosofen. “Ännu långt in på vårt århundrade visste forskarna inte, och ännu mindre lekmännen, att djur har språk. Eftersom djuren inte kan lära sig människors språk utgick man ifrån att de var dumma maskiner. Ingen kom på idén att försöka lära sig djurens språk. Det är först under de senaste decennierna som en del forskare försökt lära sig djurens språk. Det har visat sig att t o m insekter har långt mer komplicerade språk än någon kunnat drömma In om. Men jag är övertygad om att de flesta människor fortfarande har djupt rotade fördomar.”

“Kan fördomarna bero på människans storhetsvansinne?” undrade Maria. Filosofen tittade på Anna-Leena som öste upp mera sallad åt Kalle. Med en viss tvekan sade han: “Den viktigaste orsaken ligger nog i kristendomen.” Den mörkhåriga damen såg skarpt på honom. “I Bibeln betonas det kraftigt att människan är unik, skapad till Guds avbild, naturens herre. Människan är enligt Bibeln helt olik djuren. Därför har alla kristna tagit det som självklart att djuren inte har mänskliga egenskaper som språk, intelligens, känslor och medvetande. Den franska filosofen *René Descartes*, ofta kallad den moderna filosofins fader,

gjorde, visserligen utan onda avsikter, stor skada genom att påstå att djuren bara är automater eller maskiner. Men det var inte hans fel att hans teori blev en dogm som de flesta blint trodde på. Det var en dogm som tilltalade människans fåfänga i högsta grad. Dogmen blev ett hinder för kritiskt tänkande och verklig forskning. Den hindrade människorna att se något som är uppenbart när man är beredd att granska frågan objektivt, dvs att djuren är mycket mer människolika än vi kan tänka oss.”

“Eller att människorna är betydligt mer djuriska,” mullrade Kalle glatt. “Jag för min del har ingenting emot att vara släkt med chimpanser, delfiner, hundar...” “Och gorillor,” inflikade Maria med en fnissning.

“I själva verket finns det en enorm variationsrikedom på olika slag av intelligens på denna planet,” fortsatte Filosofen. “Men i sitt storhetsvansinne har, åtminstone den västerländska, kristna människan, varit blind för all annan intelligens än den hon själv representerar. Evolutionsteorin borde ha öppnat människornas ögon. Den borde ha fått folk att inse att vi inte är unika, utan att det finns otaliga typer av intelligens beroende på organismens art och miljö. Vi kan t ex tala om insektintelligens, förutsatt att vi inser att den skiljer sig mycket från mänsklig intelligens. T ex myrornas intelligens är snarare kollektiv än individuell. Myrsamhället fungerar som en enda organism där de enskilda myrorna är celler. Helheten är i detta fall mycket mera intelligent än någon del.”

Han skar en bit ost åt sig och fortsatte: “Men vad händer? I stället för att låta evolutionsteorin öppna sina ögon för naturens fantastiska rikedom och mångfald och för vår släktskap med djuren så börjar folk med fanatisk envishet bekämpa teorin. Muslimerna förbjuder den därför att den strider mot Koranen. I USA försöker starka kristna krafter få evolutionsteorin att framstå som en tro jämförbar med Bibelns skapelsemyt. T o m i de upplysta nordiska länderna är fördomarna mot teorin, den viktigaste och mest fundamentala teorin i biologins historia, många och seglivade.”

Efter Filosofens utjutelse blev det tyst. Salladsskålen tömdes, Kalle fyllde på av det vita vinet och Svarte Rudolf dansade i deras strupar. Oljelampornas sken blänkte i fönstren. En och annan mygga flög omkring med alkohol i blodet.

Kalle hämtade ut en radio och fann en kanal som spelade trevlig musik. Charles och Maria tittade varandra allt djupare i ögonen och Anna-Leena bredde en smörgås av surskorpa åt Kalle. Filosofen studerade intresserat en mygga som kämpade för sitt liv i en skvätt utspilt öl.

Charles satt med ambågarna på bordet och tittade begrundande på den äldre mannen. “Ärligt talat och handen på hjärtat,” började han, “*så är vetenskapen ändå sist och slutligen också en tro.*” Han pekade med ett något ostadigt finger på Filosofen. “Du tror att vetenskapen kan lösa alla problem. Det är okej. Du har rätt till din tro liksom var och en av oss. Men jag vill att du skall erkänna att vetenskapen är en tro. Jag vill att du skall erkänna att ingen kan veta sanningen - om det ens finns någonting sådant som den objektiva sanningen.”

Den magre mannen tömde sitt vinglas och tittade sedan länge på den mörklockige mannen. Maria fnissade förvåntansfullt. Kalle och Anna-Leena diskuterade vilken sång de skulle ta som följande.

“Nonsens!” röt Filosofen så häftigt att alla hoppade till. “Fullkomligt nonsens!” Charles blinkade nervöst och tömde snabbt sitt snapsglas. “Ingen kan väl vara så dum att den tror att vetenskapen kan lösa alla problem. Den kan t ex inte lösa de otaliga politiska problem som hela tiden uppstår. Den kan inte stoppa ett krig, eller lösa de talrika konflikterna i Mellanöstern. Den kan inte hindra förtryck, svält eller fattigdom. Den kan inte utrota rasism eller kvinnoförtryck. Den kan inte lösa konflikterna på arbetsmarknaden. Den kan inte ens bestämma vilken inflation vi skall ha eller minska arbetslösheten. Inte heller kan den minska stress, drogmissbruk, supande, överdrivet tvittande eller annan meningslös sysselsättning.”

“Hur skall de politiska problemen lösas då?” frågade Charles. “Nej, nej, inte mera snaps för mig,” sade han när Kalle ville fylla på hans glas. “Inte för mig heller,” sade Filosofen och lade handen över glaset. “Politiska frågor skall förstås lösas med politiska medel,” fortsatte han. “Och vilka medel är det?” “Det vet du säkert själv lika bra som jag.” “Säg det i alla fall.” “Politiska konflikter löses ofta med våld. Den starkare parten tvingar sin vilja på den svagare. De kan lösas genom förhandlingar, genom omröstning, genom pengar eller genom övertalning. Och förstås genom någon kombination av dessa medel. Vetenskapliga frågor kan däremot aldrig lösas genom våld, omröstningar eller kohandel. Inte ens obegränsade mängder med pengar kan lösa dem.”

Anna-Leena hade varit tyst en lång stund men nu gjorde hon ett inlägg. “Om alla människor vore kristna så skulle det inte finnas några politiska problem.” “Det där är fullkomligt struntprat Anna-Leena och det borde du veta,” svarade Filosofen irriterat. “I Europa har alla människor varit kristna i tusen år. Under denna tid har det varit oändliga mängder med krig, revolutioner, klasskonflikter, korståg, häxförföljelser, kätartarbål, censur, etniska konflikter, utsugning, förtryck, orättvisor för att inte nämna regelrätta religionskrig. Religionen har ställt till med en förskräcklig mängd elände.” Han slog näven i bordet och sade med eftertryck. “Det finns ingenting som i så hög grad skapar konflikter, förvärrar konflikter och förhindrar förnuftiga lösningar som just religionerna.” Han tittade dystert på dem och röt: “Pengar och religion! Där har ni grundorsakerna till de flesta konflikter.”

“Nå, nå, lugna ner dig!” skrockade Kalle. “Du skall inte överdriva. Det finns många andra orsaker till konflikter också.” “Som t ex?” “Maktbegär, maktthunger, nationalism och rasism,” svarade Kalle utan att tveka. “Okej, du har rätt.” Filosofen betraktade den store mannen som sven av belåtenhet där han satt med ett fyllt ölglas i handen. “Du är egentligen en märklig man Kalle. Du säger inte mycket. Men när du säger något så är det i allmänhet klokt. Du förkroppsligar det sunda bondförståndet.”

Den store mannen log glatt. “Jag har inte läst en massa böcker som du. Jag är en enkel man med en enkel filosofi. När jag har en vacker dam vid min sida, goda vänner att umgås med, ett välfyllt ölglas och saftiga röka abborrar och när jag får sjunga vackra sånger så är jag fullkomligt lycklig.” Filosofen skakade leende på huvudet. “Du är den sanne materialisten - eller epikuréen borde jag väl säga, eftersom det var en grek som hette *Epikuros* som första gången formulerade den materialistiska livshållningen för ca 2300 år sedan.” Anna-Leena lade handen på den store mannens axel. “Du är en god människa Kalle,” sade hon allvarligt, “du vill alla väl vad de än tror, och i motsats till vissa personer som jag känner försöker du aldrig tvinga din övertygelse på någon.”

Med ansiktet vänt mot Charles fortsatte den magre mannen: “Vetenskapen kan inte heller lösa våra personliga problem, inte heller våra familjekonflikter eller våra konflikter

på arbetsplatsen. Den kan inte lösa moraliska problem. Den kan inte tala om för oss vad som är rätt och orätt, ont och gott.” “Det kan endast Gud göra,” inflikade Anna-Leena och log sitt ljuvaste leende mot den talande.

Charles såg ogillande på henne. Vänd till Filosofen sade han: “Det verkar, enligt dig, som om vetenskapen sist och slutligen inte skulle kunna göra så mycket. Vilka problem kan den då lösa?”

“Den kan lösa frågor beträffande vad som finns och hur det fungerar, s k *sakfrågor*. Vetenskapens huvuduppgift är mycket enkel.” “Och vilken är den herr vetenskapsfilosof?” frågade Maria och lutade sig sömnigt mot Charles. “Den är att *förklara*,” sade Filosofen och skrapade de sista resterna av sallad från sin tallrik. “Vetenskapens huvuduppgift har alltid varit att *förklara hur allt fungerar*.”

Anna-Leena hade börjat plocka ihop sallad och bestick. Nu avbröt hon sig och sade: “Jag trodde att vetenskapens huvuduppgift var att hitta på maskiner och dylikt som ångmaskinen, bilen, flygplanet, tv, atombomben och liknande.” Filosofen skakade på huvudet. “Nej, nej, du *blandar ihop teknologi och vetenskap*. Teknologi är tillämpad vetenskap. När man bedriver teknologi så använder man vetenskapliga teorier och metoder för att skapa olika nyttiga - eller mindre nyttiga - produkter såsom maskiner, processer, nya material, mediciner, kosmetika, tvättmedel, leksaker, rymdstationer osv.”

“Man bör hålla isär å ena sidan vetenskapen, som också kan kallas grundforskning, och å andra sidan teknologi och teknik. Teknologi och teknik är praktiska sysselsättningar där man har rätt klara och entydiga problem, t ex att minska bränslekonsumtionen hos en maskin, att producera ett ämne som kan återanvändas etc. De spelar en oerhört stor roll i dagens samhälle som med all rätt kan kallas teknologiskt. Men redan för 50 000 år sedan behärskade människorna en enkel teknik. De tillverkade enkla vertyg, vapen, kläder och hyddor. De kunde göra upp eld.”

Filosofen tittade frånvarande ut i sommarnatten medan han fortsatte sin föreläsning. “Teknologin uppstod på 1800-talet i samband med den snabba industrialiseringen. Den kemiska teknologin, som bl a utvecklade nya blekningsmedel, färger, tvättmedel och sprängämnen, var till en början viktigast. Men maskinteknologin utvecklades också snabbt. Ångmaskinen förbättrades, elgeneratoren och elmotorn uppfanns. Sedan kom explosionsmotorerna och därmed fanns förutsättningarna för bilen - det självkörande fordonet - och flygplanet. I början av 1900-talet började elektroteknologin utvecklas rasande snabbt och efter det andra världskriget har vi förstås den allestädes närvarande “Storebror” datorteknologin.”

“Teknologi är alltså uppdragsforskning. Forskarna får i uppdrag av näringslivet, politikerna eller militärerna att utveckla en viss maskin, process eller att lösa vissa problem. Teknologin kan lika väl få uppdrag av onda som av goda herrar. Nazisterna och kommunisterna i Sovjet utnyttjade teknologin lika intensivt och målmedvetet som demokratierna. Glöm för övrigt inte bort att det också finns “mjuk” teknologi t ex psykoterapi, forskning som går ut på att manipulera människor t ex genom reklam och propaganda, yrkesvägledning genom olika test, attitydundersökningar, marknadsundersökningar osv.”

“Teknologi kan användas för att sprida osanningar, fördomar, vidskeplighet och

dumheter. Astrologer, fundamentalister, terrorister, maffian, olika religiösa sekter, nazister, rasister, satanister osv har varit snabba att utnyttja den nya datorteknologin och speciellt Internet. *Den modernaste teknologin är, paradoxalt nog, en önskedröm för dem som vill sprida den grävsta okunnighet och vidskepelse.* Vill politikerna och militärerna ha nya och mera fruktansvärda vapen så producerar teknologerna dem. Vill politikerna skrota vapnen så står teknologerna lika villigt till tjänst. Vill konsumenterna ha stora, starka, snabba bilar så konstruerar ingenjörerna sådana, men om konsumenterna föredrar miljövänliga bilar så går det lika bra att utveckla sådana. *Teknologin kontrolleras av makthavarna, främst av dem som sitter på pengarna.* Det händer sällan att teknologin producerar något som är farligt för dem som har makten och pengarna."

Han gjorde en paus och sade sedan med eftertryck: "Vetenskapen är något alldeles annat. Den uppstod i det antika Grekland när filosoferna började söka *förklaringar på hur allting fungerar*. De nöjde sig inte med att säga: Zeus gör att det regnar, för de insåg att detta inte var någon riktig förklaring. Det var bara ett annat sätt att säga att det regnar." "Vill du antyda," avbröt Charles, "att vetenskapen, i motsats till teknologin, inte kan användas för vilka syften som helst, att den på något sätt är bättre eller mera moralisk?"

"*Vetenskapen söker sanningen,*" svarade Filosofen med betoning på varje ord. "Men sanningen kan, som vi alla vet, ibland *vara mycket ovälkommen och obehaglig i vissa kretsar, t ex inom det makthavande etablissemangen*. Eftersom vetenskapen söker sanningen är risken stor att den, i motsats till teknologin, kommer i konflikt med mäktiga intressen. Dessa intressen försöker då förhindra forskningen, förvränga den eller hemlighålla dess resultat. Tidigare kom vetenskapen ofta i konflikt med de kristna makthavarna. Galileo Galilei drogs inför domstol och dömdes 1632 därför att han försvarade den heliocentriska teorin som den katolska kyrkan hade förbjudit. Geologerna kom i konflikt med kyrkan när de började utveckla teorier som förutsatte att jorden är miljoner år gammal. Charles Darwin fick hela det kristna etablissemangen emot sig när han förde fram teorin att människan uppstått genom en lång evolution och inte genom en gudomlig skapelse. Förr hände det ofta att en forskare stoppades i sin karriär därför att hans forskning betraktades som suspekt av präster och biskopar."

"Ibland kan vetenskapen vara direkt farlig för makthavarna. I det nazistiska Tyskland var det livsfarligt att bedriva verklig vetenskap om rasism, antisemitism och andra ideologiska frågor. Resultat som stred mot Hitlers tankar hemlighölls noga. Efter det katastrofala nederlaget vid Stalingrad gjordes en stor undersökning av soldaternas stridsmoral. Resultatet visade inte alls det heroiska hjältemod som den officiella propagandan predikade. Det hemligstämplades givetvis. I Sovjet var makthavarna officiellt mycket positiva till forskning. Men darwinismen ansågs strida mot kommunismens ideologi. Därför förbjöds den under flera decennier och ersattes av partitrogen kvasivetenskap, som i praktiken innebar att medicin och jordbruk i Sovjet blev långt efter i utvecklingen. "

"Men det är inte bara i diktaturerna som fri forskning ibland upplevs som ett hot. I USA förföljdes alla forskare med socialistiska sympatier under 50-talet. I USA har starka krafter gång på gång försökt förhindra forskning om sexualiteten och folks sexbeteende. Forskning om reklamens skadliga effekter är praktiskt taget tabu i kapitalistiska länder."

"Det där är i sig intressant och viktigt," inföll Charles när Filosofen gjorde en paus, "men jag vidhåller att vetenskapens förklaringar ändå i grund och botten är en fråga om tro." "Just det," inflikade Anna-Leena. "Du tror att evolutionen är förklaringen till att

människan existerar. Jag tror att en gudomlig skapelse är förklaringen. I båda fallen är det frågan om tro."

"Hon är inte dum," skrockade Kalle och lade tillgivet armen om Anna-Leenas axlar. Filosofen lutade sig bakåt och blickade fundersamt upp i taket. "Kan ni förklara varför månen lyser?" frågade han.

"För att den reflekterar solens sken," svarade Maria snabbt. "Kan ni förklara varför den inte ramlar ner på jorden?" Ingen svarade på en stund, men sedan sade Charles tveksamt: "Det borde jag veta eftersom jag läst fysik i skolan. Förklaringen är densamma som till att en satellit eller en rymdstation hålls kvar i bana runt jorden. Om man skjuter upp en satellit med för stor hastighet så försvinner den ut i rymden. Om den har för låg hastighet så dimper den tillbaka ner på jorden. Men om hastigheten är mitt emellan så fortsätter den att kretsa runt jorden i evighet, precis som månen. Den faller hela tiden ner mot jorden men samtidigt rör den sig "rakt framåt" och eftersom jorden är rund så träffar den aldrig jordytan. Dessutom," tillade han, "måste raketten skjutas, inte rakt upp, utan snett så att den kommer i bana runt jorden."

"Varför är det varmt och ganska ljus nu fast det är mitt i natten medan det är mycket kallt och mörkt om ett halvt år vid samma tid på dygnet."

Alla såg förbryllade ut. Till slut sade Maria: "Vi är närmare solen nu än på vintern." Men Charles skakade på huvudet. "Det beror på jordaxelns lutning i förhållande till ekliptikan. Det är helt enkelt så att jorden under sommarhalvåret lutar med sin norra del mot solen. Solen står därför högre på himmeln och ger därför mera värme och ljus." Maria tittade undrande på Filosofen. "Varför börjar du plötsligt tentera oss i astronomi?" Filosofen ignorerade hennes fråga och riktade sig till Charles.

"Är det här någonting som vi vet eller endast något som vi tror?" Den unge mannen rörde sig oroligt på stolen. "Vi vet det förstås," utbrast han slutligen. "Varför?" fortsatte Filosofen. "För att vi kan bevisa att det är sant," muttrade Charles. "Det faktum att vi på förhand, på basen av Newtons teori, kan beräkna hur hög hastighet en raket skall ha för att placera en satellit i bana på en på förhand given höjd över jorden bevisar att teorin är sann. Massor av satelliter, sonder, rymdstationer och rymdskepp har skjutits upp och de har alla rört sig så som vetenskapen förutsäger. Detta bevisar att de rörelselagar och teorier som används faktiskt är sanna."

"Är det en gud som orsakar regnet?" frågade Filosofen. "Naturligtvis inte," skrockade Maria. "Vattnet avdunstar p g a solens värme. Vattenångan är så lätt att den stiger uppåt mot kallare luftlager. Där samlas den till moln. När dessa avkyls faller vattnet till slut ner som regn. Vattnet rör sig sålunda i ett kretslopp. Också denna förklaring kan bevisas, genom observationer och experiment. Allt kan förklaras enligt naturlagarna."

"Är det gudarna som slungar blixtrar och mullrar när det åskar?" "Blixterna är elektriska urladdningar," förklarade Maria snabbt, "och mullret är vibrationer, dvs rörelser som fortplantas genom luften som ju är en gas." "Är det här något som du bara tror?" "Nej, det kan bevisas att det stämmer."

Alla tittade på Filosofen med spörjande blickar. Han fortsatte oberörd med sina

frågor. "Varför har däggdjuren ett hjärta?" Kalle skrockade och viftade med sin stora labb. "Det vet t o m jag fast jag inte gått i en massa fina skolor. Hjärtat är en muskel som pumpar runt blodet i kroppen. Blodet måste cirkulera för att kroppens celler skall få syre och näring." "Och för att transportera bort koldioxid och avfall," tillade Anna-Leena med en gäspning.

"Varför har vi en hjärna?" De tittade osäkert på varandra. Till slut sade Maria: "Hjärnan har många funktioner. Den tar t ex emot intryck från sinnesorganen och skapar våra syn-, hörsel- etc upplevelser. Den sköter... eller... hur skall jag uttrycka mig... den är organet för känslor och tänkande, för medvetandet." "Är detta enbart en tro?" Maria tittade på Charles som surmulet hängde med huvudet. "Nej, det finns klara bevis för att hjärnan har dessa och många andra funktioner. Vi vet alltså att tänkandet, känslor, sinnesintryck osv på något sätt är förbundna med hjärncellernas verksamhet."

"Sluta nu! Jag har fattat din poäng för länge sedan." Charles stirrade modfärdigt på Filosofen. "Du vill få oss att inse att vetenskapen de facto ger oss sanna förklaringar, att den ger vetande och inte tro." Han suckade. "Jag kan inte förneka att alla dessa förklaringar faktiskt är sanna och klart bevisade. Men ändå..." Han tystnade och stirrade ner i sitt tomma vinglas med rynkad panna.

"Låt oss granska logiken i det som vi just sagt," sade den skäggige mannen. "Du påstod att vetenskaplig forskning endast ger en tro av samma typ som den religiösa tron men inte den objektiva sanningen om vår värld. Jag, eller snarare ni, gav exempel på vetenskapliga förklaringar av olika välkända företeelser. Vi vet alla att dessa förklaringar är sanna. Endast en om vetenskap helt okunnig person skulle förneka dessa förklaringar. Därmed har jag bevisat att ditt påstående att vetenskapen blott är ett slags tro är felaktigt, eller hur?" Han tittade frågande på Charles.

"Jag är dum som en åsna va?" Den mörklockige mannen såg så olycklig ut att Maria gav honom en kram. "Det är du inte alls." Filosofens röst var allvarlig när han fortsatte. "Maria har rätt. Att missta sig är ingenting man bör skämmas för, speciellt inte när man är så ung som du. *Men om man inte kan erkänna att man har fel trots att bevisen är klara och entydiga då är man en åsna.* Den som inte kan erkänna att han eller hon har fel kan inte heller lära sig något nytt. Den är egentligen dummare än en åsna, för en åsna kan alltid lära sig nya saker."

"Men du misstar dig förstås aldrig," mumlade Anna-Leena med sömnig röst. Frågan möttes av högljutt gapflabb från den äldre mannen. "Tror du att en så klyftig person som jag inte skulle inse sin begränsning. Det är bara fanatiker och korkskallar som tror att de är ofelbara. Jag är definitivt ingen fanatiker och ännu mindre en korkskalle. Jag har misstagit mig otaliga gånger. Jag har ständigt fört fram mina åsikter och därmed utsatt dem för andras kritik. Därigenom har jag lärt mig massor. De flesta av mina misstag har jag förstås glömt men om jag skulle berätta om alla som jag kommer ihåg skulle det ta hela natten. Att jag misstagit mig har varit en naturlig och oundviklig del i min utveckling. En del av det jag tror i dag kan vara felaktigt. Och just därför är jag intresserad av att höra kritik av er eller av vem som helst."

Maria lutade sig fram och sade med spjuveraktig min: "Kanske du misstar dig när du just drog slutsatsen att vetenskapen inte är en fråga om tro. Kanske du misstar dig när du tror att den ger oss den objektiva sanningen om världen."

"Du är hela tiden på jakt efter motsägelser i det jag säger. Jag skulle önska att mina elever vore lika ivriga att finna fel i mina föreläsningar. Om någon av er kan finna något fel i det jag säger så är jag mer än ivrig att få veta det. I så fall skall jag försöka korrigera felet och sålunda lära mig något nytt." Han småskrattade. "Men såvitt jag kan se är mitt resonemang ovan helt vattentätt. Kan någon av er finna något fel? Kan det t ex vara ett misstag att tro att hjärtat är en muskel som pumpar blod?"

Ingen sade någonting. "Såvitt jag vet finns det ingen som har några rimliga argument mot våra exempel ovan. Jag kan alltså lugnt utgå ifrån att jag inte gjort något misstag. Men om någon kan bevisa ett misstag så korrigerar jag det och går vidare."

"Men din slutsats att vetenskaplig forskning ger den objektiva sanningen kan ändå tänkas vara fel," envisades Maria. "Är du säker på det Maria? Kan du inte missta dig? Tänk om det ändå är så att jag inte kan ha misstagit mig denna gång?"

"Man kan alltid missta sig," svarade hon mycket bestämt. "I så fall kanske du misstog dig i det som du nyss sa." Charles stönade med lidande min. "Käbbla inte med honom Maria. Du vet att han undervisade i logik långt innan du föddes." Maria rynkade förvirrat pannan. "Jag tror jag har druckit för mycket vin," klagade hon.

"Låt oss återgå till vetenskapen och tron," sade Filosofen som tydligen trivdes som fisken i vattnet. Han var högljuddare än vanligt och gestikulerade yvigt. Anna-Leena lutade huvudet mot Kalles axel och gäspade stort. "Kanske det börjar bli sängdags," mumlade hon. "Inte ännu. Först skall vi utreda den här frågan."

Han höjde ett varnande pekfinger. "Jag varnar er för att dra förhastade slutsatser - för övrigt ett av de alla vanligaste logiska felen - av det jag sagt hittills. Jag menar inte att allt som vetenskapsmännen säger är sant, inte ens om experterna inom området i fråga är eniga. Ni får absolut inte dra slutsatsen att *varje vetenskaplig teori är sann*. Inte heller får ni dra slutsatsen att endast akademiskt utbildade forskare kan ta reda på sanningen i komplicerade frågor. Allra minst får ni dra slutsatsen att en teori är vetenskaplig endast om den är sann."

"Får vi alls dra några slutsatser?" gäspade Anna-Leena missnöjt, "eller måste vi först begära tillstånd av herr Filosofen?" "Det som vi bevisat," fortsatte den skäggige mannen, "är att *det faktiskt finns en mängd vetenskaplig kunskap som är så säkert bevisad som någon rimligtvis kan begära*. Jag skall ge ytterligare några exempel på säker vetenskaplig kunskap: lagarna för kropparnas rörelser under normala förhållanden, lagarna för ljusbrytningen, lagarna om gasers beteenden under normala förhållanden, termodynamiken, lagarna för elektricitet och magnetism, grundämnena och deras egenskaper osv, osv. Under extrema förhållanden kan det hända att vissa av dessa lagar inte längre stämmer. Därför betonar jag att jag tänker på sådana förhållanden som vi normalt kommer i kontakt med. Vad som händer när man är en bråkdel från den absoluta nollpunkten eller rör sig med en hastighet som är en bråkdel från ljusets är en annan fråga."

"Men naturligtvis finns det många frågor som ännu inte är lösta, många företeelser som ännu inte är förklarade. Om det inte vore så skulle grundforskning inte längre ha någon funktion. Forskning är en väldigt komplicerad process. Den sker på många plan, med varierande metoder och behandlar en väldig mängd olika problemkomplex. Och ändå har jag inte alls gått in på samhälls- och humanistisk forskning där problemen med sanning och

objektivitet är betydligt svårare än inom naturvetenskaperna." Igen höjde han ett varnande pekfinger. "Dra nu inte slutsatsen att alla resultat inom samhälls- och humanistisk forskning är mer eller mindre subjektiva. Också inom denna sektor finns hela spektret från helt säkra kunskaper till rena spekulationer."

Hans vinglas stjalpte när han fumligt sträckte sig efter osten. "Nu får myggorna någonting att dricka," konstaterade han torrt och fortsatte: "Vetenskapens mål är sanna förklaringar. Är vi överens om det?" "Nej," muttrade Charles men den talande hörde inte utan gick på med hög röst. "Är sanningen beroende av vad vi tror? Blir ett påstående sant om vi tror på det? Var kvinnan dummare än mannen under antiken därför att alla trodde det? Befann sig jorden i universums centrum under medeltiden därför att alla trodde det? Gjorde onani människorna sinnesslöa under 1800-talet därför att många trodde det?"

Han såg sig omkring och slog ut med armarna. "Naturligtvis inte. Sanningen bestäms inte av vad jag du eller hela mänskligheten tror." "Vad är det som bestämmer sanningen då?" gäspade Maria. "Ja vad tror du?" Hon iakttog honom under halvslutna ögonlock. "Sanningen bestäms väl av verkligheten själv. Att jorden är rund är sant därför att verkligheten är sådan. Eller misstar jag mig igen."

Han satt tyst och tittade på henne så länge att hon nervöst började slita i sitt praktfulla röda hår. "Gjorde jag bort mig nu igen?" frågade hon med låtsat ynkelig röst. "Du måste lära dig att lita på ditt eget omdöme. Du sitter inte på skolbänken nu och försöker gissa dig fram till rätt svar. Jag är inte din lärare som skall avgöra om det du säger är rätt eller fel."

Filosofen uttalade orden med överdriven tydlighet. "Vi är två vuxna människor som diskuterar. Du måste lita på ditt förnuft och vara beredd att försvära de åsikter du finner förnuftiga." Han lutade sig fram över bordet och talade med låg men intensiv röst. "Maria, du skall inte försöka vara andra till lags. Detta är alltför vanligt bland flickor. Du skall inte nöja dig med att följa strömmen eller välja de lättaste lösningarna. Tänk själv och stå fast vid din åsikt." Han lutade sig bakåt. "Men om du finner klara argument mot din åsikt. Då måste du ändra den. Annars är du en fanatiker." "Gurun har talat," mumlade Charles.

Den unga kvinnan sträckte på sig och sade beslutsamt: "*När vi talar sanning så säger vi något som stämmer överens med hur det verkligen är. När vi misstar oss eller ljuger så säger vi något som avviker från hur det är eller var i verkligheten.*" Filosofen nickade gillande. Hon fortsatte: "Det är t ex sant att här sitter fem personer därför att verkligheten just nu är så beskaffad." "Bra!" utropade den äldre mannen. "Kom ihåg att sanningen hos ett påstående, en tanke, en teori inte är beroende av vad någon tror eller kan bevisa. Sanningen beror enbart på om påståendet, tanken eller teorin stämmer överens med vad som verkligen finns och vad som verkligen sker eller har skett."

"Tänk dig t ex att du vittnar inför en domstol. Domstolens uppgift är att försöka få fram sanningen, hela sanningen och ingenting annat än sanningen. Tänk t ex på mordet på Olof Plame. Det är klart att det finns en objektiv sanning om vem som mördade honom. Men att finna sanningen och bevisa den bortom rimligt tvivel kan vara mycket svårt och ibland är det omöjligt. I en domstol är det domarens uppgift att bedöma vad som är sanning. Därför vill han inte veta vad vittnena tror, tycker eller anser, utan vad de sett och hört. Men inte ens på detta litar han helt för han vet att man kan missta sig. Därför försöker han kontrollera vittnesmålen på olika sätt. Åklagaren och försvararen får korsförhöra vittnena för

att försöka få fram motsägelser av något slag. Eftersom det är logiskt omöjligt att en motsägelse är sann så innebär en motsägelse att någon ljuger eller misstar sig. Förutom vittnesmål vill domaren ha konkreta bevis av olika slag såsom dokument, fingeravtryck, hårstrån, DNA-prov eller fotspår. Vetenskapen kan förliknas vid en domstol. Forskarna arbetar i princip på samma sätt och de använder samma slags sanningsbegrepp, det s k *korrespondensbegreppet*. Detta innebär kort och gott att ett påstående är sant om det överensstämmer, korresponderar, med de verkliga förhållandena. Att Pettersson mördade Palme är sant om och endast om det faktiskt var han som avfyrade den revolver som dödade Palme."

"Vänta litet nu," sade Charles och lutade huvudet i händerna för att samla tankarna. "Du har fel när du säger att vetenskapen alltid leder till den objektiva sanningen. I själva verket har forskarna många gånger misstagit sig. *Karl Popper*, den kända vetenskapsfilosofen, går så långt att han säger att *alla* vetenskapliga teorier egentligen är hypoteser, dvs ett slags gissningar."

"Jag sade inte att forskningen *alltid* leder till den objektiva sanningen," förklarade Filosofen tålmodigt. "För övrigt vill jag varna dig för att betrakta Popper eller någon annan vetenskapsfilosof som en ofelbar auktoritet, inklusive mig själv förstås. För en liten stund sedan konstaterade du själv en mängd ovedersägliga sanningar. Litar du inte på ditt eget omdöme? För övrigt kan jag tala om att Popper, som dog 1994 i en ålder av 92 år, tenderade att slingra sig som en mask när man pressade honom i denna fråga. Han skulle ha sagt att i princip och enligt formell logik är varje teori ett slags gissning, men i praktiken är många teorier så säkra som någon rimligen kan begära. Med andra ord försökte sig Popper på konststycket att både äta kakan och ha den kvar. Varför han gjorde detta är intressant men alltför komplicerat för att jag skall kunna redogöra för det här."

Han gjorde en kort paus, men fortsatte sedan: "Jag har den största beundran för Popper. Jag har lärt mig mycket av honom. De viktigaste lärdomarna är a) man skall inte följa de åsikter som råkar vara på modet utan man skall tänka själv och fatta sina egna beslut b) det är farligt att lita på auktoriteter och c) det är mycket viktigt att man kritiskt granskar en åsikt innan man anammar den. När man tillämpar dessa regler på Poppers egna teorier så märker man att många av dem inte är hållbara. Men låt oss nu glömma Popper och följa hans råd att tänka själva."

"Du sade att du ville ha kritik," muttrade Charles sammanbitet, "och här kommer mera av den varan." Han drog efter andan och fortsatte: "Vad är verkligheten egentligen? I själva verket så uppfattar vi verkligheten olika. *Något sådant som en neutral och objektiv verklighet finns inte.* Var och en av oss har sin egen verklighet. Min verklighet skiljer sig kanske i viss mån från din. I varje fall skiljer sig din verklighet radikalt från Anna-Leenas. *Och om det inte finns någon neutral och objektiv verklighet så kan det inte heller finnas någon neutral och objektiv sanning.*" Han lutade sig bakåt och lade armarna i kors med belåten min.

Plötsligt reste sig Kalle med buller och bång och skyndade, med något ostadiga ben, mot dörren. "Om jag inte går nu så pissar jag ner mig. Det är så objektivt sant som något kan bli. En kylig luftström fick oljelampornas lågor att fladdra när han öppnade dörren och försvann ut i natten. Några blodtörstiga myggor lyckades slinka in under den korta stund dörren var öppen. "Det var Kalles verklighet det," konstaterade Filosofen torrt.

“Är det som du nyss sade sant?” frågade han sedan och tittade småleende på Charles. “Naturligtvis! Det finns ingen helt objektiv sanning.” Den unge mannens röst var bestämd men det ryckte litet nervöst i hans ögon. Innan Filosofen hann säga något inföll Maria: “Då kan det som du nyss sa inte heller vara någon objektiv sanning.” Med rynkad panna tittade han på den rödhåriga kvinnan. “Va?” “Du sade nyss att det inte finns någon allmängiltig, objektiv sanning,” fortsatte hon som om hon talat till ett barn, “*då kan påståendet att det inte finns någon sådan sanning inte självt vara någon allmängiltig sanning.*”

Det hördes ett brak och svordomar utifrån, men de båda ungdomarna var helt upptagna av varandra. “Om det inte finns allmängiltiga objektiva sanningar så kan ditt förnekande av allmängiltiga sanningar på sin höjd vara din personliga subjektiva sanning. Det kan vara sant i din verklighet men inte i Filosofens.” Maria talade mycket långsamt. “För dig är det, om du har rätt, sant att det inte finns objektiva sanningar, men för Filosofens är det falskt. Om du har rätt så är det ingen motsägelse, i din verklighet, att säga att det både existerar och inte existerar objektiva sanningar. Allt beror på vems verklighet vi talar om.”

Den unge mannen slöt ögonen, lutade sig framåt med armbågarna på bordet och stönade: “Vänta litet nu... Om jag har rätt så finns det inga objektiva sanningar...då kan det som jag säger inte vara objektivt sant...då måste det vara en subjektiv sanning... och då kan det vara sant för mig men falskt för dig...” “Alltså, om du har rätt så kan det vara sant för dig att det inte finns några objektiva sanningar,” inflikade Maria ivrigt, “men för Filosofen kan det vara sant att det finns objektiva sanningar.” Hon tryckte händerna mot tinningarna och stönade med lidande min: “Guuud vad det här är invecklat. Om du har rätt så har ni båda rätt. Men om Filosofen har rätt så har du helt enkelt fel. Hon stirrade anklagande på den flinande, skäggige mannen. “Det verkar som om du skulle dra det längsta strået vilket alternativ man än väljer. I din verklighet, vare sig den är subjektiv eller objektiv, finns det alltid en objektiv sanning.”

“Varför krångla till en enkel sak!” utbrast Filosofen. “Somliga försöker vara så djupsinniga att de knyter upp svansen på sig själva och lyfter sig i håret upp i de abstrakta orimligheternas svarta hål.”

“Det är klart att det finns objektiva sanningar,” inföll Anna-Leena och kvävde en gäspning. “Att Gud, dvs Jahve existerar är en objektiv sanning. Han är verklig vare sig vi tror på honom eller inte.” Hon skrattade lätt och fortsatte: “Det är definitivt och objektivt falskt att det är sant att han existerar för mig men inte för t ex Filosofen. Guds existens är helt oberoende av vad vi tror eller tänker. Jahve existerar lika mycket i Filosofens värld som i min. Det är rent nonsens att tro att man kan utesluta Honom ur sin värld genom att vägra tro på Honom.”

Charles tittade surt på de båda äldre personerna. “Det är märkvärdigt hur ni två, som är som hund och katt så fort ni kommer in på religiösa spörsmål, kan vara eniga i andra frågor. Båda tror ni på en materialistisk människosyn och på en objektiv sanning.”

Han slog ilsket näven i bordet. “Ni är båda ett slags fundamentalister. Anna-Leena håller benhårt fast vid en fundamentalistisk tolkning av Bibeln. Filosofen har en benhårt fundamentalistisk tolkning av vetenskapen. Och båda tror ni på en fundamentalistisk sanningsteori.” Han skakade ogillande på huvudet. “Världen är inte så enkel som ni tror. Vi kan aldrig veta den yttersta sanningen, vilket är detsamma som att det inte finns någon yttersta sanning.” Han tittade upp med vädjande min. “*Vi måste acceptera att vi aldrig kan veta*

någotning med säkerhet. Därför måste vi tolerera olika uppfattningar, religioner, världsbilden och traditioner.”

“Postmodernisternas trosbekännelse,” mumlade Filosofen, men den unge mannen fortsatte: “Vi måste acceptera att också vetenskapen endast är ett sätt att se på en mångfacetterad verklighet. Jag förnekar inte vetenskapens värde. Den har gett oss mycket, men vi får inte låta den bli allenarådande. *Den har redan för stort inflytande på bekostnad av t ex vardagligt sunt förnuft, traditionella vanor och föreställningar och olika kulturers världsbilder.*” Han drog ett djupt andetag och utbrast passionerat. “Det måste finnas rum för alla. Vi måste kunna tolerera och förstå att vi har olika sanningar.”

“Skall vi tolerera och förstå nazismen också?” Filosofens fråga kom som ett piskrapp. “Skall det finnas rum för rasism och antisemitism, för häxförföljelser och satansdyrkan och för kommunism av sovjetisk typ? Skall vi acceptera historierevisionisterna som påstår att nazisternas massmord på många miljoner judar är en propagandalögn? Är det falskt för dem att miljoner oskyldiga judar mördades grymt och kallblodigt i veritabla mordfabriker? När uppretade människor i Afrika mördar en person därför att han eller hon enligt deras världsbild är en häxa bör vi då ha förståelse för detta? Är det sant att planeterna är gudar för dem som tror på astrologi? Skall vi ha förståelse för att man stympar miljoner flickors könsorgan i norra Afrika, för att kvinnan är mindre värd än mannen enligt den sanning som gäller i Indien och Kina.”

För varje fråga blev den unge mannens min allt olyckligare. “Nej,” mumlade han varje gång. Plötsligt reste han sig. “Jag tror att jag måste gå och pinka.” Filosofen reste sig också och ställde sig i vägen. “Charles, jag försöker inte mobba dig. Tvärtom. Jag tycker om dig och din entusiasm. Jag vill bara få dig att tänka efter noggrant. Det är utmärkt att ha medkänsla, empati och entusiasm, men man måste tänka också. Annars kan man ställa till det illa för sig själv och sina medmänniskor.” “Ja, ja. Du vet ju allting bäst,” muttrade Charles när han öppnade dörren och försvann. Filosofen suckade. “Där har vi i alla fall en som inte hör till mina beundrare.”

“Du är en hård och envis gammal gubbe.” Maria stirrade ogillande på den äldre mannen. “Du förstår dig inte på ungdomen.” “Gubbe!” utbrast den långa mannen förtrytsamt. “Min bästa unga dam. Jag är som Karlsson på taket, en man i mina bästa år.” Med låg röst tillade han. “Jag skulle nog kunna visa dig ett och annat som vi erfarna män kan bättre än ni ungdomar.” Men Maria reste sig upp och gick mot dörren. “Du behöver inte gå och trösta Charles,” sade Filosofen. “Han är en vuxen man, inget barn. Om en stund är han här igen och kritiserar mig lika intensivt som förut.” “Jag... jag skall gå på toaletten. Vad trodde du.” Hon knuckte trotsigt på nacken. “Då bör du gå ut genom den andra dörren så kommer du till det närmaste och för övrigt också nyaste utedasset.” Men dörren smällde igen innan han hann avsluta meningen.

“Kärleken är det enda som kan ge oss en bättre värld,” mumlade Anna-Leena. “När vi lär oss att älska vår nästa såsom oss själva så upphör allt våld och elände.” “Menar du att judarna borde ha älskat nazisterna, att offret skall älska sin mördare?” frågade Filosofen med förakt i rösten. “Nej, din dumskalle,” svarade den mörkhåriga kvinnan ilsket. “Jag menar förstås att de skall älska varandra. Då finns det inga mördare och inga förtryckare.”

Det blev tyst inne på glasverandan. Utifrån hördes dämpade röster. Filosofen

stirrade tankfullt in i oljelampans gula sken som om han där kunde utläsa livets hemligheter. Han grep vinflaskan men konstaterade att den var tom. "Det finns vodka," sade Anna-Leena och räckte honom den halvfulla vodkaflaskan med en min som om hon hållit i något orent. Filosofen skakade på huvudet. "Det är för starkt." Han fortsatte att stirra in i lampans gula låga.

Plötsligt reste han sig. "Om jag inte missminner mig finns det en flaska lingonsaft i kylskåpet." Anna-Leena tittade oroligt mot ytterdörren. "Jag undrar varför Kalle dröjer. Han kan väl inte ha fallit och slagit sig." Filosofen öppnade skrattande dörren till den lilla stugan. "Han kan ta vara på sig själv." Han kom in i ett litet kök. Vid den borte väggen stod en gasspis och ett gaskylskåp. Han försvann in i följande rum och kom sedan tillbaka med en ficklampa i handen. I lampans sken öppnade han dörren till kylskåpet.

Utifrån verandan hördes Anna-Leenas röst. "Jag förstår inte varför Kalle dricker så mycket. Annars är han så hjälpsam, trevlig och snäll, fast litet långsam." I kylskåpsdörren stod en rad flaskor av vilka en innehöll lingonsaft. Den var halvtom. "Tycker du att han är otrevlig nu då?" ropade Filosofen och stängde dörren. "Nej, nej inte alls. Han tycks bara bli gladare när han dricker. Men han förstör sin hälsa om han ofta dricker på det här viset." Filosofen kom ut på verandan med lingonsaftflaskan i handen. Anna-Leena fortsatte att prata. "Jag är inte nykterist. Koranen förbjuder visserligen alkohol. Men Koranen innehåller bara Muhammeds egen uppfattning. Jesus är Guds son och han drack vin. Alltså är det ingen synd att dricka ett glas eller två. Men att berusa sig är en synd." "I varje fall är det enfaldigt," instämde Filosofen, "och för mig är enfald och dumhet vad synd är för dig. Varje människa är född med ett förnuft som hon kan använda och utveckla. Den som inte gör det är dum och enfaldig." "Men alkoholism anses ju nuförtiden vara en sjukdom," invände Anna-Leena, "man är inte ansvarig för sin alkoholism, lika litet som man är ansvarig för. . ."

Det hördes tunga steg på sanden utanför, dörren öppnades och den store mannen steg in. Han viftade fryntligt med två ölflaskor i ena handen. "Jag hämtade ett par öl till... för säkerhets skull... om någon vill ha. Med beklagande min tillade han: "Sedan är ölet slut." Anna-Leena hade rest sig och tittade upp i hans rödblommiga ansikte. "Kan du inte sluta dricka nu," vädjade hon, "för min skull." Han tittade förvånad ner i hennes runda, vädjande ansikte. Hon lade händerna mot hans breda bröst. "Snälla Kalle." Det blev alldeles tyst. Den store mannen rodnade en smula men han tog inte blicken från Anna-Leenas mörka ögon. Sakta grep han med sin stora labb om hennes lilla, mjuka hand. Hans röst var en smula hes när han sade: "Jag har nog druckit tillräckligt för i kväll." De slog sig ner bredvid varandra. Han lade varsamt armen om hennes axlar och hon lutade lutade sig mot honom så att hennes mörka hår kittlade honom i näsan.

Filosofen ansträngde sig för att kontrollera sitt ansikte. "Här har jag lingonsaft som vi kan blanda med vodka," sade han. "I så fall dricker vi lingonsaft utan vodka," svarade den fylliga damen bestämt. "Jag förstår inte varför du, som är så förskräckligt klok och förnuftig dricker så mycket alkohol," fortsatte hon ogillande. "Du vet ju t ex att alkoholen dödar hjärnceller. Som filosof behöver du väl alla celler du kan få." Filosofen hällde upp lingonsaft i deras vinglas. "Du har fullkomligt rätt. I själva verket dricker jag mycket sällan större mängder alkohol. På sin höjd tar jag ett glas vin eller en flaska öl till maten." Han höjde sitt glas: "Skål på er kära vänner." Anna-Leena reste sig och höjde sitt glas men i stället för att dricka började hon sjunga "Ju mer vi är tillsammans, tillsammans. . ."

Samtidigt öppnades dörren och Charles och Maria kom in, hand i hand och brett

leende. De stämde genast in i sången. När alla slagit sig ner sade Kalle ljudligt: "Jag såg nog att ni kysstes bakom buskarna." Charles tittade generat ner i bordet men Maria sträckte stolt på nacken. "Det är väl inte förbjudet att kyssas på den här ön, hoppas jag." "Absolut inte. Tvärtom," svarade Filosofen. "Vad menar du med tvärtom?" mullrade Kalle och tittade på Anna-Leena. Filosofen bara log. "Har ni börjat dricka vodka och lingonsaft," utbrast Maria, "då skall Charles och jag också ha." Anna-Leena tänkte säga något men tystnade när hon såg Filosofens illmariga blinkning. De båda ungdomarna blandade varsin ordentlig drink åt sig. "Nu sjunger vi någonting av Evert Taube," föreslog Maria.

9. DEN VETENSKAPLIGA VÄRLDSBILDEN

Sångerna avlöste varandra. Den fuktiga nattkylan smög sig fram runt huset, men de tre oljelamporna höll luften varm och torr inne på glasverandan. Ett och annat nattfly störtade, likt Ikaros, med brinnande vingar in i elden, men de noterades inte av de sjungande människorna. Ingen hade en tanke på att levande varelser hela tiden dog runtomkring dem. Innehållet i glaset minskade men ingen verkade intresserad av påfyllning. Den store mannen satt med armen runt Anna-Leenas midja. Hennes lilla hand vilade lätt på hans stora labb. Maria fnissade åt det mesta men Charles tittade ibland fundersamt på den magre mannen vid bordsändan.

"Vet ni vad!" utropade Anna-Leena och tittade på sitt lilla armbandsur. "Klockan är faktiskt över två." "Då dröjer det inte länge innan solen går upp, mullrade mannen vid hennes sida glatt, "det är onödigt att vi alls går och lägger oss. Nu tycker jag att var och en

skall berätta sin roligaste vits." Han drack litet lingonsaft, grimaserade illa, och fortsatte: "Jag kan börja. Det var en kille som var ute på promenad längs en sjöstrand en varm sommardag - som i dag alltså - med sin hund, som hette Stumpen. Det var, som sagt, varmt och killen längtade efter ett svalkande dopp. Eftersom det inte syntes folk någonstans i närheten slängde han av sig kläderna och hoppade, spritt naken, i plurret..."

Charles tog ett djupt andetag, som om han tänkte dyka på djupt vatten, tömde sitt glas och vände sig sedan mot Filosofen med beslutsam min: "Jag erkänner att jag är ung och inte vet så mycket om vetensch... schap," han rynkade irriterat pannan och försökte koncentrera sig. Maria fnissade. "Men jag hänvisch... hänvisar till experter som grundligt studerat vetenskapen. De måste ju veta vad de talar om."

"Vilka experter, Charles?" frågade Maria med överdriven tydlighet. "Jag tänker på *Thomas Kuhn*, den kanske mest berömda vetenskapsfilosofen under detta århundrade. Enligt vad jag har läst i alla fall. Han skrev en mycket berömd bok. . som heter schtruk. . struk." "*The Structure of Scientific Revolutions*. Den första upplagan kom ut 1962," inföll Filosofen.

"När killen kom upp ur vattnet," fortsatte Kalle med högre röst, "så kunde han inte hitta sina kläder. Någon hade helt fräckt snott dem medan han njöt av sitt uppfriskande dopp. Men inte nog med det, också hunden, Stumpen alltså, var borta. Han började ropa: "Stumpen, kom hit!" samtidigt som han sökte någonting som han nödortfikt kunde skylla sig med..."

"Har du läst den?" frågade Maria, som totalt ignorerade Kalles berättelse. "Javisst. Jag köpte boken i början av 70-talet och den har stått i min bokhylla sedan dess. Jag har många gånger föreläst och skrivit om den. Ingen annan bok i vetenskapsfilosofi har, under 1900-talet, väckt så häftig debatt och så heta känslor. Den har översatts till 25 språk och sålts i många miljoner exemplar."

"Det enda killen hittade," fortsatte Kalle med trumpen min vänd mot Anna-Leena, "var en tom konservburk. Bättre än ingenting, tänkte han, och satte burken framför snoppen. Just då dök det upp en dam som blev stående och stirrade på honom. Killen blev förstas generad och frågade nervöst: "Har du sett Stumpen?" "Jovars, många gånger," svarade damen med road min, "men aldrig på burk."

"Jag erkänner att jag inte läst boken," fortsatte Charles, som inte alls lyssnat på den kraftige mannen, "men jag har läst mycket om den och om vad Kuhn påstår." "Och vad påstår han?" frågade Maria nyfiket. "Låt mig först säga några ord om vem Thomas Kuhn är, eller snarare var, eftersom han dog 1996 vid 73 års ålder," inföll den äldre mannen. "Han var amerikan. Han studerade fysik under 50-talet men blev allt mer intresserad av vetenskapshistoria och -filosofi. Under 50-talet fick han vissa idéer, som faktiskt inte var så originella som många tror för det fanns flera andra som hade framfört liknande tankar t ex Wittgenstein, Toulmin, Hanson, Polanyi och förmodligen andra som jag inte känner till."

"Tänker du börja föreläsa för oss," klagade Kalle. "Jag ger blanka fan i dina vetenskapsfilosofer. Inte börjar jag heller berätta om mitt jobb, eller vill ni veta hur man bygger en gjutform, hur man armerar och hur man blandar betong eller. . ." "Snälla Kalle," avbröt Anna-Leena och kramade hans hand, "jag vill höra vad Filosofen har att säga." "Då så," muttrade han och flyttade sin hand litet högre uppåt, "men då måste jag ta mig en öl för att orka

höra på era intellektuella fjantigheter." Muttrande öppnade han en ölflaska och hällde upp åt sig.

"Stackars Kalle. Du har hamnat i dåligt sällskap," skrattade Filosofen. "Jag skulle inte ha något emot att diskutera byggande med dig." "Jag har nog sett dina byggnader," brummade den store mannen, och ärligt sagt är dina kvali... vad heter det... kvalifikationer som timmerkarl ungenfär lika stora som mina som filosof. Det där utedasset t ex," han pekade mot en byggnad bakom några tallar en bit bort, "maken till snett och vint hus har jag aldrig sett. Inte en rak linje i hela byggnaden." "Synd att jag inte kände dig när jag började bygga här." Filosofen tittade beklagande på den kraftige mannen. "Men på den tiden gick du förstås ännu i grundskolan." "Du skulle berätta om Thomas Kuhn," inflikade Maria otåligt, "jag är inte ett dugg intresserad av hur man gör en gjutform, armerar eller bygger en utetupp."

"Vad är det för speciellt med denne Thomas Kuhn?" frågade Anna-Leena. "Varför drog du in honom i diskussionen Charles?" "Jag har som sagt inte läsch...förlåt...läst något av honom," började den unge mannen, "men jag tror att jag ändå har en ganska bra bild, eller snarare uppfattning, om vad han menar." Han sneglade mot mannen vid bordsändan med ett ansträngt leende. "Filosofen kommer antagligen att platta till mig igen, men så här har jag förstått saken."

Han harklade sig och grep efter vodkafaskan, men Maria lade handen på hans arm. "Jag tror att du börjar bli beruschad," fnissade hon, "men Filososen verkar nästan spik nyter..."hon lade handen för munnen och rapade ljudligt, "förlåt, nykter menar jag. Om du dricker mera så slopar han golvet med dig." Han gav henne en stadig blick och fortsatte: "På den tiden hade en riktning som kallas *positivism* länge varit rådande inom kunskapsfilosofin." Han pekade med ett något ostadigt finger på den skäggige mannen. "Vår käre vän och obarmhärtige kritiker här är ett mycket hårdhudat exemplar av positivist."

"Det går jag inte med på," invände den utpekade allvarligt. "Ordet positivist används i många betydelser. Inom filosofin menar man vanligen en person som menar att endast det som man kan uppleva med sina sinnen existerar. I den meningen är jag inte positivist. Man kan t ex inte uppleva molekyler och atomer med sina sinnen, men jag tror ändå att de existerar. Jag är därför inte positivist utan *kritisk realist*. Enligt den kritiska realismen finns det en värld bortom det som vi ser med våra sinnen. Det som vi ser kan, enligt den kritiska realismen, förklaras genom entiteter som vi inte ser. Vi kan t ex inte se alfa-, beta- och gammastrålning men dessa förklarar saker som vi kan se t ex vissa sjukdomar, röntgenbilder och mycket annat. Thomas Kuhn var de facto betydligt mera positivist än jag."

Den mörkhårige mannen slog uppgivet ut med armarna. "Okej, okej! Fortsätt du då. Du vet ju ändå alltid bäst." Den tilltalade ryckte på axlarna och fortsatte: "Sedan 1700-talet har positivismen och realismen varit de två huvudsakliga teorierna om vilken vetenskapens målsättning är. Enligt positivisterna skall forskningen söka lagbundenheter mellan observer- och helst mätbara storheter. Enligt realismen skall vetenskapen försöka *förklara* den observerbara världen genom att bygga upp teorier om en *underliggande djupstruktur*, som vi inte kan se, höra, känna, lukta eller smaka."

"Vid sekelskiftet fanns det en mycket berömd fysiker, matematiker och filosof i Wien som hette *Ernst Mach*. Vid den tiden debatterade man mycket huruvida atomerna var verkliga eller endast användbara teoretiska påhitt. Mach förnekade energiskt atomernas realitet.

Man kan ju inte se, smaka eller känna dem menade han, och därför är det meningslöst att säga att de existerar. Han menade att de som tror att atomerna är lika verkliga som t ex sandkorn inför religion, dvs tro och metafysik i vetenskapen. Det fanns många andra, främst tyska forskare, som hade samma åsikt. Ända till sin död år 1916 höll Mach envist fast vid att atomerna enbart var - visserligen användbara - men dock helt teoretiska påhitt."

"Mach och de andra positivisterna fick stort inflytande, speciellt i den tyskspråkiga världen. Den unge *Albert Einstein* hörde till dem som tog starka intryck av positivismen. Han övergav den dock senare och blev övertygad om att atomerna är verkliga. Han blev alltså realist. På 1930-talet fanns det en inflytelserik positivistisk riktning med centrum i Wien som kom att gå under benämningen *Den logiska empirismen*. Fortfarande finns det gott om positivist. Den berömda, svårt handikappade engelska fysikern *Stephen Hawking* säger sig i en av sina böcker vara positivist."

"Vad har allt det här med Thomas Kuhn att göra, och varför tog Charles upp denne Kuhn?" Anna-Leena knackade otåligt med gaffeln i bordet.

"Sorry," svarade Filosofen, "jag har en tendens att komma in på sidospår därför att jag vill förklara allting. Det här är verkligt svåra saker. Det vet jag av lång erfarenhet." "Men vi har inte hela natten på oss," mullrade Kalle, "vi skall berätta vitsar också." "Varför låter du inte Charles berätta i stället," insisterade Maria och kramade den unge mannens hand. "Du tycks tro att du måste gå igenom hela vetenskapens historia innan du kommer till punkt."

Med en tacksam blick på den rödhåriga kvinnan började Charles förklara: "Anledningen till att jag tog upp denne Kuhn är mycket enkel. Jag har hela kvällen försökt få Filosofen att fråga sin fundamentalistiska syn på vetenskapen, han må sedan kalla den kritisk realism eller vad som helst. I sin revolutionerande bok *bevisar Kuhn att den gamla tron, dvs att vetenskapen leder fram till den absoluta och objektiva sanningen om hur vår värld ser ut och fungerar, helt enkelt är felaktig*. Han går igenom ett stort antal exempel från vetenskapens, främst fysikens, astronomins och kemins historia och visar att dessa ingalunda var upptäckter som adderades till varandra och sålunda var bidrag till en slutlig, sann och objektiv vetenskaplig världsbild."

"Den där gubben måste ha varit stendum," avbröt Kalle stridslystet, "en dålig vits, kunde man säga. Till och med jag, som bara är en vanlig byggnadsarbetare, begriper att vetenskapen, speciellt de vetenskaper du nyss nämnde, ger den objektiva sanningen om världen. Filosofen har ju förresten nyss gett ett antal exempel på vetenskapliga förklaringar som, utan tvekan, är objektivt sanna. Är det inte på tiden att vi avslutar den här löjliga diskussionen nu?" Han tittade uppförande på sina vänner, men till hans besvikelse skakade alla, utom Filosofen, på huvudet.

Charles lutade sig fram över bordet mot Kalle. "Tänk dig t ex människorna på 1400-talet. Vare sig vi tänker på en arbetare eller professor så skulle han ha sagt att det är objektivt sant och helt säkert att jorden är orörlig i universums centrum. Utgående från den tidens kunskaper och logik var detta faktiskt den s k objektiva sanningen. Man hade mycket goda skäl att tro att jorden är orörlig och inga skäl att tro något annat. Kuhn lanserade termen *paradigm* som en benämning på tänkesätten, logiken inom ett visst område, t ex astronomin, under en viss tidsperiod, t ex medeltiden." "En term som för övrigt har missförstått och missbrukats otroligt mycket," inflikade Filosofen torrt.

Den unge mannen ignorerade avbrottet och fortsatte: "På 1500-talet framförde *Nikolaus Kopernikus* sin nya och revolutionerande teori att jorden är en planet bland de övriga som rör sig i cirkel runt solen, ett varv på ett år, samtidigt som den roterar ett varv runt sin egen axel varje dygn. Denna teori blev, enligt Kuhn kärnan i ett nytt paradigm inom astronomin. Det dröjde visserligen länge, nästan hundra år, innan det nya paradigmet blev allmänt erkänt. Den tid när ett gammalt paradigm alltmer blir kritiserat och nya lanseras kallar Kuhn en *vetenskaplig revolution*. En politisk revolution innebär, som ni vet, att den gamla samhällsstrukturen inte mera fungerar och därför bryter samman och ersätts av något nytt. En vetenskaplig revolution innebär, enligt Kuhn, att ett gammalt sätt att tänka och forska inte längre fungerar utan bryter samman och ersätts av något nytt som fungerar bättre."

"Medeltidens människor hade helt enkelt fel," invände Kalle och viftade med sin högra labb. "Vi har otaliga bevis för att jorden faktiskt roterar, både runt sin axel och runt solen. De misstog sig och vi har rätt. Så enkelt är det. Det behövs inga filosofiska spetsfundigheter." Den stora labben smälde i bordet så glaset hoppade.

Men Charles skakade avvisande på huvudet. "Det finns ingen objektiv sanning enligt Kuhn och då kan man inte heller närma sig den och ännu mindre uppnå den." "Var vi där nu igen," suckade Maria. "Har du redan glömt att man motsäger sig själv om man påstår att det är sant att det inte finns någon sanning." "Det är i alla fall vad Kuhn påstår, och inte bara påstår utan vad han har bevisat," envisades den unge mannen.

"Det är sant att Kuhn förnekar begreppet objektiv sanning," instämde Filosofen. I ett postscript skrivet 1969 säger han att det är en illusion att tro att en teori skulle kunna överensstämma med naturen. De enda sanningar som finns är *relativa till ett paradigm*. I det gamla astronomiska paradigmet var det sant, i relativ mening, att jorden står stilla. I Kopernikus paradigm är det, i relativ mening falskt. På ett ställe i boken skriver Kuhn att människor som tror på olika paradigmer i någon mening, som han inte närmare kan förklara, lever i olika världar."

"Fullkomligt idiotiskt," fnös den kraftige mannen ljudligt. "Som jag redan sade: De hade helt enkelt fel och vi har rätt. Om de hade känt till de bevis vi känner i dag skulle också de ha insett att jorden rör sig." "Men det är just det som är poängen," fräste Charles. "Med utgångspunkt i de kunskaper och den logik, som då gällde, kunde de inte ha dragit några andra slutsatser. Alltså var det *sant för dem*. Med sanning kan man bara mena *det som kan bevisas vid en viss tidpunkt* utgående från den tidens förutsättningar."

Anna-Leena som med slutna ögon suttit lutad mot Kalle ingrep nu i samtalet. "Vi har ju redan behandlat begreppet sanning," sade hon med trött röst. "Sanning är inte vad någon tror eller ens vad någon kan bevisa vid någon viss tid utan överensstämmelse med verkligheten. Och det överensstämde garanterat inte med verkligheten att jorden var platt på medeltiden, eller att den stod stilla i universums centrum. Allra minst stämde det att solen varje dygn roterade ett varv runt jorden med helt vansinnig fart."

Men Charles skakade på huvudet. "Det är så som vi ser på saken. Men då tänker vi inom ramen för det paradigm som vi uppfostrats och skolats i. Att tala om sanning som blott och bart överensstämmelse med verkligheten är meningslöst. Man måste ha en metod med vars hjälp man avgör sanningen. Och metoderna varierar..." "Du börjar alltmer låta som en tvättakta

positivist," avbröt Filosofen med road min, "men låt oss lämna denna tvistefråga - vi lär knappast kunna övertyga Charles om att det faktiskt finns objektiva sanningar - och och i stället närmare granska själva paradigmbegreppet."

"Jag skall beskriva några exempel på paradigm - enligt Kuhn förstås, inte enligt min åsikt - för att ge er ett hum om vad denna debatt handlar om." Den skäggige mannen lutade sig bakåt och knäppte händerna över bröstet. Uppe i taket observerade han en stor spindel som hängde i en tråd ovanför Maria. "Inom mekaniken, dvs läran eller teorin om kroppars rörelser, finns det enligt Kuhn tre paradigm, Aristoteles, Newtons och Einsteins."

Trots Kalles ljudliga stönanden började Filosofen förklara. "Aristoteles, som levde för mer än 2300 år sedan, är den förste som skapar en teori vars syfte är att förklara de olika slags rörelser vi ser omkring oss. För att vara ett första försök är detta en beundransvärt klar, redig och användbar teori. Det finns, menar han, två helt olika typer av rörelse *naturlig rörelse* och *påtvungad rörelse*. Den naturliga rörelsen är alltid i riktning mot kroppens naturliga ort. Det är, enligt Aristoteles, en naturlag att varje kropp har en inneboende strävan mot sin naturliga ort. Hur får vi reda på en kropps naturliga ort? Jo vi låter helt enkelt kroppen röra sig fritt."

Med en dramatisk gest lufte han upp gaffeln över bordet. "Nu skall vi undersöka vart en metall strävar." Han släppte gaffeln som naturligtvis föll ned på bordet med en skräll. Eftersom han var något ostadig på handen råkade den dessutom landa i salladsskålen. "Aha, metallernas naturliga ort är jorden. I själva verket är det så att alla tunga kroppar strävar mot jordens centrum. Aristoteles framförde för övrigt flera bevis för att jorden är rund. Men titta i stället t ex på lund, värme och rök. Vart strävar de? Uppåt naturligtvis. Deras naturliga ort är de övre luftlagren."

"Men antag nu att jag kastar iväg kniven." Raskt tog han upp kniven ur salladsskålen, slickade av den och höjde armen. "Nej, låt bli det där," ropade Anna-Leena i det hon avvärjande höjde händerna. "Du behöver inte demonstrera Aristoteles mekanik så där konkret." Brett leende fortsatte den skäggige mannen att förklara. "Om jag kastar kniven så tvingar jag på den en onaturlig rörelse. Den rör sig i en båge innan den slutligen faller i marken. Här kommer vi in på en annan av Aristoteles lagar: en påtvungad rörelse existerar endast så länge det finns någonting som tvingar kroppen att röra sig. Tänk t ex på löv som virvlar i vinden. Deras naturliga ort är jordens centrum, men luften tvingar dem att röra sig på alla möjliga sätt. Eller tänk på moln. Blåsten tvingar dem att röra sig vågrätt. En vagn rör sig endast så länge någon skjuter på eller drar. Om en fågel upphör att slå med vingarna så ramlar den ner."

"Vänta litet nu," insköt Maria ivrigt. "Din hand tvingar kniven att röra sig men vad är det som tvingar den efter att du kastat iväg den. Den ramlar inte rakt ner utan flyger iväg en lång sträcka." "Detta var ett stort problem för Aristoteles och hans efterföljare under medeltiden. I själva verket grubblade man i århundraden över problemet." Filosofen log uppskattande mot den unga kvinnan. "Knivens rörelse är onaturlig. Därför måste det, enligt den lag jag nyss nämnde, hela tiden finnas någonting som liksom skjuter på den. Men vad? Vi ser ju ingenting annat än att kniven beskriver en bana genom luften."

"Aristoteles lösning av problemet är svag. Det insåg han själv. Det inser man oberoende av vilket paradigm man använder. Han menade att det flygande föremålet tränger

undan luft som på något sätt sedan trycker på bakifrån. Men denna förklaring är lätt att motbevisa - eller hur?" Han tystnade och tittade frågande på sina trötta vänner. När ingen sade något fortsatte han. "Tänk er t ex att ni skjuter iväg en pil. Den flyger en mycket lång sträcka innan den träffar marken. Men hur skulle luften kunna skjuta på pilen bakifrån när där inte finns någon yta som den kan trycka på?"

Maria nickade att hon förstått och sade sedan. "Hur förklarar Aristoteles att månen inte ramlar ner i skallen på oss?" "Bra fråga," svarade Filosofen. "Det måste, enligt Aristoteles mekanik, finnas någonting som hela tiden skjuter på månen och får den att vandra runt jorden. Han antog att månen är fäst på en väldig, genomskinlig sfär som omger hela jorden och som för månen med sig när den roterar. Föreställ er t ex en fotboll av glas, inne i den en tennisboll, som motsvarar jorden och en bordtennisboll fastlimmad på glasbollen så har ni en konkret modell för Aristoteles teori."

"Men då skjuter han bara grundproblemet framför sig," inföll den rödhåriga damen snabbt. "Vad är det som får den genomskinliga sfären att röra sig?" "Du är snabb att finna brister i ett argument," log Filosofen uppskattande. "Aristoteles menade att månens sfär, på ett ganska invecklat sätt är kopplad till ytterligare en sfär, som driver den. Denna nya sfär i sin tur är kopplad till..." "Hur många sfärer finns det egentligen?" "Enligt Aristoteles teori för universum finns det drygt femtio..." "Femtio väldiga, genomskinliga sfärer!" utropade Maria förbluffad. "Varje planets rörelser förklaras genom att den är kopplad till en grupp med sfärer. Alla dessa drygt femtio sfärer är sedan kopplade till varandra på ett sådant sätt att när man rör den yttersta sfären, som för övrigt bär de omkring femtusen för blotta ögat synliga s k fixstjärnorna, så rörs alla de andra sfärerna och följaktligen alla planeterna, solen och månen."

"Och vad är det som får den yttersta sfären att röra sig?" "Det kan du väl gissa," flinade den äldre mannen. "Gud?" "Vad annat? När man inte kan hitta på några naturliga förklaringar så tar man till det övernaturliga. Men till Aristoteles försvar vill jag säga att detta är den enda teori där han känner sig tvungen att ta in en gud för att lösa sitt problem." "En verkligt primitiv teori," fnös Kalle föraktfullt. "Säg inte det," protesterade Filosofen. "Denna teori var den bästa förklaring av det som vi observerar på himlavalvet som astronomerna kunde prestera på nästan 2000 år."

"Så nu känner vi alltså Aristoteles paradigm inom mekaniken," sammanfattade Maria belåtet. "Den var inte svår." "Jag kallar detta en teori," förklarade Filosofen. "Denna teori ingår som en del i Aristoteles världsbild. Men det finns en stor mängd andra teorier i denna. Varje teori är avsedd att förklara någon företeelse i naturen, t ex jordbävningar, varför det regnar, varför havet är salt osv."

"Jag tycker inte alls att den här teorin, paradigmerna eller vad ni vill kalla den är obegriplig," invände Anna-Leena lamt. "Tvärtom. För mig som aldrig läst matte och fysik är den mycket lättare att begripa än Newtons och Einsteins teorier, som jag inte fattar ett smack av."

"I slutet av 1600-talet ersattes Aristoteles mekanik, efter ett par århundraden av forskning, debatt och grubblerier av Newtons. Vid den tiden hade man upptäckt värdet av den experimentella metoden inom forskningen. Den nya mekaniken baserade sig delvis på experiment, men liksom Aristoteles baserades den ändå i främsta hand på noggranna observationer och på en *myckenhet kreativ intuition*. Kuhn kallar denna förändring ett

paradigmskifte och en vetenskaplig revolution. Jag ser det mera som en gradvis förändring där man steg för steg genom den senmedeltida impetusforskningen, genom Kopernikus, Tycho Brahes, Galileos, Keplers och förstås Newtons forskning arbetade sig fram till en ny världsbild."

Han gjorde en paus och strök fundersamt sitt grånande skägg. "Här kom jag att tänka på ett experiment som jag gjorde med min son som då var ca sex år gammal. Experimentet illustrerar en viktig skillnad mellan den äldre och nyare synen på mekaniken..." "Har du experimenterat med dina egna barn!" utbrast den mörkhåriga damen ogillande. "Såna är vetenskapsmännen," fnissade Maria. "De offerar allt för forskningen."

"Såja, lugna er," skrottade Filosofen. "Det enda jag gjorde var att jag tog en stor sten i ena handen och en liten i den andra. Sedan frågade jag min son vilken sten han tror först når marken om jag släpper dem samtidigt. Vad tror ni han svarade?" "Att den stora stenen når marken först så klart. Det skulle jag svara. En tyngre kropp måste ju falla snabbare än en lättare. Det inser man med sunt förnuft." "Du resonerar precis som Aristoteles och som min son. Sunt förnuft säger att ju större sten, desto tyngre är den och desto snabbare faller den."

"Men i själva verket faller de lika snabbt," inföll Charles. "Det lärde jag mig i fysiken i skolan. Galileo testade denna teori, eller lag, genom att fälla ner föremål, t ex en kanonkula och ett blyhagel, från det lutande tornet i Pisa - så berättar i alla fall en populär gammal legend - och han konstaterade att föremålen nådde marken samtidigt." "Jag ger fullständigt fan i hur de faller," muttrade Kalle och tittade dystert ner i sitt tomma öglglas.

"Charles har förstås rätt," fortsatte den skäggige mannen. "Det sunda förnuftet är inte alltid pålitligt. Fallhastigheten är helt oberoende av vad kroppen består av, vad den väger och hur stor den är." "Nej, stopp nu," invände Anna-Leena, "om du släpper en fjäder och en sten så har de minsann inte alla samma hastighet." "De gör de nog," svarade Charles innan den äldre mannen hann öppna munnen, "förutsatt att du släpper dem i ett lufttomt rum, t ex på månen. Enligt Newtons paradigm faller alla kroppar med samma hastighet i ett och samma gravitationsfält, förutsatt att de inte bromsas upp av någonting, t ex av luft eller vatten. På månen finns ingen luft som kan bromsa upp fallet. Därför faller en blyklump och en fjäder, hur märkligt det än kan låta, med samma hastighet på månen."

Anna-Leenas tvivlande min fick Filosofen att fortsätta. "Ett sådant experiment gjordes faktiskt under en månlandning - det var naturligtvis bara en illustration för tvpubliken, denna lag har länge stått över alla tvivel. Den är ytterligare ett exempel på en objektiv sanning." Han gav Charles en menande blick. "Jag råkade själv se hur en hammare och en fjäder långsamt föll ner på ytan i precis samma takt." "Men hur kunde Newton veta detta?" protesterade Anna-Leena. "Han kunde minsann inte göra några experiment i lufttomma rum." "Han gjorde en *generalisering* också kallad en *induktion* utgående från experiment som faktiskt utförts. Om ett blyhagel och en kanonkula faller lika snabbt så kan hastigheten inte vara beroende av vare sig tyngden eller storleken, menade han. Han ställde därför upp hypotesen att alla kroppar, också fjädrar och luftballonger, i ett vacuum faller med samma hastighet i ett och samma gravitationsfält. Fallhastigheten beror endast av gravitationsfältets styrka." Anna-Leena stirrade tvivlande på Filosofen. "Att en luftballong faller med samma hastighet som en sten på månen har jag svårt att tro." "Det stämmer nog," svarade Charles snabbt. "Det som gör att luftballongen flyger på jorden är att den innehåller helium som är lättare än luft. Den betar sig exakt enligt samma princip som t ex en kork som flyter på vattnet."

"Det här bevisar i alla fall entydigt att Aristoteles hade fel," konstaterade Kalle belåtet, "och därmed är det bevisat att Kuhns paradigmteori är felaktig." Charles gitte inte svara utan tittade endast surt på honom. "Hur förklarar Newton att en pil t ex flyger en lång sträcka innan den träffar marken?" frågade Maria.

"Newtons teori - eller paradigm om man så vill - är enklare än Aristoteles i så motto att han inte skiljer mellan naturlig och påtvingad rörelse. I stället hävdar han att all rörelse sker enligt vissa enkla lagar. En kropp kan, enligt Newton, mycket väl röra sig *även om det inte finns någonting som skuffar eller skjuter på den*. Detta var någonting alldeles nytt." "Det där förstår jag inte," invände Anna-Leena. "Det är klart att det måste finnas någonting som skjuter på. Annars stannar kroppen. Den kan väl inte röra sig av sig själv heller, eller skjuta på sig själv."

"Jodå, det kan den visst," inflikade Charles ivrigt. Filosofen fortsatte: "Detta var en ny och revolutionerande idé. Newtons första lag säger nämligen att varje kropp, som inte påverkas av någon kraft, antingen befinner sig i vila eller *rör sig med likformig hastighet*." "Hur kan den röra sig om det inte finns någon kraft som driver den. Det förstår jag inte." Den mörka damen tittade på Filosofen med konfunderad min.

Charles fortsatte att förklara. "Av denna lag följer att om vi skjuter iväg en pil och om pilen efter det inte påverkas av någon kraft, så rör den sig framåt i rät linje *i det oändliga*." Han avbröts av Maria. "Ute i tomma rymden finns ingenting som bromsar. Om vi befinner oss ombord på ett rymdskepp och kastar ut en sten så fortsätter den alltså med samma hastighet, alltså med likformig hastighet, i det oändliga?" "Det stämmer precis," svarade Filosofen. I själva verket har forskarna redan kastat ut "stenar", dvs rymdsonder, som nu håller på att försvinna ut i det oändliga rymdhavet, den s k interstellära rymden, dvs rymden mellan stjärnorna. Exakt så som Newtons första lag säger kommer de att fortsätta att färdas med likformig hastighet i samma riktning tills de stöter på ett solsystem, slukas av ett svart hål, faller sönder eller universum går under."

"Hur kunde Newton veta detta?" undrade Anna-Leena vars ögonlock blev allt tyngre. "Han visste det inte och han kunde inte heller experimentellt bevisa det. Det var ett genialt antagande som han gjorde. Men det var ett rimligt antagande. Vad skulle t ex hända med månen om den inte längre påverkades av någon gravitation? Det enda rimliga var, menade han, att månen skulle fortsätta att röra sig med samma hastighet rakt fram. Det är jorden gravitation som håller den kvar i sin bana."

"Alltså har vi ytterligare ett bevis för att Newton hade rätt och Aristoteles fel," konstaterade Kalle med en illmarig blick på den unga mannen. "Ha! Där misstog du dig," utbrast denne triumferande. "Faktum är att Newtons paradigm ersattes av Einsteins i början av 1900-talet. Enligt Newton är rum och tid absoluta, men enligt Einstein relativa. En kropps massa är inte, som Newton menade, konstant utan beroende av hastigheten. Gravitationen är inte, som Newton menade, en kraft som är inneboende i varje massa utan en egenskap hos rumtiden." "Stämmer det?" frågade den kraftige mannen buttert med en blick på Filosofen. "Naturligtvis stämmer det!" fräste Charles. "Det vet väl alla."

Med en tung suck sammanfattade Maria: "Det är alltså sant att det finns eller har funnits tre olika paradigmer för mekaniken vid olika tider. Vad skall vi dra för slutsatser av

det? Spelar det någon roll för en vanlig amatörfilosof?" "Givetvis," svarade den unge mannen vid hennes sida bestämt. "Det visar att Kuhn har rätt. Det finns ingen objektiv sanning när det gäller kroppars rörelser. Det enda som finns är olika tankesystem, olika paradigmer, och dessa är som Kuhn uttryckte det *inkommensurabla*, dvs de kan inte jämföras med varandra för att de innehåller alldeles olika begrepp, lagar och tänkesätt. Det här betyder," fortsatte han med betoning på varje ord, " *att inte ens fysiken kan göra anspråk på att ge en objektivt sann beskrivning och förklaring av det som vi observerar.*"

När hans påstående endast möttes av trötta blickar fortsatte han: "Förstår ni nu att vetenskapen vid en viss tidpunkt består av ett antal mer eller mindre fristående paradigmer. Varje paradigm innehåller det som råkar vara "den vetenskapliga sanningen"- eller den objektiva sanningen om ni envisas med att använda det intetsägende ordet objektiv i detta sammanhang - vid just den tidpunkten. Paradigmerna är dock inkommensurabla med varandra. Därför kan vi inte säga att ett paradigm ligger närmare den objektiva sanningen, som för övrigt inte finns, än ett annat."

"Det där tror jag inte alls på," morrade Kalle. "Hur kan du säga paradigmerna är inkom... ojämförbara när vi just gjort en ganska noggrann jämförelse mellan Aristoteles och Newton? Vi har t ex konstaterat att Aristoteles inte kan förklara varför en pil flyger, vi vet att hans sfärer inte existerar, vi vet att en tung kropp inte faller snabbare än en lätt..." Charles suckade endast uppgivet och tittade ner i sitt tomma glas.

"Eftersom ni tycks vara lika fascinerade av detta ämne som jag," började Filosofen ironiskt, "så skall jag berätta litet om hur Thomas Kuhns teori - eller paradigm om ni vill använda det ordet - togs emot i intellektuella kretsar på 60-talet. De etablerade forskarna, och speciellt naturvetarna, var i allmänhet negativa. De kände inte igen sin forskning i Kuhns beskrivning. Men det fanns också många, speciellt inom filosofin, samhällsforskningen och -föga överraskande - pseudovetenskaper som parapsykologi, alternativ medicin, ufologi, astrologi osv som tog till sig hans idéer med största förtjusning. Jag har läst åtskilliga böcker där författaren helt framtida konstaterar att nu har vi äntligen fått höra sanningen om vetenskapen. Många, speciellt inom pseudovetenskaperna missförstod honom totalt och trodde att han kritiserade den etablerade vetenskapen. Kuhn själv beklagade att han så ofta blev missförstådd."

"Många av Kuhns beundrare menade att han inte gick tillräckligt långt i sin relativisering av vetenskapen. Den mest berömda av dessa var en österrikisk filosof, senare professor i USA, vid namn *Paul Feyerabend*. År 1975 publicerade han en bok, *Against Method*, som väckte mycket stor uppmärksamhet. I den påstår han att det inte finns någon vetenskaplig metod. *Anything goes* menar han. Inte heller finns det någon objektiv sanning och den vetenskapliga världsbilden är endast en myt bland andra myter. Vidare menar han att det är fel att tvinga barnen att läsa fysik, astronomi, kemi, biologi osv i skolan. I stället bör föräldrarna få bestämma vad deras barn skall lära sig. Om de vill t ex att barnen skall lära sig skapelseberättelsen, magi eller sagor och legender så bör detta ordnas. Alla bör ha samma rätt att få sin röst hörd därför att ingen har någon rationell grund att tro att den känner sanningen om världen bättre än någon annan."

Plötsligt reste sig Kalle med buller och bång. "Det var det mest idiotiska jag hört," muttrade han samtidigt som han öppnade dörren och försvann ut i natten. En kall vindpust svepte in över verandan och fick Anna-Leena att huttra. Hon tittade oroligt efter

honom, men vände sig sedan mot Charles. "Sant är sant, och falskt är falskt. Det är klart att man *trodde* på andra uppfattningar förr i världen. Det är också klart att man ibland hade förnuftiga skäl till detta. Men att alla tror en sak eller att man har förnuftiga skäl att tro den är inte detsamma som att den är sann. Det kan t ex finnas mycket förnuftiga skäl att tro att A mördade B utan att det för den skull behöver vara sant. Jag har alltså samma uppfattning som Kalle. T ex Guds, dvs Jahves existens, är inte sann i en troendes paradigm och falsk i en ateists. Hans existens är helt enkelt objektivt sann och det kommer alla, förr eller senare..."

Hon tystnade och lyssnade. Också de övriga lyssnade. Utifrån hördes en basröst som högljutt men melodiskt sjöng

"Jag har gått här förr, men jag märkte då inget särskilt med de stenar som jag pissar på, men nu står vart hus, snett och vint och fullt ty jag är ju i Filosofens kvarter."

"Kan du inte se någon sanning alls i Kuhns syn på vetenskapen?" frågade Charles bryskt. Filosofen skakade på huvudet. "Hans idéer verkar djupsinniga bara så länge de är så vaga och diffusa att de kan tolkas litet hur som helst och så länge man inte studerar hans exempel i detalj. Men om hans tankar preciseras, vilket han själv senare försökt sig på, så blir de antingen triviala eller uppenbart falska."

Dörren öppnades och Kalle klampade in på verandan. "Det är en mycket vacker natt. Man ser t o m några stjärnor på himlen. Skall vi gå ut på en liten nattpromenad Anna-Leena?" "Vi kunde gå och sätta oss på utsiktsberget en stund," föreslog Filosofen. "Kanske borde vi kyla ner oss efter våra heta debatter."

Charles reste sig upp och skakade ilsket på huvudet. "Jag förstår mig inte på dig." Hans röst var hög och gäll. "Hur kan du kalla dig filosof när du tycks ha tvärsäkra svar på alla frågor. De flesta moderna vetenskapsfilosofer, sådana som Thomas Kuhn, Karl Popper, Paul Feyerabend och många fler, betonar att vi aldrig kan veta något med säkerhet. De säger att teorierna är gissningar som alltid kan visa sig felaktiga. De påpekar att våra observationer är teoriimpregnerade, att det inte finns några hårda fakta, att den objektiva sanningen är en illusion."

"Men du," han pekade på Filosofen med ett darrande finger, "du påstår helt lugnt att vetenskapen ger oss den objektiva sanningen om världen, att den vetenskapliga världsbilden är säker och orubblig." Maria försökte oroligt lugna honom, men han fortsatte med flämtande stötvisa andetag. "Du ironiserar över religionerna, du avfärdar vår odödliga själ som en absurditet. Du gör dig löjlig över reinkarnationen. Du vägrar att tro att det ens ligger ett korn av sanning i berättelserna om UFO:n eller i astrologin... Du... du är den mest konservativa, halstarriga och envisa person jag träffat... du... skulle verkligen förtjäna en smäll på truten."

Den magre mannen åhörde ordströmmen med ett oberört småleende, som ytterligare retade den unge mannen. "Charles jag är beredd att lyssna på dig och diskutera med dig hur länge som helst. Men är du beredd att lyssna och diskutera med mig? Eller vill du hellre få utlopp för din aggressivitet? Du måste bestämma dig för vad du vill. Är du ute efter att få dina egna åsikter bekräftade eller är du beredd att föra en öppen och ärlig debatt." Utan ett ord och med dyster min satte sig den unge mannen ner. Det blev en generad tystnad.

Med händerna knäppta över bröstet lutade sig Filosofen bakåt. "Är du beredd att diskutera med mig ännu några minuter Charles, så vi får utreda dethär. Svåra frågor kräver, tid, tålmod och ett öppet sinne – åt alla håll, inte bara åt det postmodernistiska." Den tilltalade stirrade tjurigt ner i bordet. "Okej," svarade han med grötig röst. Sen tittade han upp. "Du är alltid så förbannat överlägsen. Som du skulle vara... ja den allvetande hjälten i en dålig roman. Titta på honom nu. Där sitter han, lugn som en filbunke, fast jag just gett honom världens utskällning." "Vad tycker du jag borde göra?" "Du kunde åtminstone visa en liten smula ödmjukhet."

"Jag är nog betydligt ödmjukare än du min unge vän." Charles stirrade på honom som om han inte trodde sina öron. "Du ödmjuk! Tillåt mig skratta." Det fanns en aning av irritation i den äldre mannens stämma när han sade: "Du lyssnar inte särskilt väl på vad jag säger. Jag har sagt många gånger att ni inte skall tro på mig, att ni skall tänka själva, att ni endast skall lita till er själva. Jag har betonat att jag alltid är beredd att ändra åsikt inför goda argument och bevis. Jag är alltid öppen för argument. Jag är aldrig beredd att vända kappan efter den intellektuella vind som blåser, vare sig den blåser från vänster eller höger. Jag är aldrig beredd att följa den färg som är på modet vare sig den är svart, röd, blå eller grön. Jag har ständigt betonat att jag, liksom varje förnuftig människa, baserar mitt tänkande på logiken."

"Men du har aldrig närmare utrett vad du menar med logik," inflikade Maria. "Det är sant. Det skulle emellertid bli mycket tråkigt för er att lyssna till en lång utläggning om logik. Ni vet säkert alla, åtminstone i stort sett, vad jag menar. Vi har ju använt logik hela kvällen och jag har inte märkt att ni skulle ha haft några svårigheter på den punkten. Naturligtvis kan vi börja diskutera vad logik är om ni vill, men jag skulle i stället vilja fråga Charles om han är beredd att vara lika ödmjuk som jag."

Den unge mannen fick allas blickar på sig. "Naturligtvis är jag mycket ödmjuk. Jag respekterar alla övertygelser och alla kulturer." "Respekterar du Anna-Leena och mig också?" Han skruvade oroligt på sig. "Ni har fel," mumlade han efter en stund. "Jag kan inte respektera människor som inte kan inse att deras åsikter bara är en tro bland andra."

Filosofen försökte låta bli att le. "Är du helt övertygad om att du själv har rätt?" Charles såg sig oroligt omkring. "Nej, det är klart att också jag kan ha fel." "Då kan du missta dig i din tro att det inte finns några säkra sanningar, dvs du erkänner att det är möjligt om än inte säkert att vetenskapen kan ge oss säker kunskap?" Efter lång tvekan mumlade han: "Ja." "Tack skall du ha. Det vara bara det jag ville veta."

Med en stor gäspning sträckte den mörka kvinnan upp båda armarna i luften och sade: "Det har varit en mycket intressant och givande kväll, eller snarare natt, men nu är jag verkligen trött. Skall vi inte avsluta och försöka få litet sömn. Det blir säkert..."

Hon avbröts av Marias genomträngande skrik: "Iiiii!!!" "Vad är det?" Charles rusade upp och tittade bestört på henne. "Någonting kryper på mig, där!" skrek hon och pekade på den vita blusens krage. "Det är en korsspindel," konstaterade Filosofen lugnt med fackmannamässig min, "ett ovanligt stort och präktigt exemplar." "Ta bort den, ta bort den!" Hon vände sig häftigt mot Charles. "Jag hatar spindlar!" Men hennes rörelse var så häftig att hans utsträckta hand puffade ner spindeln i halsöppningen."

Den unga damen skrek, högt och gällt. Charles tittade nervöst ner i halsöppningen. Kalle började skratta och Anna-Leena knuffade honom ogillande i sidan. "Ta bort den," flämtade Maria. "Jag ser den inte." "Vänta, här är en ficklampa. Jag skall lysa." Filosofen ställde sig tjänstvilligt bakom Maria och lyste ner i blusens uringning. "Iiiii... den är nere på mitt högra bröst." "Det är säkert en hanspindel." Kalle frustade av skratt. "Jag ser ingenting," mumlade Charles olyckligt och öppnade nervöst de två översta knapparna i blusen. "Då måste du vara blind!" vrålade Kalle och gungade av och an på stolen. "Där är den. Nere i behån." Rodnande stack han ner handen innanför blusen och fiskade upp spindeln. I samma ögonblick hördes ett våldsamt brak.

Kalles stol hade stulit och han låg på rygg på golvet med ett förbluffat uttryck. Filosofen började skratta och genast stämde de båda ungdomarna in. Charles och Maria fullkomligt vred sig av skratt. Anna-Leena rusade upp och föll på knä bredvid den store mannen. "Du gjorde dig väl inte illa?" Han tittade långt på henne. "Joo, det tror jag nog. Kan du känna efter om jag har någon bula i huvudet?"

Efter det att Charles kastat ut spindeln och Kalle rest sig upp blev det en melankolisk tystnad som bröts av Filosofen. "Jag kom just att tänka på en sak som ni kanske missförstått. När jag säger att vetenskapen ger objektiva resultat så menar jag absolut inte att jag litar på forskarna och deras strävan till objektivitet." Maria knäppte prudentligt de översta knapparna i blusen och sade: "Hur länge orkar du egentligen prata? Jag börjar också vara ganska trött. Det känns som om jag hade kall havregrynsgröt i huvudet. Kan vi inte sluta nu för i dag?" Charles såg förbryllad ut: "Jag vill höra vad Filosofen har att säga." Maria tittade sömnigt på den äldre kvinnan. "Skall vi låta karlarna fortsätta ensamma. De kommer antagligen att hålla på tills det blir ljus." Men den mörka damen skakade på huvudet. "Det här verkar intressant. Jag vill höra vad Filosofen har att säga - denna sista gång - men sedan får det vara nog." Maria suckade och vände sig mot den äldre mannen.

Med fingertopparna pressade mot varandra fortsatte Filosofen att prata. "De män och kvinnor som sysslar med vetenskap - i dagens värld är de säkert över en miljon - har alla de fel och brister som människor normalt har. Ibland undrar jag om de t o m har ännu fler brister än genomsnittsmänniskan. Det skulle inte förvåna mig om de oftare har ett upplåst ego. Vetenskaparna förekommer i alla tänkbara varianter, ateister, agnostiker, kristna, muslimer, hinduer, konfucianer, pacifisten, nazister, kommunister, anarkister, ligister och tapetklisters."

"Du tycks faktiskt vara ganska kritisk mot vetenskapsmännen," sade Anna-Leena förbluffad, "jag trodde de var dina hjältar." Maria fortsatte: "Jag tycker du talat ganska ringaktande om dina kolleger filosoferna också. Finns det överhuvudtaget någon som du beundrar?" "Nu får ni inte missförstå mig, " sade Filosofen allvarligt, "det är inte frågan om förakt eller ringaktning. Jag vill bara betona att *forskare och filosofer är vanliga människor med vanliga människors fel och brister*. De är absolut inga genier med överlägsen fattningsförmåga som vi vanliga dödliga bör dyrka i stum beundran."

"Det finns faktiskt en människa vi bör dyrka i stum beundran," förkunnade Anna-Leena med ett spefullt ögonkast mot Filosofen, "och ni vet alla vem det är." Han ignorerade hennes inpass och fortsatte: "När vetenskapare blir äldre och har sin mest kreativa period bakom sig blir de ofta filosofer, tyvärr vanligen dåliga filosofer. Detta tycks vara speciellt vanligt bland forskare som tidigt nått en viss berömmelse. Kanske stiger berömmelsen dem åt huvudet." "Ungefär som champagne då," fnissade Maria. "Kan du ge några

exempel?” frågade Charles?

Filosofen drog sig fundersamt i skägget. “Albert Einstein dillade något om att universum är ett deterministiskt, fyrdimensionellt system där det förflutna, nuet och framtiden bara är subjektiva illusioner. Niels Bohr framförde sin diffusa komplementaritetsprincip. Fred Hoyle har bl a hävdad att livet inte uppstått på jorden utan planterats här av kosmiska intelligensen. Han har också påstått att det kryllar av levande organismer ute i rymden i moln av stoft och gas.”

“Otroligt, otroligt,” skrockade Kalle som åter satt med armen runt Anna-Leenas midja. “Sedan har vi t ex Paul Davies som i ett par böcker menat att den säkraste vägen att finna Gud är genom kvantfysiken. Många forskare har fantiserat om tidsmaskiner, andra har menat att universum uppstått för att människan skall kunna uppstå. Man har spekulerat om att det kanske finns en oändlig mängd universa som ser helt olika ut.”

“Men jag tror att priset tas av fysikern Frank J Tipler. Han använder en massa vetenskaplig jargong och matematik för att bevisa att teologin är en gren av fysiken och att Gud är en slags superdator vid universums ändpunkt. Denna dator, som älskar människorna, använder den enorma energi som uppstått när universum kollapsar in i sig själv till att uppväcka alla människor till evigt liv i ett paradys.” Han blickade finurligt ut över sin andäktigt lyssnande publik. “Och nu kommer det bästa av allt. Vi kommer att få perfekta kroppar och vi kommer att paras ihop med en så vacker representant för det motsatta könet som det är logiskt möjligt.” “Ett slags uppståndelse med andra ord,” konstaterade Maria torrt, “men med vetenskapliga i stället för religiösa förtecken.”

“Vad heter boken?” frågade Charles tyst. “Det kommer jag inte ihåg men jag läste en recension av den i en gammal *Scientific American* för några dagar sedan. Ett ögonblick bara.” Han försvann in genom dörren till stugan. Det blev en stunds tystnad. Sedan mullrade Kalle: “Den där Tipler försöker tydligen grunda en vetenskaplig religion.” “Han är långtifrån den första,” sade Filosofen som just kom tillbaka med en tidskrift i handen. “Det finns en nästan gränslös hunger hos de breda massorna efter odödlighet, underverk och allt som på något sätt gör oss allsmäktige och gudomliga. Ingenstans är detta tydligare än i USA”. Han bläddrade snabbt i tidningen. “Här är det! Boken heter *The physics of immortality: Modern cosmology, God, and the resurrection of the dead*. Den är utgiven 1994 på förlaget Doubleday.”

“Låt mig se nu,” sade Anna-Leena fundersamt. “Du litar inte på vetenskapsmännen. Du menar att vetenskapen inte kan lösa politiska problem, och inte heller personliga problem, problem inom familjen och på arbetsplatsen. Och den kan inte heller tala om vad som är rätt och orätt, ont och gott, intressant och ointressant, värdefullt och värdelöst osv. Jag tycker att du alltmör börjar framstå som en ganska radikal vetenskapskritiker.”

“Till det här kan du ännu lägga att jag tror att många vetenskapliga teorier är mer eller mindre felaktiga,” skrattade Filosofen. “Vidare händer det inte alltför sällan att forskare förfalskar eller förskönar sina resultat, att de gör felaktiga observationer osv.” “Hur kan du då tro att det existerar en vetenskaplig världsbild och att den är orubbligt säker?” frågade Charles förundrat. “Skälet är synnerligen enkelt,” myste den magre mannen. “*De vetenskapliga observationerna, upptäckterna och teorierna kan kontrolleras av vem som helst som vill göra sig besväret. Vi behöver inte lita på någon annan än oss själva*. Just du,” han

pekade på Charles, “kan, om du gör dig tillräckligt besvär, kontrollera resultaten.”

Med skeptisk uppsyn sade Maria: “Det där stämmer inte. Jag kan inte kontrollera alla vetenskapens resultat. Jag har inte tid och resurser och knappast begävnin heller.” Filosofen skrattade lätt. “Nu börjar du bli trött Maria. *Det viktiga är att resultaten är objektiva i den bemärkelsen att de kan kontrolleras av vem som helst som satsar pengar, tid och resurser*. I dag finns det minst en miljon yrkesforskare plus många miljoner människor med högre utbildning som kan kemi, fysik etc och som dagligen rent rutinmässigt kontrollerar otaliga teorier. Varje gång en livsmedelskemist analyserar ett livsmedel så testar han indirekt en mängd teorier. Varje gång du använder ett läkemedel så är det ett test av en teori som säger att läkemedlet lindrar eller botar. Ja, det är t o m så att varje gång du startar din bil, knäpper på tvn, använder p-piller osv så testar och bekräftar du en mängd teorier som just bilen, tvn, p-pillren osv baseras på. Om den vetenskapliga världsbilden inte vore korrekt, åtminstone i stora drag och när det gäller sådant som lätt kan testas, så skulle industri- och informationssamhället helt enkelt inte kunna existera.”

“Tänk t ex på alkemin, föregångaren till den vetenskapliga kemin. Alkemin studerades och utövades i 2000 år av otaliga mycket lärda personer. Otaliga böcker skrevs i ämnet. Men vart ledde allt detta? Det ledde ingen vart alls. Det uppstod aldrig något alkemi-samhälle. Man kunde aldrig skapa vare sig guld, ett livselixir eller evig ungdom. Detta var omöjligt därför att alkemin inte löste de problem den var avsedd att lösa. Den baserades på helt felaktiga – i en objektiv bemärkelse! – teorier. Men, som så ofta händer, så gav denna forskning ändå erfarenheter, teknisk kunskap och instrument som senare kunde användas i helt andra sammanhang, t ex vid uppkomsten av den vetenskapliga kemin.”

Med eftertryck på varje ord fortsatte han: “Vi behöver inte tro någonting. Inte ett förbannat dugg. Vetenskap har inget med tro att göra.” Kalle nickade glatt, Charles och Anna-Leena såg skeptiska ut och Maria gäspade. “*Vetenskap är objektiv kontroll, testning, bevisning. Inget resultat kan godkännas förrän andra oberoende forskare bekräftat det. Om resultatet inte kan bekräftas måste det ifrågasättas*.” Han tittade från den ena till den andra. “Det förs hela tiden fram nya teorier. Men i allmänhet håller de inte för noggrann kontroll. Men några teorier överlever och dessa blir så småningom en del av den vetenskapliga världsbilden.”

“Kunde du konkretisera en smula,” frågade Anna-Leena. “Givetvis! Låt mig ta ett exempel från biologin. I början av 1800-talet visste forskarna nästan ingenting om organismernas uppbyggnad och funktion. Hela detta område var en vit fläck i det enorma pusslet. Pusselbitarna bestod i stort sett av det som vem som helst av oss kan observera i naturen. Visserligen hade man redan använt mikroskop i över ett sekel men tekniken var primitiv och det var svårt att tolka vad man såg. Men under 1800-talet började upptäckterna komma i allt snabbare takt.”

“Som alltid vägledades forskarna av teorier. Omkring 1840 hade man övertygande bevis för att växter och djur var uppbyggda av mikroskopiska enheter som man kallade celler. Därefter började en man naturligtvis bygga teorier om cellens byggnad och funktion. Tekniken förbättrades, teorierna kunde testas. De flesta motbevisades men några överlevde. Man upptäckte cellkärnan och genast började teoretiserandet om dess byggnad och funktion. Man upptäckte att det finns en väldig mängd olika typer av celler. Man började utforska de celler människan består av. Mot slutet av 1800-talet framfördes bakterieteorin. Till en början var det inte många som trodde på den. Debatten blev häftig. Men vid slutet av

århundradet kunde man redan studera bakterier i mikroskop.”

“Kunskapen om cellerna växte hela tiden och cellforskarna började specialisera sig på olika slag av celler och på olika delar i cellerna. Bl a upptäcktes nervcellerna i hjärnan. Detta ledde förstås till en uppsjö av teorier om deras roll för våra mentala funktioner. I början av 1900-talet upptäcktes en slags trådar i cellkärnan som kallades kromosomer. Nu fick man nya problem. Hur var de uppbyggda, hur fungerade de, vilken roll spelade de? Snart blev det klart att de hade med ärftligheten att göra. Enligt den vanligaste teorin bestod de av proteiner, men så småningom upptäckte man att de består av en syra, deoxyribonukleinsyra, alltså DNA. Det stod klart att de var bärare av ärftliga egenskaper, men hur fungerade denna molekyl?”

“Det blev en tävlan om att lösa detta problem och 1953 var gåtan löst. DNA såg ut som en spiralvriden trapptege. Forskarna var nu på god väg att lösa ett av livets största mysterier, ärftlighetens mekanismer. I början av 70-talet kunde man redan kapa bitar, dvs gener, i en DNA-molekyl och införa dessa i en organism. Detta var det yttersta testet på att teorierna var sanna: forskarna kunde ändra arvsmassan hos bakterier, växter och t o m djur så att de fick nya egenskaper. Genteknologin var född. I dag är genmanipulation redan big business. Teorierna testas dagligen i fabriker runt om i världen genom att man tillverkar produkter, t ex mediciner genom genmanipulering.”

Filosofen gjorde en paus för att studera sina trötta åhörare. Ingen hade somnat. “Från en vit fläck i pusslet har forskarna, under en kort period på endast ca 150 år, nått fram till en detaljerad teori om organismernas uppbyggnad och reproduktionens mekanismer. Det är i dag helt säkert att cellen är de levande organismernas, växternas, djurens och bakteriernas grundelement. Den som studerat ämnet, känner en stor mängd celler med specialiserade funktioner, t ex nervceller. Vi vet ännu långt ifrån allt om cellernas uppbyggnad och funktion, men i stora drag är bilden klar. Och allt detta är så säkert som något kan vara. Det är inga gissningar eller relativa sanningar som kan kullkastas i följande vetenskapliga revolution. Forskarna är i dag i den situationen att de, med tillräckliga resurser, kan skapa liv av död materia. Mera övertygande bevis för att teorierna är riktiga – i en objektiv mening! – kan man knappast få.”

“Det som jag just berättat är bara en liten bit av det väldiga vetenskapliga pusslet. Ändå har det varit ett oerhört projekt där otaliga forskare lagt ner många miljoner arbetstimmar under två århundraden. Misslyckandena och tragedierna har varit många men också framstegen. Inom många andra områden har utvecklingen följt en liknande bana. Något som ytterligare ökar säkerheten hos den vetenskapliga världsbilden är att det som börjat som helt olika forskningsområden så småningom fogas in i varandra och bildar en enhet. Inom cellforskningen möts kemi, biokemi, fysik, andra områden av biologin osv. Alla dessa områden stöder varandra och befruktar varandra och därmed växer det, genom försök och misstag fram en helhetsbild. Astronomi, kosmologi, fysik, geologi är andra exempel på vetenskaper som växt in i varandra till en ända helhet där allt hänger ihop. Det vetenskapliga pusslet är förstås långtifrån färdigt. Det finns många vita fläckar, det finns många osäkra kombinationer av pusselbitar men om vi tar några steg tillbaka kan vi alldeles tydligt se en helhetsbild.”

En lång tystnad följde medan de smälte det sagda. Till slut sade Maria med en gäspning: “Kan du som avslutning, på några minuter, sammanfatta huvuddragen i den mycket omtalade vetenskapliga världsbilden? Det skulle vara intressant att höra hur du uppfattar den.”

Den magre mannen nickade och tvinade tankfullt sitt skägg. “Finns det ingenting mera att äta,” inföll Kalle med klagande röst. “En stor karl som jag klarar sig inte långt på några räkor och salladsblad.” “Matvrak,” fnissade Maria och alla skrattade hjärtligt. Anna-Leena klappade moderligt den store mannen på kinden. “Jag skall koka en kopp kaffe åt dig och göra ett par skinksmörgåsar.” Kalle lyste upp. “Du är en ängel. Du skulle förtjäna en kyss.” “Du får gärna koka så mycket kaffe att det räcker åt mig också,” ropade Filosofen muntert. “Jag behöver något uppgiggande, speciellt om jag skall redogöra för den vetenskapliga världsbilden.” Anna-Leena tittade på de båda ungdomarna. “Vill ni också ha kaffe?” “Absolut!” utbrast Maria med känsla, “annars somnar jag.”

Med raska steg försvann kaffekokerskan ut i köket. “Kan jag hjälpa till?” ropade Charles artigt. “Att koka kaffe är kvinnojobb,” mullrade Kalle med ett utmanande flin. “Mansschauvinist!” fräste Maria. Filosofen reste sig skyndsamt för att förebygga den replik han visste att Kalle hade på tungan. “För det första skall ni komma ihåg att den vetenskapliga världsbilden ingalunda är färdig. Tvärtom så utvecklas och korrigeras den ständigt. Det andra som ni skall komma ihåg är att vissa bitar i bilden är helt säkra medan andra är mycket osäkra. Det är t ex helt säkert att vi består av celler men mera osäket om universum faktiskt har börjat genom en explosion ur intet. *Ju mer konkreta frågorna är desto säkrare är svaren.* När vi beskriver vad som hände för miljoner och miljarder år sedan blir teorierna förstås osäkrare.”

“Allt som du berättar för oss här nu,” sade Charles med en viss tvekan, “är väl snarare populärvetenskap än riktig vetenskap? Jag tycker mig ha läst någonstans att populärvetenskap lätt blir en förenkling, förvrängning och t o m förfälskning av riktig vetenskap.” “En bra fråga,” svarade den magre mannen med uppskattande min. Han lyfte upp den tidskrift som han hämtat för en stund sedan. “Här har vi *Scientific American*, världens mest kända populärvetenskapliga tidskrift. Den anses vara så viktig att den utkommer på alla stora världsspråk.” Han räckte tidskriften till Charles som började bläddra i den. Under tiden försvann Filosofen in i stugan.

Efter en stund kom han ut igen med två tidskrifter i handen. “Här har vi *Nature*,” sade han och räckte tidningen till Maria. “*Nature* är världens ledande naturvetenskapliga tidskrift. Den utkommer en gång i veckan i England. Den finns i varje naturvetenskaplig forskningsinstitution med självaktning. Och här har vi vetenskapens motsvarighet till en kvällstidning.” Han räckte den andra tidningen till Kalle. “Den heter *Illustrerad Vetenskap* och är så populär att också Kalle kan läsa den med behållning. Men lika litet som en kvällstidning ger den någon rättvis bild av sitt ämne. Det är förenkling, sensationer, överdrifter och klatschiga bilder för hela slanten.”

Efter att snabbt ha bläddrat litet i *Nature* sade den unga kvinnan: “Det här är rena hebreiskan för mig. Förstår du någonting av det här?” “En del har jag bara en vag aning om men en del förstår jag ganska bra. Det är inte så svårt som man skulle tro. Man kan lära sig om man är villig att jobba.” Han suckade. “Undervisningen i naturvetenskaper är i allmänhet föga inspirerande i våra skolor. Men det är inte lärarnas fel utan felet ligger hos dem som utbildar lärarna, dvs hos universiteten. Man lägger alldeles för liten vikt vid att lära de blivande lärarna att lära. De som skall lära lärarna att lära är ofta inte själva några bra lärare. Detta har i sin tur sina rutiga skäl och randiga orsaker som är alltför invecklade för att jag skall gå in på dem här.”

“Men du är själv universitetslektor,” började Maria. “Vill du påstå att dina

kolleger är inkompetenta? I så fall blir du knappast populär.” “Det har du rätt i,” skrattade Filosofen, “därför skulle jag aldrig offentligt påstå något sådant. Och jag hoppas att ni inte för det jag säger vidare.”

“Men låt oss återgå till Charles fråga om vad populärvetenskap egentligen är. Jag vill försöka förklara det med hjälp av en liknelse. Tänk er att vi vill veta någonting om Norden. Då har vi stor hjälp av en karta. På kartan ser vi de nordiska länderna, deras gränser, huvudstäder, huvudvägar, bergskedjor. Kartan ger oss en allmän överblick. Vi får t ex veta att Stockholm är Sveriges huvudstad och var staden ligger. Men denna karta är värdelös om vi kommer till Stockholm och vill orientera oss i staden. För att göra detta behöver vi en mycket detaljerad specialkarta där vägar, byggnader, broar, parker, industrier, busslinjer, tunnelbanestationer, museer osv finns inritade.” Anna-Leena kom ut bärande på en bricka fullastad med koppar, fat, sockerskål, gräddsnäcka, ett paket skinka samt smör och bröd. Hon började duka medan Filosofen talade.

“Den stora kartan motsvarar förstås populärvetenskapen. Den målar upp en bild i mycket stora drag. Den är till stor hjälp för var och en. Den är lätt att förstå och lära sig. Men den ger inga detaljer. För att få detaljer måste vi gå till de enskilda forskningsområdena. Men hur många av oss har behov av en ytterst detaljerad karta över hela Norden - ingen. Vi har nytta av detaljkunskaper inom området där vi själva bor men inte över andra områden. Inom den vetenskapliga fackforskningen blir detaljerna allt mindre och mindre. Det finns forskare som specialiserar sig på t ex hur cellväggen fungerar hos en viss typ av celler.”

“När vi tittar på en karta över Norden så tittar vi på något som är ett resultat av ett oerhört omfattande arbete. Kartan säger emellertid ingenting alls om detta arbete, om vilka metoder som använts t ex. Samma sak gäller i allmänhet populärvetenskapen. Man säger t ex att Darwin lade fram sin epokgörande evolutionsteori år 1859, men man säger ingenting om de årtal av fältarbete, observationer, diskussioner, studier av andras arbeten, tänkande, tänkande och åter tänkande som låg bakom teorin. *Populärvetenskapen visar i allmänhet endast slutresultaten, i mycket förenklad form, men den ger ingen riktig känsla för den vetenskapliga arbetsprocessen.* Men ingenting hindrar att man ger en mer eller mindre populär beskrivning av t ex hur det gick till när man upptäckte att cellen är livets grundläggande byggesten.”

“Vi har fattat din poäng,” konstaterade Charles. “Får vi nu höra din version av den vetenskapliga ‘kartan’ över vår värld.” Filosofen reste sig och ställde sig bakom stolen med händerna på ryggstödet. Han började tala med långsam ganska låg röst. “Vi lever på en himlakropp som i stort sett är rund...” “Verkligen!” utbrast Kalle och försökte se förvånad ut. Maria rynkade ögonbrynen mot honom: “Nu skall du vara alldeles tyst.”

Filosofen försökte låta bli att dra på munnen när han fortsatte: “Dess omkrets är ca 40 000 km och den roterar ett varv varje dygn. Rotationen *förklarar* varför solen går upp varje morgon och varför hela himlavalvet tycks rotera runt oss. Vidare rör sig vår himlakropp i en svagt ellipsformad bana med solen i ena brännpunkten ett varv på 365 1/4 dygn. Denna tid kallar vi ett år och vi har kommit att betrakta året som ett särskilt viktigt mått på tid. Jordens rotationsaxel lutar ca 23 grader mot det plan som beskrivs av den årliga rörelsen runt solen. Dessa 23 grader *förklarar* varför vi har växlande årstider. När Nordpolen i solens riktning så att solljuset faller “rakt ner” är det sommar på norra halvklotet och vinter på det södra. Lutningen *förklarar* också varför solen aldrig går ner om man befinner sig norr om polcirkeln på sommaren och varför den aldrig går upp under en period på vintern.”

Medan han talade började Anna-Leena hälla upp kaffe och Kalle bredde två präktiga skinksmörgåsar åt sig. “I solsystemet finns åtta andra kända planeter, en stor mängd månar, massor av kometer, asteroider samt småsten och stoft. Ut från solen sveper en ström av partiklar, som kallas solvinden. Denna påverkar t ex jordens atmosfär och *förklarar* många fenomen i atmosfären, t ex norrskenet som i århundraden varit en stor gåta till vilken en mängd förklaringar föreslagits.” Han satte sig ner och började röra om i sin kaffekopp men tystnade inte.

“Vi vet i dag med säkerhet att det inte finns någonting gudomligt eller övernaturligt med planeterna och deras rörelser. Rörelsen kan *förklaras* av två teorier, dels av Newtons gravitationsteori och dels av Einsteins gravitationsteori. Newtons teori kan dock inte helt uttömmande förklara Merkurius alla rörelser, vilket Einsteins teori kan. Därtill finns det många andra skäl till att Einsteins teori anses vara den bästa teori för gravitationen som vi har i dag. I Newtons teori förklaras gravitationen som en *kraft inneboende i all materia*, men i Einsteins teori är den en *geometrisk egenskap* hos själva det rum i vilket kropparna rör sig. Men det här å så svåra saker att vi snabbt går över till annat.”

“Det finns följaktligen ingen som helst vetenskaplig grund för tron att planeternas rörelser har något samband med människors, eller andra djurs, liv här på jorden.” “Astrologin är alltså rena vidskepelser?” frågade Charles stelt. Efter att ha kryddat sitt kaffe med socker och gräddde tog Filosofen en djup klunk. “Under antiken visste inte ens de klokaste och mest lärda vad planeterna i verkligheten var. Deras tro att solen, månen och planeterna var något slags gudar var, med den tidens världsbild, fullkomligt förnuftig. Att solen med sin värme och sitt ljus påverkar det mesta kan vem som helst se. Och var och en som vandrat genom skogen en månskensnatt förstår utan vidare varför man trodde att månen var en gudinna. Och om solen och månen var gudar så var det naturligt att anta att de övriga starkt lysande sakerna på himlen, Venus, Mars, Jupiter och Saturnus också var gudar. Och om de var gudar så påverkade de självklart händelserna på jorden, inklusive människornas liv. Att försöka blicka in i framtiden genom att noggrant studera himlakropparnas positioner var därför hur logiskt som helst. Det enda som förändrades hos himlakropparna var positionerna och om det fanns ett budskap så måste det finnas i positionerna och konstellationerna.”

“Det var alltså rationellt att tro på astrologin under antiken,” inföll Maria, “men i dag är det irrationellt därför att vi vet att himlakropparna bara är döda sten- och gasklumpar som blint följer gravitationens lagar. Det finns inget samband mellan,” hon fnissade lätt, “t ex mitt kärleksliv och planeterna.” Med en suck tillade hon: “Synd egentligen. Tänk så romantiskt om mitt kärleksliv vore skrivet i förhållandet mellan Mars och Venus i det ögonblick jag föddes.”

“Jag för min del tycker det vore otäckt om planeterna styrde mitt kärleksliv,” mullrade Kalle med munnen full av smörgås. “Jag föredrar att själv bestämma vilka kvinnor jag skall älska.” Charles tittade kritiskt på honom. “Man bestämmer inte själv vem man blir kär i. Det är ödet som styr och det kan mycket väl tänkas att vårt öde är förenat med den del av universum vi lever i. Allt är beroende av allt. Därför kan man inte utesluta att det finns ett samband mellan våra liv och planeternas rörelser.”

Med en illmarig blick på den unge mannen sade Filosofen: “Om människors tro har någon beviskraft så måste det ligga någon sanning i astrologin därför att den har fler anhängare än någon annan religion på vår planet. Du finner astrologer överallt i världen. I

Asien är astrologin ännu populärare än i Europa och USA.”

“Igen en gång är Filosofen inne på samma linje som kristendomen,” sade Anna-Leena och sträckte sig fram för att klappa den äldre mannens hand. “Den kristna kyrkan har alltid haft klart för sig att astrologin är ren vidskepelse och vi kristna har gjort vårt bästa för att bekämpa den. Tyvärr finns det många okunniga kristna som tror på sina horoskop.”

“Nu har vi kommit bort från ämnet igen,” klagade Maria. “Filosofen skulle berätta om den vetenskapliga världsbilden.” Alla tystnade och vände sig igen en gång mot den magre mannen vid bordsändan. Han satt tyst en stund och samlade tankarna och tog sedan till orda: “Hur har jorden och hela det system som jag just beskrivit uppstått?” “Jahve har skapat det,” inflikade Anna-Leena innan Filosofen hann fortsätta.

“På den här punkten är vi i alla fall ytterst oeniga,” log den äldre mannen och tömde sin kaffekopp. “Att säga att Jahve skapat någonting är ingen förklaring alls. En korrekt *vetenskaplig förklaring* måste få alla pusselbitar att falla på plats så att det bildas ett logiskt mönster. Jag skall ge exempel på några pusselbitar. Alla planeter rör sig i samma riktning och ungefär i samma plan. I solen finns över 90% av planetsystemets massa men den består nästan enbart av det lättaste av alla grundämnen, dvs väte.”

“Och vilken är den vetenskapliga förklaringen?” frågade Charles kort. “Vi kan kalla den Kant-Laplace-hypotesen efter de första forskare som förde fram den. Den tyska filosofen *Immanuel Kant* förde fram hypotesen första gången...” Han avbröts av Kalles otåliga röst: “Ge fan i historien. Det här är ingen föreläsning. Vi vill veta vad förklaringen går ut på.” “Förlåt mig,” skratade Filosofen. “Solsystemet uppstod ur ett väldigt moln av stoft och gas. Under inverkan av gravitationen började molnet dra ihop sig. Samtidigt började det rotera. Molnet bestod till största delen av vätgas som samlades i mitten. Tyngre ämnen slungades längre ut och bildade planeterna.”

“Finns det några bevis för att den här hypotesen stämmer?” undrade Charles. “Det viktigaste argumentet är att de flesta pusselbitarna passar bra ihop och att hypotesen passar bra ihop med andra teorier. Vi kan observera väldiga stoftmoln i utkanterna av vår egen galax, Vintergatan. I dessa stoftmoln finner man ofta unga stjärnor, vilket stämmer med hypotesen att stjärnorna bildas av sådana moln.” “Hur kan man veta om en stjärna är ung eller gammal?” frågade Maria med förbluffad min. “Läs en lärobok i astronomi,” svarade Kalle kort, “låt Filosofen fortsätta så vi får ett slut på den här pinan någon gång.”

Anna-Leena reste sig och började fylla på deras kaffekoppar. Medan hon hällde upp åt Filosofen frågade hon: “Varifrån kom molnet?” “Också på den frågan finns det en förklarande vetenskaplig teori,” svarade Filosofen och rörde ner en tesked socker i kaffet, “men jag skulle föredra att tala om mera närliggande ting som intresserar mig mera.” Maria instämde: “Låt oss hålla oss till vårt eget solsystem.” Hon höll upp sin kaffekopp och sedan Charles för att få den fylld. “Om jag förstår dig rätt,” sade hon vänd mot Filosofen, “så består allt som finns i solsystemet i dag av atomer som fanns i det ursprungliga molnet. Det uppstår inga nya atomer och inte heller förintas några.”

“Vårt solsystem är som en isolerad ö på en väldig ocean. Tänk er att vi skulle placera den lilla holme där vi nu sitter mitt i Stilla havet så får ni ett visst begrepp om hur isolerade vi är. Men då skall ni komma ihåg att också vårt solsystem är enormt stort. Vårt

solsystem är som en liten arkipelag, dvs en liten grupp öar, i ett enormt stort hav.” Han lutade sig bakåt och tittade upp i taket som om han velat blicka ut i rymdens gränslösa hav. “Tänk er att vi har ett fartyg med vilket vi kan färdas till de närmaste grannöarna, dvs Mars och Venus, på en vecka. Hur många veckor tror ni det skulle ta att färdas med samma fartyg till den närmaste grannarkipelagen?”

De tittade på varandra. “Tja, kanske hundra veckor, dvs två år,” föreslog Kalle. “Jag gissar på tusen veckor, dvs 20 år, sade Maria leende. “Jag håller med Kalle,” inflikade Anna-Leena. Charles sade ingenting. “Det skulle ta hundratusen veckor, dvs 2000 år,” sade den äldre mannen mycket stillsamt. De stirrade förbluffade på honom. “Tala om isolering!” utbrast Kalle till slut.

“Men vad finns det i detta fantastiskt stora mellanrum mellan solsystemen?” frågade Maria intresserat. “Ingenting förstås,” svarade Charles kort. “Nja,” sade Filosofen, “vi borde snarare säga att där finns rum-tid. Men där finns nästan ingen materia. En ensstaka atom här och där. Men tomrummet genomkorsas givetvis av energi av olika slag, t ex ljus, neutriner och andra subatomära partiklar. I rum-tiden sker ständigt myriader av kvantumfluktuationer. Det är alltså inte frågan om ett absolut intet, ett totalt vacuum. Men nu är vi igen inne på svåra och problematiska teorier.”

“Vårt solsystem är ett nästan perfekt exempel på ett isolerat system,” fortsatte Filosofen. “De atomer som bygger upp t ex våra kroppar fanns i det ursprungliga molnet för mer än fem miljarder år sedan och de kommer fortfarande att finnas kvar här om ytterligare fem miljarder år.” Med en smäll som fick dem alla att hoppa till slog den store mannen handflatan i bordet. “Det kallar jag för verklig återanvändning!”

“Men är inte jorden också ett isolerat system?” “Nej,” svarade Filosofen genast. “Jorden påverkas i allra högsta grad av det övriga solsystemet, allra mest givetvis av solen som inte bara ger oss värme och ljus utan också hindrar jorden att försvinna ut i den interstellära tomheten, dvs tomrummet mellan stjärnorna. Vi påverkas också av solvinden, dvs strömmar av partiklar från solen. Dessutom bombarderas vi hela tiden av det stoft och de små “skärvor” som blev över när solsystemet bildades. Jorden mottar varje dygn tonvis av stoft, s k meteoriter, från den omgivande rymden. Om man har tålamod att studera natthimlen en klar natt i slutet av augusti finns det god chans att man får se ett eller flera stjärnfall, dvs meteoriter som träffar jorden och brinner upp av friktionen mot atmosfären. Detta är förstås den vetenskapliga förklaringen till “stjärnfallen”. Att de brinner upp betyder förstås inte att atomerna som de består av försvinner, endast att kroppen upplöses i atomer. Men varje år träffas jorden också av tusentals större stenar.”

“Det måste betyda att jorden hela tiden växer,” konstaterade Maria. “Vi förlorar också stora mängder atomer ut i rymden,” fortsatte Filosofen. “Från atmosfärens övre delar försvinner varje sekund miljarder atomer ut i rymden. Men ni behöver inte vara oroliga,” skyndade han sig att tillägga. “Det är ingen risk att luften skall ta slut under de närmaste miljarder åren.”

Efter att ha tömt sin andra kopp kaffe blev den unga kvinnan märkbart piggare. “Jag tycker att det är fascinerande med atomerna,” sade hon ivrigt. “Alla de atomer som jag nu består av fanns alltså redan i solsystemets begynnelse. Under fem miljarder år har de åkt omkring i universum och nu finns de i mig. De bildar just nu ett levande system som är Maria.

När jag är död kommer de att ingå i ständigt nya system.”

“Det är i och för sig riktigt, men du skall inte fästa alltför stor vikt vid atomerna. Det vore som att bli fascinerad av de enskilda teglen när man ser *Taj Mahal*.” “Det är en berömd byggnad i Indien,” sade Anna-Leena till Kalle. “Tror du jag är alldeles obildad?” morrade han lågt till svar. Filosofen drog litet på munnen när han fortsatte. “Atomerna har ingen identitet. Varje kolatom är identiskt likadan som varje annan. Det viktiga är hur atomerna är organiserade. Du och jag består av identiskt likadana atomer av kol, syre, kväve, kalcium, svavel, fosfor etc. Men vi skiljer oss ju rätt mycket från varandra. Det intressanta är de principer som organiserar atomerna till en enorm rikedom av oorganiska och organiska system. För oss är de organiska systemen förstås de mest fascinerande därför att vi själva är sådana. Hur har dessa organiska system kunnat uppstå ur urmolnets atomer?” Anna-Leena reste sig och började plocka kaffekopparna på en bricka. Kalle reste sig också och sträckte på sig: “Nu går vi upp på utsiktsberget för att betrakta soluppgången,” föreslog han.

Maria följde exemplet, sträckte på sig och gäspade stort. Hon vände sig mot Filosofen, som fortfarande satt kvar: “Du har redan redogjort för den materialistiska teorin om livets uppkomst, om evolutionen och om våra förmödrar ...vad hette de förresten ... något om australien.”

“Australopithecus,” svarade Filosofen. “Austral betyder sydlig. Australien är alltså det sydliga landet. Pithecus är apa på grekiska.” Charles reste sig också och hjälpte till att duka av bordet. “Ni kan lämna all disk där ute på diskbordet så diskar jag i morgon,” Filosofen pekade på en dörr genom vilken man kom ut på en liten veranda på östra sidan av huset. “Vill ni inte höra den vetenskapliga förklaringen till hur månen uppstått?” Han tittade frågande på sina vänner. “Det är faktiskt en ganska fascinerande historia. Det var först vid en konferens för månforskare år 1984 som pusselbitarna slutligen föll på plats.”

Kalle försvann emellertid ut genom huvudingången och Anna- Leena och Charles bar ut disken. Maria klappade honom skrattande på huvudet. “Du kan fortsätta att berätta för spindlarna. Nu går vi upp på berget.” Hon försvann ut genom dörren. Den magre mannen ryckte på axlarna, reste sig långsamt och otympligt och började släcka oljelamporna. Det blev halvmörkt inne på verandan. Sedan öppnade han dörren och följde efter sina vänner.

10. VAD ÄR MEDVETANDET?

Nattluften kändes kylig och fuktig efter värmen på verandan när den magre mannen försiktigt steg nedför trappan i halvmörkret. Han mottogs hjärtligt av några blodtörstiga myggor som dock begick sitt livs misstag. Framför honom skymtade den unga kvinnan i sina vita kläder som ett ovanligt kurvigt spöke mellan enbuskarna. Den unge mannen uppenbarade sig just bakom henne och tog hennes hand.

Litet längre fram såg han Kalle och Anna-Leena på väg uppför berget. Kalles mörka bas hördes tydligt mellan tallarna. “Gå försiktigt här! Ta mig i handen!” Den mörka damen svarade någonting ohörbart. “Jag lyfter upp dig,” hördes basrösten igen följd av protester och skratt.

“Det har fallit litet dagg,” ropade Filosofen, “berget kan vara halt och ni är inte alldeles nyktra.” Ingen svarade men i stället hördes en mörk kvinnostämma stämma upp: “Vi gå över dagstänkta berg fallera... “ Den djupa basen föll genast in i sången och följdes omedelbart av två ungdomliga röster. När Filosofen kom upp på det platta bergets högsta punkt stod de övriga redan där och sjöng för full hals.

Hela norra sidan av holmen utgjordes av berg som stupade mer eller mindre brant ner i havet. De befann sig nu på ett stort plant område från vilket man hade god utsikt åt alla håll utom åt söder där tallskogen stod mörk och tät. Här och där på berget växte små klungor av risiga, nödvuxna tallar. Många av dem hade stått torra och döda i årtal. Berget täcktes på sina ställen av mossor och lavar. I väster, norr och öster bredde havet, som nu krusades av en svag bris, ut sig. Överallt möttes ögat av skogklädda holmar. Över holmarna i öster syntes redan en ljus rand. Solen befann sig just under horisonten och snart skulle jordens rotation få det brinnande gasklotet att skenbart stiga upp över holmarna.

Nedanför berget, alldeles invid stranden, åck-åck-ade några ejderhonor med sina ungar. Vid den närmaste holmen låg ett svanpar med fyra ungar. Över ett grund längre bort kretsade några skriande fiskmåsar och en strandskatas gälla röst bidrog till den undflyende sommarnattens enstaka ljud. Inga båtar syntes till.

De två ungdomarna stod med armarna om varandra och betraktade svanfamiljen. Kalle gick, följd av Anna-Leenas oroliga blickar fram till bergets yttersta kant. “Akta dig! Det är väldigt brant,” ropade Filosofen. “Det ser jag väl. Jag är inget barn. Det vore intressant att försöka klättra här. Är havet djupt där nere, eller finns det stenar under vattenytan.” Filosofen gick närmare och ställde sig bredvid den store mannen. “Jag mätte djupet där en gång för många år sedan. Berget fortsätter faktiskt brant neråt ytterligare sex, sju meter under vattenytan.” Kalle gick ytterligare ett steg mot kanten och lutade sig ut. “Där finns en avsats... ungenfär halvvägs. Dit skulle man kunna klättra.” “Det kan man,” konstaterade Filosofen torrt. “Mina och min brors barn klättrade dit när de var i tolv-trettonårsåldern.” “Det

är ju livsfarligt,” utbrast Anna-Leena bestört. “De kunde ha ramlat ner i havet. Hade de helst livvåstar på sig? Hur kunde ni tillåta dem att klättra här?”

“De hade inte livvåstar på sig och de klättrade utan att vi vuxna visste någonting,” svarade den äldre mannen tyst. “Det är omöjligt att hela tiden hålla ögonen på friska och livliga ungar på en sån här holme.” Han vände och gick tillbaka. “Livet är fullt av risker. Att inte ta risker är att inte leva.” Han tittade på ungdomarna som stod en bit bort. “Varje kärleksförhållande är en risk.”

Den äldre damen ställde sig bredvid honom. “Jag tycker inte om risker,” mumlade hon med en lång blick på Kalle. “Jag vill ha trygghet. Jag vill känna mig säker.” Hon blickade upp i den magre mannens skäggiga anlete. “Jag vill inte att någon skall dö, eller bli sjuk, eller att någon skall överge mig... men Gud garanterar min trygghet.” Filosofen lade vänligt händerna på hennes runda axlar. “Inte här på jorden,” sade han stilla.

Maria kom fram till dem. Hon tog den länge mannen i armen och tittade allvarligt upp i hans ansikte. “Du är allt en ganska klok gubbe du!” Han lade armen om hennes axlar och sade: “Vad en denna fina komplimang?” “Du har verkligen gett mig mycket att tänka på i kväll... eller i natt.” Hennes ögon var stora och mörka i det bleka ansiktet. “Jag trodde att materialismen var en trist och tröstlös filosofi, men du har helt raserat den missuppfattningen. Nu tycker jag den verkar spännande men samtidigt anspråkslös. Men framför allt verkar den vara sann.”

Den mörka kvinnan harklade sig högljutt men Maria fortsatte ivrigt. “Jag tycker om tanken på att den materia som jag består av har byggt upp otaliga växter och djur i miljarder år och kommer att fortsätta att göra det under oerhört lång tid framåt.” Hon putade tankfullt med läpparna. “Är jag löjlig när jag tycker att detta på något sätt ger mig en samhörighet med det förflutna och framtiden, med allt levande och t o m med urberget under våra fötter?” Hon gjorde en paus och sökte efter ord. Slutligen sade hon. “Det känns som om jag hörde hemma här. Och denna känsla förstärks av allt det där du sade om DNA och hur nära besläktade vi är med djuren, men också med allt levande.”

“Vi har inte alls talat om kulturen,” fortsatte hon, “men den är ytterligare en faktor som ger känslan av att jag är hemma.” Hon stirrade ut över havet. “Jag är hemma här, i denna materiella värld. Jag är hemma i mitt språk och i min kultur, som binder mig samman med mina förfäder. Jag är hemma i min historia som inte är något annat än mina förfäders liv.” Den unga rösten darrade en smula av rörelse. “Mina förfäders kamp och liv är min kamp och mitt liv och våra efterkommandes kamp och liv. Så länge vi lever, lever också våra förfäder, och i oss lever framtiden.” Det uppstod en tankfull tystnad som dock stördes av ejdrarnas eviga åck-åck.

“Det du sa om döden var... vackert och...djupsinnigt. Döden är varken en början eller ett slut utan en nödvändig del av livet. Utan död finns inget liv, ingen förändring, ingen utveckling.” Hon vände sitt bleka ansikte mot Filosofen och sade med förundran i rösten. “Det är vår plikt mot våra förfäder, t o m mot naturen, mot oss själva och kanske framför allt mot framtiden att leva efter bästa förmåga. Det är vår plikt att göra det bästa möjliga av våra liv, i vilka förhållanden och i vilken tid vi än lever. Men det är i lika hög grad vår plikt att dö när den stunden kommer. Vi måste, liksom våra förfäder alltid gjort, stiga undan för att ge plats för framtiden.” Mycket tyst sade hon: “Först när vi är döda har vi fullbordat meningen med

våra liv. När vi är döda blir vi, i evighet, en orubblig och oföränderlig del, på gott och ont, i universum.”

Hon tittade generat omkring sig som om hon just vaknat ur en dröm. “Herregud, vad jag blir sentimental helt plötsligt. Det känns som om jag skulle ha bubblor i huvudet. Jag känner mig nästan yr.” “Det är inte underligt såsom vi har pratat och pratat hela natten,” sade Anna-Leena. “Dessutom är du säkert mycket trött.” “Hon har druckit en hel del också,” inföll Charles som kommit fram till dem och med en ogillande min lagt sin arm om Marias midja, trots att hon fortfarande hade den länge mannens arm om axlarna.

“Filosofen är en skicklig demagog.” Den unga mannen talade med ett drömmande uttryck. “Men han är mycket ensidig.” Han stack ett finger i sidan på den äldre mannen och sade argt: “Kom ihåg att det är han som skriver den här boken. Han har gjort sig själv till huvudpersonen och oss till statister som kommer med löjlig kritik av den filosofi han själv tror på.” Han tystnade med förvirrad min och de andra stirrade oförstående på honom.

Maria började skratta. “Försöker du vara rolig?” “Jag tror att du börjar vara så trött att du drömmer i vaket tillstånd,” skämtade Filosofen. Charles gned sig i ögonen. “Jag är faktiskt trött och jag kom plötsligt att tänka på en bok som jag nyss läst. Den heter *Sofies värld* och är skriven av den norske filosofen Jostein Gaarder.” Med tankfull min mumlade Filosofen: “Det vore kanske ingen dum idé att skriva en bok om våra samtal i natt. Jag vet att det finns många människor som funderat över de frågor som vi diskuterat. En bok kunde ge idéer, argument och framför allt stimulans för att våga diskutera med sina vänner.” “Och med sina ovänner, log Maria. “Man behöver inte vara ovänner fast man har olika tro,” inföll Anna-Leena snabbt. “Ingen kan vara mer oenig än filosofen och jag när det gäller människans och världens natur, men ändå är vi goda vänner. Vi grälar ofta om religion men annars kommer vi bra överens.” “Jag beundrar faktiskt Anna-Leena på många sätt.” Filosofens röst var allvarlig. “Hon är ärlig, vänlig, principfast och hon är alltid beredd att hjälpa. Men när det gäller att tolka Bibeln är hon envis som en åsna.” Hon rynkade pannan. “Det är du som är åsnan, en materialistisk åsna. Du kommer att dra det kortare strået, till slut.”

Den unge mannen sparkade otåligt i mossan. “Klart att vi alla är vänner. Men materialismen är väl ändå en, ganska ovanlig tro. Det finns endast ett fåtal människor som lika klart bekänner sig till denna tro som Filosofen.” Den magre mannen skrattade lätt. “Jag har redan förklarat för dig många gånger att materialismen inte är någon tro. Den är ingen religion, snarare en *antireligion*. Den innebär att man accepterar livet sådant det är. *Vi är egentligen alla materialister för vi vet att vi lever i en materiell värld*. Vi vet att allt som vi ser och allt som händer har en materiell förklaring. Vi vet t ex att befruktning, födelse, tillväxt, rörelse, åldrande och död har en materiell förklaring. Vi vet att vi har materiella behov: vi behöver mat, skydd, mediciner, värme, närhet till andra människor. Vi behöver röra vår kropp, våra sinnen behöver stimulans och det behöver vår hjärna också.”

”Men vissa människor är, av högst varierande skäl, inte tillfredsställda med den materiella tillvaron. Det vill ha någonting mera, de vill vara någonting mera, de vill ”bli sedda” som man säger nuförtiden. Och det räcker inte att bli sedd och erkänd av medmänniskorna. Och alla blir för övrigt, tyvärr, inte erkända och uppskattade. Därför använder man sin kreativa fantasi och bygger upp en påbyggnad på materialismen som ger en mer tillfredställande världsbild.”

”Vi vet alla att vi dör och att våra kroppar begravs eller kremeras. Vi vet att våra själsförmimmelser är beroende av de materiella processerna i kroppen och att de avtar med åren. Mången gång dör själen, medvetandet, personligheten – kalla det vad ni vill – långt före kroppen. Detta är hårda fakta, som varje förnuftig människa erkänner. Men många tycker, som jag understrukt, av olika skäl, inte om denna anspråkslösa bild av människan som en del av en fantastisk natur och skapare av en fantastisk kultur. Inom de olika religionerna kämpar var och en, naturligt nog, för sin övertygelse och ofta nog också för den makt och status som religionen medför. Materialismen, med sin anspråkslösa människosyn, som innebär att vi alla i grunden är naturliga och dödliga varelser, har alltid uppfattats som huvudfienden, som måste förgöras. I kväll har jag försökt korrigera denna bild, och berätta sanningen om materialismen för er.”

Anna-Leena hade suckat djupt flera gånger under Filosofens utläggning. ”Han tröttnar aldrig på att predika sin livsfientliga, trista, hopplösa ateism,” sade hon vänd mot Kalle. ”Visst tröttnar jag,” protesterade den äldre mannen stött. ”Jag skulle inte säga ett ord om materialismen om jag inte vore tvungen. Mitt samvete tvingar mig. Materialismen har alltid varit alla religiösa rörelsers spottkopp. Jag försöker korrigera den snedvridna bilden.”

”Men vi har också andliga behov,” utbrast Anna-Leena med stort eftertryck. ”Vi lever inte av bröd allena.” Med de kraftiga armarna i kors över bröstet hade Kalle åhört den sista ordväxlingen. ”Jag har i alla fall inga andliga behov,” mullrade han bister. ”Om jag har mat, ett arbete, en kvinna att älska, sång och musik, vacker natur och goda vänner så är mina anspråkslösa behov fyllda.” ”Jag är benägen att hålla med Kalle,” log Filosofen. ”För mig spelar t ex naturen och skärgården en mycket viktig roll och de består av materia.” ”Men varför är du filosof då?” utbrast Anna-Leena undrande. ”Filosofi är väl en andlig verksamhet om någon.”

”När vi talar om andliga behov så är det viktigt att definiera vad vi menar,” svarade Filosofen. ”Det är klokt att skilja mellan *intellektuella behov* och *andliga behov*. Filosofin och vetenskapen är uttryck för intellektuella behov. Vi vill förstå, förklara och behärska, kontrollera, manipulera världen. De intellektuella behoven är, i den mån det inte är frågan om ren underhållning, grundade på nyfikenhet och en strävan att utforska och behärska. De andliga behoven däremot är grundade i en önskan att underkasta sig någonting högre och därigenom uppnå trygghet. Det är med andra ord frågan om två motpoler i den mänskliga naturen.

”Hur kan det finnas ett behov att underkasta sig?” frågade Charles buttert. ”Är det inte uppenbart? ” Filosofen höjde förvånat på ögonbrynen. ”Hela historien visar ju dels enstaka människor som har en stark strävan att få makt, att härska, och dels stora massor som ofta villigt och glatt underkastar sig. Det är det som varje samhälle, såväl bland människor som bland de övriga djuren, i sista hand går ut på - makt och underkastelse.”

Fundersamt skrapade han sig i det grå skägget, tittade ut över havet och fortsatte sedan: ”Det är det lilla osäkra barnet inom oss som vill underkasta sig. Det är barnet som känner sig villrådigt, bortkommet, otryggt, utan förankring i den stora, obegripliga, kalla världen.” Han tittade strängt på sina vänner. ”Men i stället för att underkasta oss måste vi sträva till att bli självständiga, trygga personer med god förståelse av världen, samhället och oss själva. Vi skall inte sträva vare sig till underkastelse eller dominans, utan till *gemenskap mellan jämlikar*. Underkastelse kräver en ledare, en auktoritet, en faders- eller modersgestalt. Gemenskap innebär däremot ett erkännande av att vi alla är beroende av varandra. Vi som är

här nu bildar en gemenskap, som vi alla - också Anna-Leena - värdesätter mycket högt.” ”Jag tycker att du dominerar ganska totalt,” mumlade Charles surt.

Filosofen ignorerade honom. ”Men gemenskapen kan utsträckas till hela mänskligheten. För mig är vi alla bröder och systrar på en fantastisk planet i ett enormt, ofattbart stort, kallt och likgiltigt universum. Vi är helt beroende av varandra för att få värme och trygghet. Om vi förstör oss själva och en stor del av biosfären så kommer universum inte ens att höja på ett ögonbryn.”

”Allt fler människor börjar i dag inse att *denna gemenskap måste utsträckas till allt levande, ja till hela planeten*. Denna gemenskap kan vi, om vi nödvändigtvis skall ha ett namn på den, kalla *Gaia*.”

”Man kan kalla detta en religion om man vill - en världslig, materialistisk religion. Märkväl att denna gemenskap inte är begränsad till nuet. Gaia dör inte. Tvärtom bär Gaia, som jag hela tiden betonat, det förflutna med sig. Det är det förflutna som skapat nuet, och det är nuet som bär framtiden i sitt sköte. Vi är, för att uttrycka det poetiskt, samtidigt det förflutna, nuet och framtiden...”

”Ja, ja vi vet nog att du är en vältalare, och att du kan hålla på och tjattra hur länge som helst som din livsfilosofi,” avbröt Charles med trött röst, ”snart börjar du väl pussa små barn också...” ”Så fort ni gör några skall jag gärna stå till tjänst.”

”Du talar som om existensen av den materiella världen vore en självklar sanning,” fortsatte den unge mannen med dyster min. ”Men du vet mycket väl att många lärda filosofer, både i öst och väst, har menat att den materiella världen blott är en illusion.” Han tittade strängt på Filosofen. ”Vi måste ändå medge att den möjligheten existerar, låt vara att den är ytterst osannolik.” Men den äldre mannen skakade bara på huvudet med ett självsäkert leende. ”Att den materiella världen är en illusion är otänkbart. Det inser ni säkerligen alla om ni tänker efter.”

De ansträngde sina trötta hjärnor för att finna avgörande motargument mot illusionsteorin. Efter några minuter lystes Marias ansikte upp. ”Anta att varje människokropp blott är en illusion, dvs att den inte existerar. Hur kan det då komma sig att man finner inre organ såsom hjärta, lungor, njurar, magsäck, tarm osv som alla har klara funktioner för att kroppen skall kunna leva. En kropp som blott är en illusion existerar bara i någons medvetande men inte i verkligheten. Den behöver alltså ingen näring, inget syre osv för sin existens.”

”Men kanske är de inre organen blott illusioner som uppstår när vi har illusionen av att skära upp en kropp,” envisades Charles. Anna-Leena fortsatte: ”Om vi analyserar t ex blodet finner vi vita och röda blodkroppar samt en mängd ämnen som är nyttiga för kroppen.” Charles skrattade: ”Kanske består blodillusionen av illusioner av blodkroppar som i sin tur består av illusioner av atomer . . . som i sin tur hålls ihop av en illusion av atomkraft som bl a är orsak till de envisa illusionerna av kärnkraftverk och atomvapen.” Han slängde upp armarna. ”Okej, jag är helt övertygad. De filosofer som påstått att den materiella världen är en illusion har så in i vassen fel... och det är ju skönt, för jag skulle verkligen bli besviken om den vackra flickan vid min sida,” han gav Maria en tillgiven kram, ”visade sig

vara en illusion.”

“Jag har ännu en fråga,” fortsatte den unge mannen vänd till Filosofen. “Är det inte möjligt att hela livet är en dröm? Det är säkerligen inte sant men det kunde vara sant, eller hur?” Maria log mot den äldre mannen som fortfarande höll armen om henne. “Du har säkert något avgörande argument mot drömteorin också.”

Kalle suckade tungt när Filosofen igen började lägga ut texten, men de andra lyssnade fascinerat. “Alla som är intresserade av filosofi har väl någon gång funderat över om deras liv kanske blott är en dröm. Kanske är hela mitt liv bara en lång dröm som jag snart kommer att vakna ifrån. Kanske existerar ni, mina kära vänner, bara som drömgestalter i mitt medvetande. Ibland när livet är hårt och sorgen tung skulle mången önska att allt blott är en ond dröm.” “Vad skulle vi i så fall vakna till? Vad vore det verkliga livet?” frågade Charles.

“Kan du bevisa att livet faktiskt inte är någon dröm, att du och jag, Charles, myggorna osv faktiskt är verkliga?” Marias min var förvåntansfull. “Låt mig använda *reductio ad absurdum*,” svarade Filosofen och grinade spefullt mot Kalle. “Jag antar att livet faktiskt är min dröm och visar att detta leder till absurda konsekvenser. Men ett antagande som har absurda konsekvenser kan inte vara sant. Alltså är motsatsen till antagandet sant, dvs livet är inte en dröm.”

“Med en dröm menas en upplevelse som har sitt ursprung hos den drömmande personen. Om jag t ex drömmer om...om en svanfamilj så skapas denna svanfamilj av mig själv, omedvetet förstås.” “Men kunde man inte tänka sig att drömmarna ges till oss utifrån, av en gud t ex,” frågade Charles. “Detta har varit en vanlig uppfattning bland primitiva folk.” “Det finns många exempel i Bibeln på att Gud gett människorna drömmar,” påpekade Anna-Leena snabbt. Kalle stönade högljutt och tog sig om huvudet. “Snart går jag frivilligt och hoppar nerför den där branten,” klagade han. “Anna-Leena,” han bugade sig chevalereskt, “kan jag få eskortera dig hem, dvs till stugan?” Den fylliga kvinnan tog honom tillgivet under armen men sade: “Försök stå ut en liten stund ännu. Det här är intressant?”

“Vi har alltså två versioner av drömteorin.” Trots att han talat oavbrutet i nästan fyra timmar verkade Filosofen pigg och nyter. “Å ena sidan att drömmen, dvs livet skapas av den drömmandes eget undermedvetna och å andra sidan att drömmen ges utifrån av en gud. Vi tar det första fallet först. Om hela livet, allt som jag upplever är min dröm så betyder det bl a följande: När jag lyssnar till Sibelius eller Mozarts musik så är det jag själv som skapar musiken, dvs jag är ett musikgeni. När jag läser Newton, Darwin eller Einstein så är det mitt eget undermedvetna som hittar på dessa geniala teorier. När jag läser Shakespeare eller Dostojevskij så är det jag som, rad för rad, sida för sida skapar texten, dvs jag är historiens mest geniala författare.”

Maria hoppade förtjust upp och ner samtidigt som hon applåderade häftigt. “Och när jag läser om nazisternas fruktansvärda massmord på judar och andra folk, när jag läser om Stalins utrensningar, om häxförföljelserna, om barnamord och tortyr, om bestialiska våld så är allt detta en produkt av mitt eget undermedvetna,” fortsatte Charles. “Det andra världskriget vara bara en ond dröm, ingen jude har någonsin gasats ihjäl, det finns inga kärnvapen, de är blott en dröm.” Åter slog han upp med händerna. “Quod erat demonstrandum.” “Vilket betyder?” frågade Kalle surt. “Det betyder: vilket skulle bevisas.”

“Men vi har fortfarande den andra möjligheten kvar, dvs att mitt liv är en dröm som ges mig av någon gud,” påpekade Filosofen. “En sådan teori har faktiskt framförts av en berömd filosof. Han hette *George Berkeley* och var verksam i början av 1700-talet i England och på Irland där han slutade som biskop. Vad skall vi säga om en sådan teori?”

Charles yttrade sig genast. “Vi kan delvis använda samma argument som tidigare. Teorin innebär t ex att alla vittnesmål, dokument, fotografier och filmer som bevisar att sex miljoner judar mördades av nazisterna under det andra världskriget bara är min dröm som getts mig av en gud. I själva verket har ingen jude, och ingen annan heller mördats. I själva verket finns det inga judar eller andra folk. Det enda som finns är en, eller flera, gudar och min själ och kanske andra själar, men det kan jag inte vara säker på.”

“Vi är således överens om att den materiella världen varken kan vara en dröm eller en illusion?” Filosofen såg frågande från den ena till den andra och alla nickade. “Men du har därmed inte bevisat att den materiella världen är den enda värld som existerar,” utbrast Charles trotsigt. “Vi har t ex egendomligheterna inom kvantfysiken som. . .” “Nej, nej,” stönade Filosofen och tog sig om huvudet med ett plågat uttryck. “Jag vägrar att diskutera kvantfilosofi klockan tre på natten. Alla världens tokstollar har i årtal funnit bevis för just sin egen överspända tro i beteendet hos partiklar som är så små att det ryms triljoner av dem i en...en spindels öga. Amatörfilosoferna älskar kvantfysiken och ju mindre de förstår av antingen filosofi eller fysik desto mer älskar de den.”

“Och nu mina kära vänner,” ropade han med utsträckta händer, “tycker jag att vi äntligen säger godnatt. I morgon kl 9 skall Kalle och jag ta upp näten, ungdomarna skall reda upp dem, Kalle skall rensa flundror och jag skall lära Anna-Leena hur man steker flundror enligt alla konstens regler.”

“Det finns i alla fall en sak, som vi alla känner till, som du aldrig kan förklara med din materialistiska filosofi,” envisades Charles. “Jag menar medvetandet. Vi är alla medvetna varelser. Vi har t ex varit sällsynt medvetna hela kvällen. Men medvetandet är något synnerligen gåtfullt. Atomerna har inget medvetandet och inte molekylerna heller. Men vi som består av atomer och molekyler har medvetanden. Detta kan du aldrig förklara utgående från materialismen.” Efter att ha sagt detta började han snabbt gå ner för berget. “Det här var det sista jag ville säga. Nu kan vi gå och lägga oss.”

Men den magre mannen stod kvar med ett brett leende i sitt skäggiga ansikte. “Jag skulle gärna ge dig sista ordet Charles,” ropade han, “men nu kastade du fram en fråga som jag inte kan låta bli att säga några ord om.” Charles stannade och vände sig om med tveksam min. “Vi skulle ju gå och lägga oss.” Anna-Leena suckade tungt och klappade Charles på axeln. “Nu gjorde du bort sig igen. Vet du inte att Filosofen skrivit två böcker om medvetandet.” Den unge mannen stirrade förvånat på henne. “Det hade jag ingen aning om.” “Naturligtvis inte,” inföll den omtalade fryntligt. “När den andra boken, som förresten heter *Den personliga identiteten och livets mening*, kom ut så gick du ännu i grundskolan. Men skall vi inte slå oss ner.” Han visade med handen mot några enkla sittplatser gjorda av en mycket tjock tall.

Gäspande och med tveksamma miner samlades de fyra vännerna runt Filosofen och slog sig ner på varsin tallkubbe. “Du får högst tio minuter,” morrade den store mannen, “sen går jag och Anna-Leena.” “Jag behöver inte mer än tio sekunder för att besvara frågan, om

ni har så förskräckligt bråttom,” log den magre mannen.

“Svaret är att medvetandet är en funktion hos hjärnan.” När han sagt detta reste han sig, sträckte upp armarna och gäspade stort. “Nu kan vi gå och lägga oss.” Men ingen rörde sig. I stället tittade de på den stående mannen med trötta men förbryllade miner. “Din listiga jäkel.” Kalle slog sig skrottande på låret. “Nu har du fångat vårt intresse igen. Det är lika bra att du sätter igång att förklara.”

Med missnöjd min sade den unga mannen: “Ditt påstående förklarar ingenting. Problemet är ju att förklara hur materia, dvs vanliga kombinationer av grundämnen som kol, syre, kalcium, kalium, fosfor, grundämnen som finns överallt i naturen och är fullständigt döda och livlösa, plötsligt kan frukta, tänka, vilja, hata och framför allt älska. Det problemet har du ingen lösning på.”

Till hans överraskning svarade Filosofen omedelbart: “Det har du rätt i. Tills vidare har vi bara spekulativa och rudimentära teorier om t ex vad som händer i hjärnan när vi är rädda. Vi vet alla hur det känns att vara rädd. Den subjektiva sidan av rädslan, dvs min egen rädsla känner jag förstås. Där finns ingenting att förklara. Men denna rädsla har också en objektiv sida. När jag är rädd så händer det någonting i min hjärna. Att utreda vad som händer är vetenskapens uppgift.”

“Vi kan alltså, tills vidare, inte förklara medvetandet i den meningen att forskarna skulle kunna avgöra vilka processer i hjärnan som är identiska med, ger upphov till eller hur man vill uttrycka sig, t ex tankar, känslor eller sinnesstämningar. Forskningen inom detta område är i dag mycket livlig. Vi får hela tiden nya pusselbitar och nya mönster, dvs teorier produceras på löpande band.” Han gjorde en paus och fortsatte sedan: “Däremot är det i dag helt klart att medvetandet, själen, psyket, de mentala processerna - kalla dem vad ni vill - är funktioner hos hjärnan. Man kan inte tänka, känna etc utan hjärna.”

Charles mumlade något om UKU och NDU men Filosofen ignorerade honom. ”Allt tyder på att materialisterna har rätt. Också de upplevelser som Charles är så förtjust i kan säkerligen ges en materialistisk förklaring. Redan det faktum att ingen, trots otaliga försök lyckats motbevisa materialismen, tyder på att den är riktig.”

”Kom ihåg att *uppfattningen att själen är materiell är urgammal*. Det är sannerligen inte frågan om någon nyhet. Det är i själva verket den äldsta kända teorin - om ordet teori alls kan användas när vi talar om en tid när vetenskapen ännu inte var upfunnen - om själen. I några av de äldsta skrifter vi känner, t ex i det sumeriska eposet *Gilgamesh* som torde vara över 4000 år gammalt, sägs att kroppens död är hela personens, alltså också medvetandets död. Denna teori försvarades också av flera av de mest förnuftiga grekiska filosoferna, t ex av Demokritos och Aristoteles.” “Men inte av Platon,” inflikade Charles. “Nej,” instämde den äldre mannen, “men Platon var inte alltid förnuftig.”

Tallkubbarna var inte bekväma att sitta på. Anna- Leena försökte missbelåtet finna en bekväm sittställning, utan att lyckas. “Man hålls garanterat vaken på de här stubbarna,” muttrade hon ilsket. Vänd mot Charles fortsatte hon: “Jag håller med Filosofen på den här punkten. Det framgår i Bibeln att kropp och själ är en enhet. . . ” “Det står att Gud skapade mannen av stoft och blåste livets ande i hans näsa,” gäspade Maria. “Kan man inte tänka sig att livets ande är medvetandet eller själen. I så fall är kroppen av materia men själen

direkt från Gud. Då följer det att medvetandet inte är materiellt.”

Hennes ord fick den fylliga damen att energiskt skaka på huvudet. “Ingenstans i Bibeln står det någonting om en odödlig själ. Tror du att Gud i sitt Heliga Ord skulle ha underlåtit att nämna det om vårt medvetande faktiskt vore någonting alldeles annat än materia, någonting oförstörbart som kan existera skilt från kroppen?”

Hon reste sig upp och sträckte på sig med händerna mot korsryggen väl medveten om Kalles blickar. “Eftersom jag är sjukskötare har jag läst en hel del om hjärnan. Den är med god marginal det mest komplicerade objekt vi känner i naturen. Varför tror ni att Gud skapade detta fantastiska objekt om våra tankar, känslor, vår vilja osv är någonting helt immateriellt Om hjärnan enbart vore en kopplingsstation där information från kroppen når själen och tvärtom så skulle t ex största delen av hjärnbarken vara onödig. Inte har ju djuren, med undantag för de intelligentaste, någon hjärnbark att tala om. Men ändå har de ofta sinnen som är skarpare och bättre än människans. Det är otänkbart att Gud skulle skapa något som är onödigt. Därför måste han ha skapat denna oerhörda komplexitet, och speciellt hjärnbarken, som är långt större än hos något djur, just för att vi skall ha medvetande och fri vilja.”

“Bra tänkt Anna-Leena,” log Filosofen. Den unge mannen var däremot föga entusiastisk. “Den benhårda materialisten och den kristna fundamentalisten har funnit varandra än en gång,” viskade han i Marias öra, dock med så hög röst att alla skulle höra. “Däremot är vi totalt oeniga när det gäller kristendomens nonsens om uppståndelsen,” inföll Filosofen snabbt. “Du blir fullkomligt blockerad så fort uppståndelsen kommer på tal,” svarade den fylliga damen och rynkade pannan. “Du vill inte ens acceptera den som en möjlighet utan talar genast om önsketänkande.” “Dessutom infantilt och omoraliskt önsketänkande ovärdigt en människa med självaktning.” svarade Filosofen bestämt.

Den fylliga damen räckte spontant, likt en arg skolflicka, ut tungan mot Filosofen. Hon besinnade sig dock genast och vände sig med stor värdighet mot Charles. “Du som kallar dig kristen bör i alla fall noga tänka över uppståndelse läran. När jag dör förintas min hjärna och därmed mitt jag och min förmåga att tänka, känna och uppleva.” “Nära-döden upplevelserna antyder något helt annat,” mumlade Charles. Utan att bry sig om hans inpass fortsatte Anna-Leena: “Men Gud, som är allvetande känner min hjärna in i minsta detalj. Därför kan han vid uppståndelsen skapa en kropp som har en exakt likadan hjärna. Detta betyder att jag med alla mina minnen och med min personlighet uppstår från de döda.”

“I så fall är det inte du utan en kopia av dig,” avbröt Filosofen bryskt. “Inte alls,” fräste hon. “Antag att du har en gammal och fin segelbåt.” Filosofen talade som till ett trilskande barn. “Den brinner upp. Du är mycket olycklig för båten hade stort känslovärde. Men till all lycka har du kvar en detaljerad ritning. Du låter en skicklig snickare bygga en exakt likadan båt på basen av kopian. Betyder detta att din gamla båt har återuppstått?”

“Mitt i prick som vanligt,” ropade Maria glatt. “Den nya båten är förstas kopia. Den gamla båten är och förblir borta.” “På samma sätt är det med en människa, fortsatte Filosofen. “Den som en gång dött kan aldrig bli levande igen.” “Men vänta!” Maria lade händerna mot pannan och försökte koncentrera sig. “Är det här inte sist och slutligen bara en strid om ord. Båtarna eller människorna är ändå precis likadana. Jag medger att den nya båten inte kan ha samma känslovärde som den gamla men en människokropp har inte känslovärde.”

“Alldeles rätt,” fortsatte Anna-Leena med en triumferande blick på Filosofen. “För mig spelar det ingen roll om min uppståndelsekropp är en kopia av min jordiska kropp.” Hon tystnade och funderade några ögonblick och lyste sedan upp. “I själva verket måste uppståndelsekroppen, trots att dess struktur är precis likadan som min nuvarande kropp, bestå av ett annat material. Den skall ju hålla i evighet. Det är t ex välkänt att antalet nervceller i hjärnan börjar minska redan i 20-årsåldern. Men i den nya hjärna som jag får minskar aldrig antalet celler.”

Den unge mannen skakade på huvudet. “Jag förstår inte varför du som är kristen hela tiden vill hålla fast vid den materiella världen. Du vill väl ändå inte påstå att Gud är materiell? Och om Gud är immateriell, varför skulle då inte vår själ vara det. När vi möter Gud så måste detta ske på det andliga planet. Eller hur har du tänkt dig?” “Var det inte du som för en stund sedan påstod att Gud endast är en symbol för kärleken?” inföll Filosofen med mild ironi.

Det blev en kort tystnad som bröts av Charles. “Jag kan inte se att du gett någon lösning på den ursprungliga frågan.” “Och vilken var den?” gäspade Maria. “Hur kan materia ha känslor, uppleva sinnesstämningar osv? Hjärnan består av nervceller. Men en nervcell är bara en slags kemisk maskin. Jag förstår mycket väl att nervcellerna kan motta miljoner nervimpulser, reagera på impulserna och sända ut impulser till kroppens organ. Men jag kan inte förstå hur en nervcell, eller ett system av miljoner nervceller, kan ha vilja eller känslor.”

“Filosofen har säkert ett övertygande svar,” Maria tittade med trötta men uppfordrande ögon på den magre mannen som hade rest sig och stod med händerna i byxfickorna betraktande soluppgången. “Ett gammalt problem som behöver en ny lösning,” sade han frånvarande. “Eller snarare en härva av problem.” Skymningen hade gett vika för den uppgående solens strålar. Deras ansikten såg trötta och glåmiga ut i det skarpa ljuset. Under tystnad betraktade de den röda halvcirkel som mycket långsamt till synes steg upp över de skogiga holmarna i öster. Fiskmåsarnas skrän blev livligare, några skrakar flög förbi med susande vingslag och en flugsnappare drog några tveksamma melodier inne i skogen. “Det blir säkert en fin dag,” noterade Kalle belåtet, ”hoppas att vi har många abborrar och flundror i näten.”

“Tror ni att en dator har medvetande?” frågade den magre mannen plötsligt rakt ut i luften. “Tänk t ex på en avancerad schackspelande dator.” “Sannerligen inte,” svarade Charles kort men bestämt. “Antag att vi visar en spindel för datorn,” fortsatte Filosofen. “Tror ni datorn vet vad det är?” “Den har ju inga ögon,” svarade Maria med förbryllad min. “Bra. Nu konstruerar vi ett system som består av två tvkameror och en dator som analyserar information från kamerorna. Datorn kan jämföra informationen från kamerorna med ett “minne” som innehåller “bilder” av olika objekt, t ex spindlar. Sedan kopplar vi ihop den schackspelande datorn med den som analyserar visuell information. Dessutom bygger vi en apparat som reagerar på ljud och kopplar den till en dator som analyserar språk, dvs svenska. Slutligen konstruerar vi en röstsyntetisator som kopplas till det övriga systemet.”

“Det där är knappast möjligt med dagens teknik,” invände Charles tveksamt. “Utvecklingen inom detta område går mycket snabbt,” påpekade Filosofen vänligt. “För 50 år sedan var ett dylikt system bara en dröm, men i dag finns alla komponenterna redan, det gäller bara att integrera dem till ett system. Men frågan om det är praktiskt möjligt just nu är irrelevant. Jag diskuterar själva principerna. Jag gör m a o ett så kallat *tankeexperiment*. För att

det skall vara någon idé med ett sådant måste vi hålla oss inom ramar som inte direkt strider mot vad vi vet i dag. Men vi kan extrapolera från dagens mest avancerade forskning. Vi undersöker vad som i princip, om än inte i praktiken just nu är tänkbart, och försöker dra slutsatser av detta.” “Det verkar förbannat komplicerat,” brummade Kalle, “men det låter rätt kul. Låt oss alltså se... eller höra vart du vill komma.”

Med ett brett grin fortsatte Filosofen att tala: “Vi tänker oss att världens nationer plötsligt inser att krig är vansinne och börjar avrusta...” “Du sa att tankeexperimentet inte fick strida mot vad vi vet i dag,” invände Kalle ironiskt, “men nu gör du ett alldeles omöjligt antagande.” Filosofen ignorerade avbrottet. “Tusentals miljarder euro blir plötsligt tillgängliga för nyttiga eller roliga ändamål. Vi får några miljarder per år för att utveckla vårt datorsystem. Med pengarna anställer vi några tusen begåvade forskare. Under dessa förhållanden kan den maskin jag skisserade ovan säkerligen konstrueras.”

“Vad har den med medvetandet att göra?” frågade Maria. “När maskinen är färdig visar vi en spindel för maskinen och frågar: Vad är detta? Hur tror ni maskinen reagerar.” “Vänta litet nu,” inföll Charles som följde resonemanget med spännt intresse. “Du har en mängd datorer, en avancerad som bl a kan spela schack men givetvis kan programmeras för andra uppgifter också, sen har du en som analyserar visuell information, en annan som behandlar auditiv, alltså ljud, en för språkanalys och slutligen en talsyntetisator. Men du måste uppenbarligen ha en övergripande dator som är i ständig kontakt med alla andra och kordinerar hela systemet.” “En motsvarighet till hjärnbarken alltså,” sade Anna-Leena.

“Alldeles riktigt,” konstaterade Filosofen. “Men nu är frågan: Vad gör datorn när vi visar spindeln och frågar vad det är?” “Den svarar förstås: Det är en spindel,” svarade Charles otåligt, “med det bevisar ingenting. Maskinen begriper inte ett smack av vad den gör. Den visuella datorn jämför blixtnabbt impulserna från tvkamerorna med den uppsättning minnen vi programmerat in i den. På samma sätt analyserar språkdatorn vår fråga. Informationen går till “centralen” som plockar ut det rätta svaret ur sitt “lexikon” och ger order till syntetisatorn att formulera satsen “Detta är en spindel.” Hela processen är mekanisk och deterministisk. Det existerar inget medvetande, ingen förståelse.”

När de andra nickade instämmande fortsatte Filosofen. “Jag håller med er. Men nu ger vi våra teknologer den svåra uppgiften att ändra på - jag kallar det i fortsättningen systemet - så att det åtminstone i någon mån kan lära sig av erfarenheten.” Charles protesterade genast: “Det är omöjligt.” Med ett glatt grin gick Filosofen fram och klappade honom på axeln: “Vem är det nu som är fundamentalist. Vi kan inte fördjupa oss i detaljer men det finns olika tänkbara möjligheter. Idén är att det måste ske ändringar i strukturen som en funktion av användning. Vi behöver förmodligen mer komplicerade komponenter än de vanliga digitala, kanske ett slags analoga mikrokomponenter. Datorer som lär sig är säkert inte i princip omöjliga. Elementära sådan finns redan. Men de tekniska frågorna lämnar vi till experterna.”

“Det öppnar verkligen nya möjligheter,” utbrast Maria ivrigt. “I så fall kan maskinen själv skaffa nya kunskaper och förbättra gamla kunskaper.” “Alldeles sant,” fortsatte Filosofen, “men ännu är systemet långtifrån färdigt. Vi måste som följande göra systemet rörligt. Vi konstruerar fyra mekaniska ben, naturligtvis kontrollerade av små datorer. Vi får något som vagt påminner om en häst. Som kraftkälla använder vi avancerade batterier som systemet naturligtvis bär med sig.”

“Aha! Vårt system kan alltså nu förflytta sig,” sade Kalle. “Det kunde t ex röra sig här på holmen. Vi kunde t ex be det att gå och hämta en flaska öl.” Alla brast ut i hjärtligt skratt. “Nej, det går inte,” skrattade Kalle. “Varför inte? Det är väl inget svårt problem,” invände Anna-Leena med en gäspning. “Därför att ölet är slut,” ropade den store mannen skrattande.

“Systemet har ju inga armar,” ropade Maria, “hur skall det då kunna bära ditt obefintliga öl.” “Ett armlöst system som hämtar obefintligt öl – där har ni Filosofens logik i ett nötskal,” inföll den mörka damen med ett skadeglatt leende. “Att bygga ett par mekaniska armar, styrda av datorer, kan inte vara något större problem för våra tusentals forskare,” frustade Kalle.

“Nu har vi alltså ett system - eller kan vi rent av säga en varelse - som kan kommunicera i någon mån, lära sig, röra sig, känna igen saker och gå efter öl åt Kalle. Tror ni att systemet har något medvetande?” Charles skakade genast på huvudet. “Systemet är visserligen mycket komplicerat men det är inte desto mindre mekaniskt, deterministiskt och . och komplett medvetslöst – en invecklad maskin kort och gott.”

Under en lång stund stod Filosofen i djupa tankar. Sedan sade han: “Kanske du har rätt. Systemet saknar något som alla levande organismer har.” “Fortplantningsförmåga?” fnissade Maria. “Jag tänkte på strävan att skaffa näring. Denna strävan eller instinkt är nödvändig för att en organism skall överleva. Men vårt system har ingen sådan strävan. När batteriet börjar ta slut känner det ingen hunger. Det reagerar inte alls om ingen säger åt det att gå och ladda batteriet. Vi måste få systemet att självmant söka mat, dvs ström, när batteriet börjar vara urladdat.”

“Det bör väl vara ganska lätt.” Kalle reste sig upp och gick några steg av och an medan han tänkte. “Vi behöver en elmätare, en dator som avläser den och som informerar centralen när nivån sjunker. Denna dator bör vara så konstruerad att ju mindre ström det finns kvar desto starkare blir dess impulser till centraldatorn. Ju mindre ström det finns desto ”hungrigare” blir maskinen. När den kritiska nivån närmar sig skall sökandet efter ström få absolut prioritet. Centralen skall starta subprogram vilkas enda uppgift är att skaffa ström med alla medel. Alla delsystem skall endast arbeta för att söka ström. Ett sådant program bör inte vara omöjligt att göra.” Anna-Leena tittade förvånad på den kraftige mannen. “Var har du lärt dig allt det där om datorer?” “Du tror väl inte att det enda jag kan hantera är yxa och spade, hoppas jag,” svarade han med ett tillgivet leende.

Maria fortsatte ivrigt trots sin trötthet: “När elnivån sjunker bör också det verbala systemet kopplas in. Maskinen skall programmeras att fråga varje människa den ser var det finns en elkontakt. Dess röst bör bli mer desperat ju lägre strömnivån är.” “Skall vi programmera den att ropa på hjälp när nivån blir kritisk?” skrattade Anna-Leena. “Jovisst!” sade Maria fnissande, “och till slut, just innan maskineriet stannar, skall den med jämmerlig röst upprepade gånger ropa: Jag vill inte dö.” Plötsligt talade alla i munnen på varandra tills Charles med höjda armar ropade: “Systemet förstår ändå inte ett ord av vad det säger. Det känner ingen verklig fruktan.” “Hur kan du veta det?” skrattade Maria. “Kom ihåg att vårt system har förmågan att lära sig,” sade Filosofen. Charles fortsatte att ropa: “Det enda vi har gjort är att bygga en mekanism som simulerar vissa beteenden hos en levande människa. Den är lika död som... som t ex Filosofens utombordsmotor.” “En utombordsmotor kan inte springa omkring och söka mat,” mullrade Kalle. “Inte heller kan den prata med folk.” “Det kan inte

vårt system heller,” fräste Charles. “Det kan inte prata mer än en skrivmaskin.”

Med ryndkad panna betraktade filosofen det solglittrande, av små vågor, krusade havet. “Jag är ännu inte nöjd med vårt system...låt oss förresten döpa det.” “Vi kan kalla det Adam,” fnissade Maria med en sidoblick på den äldre kvinnan. “Varför inte lika gärna Eva,” invände Charles. “Okej,” instämde Filosofen, “det passar bra med Eva, urmodern till alla medvetna maskiner. Ett uppenbart fel med Eva är att det - eller bör jag säga hon - inte har någon självbevaringsdrift. Hon kan t ex gå nära branten där utan att bry sig om vad som händer, eller så kan hon gå rakt ut i sjön så att kretsarna kortsluts utan att bry sig om att hon kommer att dö.” “Hon kan inte dö eftersom hon...jag menar det... inte lever,” protesterade Charles.

I de små tallarna glittrade spindelnät, ännu våta av dagg i solstrålarna. Anna-Leena beundrade den perfekta geometrin i ett sådant nät när hon sade: “Vi kan väl helt enkelt programmera systemet ...eller Eva... att undvika branter, vatten OSV.” “Nej,” svarade Filosofen genast. “Det fungerar inte. Ibland måste Eva gå nära branter, gå ut i regnväder osv. Det som behövs är förmåga att känna smärta och rädsla och att kunna bedöma hur farligt något är. Eva måste t ex vara beredd att gå ut i vattnet för att rädda en människa.” Han fick genast mothugg av den unge mannen. “Du kan aldrig få en maskin att känna smärta eller rädsla.”

“Inga fundamentalistiska, tvärsäkra dogmer, om jag får be,” kontrade Filosofen allvarligt. “Analysera först, dra slutsatser sedan.” Tankfullt drog han i sitt grånande skägg. “Eva borde få en hud, t ex av skumgummi, som dras över med plast,” föreslog Kalle. “I plasten kunde man väva in värmeslingor som håller ”huden” varm.” “Bra, utmärkt Kalle!” instämde Filosofen och fortsatte. “I plasten måste vi också placera ut tusentals små receptorer som reagerar för t ex temperatur, stötar tryck och slag. Dessa skall hela tiden mata in information till små datorer som i sin tur alarmerar centralen om något onormalt inträffar. Om Eva t ex sticker in ena armen i en eld så signalerar värmereceptorerna extremt hög temperatur. En dator räknar ut att värmen är skadlig och sänder vidare till smärtcentrum - vi måste ha ett smärtcentrum också som omedelbart drar bort armen.”

Med ett skeptiskt flin utbrast Charles: “Vad menar du med smärtcentrum? Inte kan transistorer av kisel känna smärta.” “Smärtcentrum är en dator som aktiveras av subdatorer, som får information från olika receptorer, när den beräknar att påverkan överstiger skadlighetströskeln. Ju större överskridningen är desto fler eller starkare impulser får smärtdatorn motta. När den aktiveras har den mycket hög prioritet. Den avbryter annat som pågår i centralen och får denna att använda hela sin kapacitet på att eliminera den våldsamma strömmen av impulser från smärtdatorn. Beroende på vilken typ av impulser receptorerna ger beräknar centralen sin respons: t ex dra bort handen, spring i den riktningen, sök med ögonen vad som orsakar retningen, grip tag om det och kasta bort det.” “Tror du vi kunde få Eva att slå ihjäl myggor?” frågade Maria drömmande.

“Är Eva äntligen klar?” undrade Anna-Leena trött. “Nej, tillsvidare undviker hon faror och strävar att hålla sig vid liv men vi måste också ge honom positiva önskingar och vilja,” svarade Filosofen oberört. Den unge mannen orkade inte längre protestera. “Vi måste ge Eva nyfikenhet, längtan efter mänskligt sällskap och förmåga att älska.” Det sista sade han med en illmarig blick på Charles. “Det är ändå absolut omöjligt,” mumlade den unge mannen lamt. “Att göra honom nyfiken bör inte vara särskilt svårt,” fortsatte Filosofen obönhörligt. “Ytterligare en subdator?” Charles såg frågande på den talande. “Nej, nyfikenheten måste programmeras in i centraldatorn, dvs i ”hjärnbarken” hos Adam. Idén är att när centralen inte

har några andra pressande uppgifter, när en stor del av dess kapacitet är ledig, så börjar den förbättra och utöka sin kunskaper. Den promenerar t ex omkring i omgivningen och gör i minnet upp en karta över var den rört sig. Denna kan den senare ha nytta av. Den plockar upp saker som verkar obekanta och jämför med sina minnen. Om den inte kan klassificera objektet startar den en forskningsprocess. Den formulerar problem, söker information genom att fråga människor, genom att koppla sig till datanätverk, genom den hypotetisk-deduktiva metoden osv.”

Med en rysning av obehag tryckte sig den unga, rödhåriga kvinnan mot Charles samtidigt som hon intensivt betraktade den skäggige mannens oberörda ansikte med sina mörka ögon. “Det här börjar verka kusligt.” Nervöst drog hon händerna genom håret. “Eva förefaller att vara lika levande och medveten som vi. Jag trodde att en dator aldrig kan ha medvetande, men nu är jag inte längre säker. Eva är ingenting annat än en mycket komplicerad dator, men hon verkar mera medveten än många människor jag mött.” Med beskyddande min lade Charles armen om henne. “Kom ihåg att Eva, hur komplicerad hon än är, bara består av miljoner strömkretsar, av mikrochips, av kisel. Hon är en hög med miljontals döda komponenter.”

“Men förstår du inte. Det är just det som är så kusligt,” svarade hon irriterat. “Kisel är det vanligaste ämnet på jorden. Berget som vi just nu står på består mest av kisel. Och elektricitet finns överallt. Av dessa triviala material har vi byggt en varelse som...som är värre än Franksteins monster. Vem kan veta vad Eva ställer till med... I Mary Shelleys berömda roman sökte monstret någon att älska, ett kvinnligt monster...” “Snälla du. Det är bara en mekanisk apparat,” sade Charles lugnande, ”den är inte mera monster än en bil.” “Nej, nej! Eva är någonting mycket mera. Vi har lika liten kontroll över henne som Frankenstein hade över sitt monster. Vi har gett henne alltför mycket, förmåga att lära sig, nyfikenhet, självbevarelsedrift... fri vilja.”

“Fri vilja har hon...jag menar det... ändå inte,” invände Anna-Leena förvånat. Men Filosofen rättade henne. “Maria har alldeles rätt. Eva har fri vilja i den meningen att det är omöjligt att förutsäga hennes handlingar med full säkerhet. Hon kan inte ens själv förutsäga dem med säkerhet. I det avseendet är Eva faktiskt fullt mänsklig. Vi kan inte ens med säkerhet förutsäga hur hon kommer att reagera på en enkel stimulus. Hon är helt enkelt, precis som en människa, alltför komplicerad. Det finns för många subsystem som samverkar. Vi måste för övrigt också införa en slumpfaktor. Om två subsystem motverkar varandra måste slumpen avgöra vilket som vinner.”

“Jag hoppas verkligen att ingen på allvar försöker bygga en dylik...ett dylikt modernt Franksteins monster,” sade Maria. “Den kan säkert bli sinnessjuk, direkt galen.” “Och man kan inte dra ur kontakten,” inföll Filosofen roat. “Nej, om den inte får ström blir den desperat. Den kan säkert lära sig att lura och bedra, t o m mörda för att överleva,” svarade Maria dystert.

Plötsligt började Charles gapskratta. “Ni är ju alldeles löjliga. Eva är en maskin, en hög med transistorer.” Han kramade muntert om Maria. “Hur ni än gräver och söker finner ni inget annat än elektriska kretsar i systemet. Det är löjligt att säga att hon är rädd, hungrig, lär sig, talar, är nyfiken osv.” Med en öm blick på flickan i sina armar tillade han: “Förstår du inte det sötnos.” Men hon drog sig litet ifrån honom och sade kyligt: “Vad tror du att du finner om du börjar gräva och söka i en människa då? Den odödliga själen? Det enda du finner är celler

av olika slag, t ex miljarder nervceller som är organiserade i system och subsystem. Fattar du inte att Filosofen byggt upp Adam efter alldeles samma principer som vi finner hos levande varelser.”

Den unge mannen såg snopen ut, men han fattade sig snabbt. “Jag har hela tiden sagt att medvetandet är någonting gåtfullt och immateriellt,” skyndade han sig att påpeka. “Filosofens tankeexperiment visar, indirekt, att jag har rätt. Eva kan inte, hur märkvärdiga prestationer hon än utför, ha någon själ eller något medvetande. Vår hjärna fungerar i princip likadant. Alltså kan medvetandet inte förklaras genom neuronernas verksamhet. Men vi vet säkert att vi har ett medvetande. Följaktligen måste detta vara av helt annat art än den materiella kroppen. Därmed finns också möjligheten att medvetandet funnits före kroppen och fortlever efter hjärnans sönderfall.” Han lade armarna i kors över bröstet och såg triumferande på Maria och Filosofen.

Men den unga kvinnan skakade otåligt på huvudet. “Var är din ödmjukhet och öppenhet för olika teorier nu?” frågade hon ironiskt. “Inser du verkligen inte att om Filosofens tankeexperiment i princip är möjligt så är det ett förödande starkt argument för materialismen. Slutsatsen måste bli att en maskin i princip kan göra allt som vi kan, och dessutom mycket mera, dvs att vi i princip är maskiner, en del av naturen. Skillnaden ligger endast i materialet. Datorn består främst av kisel medan vi huvudsakligen består av kol.” Med ett sårat ansiktsuttryck satte sig den unga mannen ner på en talkubbe bredvid Anna-Leena.

Den mörkhåriga damen hade suttit med slutna ögon och ansiktet vänt mot solen, men nu vände hon sig mot Filosofen medan ett brett leende spred sig över hennes ansikte. “Tror du att Eva skulle kunna uppstå av en slump?” frågade hon med oskyldig min. Den gråskäggige mannen tittade misstänksamt på henne. “Jag ser att du har kommit på någonting. Du ser ut som en katt som är säker på att fånga en fet och fin mus. Svaret på din fråga är förstås nej.” Hon öppnade munnen, men innan hon hann säga något utbrast Filosofen: “Aha! Jag förstår... åh förlåt mig, jag avbröt igen.”

“Men ändå tror du att människan uppstått av en slump,” sade Anna-Leena spydigt. “Hur är det nu med din älskade logik. Är du inte väldigt inkonsekvent. Din Eva kan uppstå endast genom en skapelse av en överlägsen intelligens men den mänskliga Eva har uppstått utan skapelse eller intelligent styrning – genom den rena, blinda slumpen.”

Kalle viftade emellertid avvärande med handen. “Det där har Filosofen...” men Maria avbröt honom. “Du begår ett tankefel Anna-Leena...” Hon avbröts i sin tur av Filosofens högljudda röst. “Det där är ett populärt argument mot evolutionen bland kreationisterna. Men kreationisterna har, liksom du Anna-Leena, ingen större respekt för logiken, dvs när det inte passar deras ändamål.”

“Låt mig förklara - för en gångs skull,” ropade den unga kvinnan med en ilsken blick på Filosofen. Den äldre mannen tystnade och satte sig småleende på en talkubbe. “Livet på jorden är baserat på grundämnet kol,” började Maria, “och kolet är kemiskt aktivt på det sättet att det tillsammans med väte kan bilda långa och komplicerade molekylkedjor. Dessa uppstår alltid spontant så fort förhållandena är gynnsamma.” “Sådana komplicerade kolföreningar finns också i många meteoriter och t o m ute i rymden i stoftmolnen,” inföll Filosofen snabbt men tystnade sedan för att låta den unga kvinnan fortsätta.

“Datorernas transistorer består emellertid huvudsakligen av kisel, en s k halvledare. Men kisel reagerar inte särskilt lätt med andra ämnen. Därför kan det inte spontant uppstå biljoner komplicerade molekyler som är baserade på kisel.” Med en lång blick på Anna-Leena avslutade hon: “Följaktligen kan kisel inte utgöra grunden för någon evolution, varken kemisk eller biologisk. Därför kan evolutionen aldrig producera en dator men nog en människa.”

“Bra talat,” berömde Filosofen, “men på sätt och vis är datorn faktiskt en produkt av evolutionen. Vi är skapelser av evolutionen och datorn är en skapelse av oss. Jämför t ex med en... en myrstack - det finns flera stycken i skogen därborta.” Han pekade mot den västra ändan av holmen. “En myrstack kan inte uppstå av sig själv och ännu mindre genom en evolution. Men det betyder inte att myrstacken är en skapelse av en högre makt. Myrorna är en produkt av evolutionen och myrstacken är skapad av myrorna. På samma sätt är vår intelligens en produkt av evolutionen och datorn en produkt av vår intelligens.”

“Jag är inte nöjd med din förklaring av medvetandet,” sade Charles kärtvt. “Tror du faktiskt på allvar att man skulle kunna bygga en sådan maskin,” han uttalade ordet maskin med stort eftertryck, “som Eva, dvs en maskin som kan lära sig, som söker ny kunskap, som rör sig fritt omkring, som har ett slags sinnen, som kan tala och som har en slags självbevarelsedrift.” “Den kan väl ändå inte ha någon sexdrift?” fnissade Maria.

Alla såg frågande på den äldre mannen som tyst betraktade ejdrarna som simmade en bit utanför berget. Kalle svarade i stället: “I princip skulle man säkert kunna bygga en sådan maskin, men kanske inte i praktiken.” Fortfarande med blicken ut mot havet sade Filosofen : “Ge mig tio miljarder ecu i året, tvåtusen av världens främsta specialister och ge mig tid i tjugo år så skall jag presentera er för Eva när tiden är ute.”

“Bah! Du skulle misslyckas totalt,” ropade Charles, “det är jag helt övertygad om.” Filosofen ryckte på axlarna och Maria frågade: “Tycker du att man borde satsa på ett sådant projekt. Borde vetenskaperna, enligt din åsikt, försöka bygga en - Eva?” “Vad anser du själv?” log den skäggige mannen. “Absolut inte!” svarade hon genast. “Är det någon av er som anser att man borde försöka bygga Eva?” frågade Filosofen och lät blicken glida över sina vänner. Alla skakade på huvudet.

Han vände sig åter ut mot sjön. “Om 20 år kommer det att finnas minst 7-8 miljarder människor på jorden. Var och en av dessa har intelligens. De utgör en enorm intellektuell potential - på gott och ont givetvis. Har vi behov av intelligent maskiner? Naturligtvis inte. Att skapa en varelse - för det är en varelse och ingen maskin - som Adam skulle vara ren och skär idioti. Adam skulle inte kunna lösa några problem men han skulle skapa nya problem och nya risker. Det är inte som t ex med genteknologin att riskerna uppvägs av fördelarna. Det finns inga fördelar med Adam. Datorerna är utmärkta hjälpmedel och de kommer säkerligen att bli mera människolika i framtiden men det är livsviktigt att de förblir hjälpmedel, maskiner. *Vi får aldrig skapa en tänkande varelse som skulle kunna bli en konkurrent till människan, eller t o m överlägsen människan.* Men,” muttrade han för sig själv, “kanske är det redan för sent.”

“På den punkten är vi i alla fall överens,” mumlade den unge, mörklockige mannen samtidigt som han gäspade så det knakade i käkarna. Maria satte sig på huk bredvid honom. Också hon gäspade. Filosofen betraktade sina trötta vänner. “Ni behöver sova, men jag

vill ännu påpeka en viktig sak när det gäller medvetandet.” Kalle stönade. “Hur vore det med en öl?” frågade Maria spydigt. Den store mannen gav henne ett förintande ögonkast. “Allt har sin tid,” sade han, “och nu är det tid för sömn.”

Med händerna på ryggen började den äldre mannen gå av och an. “Charles, du gör ett tankefel som är mycket gammalt och mycket vanligt,” sade han vänligt. “Det är ett mycket naturligt fel, men det är också mycket, mycket allvarligt.” Den unge mannen tittade ner i marken. “Var inte så förbannat överlägsen,” viskade han. “Det är inget att skämmas över därför att också de mest begåvade tänkarna i vår kultur har fallit i samma grop,” fortsatte Filosofen. “Man har, utan att närmare tänka efter, utgått från en teori om materien, en teori som man betraktat som självklar. I stället för att noggranna undersöka materiens egenskaper har man utgått från att man redan känner dessa.”

“De flesta har inte ens varit medvetna om att de baserar sitt tänkande på en teori. I stället har de trott att de baserar sig på ett objektivt och självklart faktum.” “Vad är det för en teori du talar om,” undrade Maria med trött röst. Men Filosofen fortsatte oberört sin föreläsning. “Tänk efter litet.” Han ställde sig med händerna på höfterna och betraktade dem skarpt. “Nej, förresten. Det hjälper inte hur mycket ni än tänker. Ni vet för litet. *Det hjälper inte att tänka om man inte har kunskaper, massor av relevanta kunskaper.*” Charles reste sig, sträckte på sig och sade: “Kom så går vi för att få litet sömn. Vi har lyssnat tillräckligt på den där skrytmånsens predikningar för en dag... förlåt... natt.” Ingen rörde sig. De tittade endast slött på varandra. Den unge mannen tog några tveksamma steg, ryckte sedan på axlarna och satte sig igen med surmulen min.

Filosofen fortsatte att tala: “Den felaktiga teori, som jag talar om, är mycket enkel. Den säger att materien är passiv, man kunde också använda ordet “död.” Enligt teorin kan materien av sig själv inte åstadkomma någonting. För att materien skall röra sig eller ändras måste det alltid finnas en yttre kraft som orsakar rörelsen eller förändringen.”

“Du vill väl ändå inte påstå att materien är levande,” utbrast Charles förvånat. “Du har väl inte gått och blivit panpsykist?” “Nej, den är inte levande, men den är inte heller så passiv och död som teorin förutsätter. Materien är varken levande eller död. *Vi bör glömma bort dessa begrepp och allt intellektuellt bråte de för med sig när det gäller materien.*” Maria protesterade häftigt. “Det där låter inte logiskt. Varje entitet måste antingen vara död eller levande.” Hon fick ett uppskattande leende av Charles som belöning, men Filosofen skakade leende på huvudet. “Tack för kritiken, men denna gång sköt du över målet. Begreppen död och levande behöver inte vara varandra uteslutande och uttömmande. Men låt oss inte gå in på en begreppsanalys som nödvändigtvis blir ganska komplicerad.”

“Nu får ni använda er fantasi. Hur tänkte människorna innan vetenskapen gjorde sitt genombrott för 400 år sedan?” “Hur skulle vi kunna veta det?” frågade Maria med rynkade ögonbryn. “Jag sade att ni skulle använda er fantasi och kontrollera den med förnuftet. Människorna visste att de själva, tack vare intelligens och vilja, dvs tack vare att de var levande och medvetna varelser, kunde ändra naturen. De kunde hugga ner skogar, gräva kanaler, orsaka översvämningar, bygga väldiga stadsmurar, döda djur och människor osv. De kunde åstadkomma rörelse, t ex köra stora vagnar över stenlagda vägar så det dånade och dammet yrde.” “Du blir lätt långgrandig. Är du medveten om det?” frågade Anna-Leena som satt med slutna ögon lutad mot Kalle.

“Jag försöker vagga er till sömns med mitt enfaldiga babblande,” svarade Filosofen i kort ton, men fortsatte sedan: “I naturen såg människorna hela tiden rörelse och förändring, dag övergick i natt som övergick i dag, spektakulära åskväder drog över nejden, översvämningar spolade bort byar och hela städer, människor föddes och dog. Allt detta kunde inte ske av sig själv. Därför måste det finnas någon, dvs intelligenta, viljande väsen, som handlade medvetet och planmässigt, bakom.”

Han avbröt sig plötsligt och stirrade på Kalle. Den store mannen satt hopsjunken, lutad mot Anna-Leena, med huvudet hängande ner mot bröstet. Han andades jämnt och lugnt och ibland hördes en svag men tydlig snarkning. Anna-Leena satte pekfingeret mot läpparna när hon såg att Charles och Marias förbluffade miner.

Plötsligt ryckte den sovande till, lyfte på huvudet och tittade sig omkring. “Va, va?” muttrade han. När han såg deras förstående leenden utbrast han irriterat: “Jag sov inte. Jag bara...blundade.” Han gäspade och sträckte på sig. “Nu går jag och lägger mig.” Men han blev sittande med frånvarande blick när Filosofen fortsatte att föreläsa. “Hur skulle ett åskväder, detta väldiga, vilda skådespel med flammande blixtrar, öronbedövande dån och väldiga vattenmassor kunna uppstå av sig själv? Men i dag är det allmänt accepterat att det inte finns någon mening eller avsikt bakom ett åskväder. Det är frågan om naturlagarnas, dvs materiens blinda lek.”

“Hur skulle solen, månen och planeterna kunna röra sig om det inte fanns någon som rörde dem? T o m en så materialistisk filosof som Aristoteles så sig tvungen att postulera, en gud, primum mobile, den första röraren, för att förklara himlakropparnas rörelser. I dag vet vi att det inte finns någon mening eller plan bakom deras rörelser. Himlakropparna är inga gudar, utan endast väldiga ansamlingar av materia som rör sig därför att materien har en egenskap, massa, som skapar gravitation, som skapar rörelse. På sätt och vis rör himlakropparna sig själva. Rörelsen härstammar ur deras materiella natur.”

Utan att bry sig om de rynkade pannor och förbryllade blickar hans ord orsakade fortsatte Filosofen. “Aristoteles menade att det finns en inneboende strävan hos materien. Enligt hans teori var materien i viss mån levande. Andra filosofer förnekade detta, t ex den första stora materialisten, filosofen Demokritos på 400-talet f Kr. Det var Demokritos teori som återupplivades under 1600-talet. Den blev tidens vetenskapliga dogm därför att den passade in i den strängt mekanistiska världsbild som forskarna utvecklade. Vid den tiden var Aristoteles helt ute i de nytänkande, moderna kretsarna.”

Filosofens röst hade långsamt blivit svagare. Hans blick blev fjärrskådande och det verkade som om han mest talade till sig själv. “Men sist och slutligen var det Aristoteles som hade rätt. Han kom närmare sanningen än den nyare tidens naturfilosofer. Vi vet i dag att materien har en nästan obegränsad förmåga att röra sig, förändras, att anta nya gestalter, att skapa helt nya egenskaper.” “Som t ex medvetanden,” inflikade Maria.

“Hur kan materia födas, växa, röra sig, reparera sig själv när den blir skadad?” Filosofen fortsatte att tala. “Dessa frågor förbryllade naturfilosoferna. Den franska filosofen René Descartes påstod i början av 1600-talet att allt kunde förklaras genom mekaniska principer. Men de flesta biologer på den tiden menade att det fanns en mystisk livsprincip, en livskraft hos allt levande som var förklaringen till livets beteende. Men varifrån kom denna mystiska kraft? Den kunde naturligtvis bara ha gudomliga ursprung. Man kunde inte tänka sig

att materien i själva verket har alla de egenskaper som behövdes. Först i mitten av 1800-talet blev biologerna, eller i varje fall de flesta, övertygade om att det inte finns någon kemisk skillnad mellan organisk och oorganisk materia. Kemins lagar är överallt desamma, och dessa lagar härstammar ur materien själv.”

“Men människan, denna underbara varelse, hon kan ändå inte förklaras utifrån materiens lagar. Hon, dvs vi, är ett mysterium. Vi är naturens stora gåta. Vi skiljer oss från allt annat levande. Varför? Allt annat hos oss kan förklaras utgående från materiella principer - utom medvetandet.” Han tystnade och blickade dystert omkring sig. “Det ena mysteriet efter det andra har fått ge vika för förklaringar på basen av materiella principer. Men det finns fortfarande en bastion som håller stånd - medvetandets bastion.”

Han slog ut med armarna i en dramatisk gest. “Med förtvivlans mod kämpar försvararna av medvetandets gåtfullhet, av den odödliga själen, av reinkarnationen, mot de anstörmande materialistiska, vetenskapliga horderna. De bygger barrikader av floskler, liturgi, snömos och oklara begrepp för att skydda sig mot materialisternas klara logik och vardagliga förnuft.”

En lång tystnad följde. En kylig morgonbris fick tallarna att susa svagt och gräset i de fuktiga skrevorna i berget krusades likt det morgonsolglittrande havet. “Retorik, bara retorik,” grumsade Charles. “Var är dina bevis? Hur bevisar du att medvetandet är en funktion hos hjärnan och inte något icke-materiellt och självständigt?”

Filosofen sjönk ner på en av de primitiva sittplatserna. För första gången märktes det att den äldre mannen var mycket trött. “Ingen av oss orkar börja analysera bevismaterialet nu. Men jag kan försäkra att det är mycket omfattande. Forskningen på området är synnerligen livlig och teorierna blir allt bättre. Jag nöjer mig med ett enkelt exempel, som, åtminstone för mig själv, är mycket övertygande.”

Det blev tyst en kort stund och sedan fortsatte han med stillsam röst. “För cirka tio år sedan drabbades jag av besvär med hjärtat - rytmen blev mycket oregelbunden. Jag var till läkare, intagen på sjukhus för undersökning osv. Jag hade jobbat hårt, var utsatt för stress, motionerat alldeles för litet osv. Naturligtvis blev jag mycket orolig och nervös. Jag grubblade över vad det kunde vara för fel med mig. Det var omöjligt att slappna av. Då tog jag, för första gången i mitt liv, lugnande tabletter. Jag hade inga stora förväntningar men effekten blev dramatisk, nästan otrolig. Oron och nervositeten försvann nästan helt. Jag kunde börja fungera normalt igen. Den onda cirkel, som jag kommit in i, kunde brytas genom ett kemiskt ämne.”

“Och vad lära vi av detta?” frågade Maria nyfiket. “Min oro var ett psykiskt tillstånd. Det var mitt medvetande som inte fungerade normalt. Jag tog en tablett, ett kemiskt ämne. Molekylerna i ämnet kom in i mitt blodomlopp och fördes runt i kroppen. Ett antal molekyler följde med blodet in i hjärnan där de togs upp av nervcellerna. På grund av dessa molekyler, dessa materiella objekt, ändrades mitt psykiska tillstånd radikalt.”

“Hur är det möjligt att t o m enkla molekyler, materiella ting, radikalt kan ändra vårt psyke? Det enkla, självklara svaret är: därför att psyket självt är materiellt. Medvetandet är förankrat i materiella processer i hjärnan. Lugnande mediciner är materia. De är kemiska molekyler som ändrar hjärnans kemi. *Det finns ingen gåtfull mirakelsubstans i hjärnan, endast otroligt komplicerade materiella processer, resultatet av en obegripligt lång evolution.*” Han

gned sig i ögonen. “Och nu börjar faktiskt mina krafter ta slut. Jag är ändå dubbelt så gammal som ni.”

Solen stod redan högt på himlen och dess värme fick nattkylan att dra sig undan in i buskarna och in i den tätaste tallskogen. De fem exemplaren av homo sapiens som satt uppe på ett berg, på en holme i världens vackraste skärgård njöt av värmen som spred sig i deras trötta lemmar. Men solljuset värmdes också myrorna, spindlarna, kvalstren, bakterierna och allt liv på berget där de satt. De kemiska reaktionerna i kropparna blev snabbare allteftersom värmen ökade. Tallarnas barr började med solenergin som drivkraft omvandla koldioxid ur luften och vatten, och näring som långsamt flöt uppåt från rötterna, till mer komplicerade kemiska ämnen. Naturen vaknade till en ny dag...i den oändliga raden av dagar på en planet i ett solsystem, i en galax med miljarder solsystem, i ett universum med miljarder galaxer...

“Ändå tror jag att vi är unika,” viskade Charles sömnigt. “Människan är ett mysterium.” “Du har alldeles rätt,” instämde Anna-Leena lågt där hon satte med knäppta händer och Kalles snarkande huvud mot sin axel. “Vi är skapelsens herrar. Vi är skapade till den Evige och Allsmäktige Gudens avbilder.”

LITTERATURFÖRTECKNING

Litteraturen om de frågor som behandlas i boken är givetvis enorm. Det står inte i mänsklig makt att överblicka den. Jag har inte ens försökt. Men det viktiga är inte att känna till allt som skrivits utan att känna till det som är viktigt och värdefullt. För att få veta detta behöver man inte läsa särskilt många böcker, men i stället måste man läsa dem med eftertanke, inte sträckläsa dem som en roman.

I själva verket är den viktiga kunskapen inte särskilt omfattande. Genom att läsa ett fåtal böcker, som behandlar de centrala frågorna inom olika områden, kan man skaffa sig en tillfredställande översikt som gör det möjligt att själv ta ställning och ge sig in i debatten. Man bör komma ihåg att när man läst en handfull av de viktigaste böckerna inom ett område så innehåller alla de tusentals böcker, som man inte läst och aldrig har möjlighet att läsa, mycket litet som man inte redan känner till, åtminstone i huvuddrag. Det finns t ex ett tiotal arbeten på svenska som behandlar filosofins historia. Men de behandlar alla i stort sett samma saker. (Jag har läst de flesta av dem). Visserligen är det en överdrift att säga att när man läst en bok i den västerländska filosofins historia så har man läst alla, men det är inte någon stor överdrift. Den bok i filosofins historia som inte fäster tonvikten vid män som Platon, Aristoteles, Descartes,

Leibniz, Locke, Hume, Kant osv handlar helt enkelt inte om den västerländska filosofins historia. Skillnaderna i böckerna ligger i betoningen, i djupet hos analysen, i utförligheten och i urvalet av sekundära gestalter.

Detsamma gäller alla områden. Läser man t ex Darwins *Om arternas uppkomst* så lär man sig evolutionsteorin. Det har skrivits enorma mängder böcker om evolutionen sedan Darwins dagar, men grundstrukturen i teorin är i dag densamma som för 150 år sedan, och den kommer troligen att förbli densamma så länge det finns intelligenta varelser som reflekterar över de biologiska grundfrågorna.

Det är sålunda onödigt att oroa sig över den sk informationsexplosionen. Mängden information som väller ut ur massmedia är visserligen enorm, men till 99,9% är det frågan om ”mera av samma sak”. De verkligt nya och sanna eller åtminstone sannolika idéerna är sällsynta. Livet består nästan enbart av upprepningar. Visserligen produceras det ofta nya hypoteser, men som regel har dessa en kort livslängd. Det som verkligen intresserar de flesta av oss är inte nyhet eller originalitet i sig, utan sådana nya hypoteser som verkligen ökar vår förståelse samtidigt som de stämmer med de fakta som vi känner. Vi vill, kort sagt, inte nöja oss med originella hypoteser. Vi vill veta sanningen.

För den som är intresserad att fördjupa sina kunskaper om någon eller några av de frågor som behandlas i denna bok nämner jag nedan ett antal böcker och artiklar som kan vara till hjälp. Endast skrifter på svenska eller engelska tas med. Det finns naturligtvis mängder av utmärkta skrifter på andra språk, men min egen beläsenhet begränsar sig huvudsakligen till dessa språk.

ÖVERSIKTSARBETEN INOM FILOSOFIN

Det bästa sättet att få en översikt av filosofin inom vår västerländska kultur är att läsa ett arbete i filosofins historia. Jag rekommenderar dock inte att man börjar studera filosofi genom att läsa filosofins historia. Det är bättre att fundera själv och läsa böcker om aktuella debatter, t ex denna bok, och att sedan gå tillbaka i tiden för att se vad äldre filosofer sagt om just den eller de frågor som man själv fastnar för. På det viset bygger man steg för steg upp en helhetsbild.

1. Gaarder, Jostein *Sofies värld*. Raben och Sjögren 1994. Boken riktar sig till tonåringar och är därför mycket lättläst. Många av de centrala tankarna i vår kultur och deras idéer presenteras, om än ytligt, mycket kortfattat och utan kritisk diskussion.
2. Nordin, Svante *Filosofins historia. Det västerländska förnuftets äventyr från Thales till postmodernismen*. Studentlitteratur 1995. Nordin lyckas med konststycket att i en enda volym kortfattat, klart och tämligen lättbegripligt beskriva de mer betydande filosoferna och deras verk. En utmärkt introduktion till ämnet.
3. Magee, Bryan *Bonniers stora bok om filosofi*. En utmärkt bok för den som inte bara vill läsa text utan också titta på bilder. En bild kan som bekant (ibland) säga mer än tusen ord. Förutom texten som börjar med antikens naturfilosofer och slutar med moderna filosofer kan läsaren begrunda ca 400 bilder.
4. Skirbekk, Gunnar och Gilje, Nils *Filosofins historia*. Daidalos 1993. I denna bok betonar

författarna sambandet mellan filosofin och vetenskapen mera utförligt än vad som är vanligt i böckerna på området. Boken är inte alldeles lättläst.

5. Aspelin, Gunnar *Tankens vägar. En översikt av filosofins utveckling*. Doxa 1977. Detta är en klassiker som skrevs redan på 50-talet. Den innehåller mycket som i allmänhet inte finns med i senare arbeten. Texten kräver arbete och koncentration men är i stället mycket givande när den öppnar sig.
6. Ambjörnsson, Ronny *Människors undran. Europas idéhistoria. Antiken*. Natur och kultur 1997. I denna mycket läsvärda bok placerar författaren in de filosofiska och vetenskapliga idéerna under antiken, ursprunget till så mycket i dagens samhälle, i ett vidare samhälleligt och kulturellt perspektiv. Boken är relativt lättläst.
7. Russell, Bertrand *Västerlandets filosofi och dess samband med den politiska och sociala utvecklingen*. Natur och Kultur 1994. I detta klassiska arbete, publicerat första gången redan 1945, ger en av det tidiga 1900-talets främsta tänkare sin syn på filosofins utveckling. Russel nöjer sig inte med att som historiker enbart redogöra för de stora tänkarnas idéer. Han tar också ställning och försöker ur sin synvinkel utreda vad som är rätt och fel, hållbart och ohållbart. Ett utmärkt exempel på en filosof (i motsats till historiker) i arbete.
8. Lübcke, Poul (red) *Vår tids filosofi. Filosoferna. De filosofiska strömningarna. En uppslagsbok*. Forum 1987. I boken behandlas modern västerländsk filosofi från slutet av 1800-talet fram till 1970-talet av en lång rad experter. Boken är mycket informativ och faktpäckad, men den är också mycket krävande att läsa. I slutet av boken finns en synnerligen omfattande litteraturlista över västerländsk filosofisk litteratur under 1900-talet.
9. Höffe, Otfried (red) *De stora filosoferna. Del 1. Antiken och medeltiden. Del 2. Nya tiden från Bacon till Nietzsche*. Forum 1995. I detta informativa och djuplodande arbete behandlar en rad tyska experter de stora tänkarna och deras idéer. Här kan man bekanta sig med den senaste forskningen om respektive tänkare. Boken innehåller för varje kapitel mycket omfattande litteraturlistor. Detta är absolut ingen bok för nybörjare. Den är mycket tungläst och kräver både förkunskaper och intensiv koncentration.

LITTERATUR SOM BEHANDLAR MEDVETANDETS FILOSOFI

1. Rosing, Hans *Den personliga identiteten och livets mening*. Holger Schildts förlag 1986. I denna lättlästa bok ges en översikt av olika idéer om personlig identitet och om psykets och speciellt jagmedvetandets natur. Modern forskning fram till mitten av 80-talet diskuteras.
2. Rosing, Hans *Medvetandets filosofi. En översikt av moderna filosofiska teorier om förhållandet mellan medvetande och materia*. Schildts och Akademilitteratur 1982. I denna bok diskuteras olika teorier om hur medvetna psykiska processer såsom tankar, känslor och avsikter förhåller sig till de kemiska och elektriska processerna i hjärnan och nervsystemet. Boken är inte alldeles lättläst.

3. Dennett, Daniel *Att förstå medvetandet hos människor och andra djur*. Natur och Kultur 1999. En mycket lättläst, trevlig och kunnig bok av den förmodligen främsta nulevande experten på medvetandets filosofi.
4. Dennett, Daniel *Consciousness Explained*. Allen Lane. The Penguin Press 1991. I denna tjocka bok, som beaktar en stor mängd forskningsrön inom olika områden, presenterar författaren sin förklaring av medvetandets natur. För en översikt av Dennetts övriga arbeten se t ex litteraturlistan till föregående bok. (Nr 3 ovan)
5. Hofstadter, Douglas och Dennett, Daniel (red.) *The Mind's I. Fantasies and Reflections on Self and Soul*. Penguin Books 1982. I denna utmärkta bok, som också finns i svensk översättning, behandlar ett antal filosofer, dataforskare och författare olika mer eller mindre långsökt perspektiv på medvetandet. Boken innehåller flera klassiska uppsatser, t ex A M Turlings "Computing Machinery and Intelligence", där han ger ett kriterium på när en maskin kan anses vara intelligent och John R Searles "Minds, Brains and Programs", där han genom sitt numera berömda "kinesiska-rum-argument" försöker bevisa att en dator aldrig kan ha mänsklig typ av intelligens.
6. Pinker, Steven *How the Mind Works*. Norton 1997. Med hjälp av lättläst och t o m underhållande prosa presenterar författaren en teori om psykets och medvetandet som baserar sig på evolutionsteori. Psyket är uppbyggt av en stor mängd olika funktioner som utvecklats under hundratals miljoner år. Psyket uppstår ur samverkan mellan dessa funktioner.
7. Damasio, Antonio *The Feeling of What Happens. Body and Emotion in the Making of Consciousness*. Harcourt Brace 1999. En djuplodande men trots detta relativt lättläst bok. Författaren skiljer mellan olika typer av medvetande som han kallar kännmedvetande och utvidgat medvetande. Han hävdar att medvetande och emotioner inte kan skiljas från varandra. Boken ger en god inblick i den nyaste forskningen både när det gäller hjärnan "hårdvaran" och medvetandet "mjukvaran".
8. Crick, Francis och Koch Christof "The Problem om Consciousness" *Scientific American* september 1992. Enligt författarna kan medvetandeproblemet brytas ner i delproblem av vilka en del kan lösas med vetenskapliga metoder.
9. Logothetis, Nikos "Wision: A Window on Consciousness" i *Scientific American* november 1999. I artikeln diskuteras forskning som visar hur våra synupplevelser uppstår.

TVÅ KLASSISKA BÖCKER

10. Ryle, Gilbert *The Concept of Mind*. London: Hutchinson 1949. Detta berömda arbete av en brittisk filosof handlar om de ord vi använder när vi talar om psykiska företeelser. Boken innehåller mycket att reflektera över, men med ett halvt sekel på nacken är den främst av historiskt intresse
11. Wittgenstein, Ludwig *Filosofiska undersökningar*. Stockholm, Månipocket 1998. Originalen *Philosophische Untersuchungen* utkom 1953. Detta är en av de mest kända och berömda böckerna i filosofi under senare delen av 1900-talet. I boken behandlas många frågor, men bl a diskuteras författaren hur vi använder språket för att tala om det psykiska.

Boken innehåller mycket att fundera över och att diskutera, men några entydiga och klara svar skall man inte vänta sig.

LITTERATUR OM RELIGIONSFILOSOFI

Litteraturen om religionsfilosofiska frågor är enorm och helt oöverskådlig. När man skummar igenom några tiotal böcker i denna textmassa får man ett starkt intryck av att vi här har ett område där det inte finns någonting som alla är eniga om. Debattörerna talar vanligen förbi varandra därför att de inte har någon gemensam grund att stå på. Man bör vara medveten om att det finns en enorm litteratur inom detta område också inom andra kulturer än den västerländska. I USA är intresset för religionsfrågor betydligt större än i Europa.

1. Lucretius *Om tingens natur* Forum 1972, i översättning och med kommentarer av Bertil Cavallin. Lucretius levde under århundradet f Kr. Hans bok är den äldsta kända omfattande och systematiska framställningen av en religionskritisk och materialistisk världsbild. Många av hans argument är lika gångbara i dag som för 2000 år sedan. Boken är trots sin ålder förvånande lättläst.
2. Hume, David *Om religion. Religionsfilosofiska skrifter i urval*. Bokförlaget Nya Doxa 1992. David Hume är en av de främsta och mest djärva och radikala representanterna för den kritik mot den etablerade religionen som växte fram under 1700-talet, under den s k upplysningstiden. Humes argumentering är klar och enkel och lika aktuell i dag som för drygt 300 år sedan. Än i dag ses Hume som en huvudmotståndare för de teister som anser att kristendomen kan försvaras med rationella argument.
3. Paley, William *Natural Theology; or Evidences of the Existence and Attributes of the Deity Collected from the Appearances of Nature. (1802)* Författaren driver tesen att man genom studier av hur ändamålsenligt naturen fungerar måste dra slutsatsen att det finns någon som i detalj planerat allting. I denna bok finns det kända klockargumentet som sedan, i en eller annan version, dykt upp i alla debatter mellan troende och icke troende. Boken är en klassiker till vilken det ofta refereras.
4. Reichman, Sven *Kulturen utan Gud* Interskrift 1993. Sven Reichman är en mycket flitig författare som publicerat en ström av apologetisk kristen litteratur. Han är också bevandrad i den filosofiska litteraturen. I denna bok driver han tesen att det var filosoferna som tog den kristna tron ifrån oss.
5. White, Ellen *Konfrontationen* Skandinaviska Bokförlaget, Gävle 1976. Ellen White hör till den grupp av djupt troende kristna författare som har miljontals läsare men som vanligen föraktas och ignoreras av filosoferna. För den som vill nå en djupare förståelse av vad en religiös världsbild innebär är det nödvändigt att bekanta sig även med denna typ av litteratur. I denna bok tolkar hon hela den västerländska historien, från antiken till våra dagar, utifrån en kompromisslöst biblisk ståndpunkt. Hennes böcker har sålts i över 20 miljoner exemplar.
6. Peterson Michael m fl *Förnuft och religiös tro* Nya Doxa. Boken behandlar de flesta frågorna inom religionsfilosofin på ett sätt som är tillgängligt för nybörjaren.
7. Gustavsson, Stefan *Kristen på goda grunder. Om sanning i en tid av tvivel* SESG-Media

1997. Författaren försöker med rationella argument hämtade från filosofin visa att den traditionella kristendomen är den enda rätta religionen. Boken är mycket lättläst.

8. Russell, Bertrand *Varför jag inte är en kristen* Natur och Kultur 1958. 1900-talets kanske mest inflytelserika religionskritiker förklarar sin ståndpunkt i religiösa frågor.
9. Hedenius, Ingmar *Tro och vetande* Stockholm 1949. I denna bok, som fick stort inflytande på religionsdebatten i Sverige, kritiserar Hedenius traditionell kristendom.
10. Thalen, Peder *Den profana kulturens gud. Perspektiv på Ingmar Hedenius uppgörelse med den kristna traditionen* Nya Doxa 1994. Författaren som utgår från ”den senare” Wittgensteins filosofi, kritiserar Hedenius kritik av den traditionella kristendomen.
11. Eriksson Stefan *Ett mönster i livets väv. Tro och religion i ljuset av Wittgensteins filosofi* Nya Doxa. Författaren analyserar religionen som språkligt fenomen utgående från ”den senare” Wittgensteins filosofi. Religionen är, enligt denna tolkning, varken sann eller falsk. Den är ett av människans sätt att vara till.
12. Smart, J J C och Haldane J J *Atheism and Theism* Blackwell Publishers 1996. Två äldre professorer i filosofi, en icke troende (Smart) och en troende (Haldane), framlägger sina argument för den egna ståndpunkten och mot den andres ståndpunkt. Boken är mycket krävande och förutsätter goda kunskaper i filosofi. I slutet av boken finns en omfattande förteckning över litteratur i ämnet på engelska. Bl a nämns här flera goda introduktioner till ämnet.
13. Davies, Paul *Gud och den nya fysiken* Prisma 1987. Författaren, som är professor i teoretisk fysik, diskuterar frågan huruvida den moderna fysiken ger något stöd för religionen. Boken är klar och mycket lättläst.
14. Berry, R J *Creation, evolution and the Bible* Hodder and Stoughton 1988. Berry är en framstående engelsk biolog, professor i genetik, men också en djupt troende kristen. Författaren försöker visa att tro på evolutionsteorin och på Bibeln inte är oförenliga. Boken är lättläst.
15. Polkinghorne John *Beyond Science* Cambridge University Press 1996. Polkinghorne är en framstående brittisk forskare, Fellow of the Royal Society, matematiker och fysiker. Han är också en djupt troende kristen som tagit som en livsuppgift att i ett flertal skrifter visa att vetenskapen och kristendomen behöver varandra. I denna trevliga lilla bok argumenterar han kraftfullt för att vetenskapens resultat tyder på existensen av ett supremt skapande väsen.
16. Swinburne Richard *Is There a God?* Oxford University Press 1996. Swinburne är en av samtidens ledande katolska religionsfilosofer med en omfattande produktion bakom sig. I denna populärt skrivna bok hävdar han att den bästa och enklaste teorin för att förklara allting är antagandet om en skapande gud.
17. Stannard Russell *Science and Wonders: Conversations about Science and Belief* Faber and Faber 1996. I denna bok får en lång rad främst engelska intellektuella, troende och

icke troende, framföra sina ståndpunkter och argument.

18. Gould Stephen Jay *Rocks of Ages: Science and Religion in the Fullness of Life* Ballantine 1999. Den berömda biologen argumenterar här för att naturvetenskapen och religionen utgör två av varandra logiskt oberoende men för ett fullvärdigt liv nödvändiga domäner. Gould presenterar sig själv som agnostiker men anser att frågor om moral och livets mening hör till religionens område.
19. Larson Edward och Withman Larry "Scientists and Religion in America" *Scientific American* September 1999. I denna artikel presenteras en undersökning av vad amerikanska naturvetenskapsmän tror om Gud och det eviga livet.

LITTERATUR OM MÄNNISKANS URSPRUNG OCH OM DJURENS INTELLIGENS OCH MEDVETANDE

- 1) Darwin, Charles *Om arternas uppkomst genom naturligt urval* Natur och Kultur 1994. Darwins bok, som utkom 1859, är tillsammans med Euklides *Elementa* och Newtons *Philosophiae Naturalis Principia Mathematica* den viktigaste boken i den västerländska naturvetenskapen. Boken är klart och logiskt uppbyggd. Den kan läsas och förstås även om man saknar djupare kunskaper i biologi. Argumenteringen är lika giltig i dag som för 150 år sedan. Ett mycket vanligt missförstånd är att Darwin menar att arterna uppstått genom slumpen. Men redan i bokens titel talas om uppkomst genom *naturligt urval*, inte genom ren slump. Boken är ett måste för var och en som vill fördjupa sig i biologin och dess filosofi. I denna bok säger Darwin avsiktligt ingenting om människans ursprung, men i boken *The Descent of Man* 1871 tillämpar han sin teori också på människan. Ett faktum som i dag sällan påpekas är att evolutionsteorin utvecklades samtidigt men oberoende av Darwin av zoologen A R Wallace.
- 2) Eriksen Thomas *Charles Darwin* Nya Doxa 1999. Författaren beskriver Darwins liv och den miljö i vilken han verkade. Han redogör för innehållet i Darwins skrifter samt för darwinismens utveckling fram till vår tid.
- 3) Ruse, Michael *The Darwinian Paradigm: Essays on its History, Philosophy and Religious Implications* Routledge, Chapman & Hall 1989. Michael Ruse är en av de få filosofer som specialiserat sig på filosofiska frågor inom biologin. I denna bok ger han en bakgrund till darwinismen samt diskuterar vetenskapsfilosofiska och religionsfilosofiska frågor med anknytning till darwinismen. Boken är ganska krävande.
- 4) Kurtén, Björn *De skuldlösa mördarna* Schildts 1987. I denna trevliga och mycket lättlästa bok beskriver en av världens ledande paleontologer, med en diger produktion bakom sig, fakta och principer när det gäller evolutionen. Boken är utmärkt som introduktion till ämnet.
- 5) Wilson Edward *Livets mångfald* Brombergs 1995. En av världens mest kända och inflytelserika biologer beskriver evolutionens grundprinciper, biologisk forskning och pläderar kraftfullt för en miljöetik som går ut på att värna om alla arter för det ekologiska samspelets skull. Mycket läsvärd också för den som vet föga om

biologi.

- 6) Dawkins Richard *Livets flod: en modern darwinists syn på utvecklingen* Natur och Kultur 1999. Den engelska biologen Dawkins är mycket känd och produktiv såväl som forskare och som försvarare av darwinismen mot all kritik. I denna bok skriver han för en bred allmänhet.
- 7) Molén Mats *Vårt ursprung* Salt och Ljus 1989. Molén får här representera kritiken emot evolutionsteorin och den moderna geologin. Enligt Molén finns det inga hållbara bevis för att Darwins teori stämmer och inte heller för att jorden är flera miljarder år gammal. I denna bok försöker han punkt för punkt vederlägga bevisen för att jorden är flera miljarder år gammal och för att alla arter som finns i dag, inklusive människan, uppstått genom en oerhört lång darwinistisk evolution.
- 8) Wysong R L *The Creation-Evolution Controversy* Inquiry Press 1981. (Många upplagor) I denna bok skriven av en amerikansk kreationist presenteras en uppsjö av argument som är avsedda att visa att det är mycket sannolikare att allting uppstått genom en skapelse, som inträffat, för ett tiotal tusen år sedan än på det sätt som modern naturvetenskap beskriver.
- 9) Numbers Ronald *The Evolution of Scientific Creationism* Knopf 1992. I denna tjocka bok beskriver författaren, som växte upp som adventist, men senare genomgick en troskris, den kreationistiska rörelsens uppkomst och tillväxt i USA. Boken är baserad på ingående forskning och med en strävan till en rättvis och förståelsefull inställning till de olika parterna i debatten.
- 10) McGrew W C *Chimpanzee Material Culture: Implikations for Human Evolution* Cambridge University Press 1992. Författaren beskriver djupgående och grundligt den forskning som studerar chimpansearnas användning av verktyg, medicinalväxter, jakt i koordinerade grupper och regionala "kulturella" variationer. Skillnaden mellan dessa apor och infödda tasmanier (som tills de blev utrotade hade de mest primitiva verktygen av alla människor) är, enligt författaren, inte stor.
- 11) Hunt Gavin "Manufacture and use of hook-tools by New Caledonian crows." *Nature* 18.1 1996. Författaren beskriver forskning av hur korpar i naturen tillverkar och använder enkla verktyg.
- 12) Du Nouy Lecomte *Att vara människa* Holger Schildts Förlag 1948. En vältalig och lättläst klassiska skrift av en framstående fransk forskare som beskriver människans evolution. Enligt författaren kan slumpen ensam inte förklara livets uppkomst. En högre makt måste anses stå bakom människans utveckling.
- 13) Kurtén Björn *Våra äldsta förfäder* Liber 1986. I denna behändig lilla bok förklarar den kända finlandssvenska paleontologen på ett enkelt och lättläst sätt forskningen om människans uppkomst.
- 14) Leakey Richard *Hur människan blev till* Natur och Kultur 1995. Författaren är en av de ledande forskarna när det gäller människans uppkomst. På ett lättläst sätt ger han en inblick i hur forskningen går till och vilka teorier som är aktuella vid

mitten av 90-talet.

ÄR MÄNNISKAN DET ENDA DJUR SOM HAR ETT SPRÅK OCH MEDVETANDE? Denna fråga har debatterats hett under de senaste decennierna. Den franska filosofen René Descartes hävdade på 1600-talet att människan är unik i detta avseende. Endast människan har språk och medvetande. Djuren är att förlikna vid automater. Denna cartesianska ståndpunkt, som innebär att det finns en djup klyfta mellan människan och de mest intelligenta djuren, har länge dominerat debatten. Under senare år har noggranna studier av djur, främst apor, fått många att tro att dessa faktiskt kan lära sig använda språk på mänskligt sätt och att de har medvetande. Båda sidorna i denna debatt representeras här genom varsin bok. Somliga forskare har sökt den mänskliga moralens rötter hos de högrestående djuren. Ett par böcker som argumenterar för detta finns nedan.

- 15) Savage-Rumbaugh Sue, Shanker Stuart och Taylor Talbot *Apes, Language and the Human Mind* Oxford University Press 1998. Förbattarna beskriver hur Kanzi, en bonobo (dvärgchimpanse) lärt sig uttrycka sig språkligt. Författarna hävdar att forskare som inte erkänner att Kanzi kan använda språk på mänskligt sätt är alltför fastlåsta i det gamla cartesianska tankemönstret.
- 16) Budiansky Stephen *If a Lion could Talk: Animal Intelligence and the Evolution of Consciousness* Free Press 1998. Författaren försvarar utförligt den cartesianska ståndpunkten. Författaren argumenterar för att man kan ha tankar och medvetande endast om man har ett mänskligt språk och inget djur har ett sådant. Man borde upphöra med att försöka studera djurs medvetande och ägna sig åt att studera djur i deras naturliga miljöer. Författaren varnar kraftfullt för "det antropocentriska misstaget" dvs att tro att djuren är mer lika oss än de i själva verket är.
- 17) Cronin Helena *The Ant and the Peacock: Altruism and Sexual Selection from Darwin to Today* Cambridge University Press 1992. Boken ger en djupgående översikt av diskussionen kring altruismen och hur den kan förklaras i termer av evolutionsteorin. Boken är mycket krävande och förutsätter goda förkunskaper.
- 18) De Waal Frans *Good Natured: The Origins of Right and Wrong in Humans and Other Animals* Harvard University Press 1996. I boken behandlas frågor som berör huruvida djur uppvisar moraliskt beteende på ett utförligt och lättläst sätt. Studier av olika djurarter beskrivs. Bl a behandlas empati, sympati, ömsesidiga förpliktelser, upprätthållande av harmoni i gruppen samt huruvida djur inte bara beaktar hur de andra beter sig utan också hur de borde bete sig.

LITTERATUR OM LOGIK, KUNSKAPSTEORI OCH VETENSKAPSTEORI

Böcker som behandlar dessa ämnen hör, helt naturligt, till de svåraste inom filosofin. Man rör sig, ofta i onödigt hög grad, på en mycket allmän och därmed abstrakt nivå. Det är inte bara nybörjare som ibland har svårt att se hur de abstrakta teorierna är kopplade till den konkreta verklighet i vilken vi lever. Ofta saknas goda och konkreta belägg. Böcker inom detta område bör därför läsas med kritiskt öga. Man bör vara speciellt misstänksam mot alla svepande generaliseringar. Det finns desto värre ganska få goda

introduktioner till området på svenska. Jag börjar med att presentera några böcker som huvudsakligen behandlar logik och argumentering och går sedan över till kunskapsteori och vetenskapsteori.

1) Björnsson Gunnar, Kihlbom Ulrik, Tersman Folke och Ullholm Anders *Argumentationsanalys* Natur och Kultur 1994. Detta är en utmärkt, liten och behändig introduktion till argumentationsanalysen för nybörjare. Litteraturlista saknas.

2) Naess Arne *Empirisk semantik* Stockholm 1968. Boken behandlar definitioner, begreppsbildning och argumentering. Trots att den har många år på nacken är den en god introduktion till ämnet.

3) Johannesson Kurt *Retorik eller konsten att övertyga* Norstedts 1992. Boken behandlar retoriken, dvs konsten att framföra ett budskap på ett övertygande sätt, på ett lättläst sätt med många exempel. I slutet av boken finns referenser till många skrifter på svenska och engelska som handlar om retorik.

4) Hansen Kaj *Grundläggande logik* Studentlitteratur 1992. Boken är avsedd för nybörjare i formell logik. Den behandlar sats- och predikatlogik samt mängdlära, dvs standardområdena i introduktionsböcker i formell logik. Tonvikten ligger helt och hållet på den formella sidan. Någon diskussion av den formella logikens uppkomst, användning och begränsningar förekommer inte.

5) Von Wright Georg Henrik *Logik, filosofi och språk. Strömningar och gestalter i modern filosofi*. Nya Doxa 1993. Denna bok kom ut första gången 1957 och återspeglar läget inom filosofin under 1950-talet. Den innehåller ett antal uppsatser som huvudsakligen behandlar frågor av logisk natur. Boken är värdefull därför att den granskar den insats som några av vår kulturs främsta logiker gjort. Bl a behandlas Aristoteles, Leibniz, Boole, Frege, Russell, Hilbert och Wittgenstein. Boken är krävande men förutsätter inga stora förkunskaper.

6) Wedberg Anders *Filosofins historia. Från Bolzano till Wittgenstein* Bonniers 1966. Boken ger en utförlig, men relativt elementär, beskrivning av hur den moderna formella logiken uppstod under 1800-talet och senare utvecklades fram till 1950-talet. Formaliseringens idé och formlernas förhållande till verkligheten belyses på ett förtjänstfullt sätt. Boken avslutas av en utförlig litteraturförteckning som innehåller den viktigaste facklitteraturen fram till början av 60-talet.

7) Carney James och Scheer Richard *Fundamentals of Logic* The MacMillan Company 1965. En utmärkt introduktionsbok i logik för den som behärskar engelska väl. Författarna behandlar först logiken i allmänhet, går igenom en stor mängd vanliga logiska felslut och ger sedan en elementär presentation av sats- och predikatlogiken. Boken avslutas med ett kapitel om induktiv logik.

8) Bonevac Daniel *Deduction. Introductory Symbolic Logic* Mayfield Publishing Company 1987. En utmärkt introduktion till modern formell logik. Boken innehåller talrika övningar. Förutom sats- och predikatlogik behandlas också modallogiken utförligt. Det formella språk som författaren bygger upp är mycket uttrycksfullt och möjliggör formalisering av uttryck som innehåller ord som och,

eller, om-så, alla, några, inga, möjligt, nödvändigt, borde, förbjudet samt kontrafaktiska satser.

- 9) Rosing Hans *Vetenskapens logiska grunder* Schildts 1978. Boken har kommit ut i många senare upplagor. Boken behandlar kortfattat och på ett lättläst sätt och med många exempel centrala frågor inom vetenskapsteorin, t ex språk och begreppsbildning, klassifikationer, teorier och modeller, testning, fakta och observationer, olika förklaringsmodeller osv.
- 10) Hansson Bengt (red) *Moderna teorier om vetenskapens väsen och metoder* Doxa 1980. I boken presenterar ett antal svenska filosofer några av de mest kända vetenskapsteoretikerna under senare delen av 1900-talet, dvs Popper, Kuhn, Lakatos och Feyerabend. Några centrala frågor såsom teoretiska begrepp, ad-hoc hypoteser och evolutionstankar inom vetenskapsteorin behandlas i skilda kapitel. Boken är ganska krävande.
- 11) Wittgenstein Ludwig *Om visshet* Doxa 1981. I denna behändig lilla bok presenterar författaren sina tankegångar kring hur vi använder ord som tro, veta, visshet, s k epistemiska termer, i dagligt språk. Boken ger mycket att fundera över och diskutera men inga system eller teorier.
- 12) Winch Peter *The Idea of a Social Science and its relation to Philosophy* Routledge and Kegan 1958. (Många senare upplagor) Med utgångspunkt i "den senare" Wittgensteins filosofi hävdar författaren att forskning om människan som social varelse bör gå ut på att klarlägga de regelsystem som gäller i samhället och inte att klarlägga orsakssamband. Analys av hur vardagsspråkets ord används spelar därvid en central roll.
- 13) Von Wright Georg Henrik *Vetenskapen och förnuftet* Söderströms & Co Förlags AB. I denna populärt hållna bok ger den berömda finlandssvenska filosofen en kort översikt av den vetenskapliga rationalitetens uppkomst och en kritisk granskning av vetenskapens roll i den moderna marknadsekonomin. Boken ledde när den kom ut till en omfattande debatt.
- 14) Quine W V *Strävan efter sanning* Quine är en av de mest kända och diskuterade vetenskapsfilosoferna under den senare hälften av 1900-talet. I denna lilla bok framlägger han i koncentrerad form sina viktigaste idéer. Boken är ganska krävande och förutsätter förkunskaper i logik och vetenskapsteori.
- 15) Quine W V och Ullian J S *The Web of Belief* Random House 1970. I denna mycket kortfattade bok framförs några av Quines grundläggande idéer på ett lättbegripligt sätt.
- 16) Klemke E D, Hollinger Robert och Rudge David *Introductory Readings in the Philosophy of Science* Prometheus Books 1998. Denna tjocka bok innehåller ett trettital uppsatser av ledande 1900-talsfilosofer som behandlar de centrala frågorna inom vetenskapsfilosofin.

- 17) Popper Karl *The Logic of Scientific Discovery* London 1959. Denna bok utkom på tyska redan 1935 men väckte då föga gensvar. Först när den kom ut på engelska 1959 blev den uppmärksammas som en av de viktigaste böckerna inom vetenskapsteorin under detta sekel. Boken har utkommit i en stor mängd reviderade upplagor. Boken förutsätter bakgrundkunskaper i filosofi och logik.
- 18) Popper Karl *The Poverty of Historicism* London 1961. Denna bok, som första gången publicerades i tidskriften *Economica* 1944, har sedan kommit ut i en stor mängd upplagor. Författaren behandlar forskningen inom samhällsvetenskap och historia.
- 19) Kuhn Thomas *The Structure of Scientific Revolutions* University of Chicago Press första upplagan 1962, reviderad upplaga 1970. Detta är troligen den mest omdiskuterade boken inom vetenskapsfilosofins område under detta sekel. Kuhn inför här begreppet paradigm och hävdar att det är logiskt omöjligt att vetenskapen skulle kunna ge oss objektiva, orubbliga sanningar om världen.
- 20) Feyerabend Paul *Against Method. Outline of an anarchistic theory of knowledge* London NLB 1975. I denna bok hävdar författaren att vetenskapen endast är en kulturform bland andra och att den inte har större rätt än andra verksamheter att göra anspråk på att känna sanningen om världen. Det finns enligt Feyerabend ingenting sådant som en vetenskaplig metod som leder fram till sanningen eller ens till sannolikheter.